

Nad gradom je lebdeo sumrak. Nebo je bilo kao veliki zlatni plamen. S ostrva je plovio Dunavom mali beli parobrod, iznenada oštro zapišta i zvuk se razleže kao samrti, divlji krik. Odbijajući se sa padine Gelertovog brega, krik belog broda polete u nevidljivom luku put neba. I umuče negde na visini.

Sa brega koji je odisao prolećem silazili su u sumrak mlade žene i muškarci. Žene su umorno vukle svoje suncobrane za sobom po zemlji, a muškarci su išli ćuteći.

Na obali je stajao gologlav muškarac, ruku prekrštenih na grudima nepomično je gledao u vodu, po kojoj su se utrki-vali talasi bakarnog preliva. Svuda je bilo sveta po stepeni-cama obala; stara gospoda, starije dame, mlade devojke uhvativši se prisno pod ruku i služavke, koje su na časak-dva krišom skoknule do obale, šetali su. Posmatrali su vođu.

Na budimskoj strani, ispod dva kestena, šetao se jedan mladić.

Naglo se smrkavalo i mrak je doneo sobom sipljivu, hlad-nu kišu. Mladić se još uvek šetao između dva kestena. Kat-kad bi umoran seo na jednu klupu.

Nešto kasnije prešao je na peštansku obalu i krenuo prema hotelu Grif. Popeo se u svoju sobu i zaključao vrata za so-

bom. Seo je na ivicu kreveta i zapalio cigaretu. Puštajući dugi, titravi mlaz dima, cigareta je sama od sebe dogorevala među njegovim ukočenim prstima.

Upalivši stonu lampu sa zaklonom i uronivši glavom u njenu svetlost počeo da piše pismo.

Evo šta je napisao:

Dragi prijatelju, oprost mi što ću te uznemiravati ovako dugim pismom. Sedim ovde u svojoj hotelskoj sobi, vrata sam zaključao za sobom i, nagnut nad stolom, pišem ovo pismo. Pišem, pišem i posmatram kako se hitro nižu crna slova po beloju hartiji. Moje srce piše ovo pismo, moje srce drži i pokreće pero.

Onaj, koji ti se danas na stepeništu hotela javio tihim i zbunjenim „zdravo“, i nestao pre no što si ti mogao da se prisetiš ko je taj tebi u neku ruku poznat, pa ipak neznan mladić — bio sam ja. Ne bih mogao da ti objasnim zbog čega sam se žurno izgubio, zašto nisam stao da porazgovaram s tobom, zašto te nisam upitao: kako si, gde si, jesi li srećan, ili nesrećan?

Pobegao sam, popeo sam se u svoju sobu, bacio se na divan i dugo zurio u prazninu. Uplašeno sam oslušnuo kako naviru, buče i navaljuju moje uspomene i misli, kao ledene sante u rečnoj struji.

Reci, sećaš li me se još? Sećaš li se široke ulice maloga grada, nekadašnjih sutona, naše zbirke insekata što je za-udarala na špirit? Sećaš li se Betijeve istorije književnosti, kuće Boncoševih, prazne, dimom cigarete ispunjene sobice, lončića kafe, latinskih imena biljaka? Sećaš li se časova fi-zike ispunjenih prigušenim strahom, ogromnog ugleda i zapre-pašćujućih poseta gospodina inspektora, koji je nosio dvostru-ke naočari i bio tako beskrajno moćan da je čak i profesor fizike pomalo zazirao od njega; pa onda veleokreta na vratilu, koluta na razboju, neobuzdane i pomamne miline kojom su nas ispunjavali majalosi, groznice prvih pijanstava, vitkih no-

gu devojčica, tajanstvenog mirisa njihovih dugih, smeđih ple-tenica? Sećaš li se zalizaka boje hleba gospodina direktora Simona, misterija zloglasne kuće na kraju grada, užina kod Benickijevih pod zracima sunca na zalasku, pod gra-nama dostojanstvenih, starih javora, čije je lišće tiho šumo-rilo na večernjem povetarcu, lepog, žutog, damastnog čar-šava, malina posutih snegom od šećera na malom, staklenom tanjiru — sećaš li se našeg srećnog, sumnjama, bolnim uz-buđenjima, mahnitim nadama, opijajućim nasladama ispu-njenog đačkog života?

Reci, da *I* me se još sećaš? Sećaš li se da smo mi, petnaestogodišnji muškarci (jer mi smo sebe smatrali muškar-cima) sklopili ozbiljno i sveto prijateljstvo, da nikada nećemo napustiti jedan drugoga, ni u dobru ni u zlu. Uhvativši se za ruke, srca prepunog prigušenih uzbuđenja, stajali smo puni tajanstvenih slutnji na kapiji života koja je zračila zaslepljujućim sjajem i vrelinom, i čija su se krila u ono doba otvarala pred nama uz tutanj i grmljavinu.

Sta će biti s nama, šta će biti od nas kad odrastemo?

Eto, odrasli smo. Evo nas. Petnaest godina te nisam video i sada posle petnaest godina hoću da ti priznam, da sam i ja u ono vreme bio pomalo zaljubljen u malu Benickijevu. Tada, sa svojih petnaest godina, stideo sam se ove svoje slabosti. Otada je prošlo mnogo godina, otada sam naučio da je ljubav najveća bitka u čovečjem životu. Priznaću ti, da bih katkad u svojoj tridesetoj godini zaurlao noću na jastuku i tupo jauknuo, kao da mi je neko nož zario u živo srce.

Uvek sam krio od tebe da sam zaljubljen u malu Benicki-jevu. Odmahnuo bih rukom i smeškao se nadmeno, a ti si gledao u mene sa zaprepašćenim čuđenjem, kao na neko natčovečansko biće. Nisi mogao da shvatiš kako je moguće da postoji neko ko nije zaljubljen u Maliku Benicki, kako je moguće da muškarac (naime ja), u koga je Malika zaljub-ljena, ne kliče od jutra do mraka izbezumljen od sreće.

Jer Malika je bila zaljubljena u mene. Dozvoli mi, pokošenom čoveku koji se oprašta, ovo malo zadovoljstvo. Bila je zaljubljena u mene, bleđa i uplašena, puna patnji, kako samo četrnaestogodišnja devojčica može da bude zaljubljena u lepog, uobraženog đaka koji neće da je gleda.

U četvrtak po podne bili smo kod Malike. Posle kafe se-deli smo u tremu i igrali društvene igre. Tata Benicki sedeo je pod granama javora, pušio na dugačku lulu i čitao peštan-ske novine. Katkad bi pomolio glavu iznad novina, pogledao u nas i doviknuo nam u trem:

— Dečurlijo! Ne kikoćite se tako glasno!

Nije voleo galamu dok čita novine. Ljubav ga više nije zanimala.

Igrali smo se poklopcem od lonca. Neko od nas zavrteo bi poklopac po zemlji. Lupajući i zveckajući poklopac se okretao i onaj koji ga je zavrteo viknuo bi jedno ime. Do-tični je onda morao da zgrabi poklopac. Da, ali da bi za-buna bila veća, svako od nas dobio je drugo ime i kada bi uzviknuli moje ime, trebalo je da ti zgrabiš poklopac, a kad bi tebe prozvali, bio sam ja na redu.

Bila je to glupa igra. Ko se zabuni, morao je da da fotu. Devojke ukosnice, trake, tanke, zlatne prstenice, a dečaci peroreze, beležnice i olovke. Fote bi dobili natrag po cenu raznih kazni. Svoj perorez od sedefa morao sam da otkupim na taj način što sam dvaput poljubio u ruku Andraša, pa-radnog kočijaša Benickijevih.

Kad god bi Malika okretala poklopac, svaki put bi viknula tvoje ime. Ti bi se, prestravljen i sav srećan, mašio za po-klopac, ali izgovarajući tvoje ime, ona je u stvari prozivala mene! Deset, petnaest puta uzastopce. Sve, sve ovo beše izjava ljubavi upućena meni, a tebe je od silne ljubomore oblio hladan znoj.

Nas dvojica stanovali smo u kući Bončoševih, plaćali *smo* mesečno dvadeset i osam forinti za stan i hranu. Tvoj otac

bio je opštinski beležnik u istom selu u kome je moj otac bio posednik. I tebe su smatrali gospodskim detetom, ali sam ja ipak svuda uživao veći ugled. Priznaj da si mi i ti donekle zavideo. Ipak smo se nas dvojica mnogo voleli, zar ne? Od-lazili smo zajedno i u zabavište, kod tete Rože, koja je bila udova učitelja i koja nas je uz zvuke violine učila da igramo. U velikoj, blistavo izribanoj dvorani zabavišta igrali smo pa-lotaš* u našim majušnim cipelama uz zanosnu svirku violine. Sada, umaćući pero u mastilo, u meni nešto treperi i ave-tinjski jasno čujem slatke i meke zvuke teta Rožine violine.

Dakle, stanovali smo zajedno kod stare gospođe Boncoš, u palanci u kojoj je naše mlade živote dočekala gimnazija. Zajedno smo vadili latinske reči iz Burjanovog rečnika u mekim, mrkim koricama i pri svetlosti noćne lampe zajedno smo se probijali do rešenja matematičkih problema.

Otada je prošlo petnaest godina. Nisam te video od tog vremena i ništa nisam čuo o tebi.

Pre jednog časa video sam te na stepeništu hotela. Sa tobom je bila žena u mekom krznu, s nakitom, zračila je lepotom mlade žene. Odmah sam prepoznao Maliku.

Pre no što sam se popeo u svoju sobu, ponovo sam se sjurio niz stepenice i zatražio od vratara da mi kaže ko ste. Vrtar je pogledao u knjigu gostiju i rekao:

- Jedan inženjer i njegova žena. Došli su iz Nemačke. S prikrivenim uzbuđenjem upitao sam ga:
- U kojoj sobi stanuju?
- Treći sprat, dvesta četrdeset!

Za trenutak *je* srce prestalo da mi kuca! Ja stanujem u sobi broj dvesta trideset devet! Dok pišem ovo pismo, katkad mi zastane pero u ruci, i osluškujem šumove iz druge sobe.

Tamo vlada tišina. Svakako ste sada dole u restoranu na večeri. Cekaj, odakle da počnem?

* Shrečani staromađarski ples — (prim. prev.)

Iduće srede bi trebalo da se venčam sa Jožom. Dogovorili smo se da ću doći po nju u njen stan. Svedocima sam za-kazao sastanak kod matičara.

Nameravali smo da posle venčanja sednemo u brzi voz za IIIjeki i da četiri nedelje provedemo u Opatiji. Joža, bože moj, Joža ...

Toliko bih imao da ti ispričam, a ne znam odakle da poč-nem. Da se vratim u vreme kada smo se rastali.

Da ne zaboravim, gospodin direktor Šimon umro je sledeće godine i za direktora je došao jedan profesor iz Pešte. Go-dinu dana kasnije preselila se porodica Benicki u Peštu. A tvoj otac je prodao ono malo zemlje i takođe se preselio u Peštu. Postao je blagajnik u nekoj banci. Sad već sve znam. Ti si se posle nekoliko godina u Pešti ponovo sastao sa Ma-likom, postao si inženjer i našao zaposlenje u Nemačkoj. Svakako ti je dobro i srećan si sa Malikom.

Eto, to se dogodilo s tobom. Ali sa mnom! Dozvoli mi da ti sve ispričam, onako kako mi izvire i otiče iz samog srca, kao vrela mlaz krvi. Ja moram da govorim, žurno i nadušak, hoću da ti ispričam sve; preko tebe obraćam se svima, ose-ćajući da je ovo moje pismo kao otegnuti krik kojim se još jednom osvrćem na život sa čijeg ruba ću uskoro da se sur-vam.

Položio sam maturu. Iz mađarskog odgovarao sam o Imreu Madaču, iz istorije o Josifu drugom, iz fizike — toga se više ne sećam. Od nas pao je samo Ajvas. Toliko bih mnogo čega imao da ti ispričam što bi te zanimalo, ali ne mogu sve da ti ispričam, jer moje misli huje po mom minulom životu, kao vetar kroz granje staroga hrasta u Narodnom parku.

Bio sam student prava druge godine kada mi je otac umro. Ostao sam sasvim sam, jer kao što znaš izgubio sam majku kada mi je bilo pet godina, a bio sam jedinac. Od svojih roditelja nasledio sam lepo imanje. Zemlju — oko pet sto-

tina jutara — izdao sam pod zakup, zadržao sam samo kuću i vrt, o kojima su se starali dvoje starih slugu.

Upisao sam se u Pešti na prava, ali sam stanovao kod kuće i ove dve-tri godine bile su možda najsrećnije u mom životu. Čitao sam mnogo, uglavnom politička i istorijska dela, jer sam se spremao za političku karijeru. U meni je živela upor-na i besmislena želja i volja — molim te, nemoj da me ismejavaš zbog toga — da postanem ministar. Često sam sa rukama na leđima šetao po starinskim, sumornim sobama stare kuće, razmišljajući i maštajući o svojoj budućnosti.

U Peštu sam odlazio samo da kolokviram, III da mi se potpiše indeks. Katkad bih navratio u kafanu maloga grada, ali nisam nalazio nijednog od svojih školskih drugova koga bih smatrao dostojnim da mi bude prijatelj. Ti ljudi su bili neobrazovani, lakomisleni i pokvareni, utonuli i zapali u duhovno siromaštvo palanke. Ja, koji sam u ono vreme stras-no čitao Karlajla, nipodaštavao sam ih i prezirao.

Na njima su visila pohabana odela, pustili su brkove, iz-menili se i udaljili od mene, tako da najzad više nisam ni odlazio u kafanu. Ali kad god bi neko od njih zapao u ne-volju, izvršio neku manju proneveru uvek sam im ja bio poslednja nada. Često su dolazili k meni na imanje, nategnuto razgovarali sa mnom o svemu i svačemu, kao da su došli samo u posetu, ali sam ja uvek znao zbog čega dolaze. Da im potpišem menicu. Radilo se uvek o sto do dvesta forinti. Nikada im nisam potpisivao menicu, pocepao bih je pred njima i davao im novac. Mislim da su me mrzeli, jer su smatrali da sam iznad njih. Ja sam ih — ne pojedinačno već uopšte sve njih — iskreno i od sveg srca žalio. Video sam da ih put vodi u budućnost žalosnog i bednog života poreskih službenika, ili do skućenog i bednog života sudskih priprav-nika i nameštenika palanačkih banki.

Ziveo sam u to vreme prilično povučeno. Pozivali su me na razne užine i večere, prvenstveno po kućama gde je bilo

mladih devojaka. Iako sam katkad prihvatao ove pozive, nisam se osećao nigde prijatno, dosadilo mi je udvaranje mama i bilo mi je mučno što su se prema meni ophodile upadljivo ljubazno zapostavljajući ostale mladiće.

U svakom slučaju ja sam se zaista razlikovao od njih. Već sam u ono vreme šio svoja odela kod najboljih i najskupljih krojača u Pešti. Nikada nisam žalio novac za cipele, rublje i mašne. Peštanski krojač govorio mi je uvek pri probi odela da imam stas da dobar krojač radi sa velikim zadovoljstvom. Bio sam visok i vitak. Mnogo sam hodao napolju po suncu i vetru, a moje lice je bilo boje šišarke. Oči su mi bile tamno-plave, sanjalaeke, sa izrazom tuge. To sam nasledio od svoje majke. Kosa mi je uvek bila kratko podšišana, lice izbrijano, a oko usana su mi se već sa dvadeset godina urezale dve duboke, oštre bore, koje su mom licu davale nadmoćan, muški i pomalo podsmešljiv izraz. Ove dve bore nasledio sam od oca. Naročito sam voleo svoje ruke, koje sam brižljivo negovao i često dugo posmatrao. Kao da razgovaram s njima. Bile su to lepe muške ruke, snažnih zglobova i prefinjenih linija, čvrste, samovoljne, u čijim su pokretima do-lazile do izražaja sve moje želje i osećanja. Na levoj ruci nosio sam veliki pecatni prsten s porodičnim grbom koji je smatran za svetinju u porodici.

Cesto sam odlazio u lov. Sa puškom o ramenu odlazio sam u šumu, možda i ne toliko za ljubav lova, koliko zbog sa-moće i tišine, koju sam mnogo voleo. Priroda može da pro-budi i da unese čistotu u čovečju dušu. Drveće, vetar, oblaci, zalazak sunca, mesec na pomolu, duboka i nepomućena tiši-na neba odražavaju se u našem raspoloženju i osećanjima.

Imao sam dvadeset i tri godine kada sam se odselio u Peštu. Tada sam imao da položim samo još nekoliko završnih ispita i nameravao sam da se primim službe u nekom ministarstvu, čim dam doktorat.

U međuvremenu hteo sam da odslužim svoj rok kod husa-

ra, ali me nisu primili u vojsku. Lekar je rekao da imam slabo srce. Imao sam puno razloga da budem zaprepašćen i ogorčen, znao sam da je moje srce potpuno zdravo i da je lekarevo mišljenje unapred smišljeni dobar izgovor, jer sam tražio da budem primljen u husarski puk u koji je bilo teško ući. U njemu su služili vojsku mladi aristokrati i sinovi naj-otmenijih porodica. Pukovnik, koga sam lično zamolio i koji je nekada bio prijatelj mog pokojnog oca, nije hteo da me odbije, pa se izvukao na taj način.

U Pešti sam najpre stanovao u „Lovačkom rogu“ (moja uža i šira porodica decenijama je odsedala u ovom hotelu kad god bi došli u Peštu), ali sam ubrzo putem oglasa dobio u Budimu dve prijatne sobe sa posebnim ulazom.

Moja gazdarica bila je udova austrijskog pukovnika. Ot-mena stara dama sa kosom belom kao sneg, podsećala je na gospu iz doba rokoko. Ophodili smo se jedno prema drugom s dubokim poštovanjem prema propisima etikete, a razgovarali smo uvek francuski. Stara gospođa je odlično govorila francuski, a ja sam se radovao što mogu da konverziram.

Pukovnikova udovica bila je veoma siromašna. Živela je od izdavanja dveju soba, od tri koliko je imala, po prilično paprenoj ceni. Ja sam plaćao oko sto pedeset forinti za dve sobe, ali nisam žalio, jer se u njima nalazio divan, skupoceni, starinski nameštaj, lepi tepisi i ljupke, stare slike, sa tragom minulih godina po ramovima i potamnelom platnu, što me je donekle podsećalo na naš stan. Osim toga, imao sam i balkon i kupatilo za svoju vlastitu upotrebu.

Kad sam po sobama izvešao slike oca i majke iz mladih dana, osećao sam se kao kod kuće.

Položio sam ispit. Pre toga sam mnogo učio, uveče nikada msam izostajao i gazdarica mi reče da dosad nije imala so-

lidnijeg stanara. Ručavao sam po restoranima hotela na obali Dunava, a gotovo jedinu razonodu pružao mi je korzo.

Satima sam sedeo na stolicama duž šetališta i posmatrao masu sveta koja je prolazila ispred mene, kao što usamljen i zamišljen čovek posmatra rečne talase. Katkad sam imao po-neku beznačajnu i vedru pustolovinu, i to ne samo sa ženama već i sa muškarcima. Moje usamljene i besciljne šetnje iza-zvale su kod izvesnih muškaraca verovanje da i ja pripadam njihovoj sekti.

Voleo sam korzo, jer sam na sebi osećao poglede ljudi, koji kao da su između sebe govorili: — Pogledaj, kako mu je lepo odelo! Pogledaj njegove cipele! Vidi kako je otmen mladić!

Sve je to za mene bila razonoda i zabava.

Boravio sam već dve nedelje u Pešti i tada sam — jednog četvrtka — ugledao prvi put Editu Ralben, koja me je dovela dovede, do strašnih patnji ove usamljene noći u kojoj se oprastam i zbog koje Joža ...

Cekaj, hoću svega da se setim podrobno. U četvrtak sam ručao u „Hungariji“, vratio sam se u svoj stan u Budimu oko tri časa po podne.

Kroz kapiju kuće u kojoj sam stanovao, izišao je jedan general. Na grudima je nosio nepoznata, ogromna, čudnovata odlikovanja, na nogama uzane, lakovane cipele a na rukama bele rukavice. Bio je veoma otmen. Njegovo lice bilo je strogo i gordo, a tanki, engleski brkovi, prosedi. Sudeći po svemu bio je još mlad, svakako ispod pedeset godina.

S njim je išla i jedna dama: od prvog trenutka videlo se da mu je to supruga. Mršava, sa pomalo zečjim zubima, žena četrdesetih godina, ali otmena i vitka. Imala je šešir sa ši-rokim obodom i crnu, svilenu haljinu. Oko vrata ukusnu nis-ku od isprepletanih zlatnih lančića.

Za njima je izašla i mlada devojka. Ličila je na majku, i ona je, iako u manjoj meri, imala zečje zube. Ovo je nje-

nom licu davalo pre karakteristican no neprijatan izraz. Nije bila ni lepa, ni ružna, ali mladost, otmenost, čistota i brižljiva nega zračili su iz nje kao kakav prijatan miris.

Pre no što sam se popeo stepenicama bacio sam pogled na spisak stanara. Među stanarima prvog sprata naišao sam na ovo ime: *Otto von Ralben, General der Cavallerie*.

Zamišljeno sam se peo stepenicama. Zastao sam između drugog i trećeg sprata, naslonio se uza zid i posle kratkog kolebanja rešio da se oženim kćerkom prosedog generala koja je imala pomalo zečje zube. Znam da ovo zvuči donekle smešno, ali veruj mi, tako se rešavaju ljudske sudbine, tako se rađa ljubav do groba: čovek se na ulici osvrne za jednom ženom i pomisli: „Sto ima milo lice...” sutradan je vidi ponovo, trećeg dana, dok usamljen jede supu u restoranu već pomišlja na nju, četvrtog dana navikava se na tu misao, kao pluća đaka na dim cigareta i dva meseca kasnije radi nje mu se zapalio svaki živac kao od smrtnog otrova.

Ali čovek to saznaje tek naknadno. Popeo sam se u svoju sobu, legao na divan, skrstio ruke pod glavom i zagledao se u tavanicu. Lepa devojka. Otmena. Njena kosa, u kojoj se tamno zlato pomešalo sa bojom kestena, ima naročiti preliv i sjaj. Sklopim oči i pokušavam da se tačno setim njenog Hca. Ali nikako ne uspevam da ga dočaram, toliko je naš susret bio letimičan. Sećam se jedino da ima pomalo zečje zube, ali možda mi je ovo palo u oči samo zato što sam prvi put ugledao njeno lice. Na prvi pogled u sećanju se urezuju samo upadljive crte, kao pod olovkom karikaturiste. Čuo sam od jednog odličnog karikaturiste da mnogo brže i jas-nije može da uhvati olovkom lice koje vidi prvi put, no lice starog poznanika čije crte, na koje je navikao, već zna na-pamet. Kod nepoznatog lica se ističu sve karakteristične crte, a navika ih postepeno briše.

Opružen na divanu, zatvorenih očiju, osećao sam kraj sebe kćerku generala Ralbena i pružao ruku prema njoj.

Na vratima se začu tiho kucanje i moja gazdarica, stara pukovnikovica, promoli svoju snežnobelu frizuru kroz odškri-nuta vrata.

— Monsieur, il vous est arive une lettre.*

Skočio sam sa divana i uzeo pismo. Pukovnikovica je htela da se povuče, ali sam širom otvorio vrata.

— Izvolite, sedite. Da porazgovaramo malo.

Pismo sam bacio na sto, sada me ništa drugo nije zanimalo, hteo sam samo što više da saznam o generalu Ralbenu i nje-govoj porodici.

Teta Kamila (tako mi se zvala gazdarica) gledala me je zahvalnim pogledom, jer joj je obično bilo očajno dosadno i jednom je i sama priznala da je tokom godine pet puta pročitala romantični francuski roman, u četiri knjige, od autora nepoznatog u svetskoj literaturi, to su bile jedine knji-ge u celom stanu.

Raspitivao sam se o generalovoj porodici.

Na licu teta Kamile ogledale su se neprijatne uspomene.

— To su veoma uobraženi ljudi — reče. — Zena je po rođenju grofica i ne opšti ni s kim u kući.

Zatim poče da se žali:

— Treba da znate da sam im napravila posetu kađa su se pre pet godina doselili ovamo, najzad, i moj pokojni muž bio je pukovnik. Ne mogu da kažem, primili su me lepo. Pomi-slila sam, našla sam kuću u koju katkad mogu da navratim na razgovor i da se vidim sa svetom. AI mi nisu uzvratili posetu, samo su mi po sluzi poslali posetnicu. Posle nekoliko nedelja još jedanput sam sišla do njih, ali onda su me već primili namrštena lica ... oh, to su veoma uobraženi ljudi...

— Koliko imaju dece?

— Samo jednu kćerku. Bogme, ja i ne znam kako se zove.

— Cujem da je verena — rekoh lukavo.

* Francuski: Gospodine, dobili ste pismo — (prim. prev.) 16

—■ Verena? Ne bih rekla. Ovakve stvari se brzo pročaju u kući, jer ih krišom svi motre. Služavke prepričavaju o svemu, kada uveče iziđu u hodnik na razgovor. I svaka de-vojka posle o svemu priča svojim gospodarima. Prekjuče su se muž i žena posvađali, jer peškir u kupatilu nije bio na svom mestu i general je sa mokrim rukama trčkarao iz jedne sobe u drugu. Inače žive dobro.

Mnogo su me obradovala obaveštenja dobijena od teta Ka-mile. Žena je grofica i porodica strogo vodi računa koga pri-ma u kuću. Ovo čini celu stvar još uzbudljivijom i zanimlji-vijom. Devojka još nema udvarača, prema tome ja ću biti prvi muškarac u njenom životu. Ovo će u izvesnom pogledu da mi olakša ostvarenje namere, koja ovako na prvi pogled izgleda neizvodljiva.

Kada sam otišao od kuće sišao sam niz sporedne stepenice samo da bih mogao da prođem hodnikom na prvom spratu pored njihovog stana. Ovo mi nije pružilo dalja obaveštenja, ali me je uzbudila blizina stana, u kome ću se uskoro — to sam pouzdano znao — odomaćiti.

Bacio sam pogled kroz prozor jedne od soba koja je gle-dala u dvorište, ali nisam video ništa, samo šivaću mašinu uza sam prozor. Bila je pokrivena vezenim, zelenim pokri-vačem.

Te večeri dugo nisam mogao da zaspim. Moja mašta je neprestano obletala oko devojke, grlila je grčevito i pomam-no tražila njena usta. U meni su odzvanjala devojačka imena — Ana, Melanija, Magda, Ica, Fani — zasad još nisam znao ni kako se zove, te je njeno nepoznato i tajanstveno biće u mojim očima bilo još uzbudljivije. Da li ti je poznat opojni zanos ovih časova? Ležiš u krevetu, na noćnom stočiću gori lampa pod zaklonom, a časovnik tiho kuca na mermernoj ploči. U spuštenoj ruci ti povremeno zašušte novine, koje si sa dosadom prestao da čitaš — zažmuriš i sav se predaješ ostvarenju jedne zamišljene ljubavi, šapućeš reči i dobijaš na

njih odgovor zaprepašujuće jasnim glasom, usta su ti pre-puna slasti zamišljenih poljubaca. Zamisli, te večeri stajao sam uzdrhtala srca pred sutrašnjicom i preksutrašnjicom kao trkač spreman za skok, uzdrhtao, napetih mišića i stegnuta srca, ispred linije koja obeležava start, pre trke u kojoj se takmičiš za najveću nagradu svog života.

Ja sam u izvesnom smislu fatalista. I sada mi se čini da sam svoj život, budućnost i karijeru uvek hteo da izgradim na osnovi dobrog braka. Za *mene* je brak predstavljao stepe-nice kojima ću se, stepenik po stepenik, peti sve više. Mučile su me žarke, bezmalo bolne želje da nešto postignem, da se popnem visoko j'er su mi uvek bili u pameti moji školski dru-govi, koji su u otrcanim pantalonama, prljavim okovratni-cima, neobrijani, igrali bilijara, ili domina sa mesnim ber-berinom u palanačkoj kafani „Kruna“. Zar i ja da budem takav? Ta pomisao užasavala me je više od ona dva bauka iz mladosti: krvne bolesti i tuberkuloze. Još od mladosti sam hteo da postanem visokorodni gospodin, sa crvenom lentom odlikovanja pod belom mašnom svoga fraka, sa sjajem bla-ženog samopouzdanja čoveka kome svi zavide u očima, hteo sam da budem otmen, nadmoćan, istančana ukusa, duhovit, da se krećem samo u najotmenijem društvu, da igram tarok sa ekscelencijama, da opsedam tajanstvene, divne žene, da ih volim onakve i onako, kao što je Le Menil ljubio mirisna ružičasta ramena Tereze u maloj kući u ulici Spontini, gde čitavu sobu osenčava majski suton i štimung starinskih gob-lena.

Ležeći srca razdiranog žudnjom priželjkivao sam te večeri uzbudljiv, patnjama prožet, divni roman sa vitkom kćerkom generala; sve do najsitnijih detalja maštao sam o prvom po-ljupcu, prvom zanosu koji nam pokreće ruke, video sam i osetio atmosferu sutona u ulici u kojoj će ona sa mnom da šmugne u jednu budimsku kuću, nad čijim se trošnim kame-nim ulazom nadvio jorgovan, dok se prozor sa malim, belim

zavesama blista u sjaju zalazećeg sunca; zamišljao sam sobu u kojoj ću pasti pred njom na kolena. Utonuo sam u nadze-maljski, opojni zanos ovih trenutaka. Zamišljao sam svaki lagani pokret... sve dotle dok me nije zbolela glava i ni-sam ugasio osvetljenje.

Zaboravio sam da pomenem: u pismu koje mi je teta Kamila donela po podne izveštavao me ujak Karolj, da sam u ministarstvu prosvete postavljen za pomoćnog pristava bez plate. Doručkovao sam na terasi hotela „Hungarija“ i slu-čajno mi dođe do ruku službeni list u kome je stajalo i moje ime. Dok sam tog blagog, sunčanog jesenjeg jutra sedeo među užurbanim svetom, otreznio sam se od učmalog sanjarenja u koje sam utonuo prethodne večeri pre spavanja, odjednom mi se učinilo besmisleno sve ono što sam u sebi zamišljao o generalovoj kćeri. U stvari, ništa i ne znam o njoj. Možda vrska, ili je toliko glupa da ne mogu progovoriti ni dve reči s njom. Kakva nemoguća ideja da odmah pomislim da se oženim njome! Zato što je kćerka generala? Treba više da se krećem u društvu, da se ne bih bavio tako glupim mislima. Da, ali kako da uđem u društvo? Čudnovato, na to još nikada nisam pomišljao. Uzalud imam novaca, uzalud imam odlična odela, dobro ime, prijatno lice, kako da dospem u prisne sobe, za kojima toliko žudim? Očajavao sam pri pomisli da će to ići veoma sporo, da sam tako reći nepoznat u ovom ogromnom gradu i da nemam nijednog prijatelja koji bi me uhvatio pod ruku i odveo u takve kuće.

Sasvim sam zaboravio na generalovu kćerku i do podne sam se šetao obalom Dunava. Zamalo me nije oborio jedan od prodavaca novina, dovikujući mi u Hce naslov jednog podnevnog Hsta. Kupio sam novine, lagano skinuo rukavice i seo na jednu od stolica na korzu. Počeo sam da čitam no-vme. I tada mi se odjednom učinilo da me je neko udario

posred grudi, tako je naime delovalo na mene nekoliko bez-načajnih redova među političkim vestima.

„Ministar predsednik u audijenciji kod kralja... Prijem vođa političkih stranaka i političara... Novi kabinet..." Orili su se naslovi, a dole, kao da se sakrilo ovih nekoliko sivih redova: „Posebni voz kreće ujutro u osam časova sa Istočne stanice. Posebnim vozom odlazi i konjički general Oto Ralben, njegov odlazak dovodi se u vezu s upražnjenim polo-žajem ministra vojske ..."

Prebledeo sam. U magnovenju mi je prošlo kroz glavu: iz-gubio sam kćerku generala, karijeru, tasta ministra, sve, i to pre no što je sve ovo ma i za trenutak pripadalo meni. Da se ta stvar dogodila kroz pet-šest meseci, sve bi bilo u redu, jer bih ja za to vreme dobio bitku. Upoznao bih se s njom, zatra-žio njenu ruku i ona bi već bila moja verenica. Svakako bi mi je dali, imućan sam, gospodskog i plemićkog roda, sa dok-torskom diplomom u povezu od pseće kože, službom u minis-tarstvu, a osim toga, devojka... svuda su mi do sada u životu stavljali do znanja da sam, ne ljuti se što ću ovde da ispišem, veoma lep mladić. A sada je svršeno. Sa ovim ministarskim položajem odjednom je ona poletela uvis kao luftbalon. De-vojka je već i nestala pod svodom moje mašte. Uzalud gledam za njom. Kćerka ministra vojske (a uz to će se odseliti u Be6) ne može da mi bude žena. Kao kćerka običnog generala još je za *mene* bila dostižna, ali ovako... Svršeno je sa ovom za-mišljenom igrom, ljubavlju, brakom, svršeno zauvek, pre no što je i otpočelo.

Mrzovoljno sam se šetao ispred hotela. Dva dana ranije odista ne bih mogao da zamislim da ću se rastužiti, što je konjički general Oto Ralben pozvan u audijenciju. Da mi je neko u četvrtak u ovom obliku postavio to pitanje, ne bih mogao da mu odgovorim, ma koliko lupao glavu. Čudnovato koliko daleko misli mogu da odvedu čoveka, baš kao vihor uveli list sa drveta!

Sutradan sam otišao u ministarstvo i pred jednim starim ministarskim savetnikom položio službenu zakletvu. Mi-nistrov sekretar me je vodio trošnim hodnicima i predstavio me mom šefu, njih dvojica zatim odrediše sobu u kojoj ću da radim. Unekoliko sam se osećao kao nekada u dačko doba, kada sam došao u nov dački dom. Bilo mi je prijatno što su mi svi govorili ti.

Uveli su me u malu sobu, čiji su prozori gledali na ulicu. Kraj prozora je stajao mlad čovek. Za pisaćom mašinom se-dela je plavokosa devojka, sa plavom somotskom trakom u žutoj kovrdžavoj kosi.

Mladić napusti prozor, pride i pruži mi ruku:

— Zdravo. Ja sam Čokonai.

Devojka mi pruži mali prst i nasmeja se.

— Margita Nađ. Izvinite, ruka mi je sva plava jer sam stavila novu vrpcu u mašinu.

Oboje su bili simpatični i vedri, smesta sam ih zavoleo. Cokonai je bio vitak, zgodan mladić, sa licem kao u devojke, svetloplave kose. Oblačio se prilično jevtino. Devojka tankih usana bila je bezbojna, pomalo tužna peštanska lepotica. Mog-lo joj je biti oko dvadeset i četiri godine, pod tankom bati-stanom bluzom nazirale su se oble, mladalačke linije njenih ramena i grudi.

Otpoče razgovor o sitnim, učtivim beznačajnostima.

— Izvoli — reče čokonai i iz gornjeg džepa kaputa izvadi i pruži mi tabakeru. Imao je lepu, ukusnu, zlatnu tabakeru. Zapalili smo cigarete. Pušila je i Margita.

Ja sam morao da ispunim neku listu za ekonomsko ode-ŕenje, te sedoh za sto i počeh da pišem, okrenuvši leđa osta-lima. Odjednom me trže Margitin iznenadni uzvik:

— Cokonai, tako mi boga, opaliću vam šamar!

Osvrnuh se.

Sa rukama u džepu od pantalona, zabacivši glavu, Čoko-

nai se grohotom smejao. Margita se pipala po vratu, kao da joj tamo bridi rana, a Ice joj je plamtelo kao krv.

— Bezobraznik! — reče i pogleda u mene pritvorenim smeškom. — Ako još jedanput izvedete ovakvu budalaštinu — obrati se zatim Čokonaiju — tužiću vas gospodinu savetniku.

Čokonai izvuče kesicu od svilene hartije i pruži je Margiti. Devojka uze jednu bombonu, pogleda u mene i onda se nasmeja.

Sve troje izišli smo zajedno iz kancelarije. Na uglu Margita pripreti Cokonaiju:

— Ne zaboravite knjigu koju ste mi obećali!

Umesto odgovora Cokonai se duboko pokloni i skinuvši šešir opisa njime širok IIIK do samog pločnika.

Margita mu veselo pruži ruku i odskakuta...

Mi smo pošli u pravcu Dunavske obale; Čokonai me uhvati pod ruku.

— Zgodna mala beštija. Mislim da je već imala Ijubavnika.

— Kakvu si joj knjigu obećao?

Cokonai poskoči u hodu kao da hoće da zaigra i pršte u smeh:

— Pustolovine viteza Fobla!

Pogledao sam u Cokonaija sa zaprepašćenjem, a on me uvuče u gomilu sveta na korzu, javljajući se levo i desno, glasno dobacujući pozdrav „zdravo“ i „ljubim ruke“. Zavideo sam mu što poznaje toliki svet.

Otišao sam kući nešto posle dva časa. Stigavši, bacio sam pogled na prvi sprat. Prozori generalovog stana bili su otvo-reni, na jednom od njih ležao je jastuk sa divana, a na njemu plava devojačka glava, baš kao da je neko do polovine isturio odar kroz prozor. Plavokosa devojačka glava ležala je na jastuku licem k nebu. U prvi mah nisam znao šta to treba da znači, ali se onda setih: gospođica se sunča. Sijalo je slatko, toplo, jesenje sunce, čoveku se činilo kao da mu mlaki med

kaplje na nadlanicu, kada je malo duže podrži u vazduhu. Gospođičina plava, zlatnosmeđa kosa prelivala se tamo gore, na jastuku s divana, kao plameni venac od klasja.

Za trenutak sam se zagledao u ovaj prizor, a onda ušao kroz kapiju. Nije me više zanimalo.

Znaš li šta se dogodilo sutradan? Novine su ispunile svoje stupce izveštajima o prijemu u Beču. Imenovan je i novi kabinet, a ministar vojske postao je neko sasvim drugi. Ime generala Ralbena listovi uopšte nisu spominjali.

Ovo je opet podstaklo u meni ranije misli.

Dva dana kasnije ponovo sam video Editu Ralben. Stajala je u hodniku, nalaktila se obema rukama na gvozdenu ogradu. Dole, na sredini popločanog dvorišta, treštao je pomamno neki grozni fonograf. Ona je slušala. Smelo sam se odlučio: skre-nuo sam onuda da bih mogao da prođem pored nje. Bele svi-lene čarape, bele platnene cipele, lepe, vitke noge. Sveže izglačana haljina od batista, tanak, čvrst struk, umiljata, de-čačka ramena. Kosa divna. Gusta teška punđa, plava, zlatna i smeđa. Dve male ušne školjke se rumene kao dve ružine la-tice. Obavija je neizreciv miris, miris izglačane haljine pome-šan sa blagim parfemom. Miris devojaka čistih kao pena.

Ležao sam u sobi na divanu da počinem. Osećao sam je pored sebe.

Dva dana kasnije opet sam je video ispred kapije! Imala je tamnoplavu haljinu, jer je vreme bilo oblačno. Susreli smo se baš na samoj kapiji. Otvorio sam ispred nje jedno krilo, ne progovorivši ni reči, ali je moj pogled govorio: izvolite. Pogle-dala je u mene, zastala za trenutak, kao da razmišlja da li da prihvati ovo... šta? ovo ništa. Zatim je izišla kroz kapiju. Ja sam skoro neprimetno podigao šešir, ona je jedva primetno klimnula glavom.

Tada sam joj prvi put pogledao u lice. Njene lepe, duboke i pametne oči imale su pomalo japanski oblik, uzane obrve, nežne kao da su od somota. Ne, nije tačno da ima zečje zube.

Pet dana je nisam video. Onda smo se opet sreli na stepe-ništu. Kada me je ugledala skrenula je pogled na drugu stranu. Ovo je značilo: Vi sada možda uobražavate da ste stekli pravo da mi se javljate, jer ste mi onomad otvorili vra-ta; molim vas, nemojte to da činite, jer i onako neću da pri-mim vaš pozdrav.

Nisam joj se javio. Ovakvim prenaturnim korakom mogao bih da pokvarim sve. Ako je ona gordi i nepristupačna, ja ću da se pokažem još gordiji i nepristupačniji.

Jedne večeri dovezao sam se kući kolima. Izdaleka sam video da se ona nalaktila na prozor. Iskočio sam iz kola i dao kočijašu neobično bogatu napojnicu. On se prenerazio i po-klonio tako duboko da zamalo nije pao sa svog sedišta. Ja nisam podigao oči, pravio sam se kao da ne znam da se ona nalaktila na prozor. Ne znam zašto, ali mi se ueinilo da sam joj se za stepen približio.

I otada je mojim danima upravljao slučaj, sve je zavisilo od toga da li sam je tog dana sreo, ili video.

Kada bi mi pokatkad dolazila u susret, uvek je skretala pogled na suprotnu stranu. Očajavao sam pri pomisli da se možda nikada neću upoznati sa gordom Editom Ralben.

Jednog dana u kancelariji, Čokonai mi reče:

— Do đavola, nije mi gotov frak, ne znam šta da radim.

— Sta će ti frak?

— Pozvan sam na kućni bal kod moje tetke. Priđi, da vidim... možda bi mi tvoj frak bio dobar ... Da li bi mi ga dao na poslugu?

— Vrlo rado. Pošalji nekoga po njega danas po podne.

— Gde stanuješ? — i uze olovku da zapiše.

— Ulica B ... broj šesnaest, treći sprat, stan broj četiri.

Čokonai se trže.

— Cudnovato. Pozvan sam baš u tu kuću. Ali na prvi sprat.

— Kođ koga?

—, Kod Ralbenovih. Editi je rođendan. Tog dana se kod njih uvek priređuje veliki kućni bal.

Gledao sam u Cokonaija razrogačenih očiju.

— Zar su ti oni rođaci?

— Da. I moja je majka rođena grofica Velbek.

— Pošalji samo nekoga po frak... — rekoh i srce mi burno zakuca.

Stajao sam kraj prozora. Gledao na ulicu. Zevao. Lupkao sam se dlanom po ustima dok sam govorio. Prikrivao sam na taj način svoje strahovito uzbuđenje.

— Cuj — rekoh Cokonaiju — jedanput bi mogao da pove-deš i *mme* na ovakav kućni bal. Ne poznajem nikoga u Pešti...

— Znaš da igraš?

— Znam.

— Hoćeš li da te povedem na ovaj bal? Srce je htelo da iskoči. Slegoh ramenima. Cokonai se odjednom namršti.

— Ali ako mi daš frak, u čemu ćeš ti ići?

— Imam dva fraka — rekoh stegnuta grla.

— Cekaj, odmah ću da telefoniram Editi.

Prišao je telefonu i podigao slušalicu. Ja sam stajao pored prozora ruku skrštenih na grudima. Cokonai mi pruži drugu slušalicu, da bih i ja mogao da pratim razgovor:

Cokonai: — Halo! Jesi li ti, Edita? Ovde Pišta.

Glas (pevušeći): — Zdra-avo!

Cokonai: — Hoćeš li još jednog dobrog igrača za subotu?

Glas: — Hoću. Ali nemoj da mi dovodiš makar koga. Znaš kakav je tata.

Cokonai: — Šta ti pada na pamet! Dotični je pristav u ministarstvu prosvete, bogat, posednik, član našeg kluba, veo-rna lepuškast mladić, šta bi htela još? Pošaljite i njemu poziv-nicu.

Glas: — U redu kad ga toliko preporučuješ... Kuda da pošaljem pozivnicu, na čije ime?

Cokonai: — Stanuje u istoj kući u kojoj i ti stanuješ... Doktor (i reče moje ime)... treći sprat, stan broj četiri.

Duga pauza na telefonu.

Glas: — To je onaj crnomanjasti mladić?

Cokonai: — Poznaješ ga?

Glas: — Iz viđenja. Ima lepe oči.

Opet mala pauza.

Cokonai: — Da li ga pozivaš?

Glas: — Da.

Cokonai spusti slušalicu i rukom učini pokret koji je tre-balo da znači: Voila!

Rekao sam Cokonaiju da moram da idem na stanicu i odju-rio iz ministarstva. Kao bez duše otrčao sam svom krojaču.

— Gospodine Kunc — počeh zadihano da objašnjavam krojaču — danas je četvrtak, sad je pola dvanaest, do subote posle podne u pet časova potreban mi je frak...

— Isključeno, milostivi gospodine ...

— Moram da ga imam! Nije važno koliko će da staje. Uz-mite posebnog radnika, neka radi noću... shvatite, moram da ga imam. Vi ćete dobiti od mene na poklon srebrnu taba-keru. Gospodine Kunc, ovo mi morate svršiti...

Gospodin Kunc mi najzad dade časnu reč da će mi sašiti frak.

Ja sam, naime, imao samo jedan frak. A taj sam morao da dam Cokonaiju.

Kada sam stigao kući, na mom pisaćem stolu ležalo je lju-bičasto pismo. Na omotu tanki, nežni devojački rukopis, moje prezime ispisano pogrešno, nedostajalo je jedno t, a umesto y stajalo je i. Možeš li da zamisliš kakvo mi je neopisivo zado-voljstvo pričinilo ovo pismo? Uzeo sam ga u ruku i — nemoj da me ismejavaš zbog ovoga — dugo sam udisao miris omota. Osetio sam najzad, toliko dragi, ni sam ne znam koji, čist, ča-

robni parfem, isti onaj koji sam osetio kad sam prošao pored nje u hodniku.

Edita! Sada već znam i njeno ime. Podigao sam lice uvis i sa uzdahom duboke čežnje izustio: Edita! Prišao sam pro-zoru, koji se zamaglio od novembarskog mraza i prstom još u rukavicama, ispisao na oknu krupnim slovima: Edita. Išao sam iz jednog ugla sobe u drugi u zanosu sreće; na prašinom pokrivenom krilu ormara takođe sam ispisao prstom Edita. Sručio sam se na stolicu kraj stola, spustio glavu na ruke, zatvorio oči i pritisnuo dug poljubac na politiranu površinu stola. U mašti sam tražio njene usne. Hladne, tanke, prkosne usne sa kojih slast zamišljenog poljupca osetih kao da sam usnama dodirnuo somot, cvet, žeravicu... rumeno, živo meso devičanskih usana. Bio sam lud. Veruj mi, nema ničeg lep-šeg u životu od ljubavi koja se budi. Opijum mutnih i potaj-nih želja koji do dna srca žudno uvlačiš u sebe, dubokim uz-dahom, kao opojni, topli miris žalfijom obraslih senokosa. Tajna nepoznatog i beskonačnog, zvuci harfe večnog proleća na ustreptalim žicama duše. Maćaše! Ja ću kroz jedan čas među ovim zidovima što liče na strane mrtvačkog sanduka, u mukloj tišini hotelske sobe da pucam u svoje srce. Ja sada pišem svoje oprostajno pismo, voleo bih da imam više snage, pisao bih dva dana i dve noći uzastopce, stegnuta srca pisao bih, pisao, napisao bih knjigu iz koje bi se orila samo jedna jedina reč: ljubav! Divlji, gromoglasni, mladički krik: ljubav! Užasan krik, kao urlik medveda koji se pare u prolećnoj šumi obrasloj ševarom, kao otegnuti, blaženi vrisak žene u čipka-noj, mirisavoj, snežnobeloj postelji... gledaj, ja sada stojim na visokoj, crnoj obali smrti, uskoro ću se survati, ja znam, veruj mi, to je bila jedina lepota u životu; u mislima se vraćam trenucima kada je moja zažarena mašta prvi put zagr-IIIa ovu devojkju, kao neki plamen. Sećam se tih trenutaka i ova uspomena sada ponovo struji mojim srcem kao tajanst-vena struja koja pokreće ukočenu ruku leša... bože moj,

zašto moram da umrem... Pričekaj, ne mogu više, moram malo da se odmorim.

Subota uveče, osam časova. Već sam obukao frak. Baoio sam pogled u ogledalo: ugledao sam crno-belu senku. Vitak mladdé, osenčenih očiju, prkosnog, gordog držanja, širokih ramena, tamna lica, odlučnih crta oko usana — neobična ot-menost fraka... bio sam tako tuđ samom sebi. U mukloj tišini sobe seo sam u naslonjaču, podbočivši bradu rukom. Čekao sam Čokonaija.

Stigao je na vreme. Na njemu moj stari frak. Bio mu je malko širok.

— Cuj — reče — da ga đavo nosi, nekako mi ramena lan-daraju u ovom fraku.

Vrteo se i propinjao na prste pred ogledalom.

Umirio sam ga rekavši da mu frak odlično pristaje. Sišli smo dole na prvi sprat. Ja sam bez reči išao za Cokonaijem. On se još jedanput osvrnuo i veoma zabrinutim pogledom me upitao:

— Cuj, neće li da mi se smeju u ovom fraku?

— Neće, neće, hajde idi — gurao sam ga.

Civiluk u velikom predsoblju bio je već pretrpan cilindri-ma, vojničkim šapkama, zimskim kaputima i husarskim do-lamama. Preko stolica bila su prebačena meka, mirisna žen-ska krzna. U unutrašnjim odajama blistali su svećnjaci i odande se čuo i žagor mnogobrojnih ženskih i muških glasova, smeh i šaljivi protesti.

— Hodi za mnom — reče Cokonai.

Osetio sam da sam pobledeo.

U prvoj sobi Cokonai se probi kroz mnoštvo ljudi do grupe koja je vodila živahan razgovor i rukom dodirnu mišicu gene-rala koi je, pretrpan odlikovanjima, sa plamenocrvenim našitkom na crnim pantalonama stajao pored klavira.

—. Cika Oto, da vam predstavim svog prijatelja...

General se okrenu, svoje lice prinese mom, zažmirivši ocima saslušajući moje ime, a zatim tiho zvečnu mamuzama.

— ■ Zdravo.

Pruži mi ruku, a odmah posle toga uhvati se istom rukom za bradu, okrenu na drugu stranu i produži razgovor sa onis-kim, bradatim gospodinom sa naočarima koji je stajao pored njega i slušao generala.

Cokonai me povuče za sobom.

— Hodi, sada ću da te predstavim tetki Sesil.

Prešli smo u salon u kome su sedele starije dame. Odmah sam među njima poznao mršavu generalicu. Čokonai upre prstom u mene.

— Tetka Sesil, evo najboljeg igrača. Generalica se ljubazno osmehnu i pruži mi ruku. Poklonio sam se

duboko i poljubio joj ruku.

— Cujem da i vi stanujete ovde u kući.

— Da, milostiva gospođo.

Poklonio sam se još nekim starim damama i promrmljao svoje ime. Njihovih lica se više ne sećam.

Cokonai me izvuče iz salona. Odvede me u zimsku baštu, gde je omladina bila na okupu. Još izdaleka pronašao sam pogledom Editu.

— Evo žrtve — pokaza me Čokonai.

Edita mi pruži svoju usku, hladnu ruku. Zadržala je prilično dugo. Ili se to samo meni učinilo?

— Vas iz viđenja već odavno poznajem — reče.

Nisam odgovorio, samo sam se poklonio. U sobi je nastala tišina. Redom sam se predstavljao. Rukovanje, uzajamno izgo-varanje imena. Osećao sam kako me nemi pogledi mere od glave do pete. Kako se zadržavaju na meni. Po tišini koja je nastupila zaključio sam da je moja pojava privukla pažnju. Stao sam po strani, uza zid, pored Cokonaija, koji je već otvarao tabakeru. Razgovori su se nastavili. Kada sam pogle-

dom preleteo preko društva video sam da me neki od njih još posmatraju. Među njima bila je i Edita.

Edita je, u blistavoj beloj haljini, sa visoko začušljanom zlatnosjajnom pundom, rumena od uzbuđenja, stajala na sre-dini sobe. Posmatrao sam njen divni, vitki stas. Razgovarala je sa jednim visokim, ulanskim poručnikom, crvenog lica.

— Ko je onaj poručnik? — upitao sam Čokonaija, tek da nešto pitam.

— To je grof Arenberg. Drugo mu ime <ne znam.

Malo sam pobledeo, ali to Čokonai svakako nije primetio. Možda ovaj... Arenberg...?

Cokonai mi je objašnjavao ko se još sve nalazi u salonu. Pokazujući jednu mladu, mršavu damu, reče da je to Aren-bergova supruga.

Ovo me uspokoji.

Nisam razgovarao sa Editom, ali su se naši pogledi često susretali.

Seli smo za večeru. Srebro, blistavi kristal, porculan, cveće na čaršavu belom kao sneg. Na drškama teškog, srebrnog pri-bora za jelo devetokraka kruna. Sedeo sam nešto malo po strani, preko puta Edite. Zdesna sedeo je pored nje mladić žute kose i bubuljičava lica, sleva Arenberg. Pored njega debeli mladić sa svinjskom glavom i monoklom, koji je užasno mnogo jeo i pio. Retko bi progovorio i tada nije izgovarao slovo r. Rekao je: dagi pijatelju ... ovo vino je izvsnno ...

A Arenbergovoj dugovratoj ženi rekao je:

— Daga gofice ...

Setio sam se njegovog imena: zvao se Turkevei. Ali sam se setio i da je, predstavljajući se, jasno izgovorio slovo r, rekao je: Turrkevei. Svoje ime smatrao je važnim, jer je vodio poreklo od čuvene porodice Turkevei.

Pored mene sedela je devojka sa ribljim očima, kad god bih je oslovio zaigrale bi joj riblje oči, ali ni reči nisam mogao da izvučem od nje. S druge strane sedela je neka mala,

punačka žena, koja je očigledno bila sva u vatri dok je raz-govarala sa svojim susedom zaklanjajući lice salvetom. Neki husar sedeo je pored nje. Punačka ženica mi se povremeno obraćala, izvinjavajući se što mi okreće leđa.

Između ove dve susedke za stolom osećao sam se potpuno usamljen, što mi je bilo veoma prijatno. I Editi su njeni su-sedi bili dosadni.

Ja sam svoje lice i poglede upravio u Editu, koju je očigledno zbunio ovaj nemi, nepomični, ponizni, a istovremeno i vlastoljubivi pogled. Okretala je glavu tamo-amo, kao da joj sunce sija pravo u oči. Zatim se postepeno navikla i odjednom mi je i ona poklonila dugi pogled. Da sam u svom životu bio pisac, napisao bih knjigu: „Razgovor nemih pogleda“. Da sam bio Vagner, komponovao bih simfoniju: „Borba pogleda“.

Možeš li da zamisliš u muzici, da mlad muškarac i žena, koji se još ne poznaju, vode nemi dvoboj, nemu ljubavnu bitku svojim bojažljivim, poniznim, odričućim, naređujućim, usplamtelim, prihvatajućim, zamišljenim, odrećnim, začuće-nim, radosnim, molećivim, preklinjućim i zanosnim pogledi-ma? Možeš li da zamisliš kako to odzvanja sa violine, oboa, fagota i gromkih fanfara u orkestru? Jesi li već osetio kada pogled žene tiho, bojažljivo kaže: da...?

Posle jednočasovne bitke, raspravljanja i dogovora, Editin pogled rekao je: da. Ili je to bio samo plod moje uzbuđene mašte? Pio sam mnogo vina. Dobra, teška vina. I Editine oči su se blistale. A još ni reči nismo progovorili.

Posle večere iz trpezarije su izneli nameštaj i otpoče igra.

Ja sam otišao u zimsku baštu, seo u jedan polumračan ku-tak i čekao. Hteo sam da Edita dođe k meni. Hteo sam da ona dođe.

Bilo je već dva časa posle ponoći i ja sam počeo da se pribojavam da Edita neće doći, mada je ona povremeno ba-cala pokoji pogled u zimsku baštu i videla da nem i usamljen

sedim u jednom uglu. Ona je to činila tako da je izgledalo kao da me vrebava.

Iznenada mi priđe i sede kraj mene. Pušila je. Oči su joj se neobično sjajile. Kosa joj je već pomalo bila čupava.

— Zaista ne igrate?

— Ne umem da igram.

— Čokonai je rekao ...

— Slagao sam Cokonaija. Nikada ne igram. Mala pauza.

— Zašto ste lagali?

— Hteo sam danas da budem ovde. Po svaku cenu. Iznenadila ju je moja iskrenost. Njene zenice se raširiše.

— Zašto?

Govorio sam ne okrećući glavu; kao da sam govorio nozi od stola ukrašenoj rezbarijama, čudnim glasom, ne spuštajući ton na kraju reči:

— Volim vas. Smrtno. Video sam vas tri puta u životu. Volim vas.

Nastupila je beskrajna pauza. Zatim Edita tiho izusti:

— Ne verujem.

Nisam odgovorio. Opet je zavladao mukla tišina. Edita se digla i pošla. Nisam se pomakao s mesta. Ni glavu nisam okrenuo. Cigareta mi se odavno ugasila među prstima. A Edita — tako mi se činilo — želela je da pođem za njom. Ali nisam pošao. Ona je zastala na vratima i osvrnula se. Pa ipak nisam pošao.

Cetvrt sata kasnije vratila se i sela kraj mene. Ja sam isto tako nepomično sedeo na svom mestu. Ni reči nije mogla da progovori. Cutao sam i ja, sve što bih rekao poremetilo bi ovu divnu tišinu.

Malo kasnije ona se ponovo digla i pošla vratima. Tada sam i ja pošao za njom. Zimsku baštu odvajala je od garderobe soba u kojoj je svetlost već bila ugašena. Moglo je biti oko tri časa izjutra. Mnogi gosti su već otišli.

Stigao sam je na sredini mračne sobe. Našao sam i zgrabio njenu ruku. I tada sam poljubio Editu Ralben. Poljubio sam je u usta. Sveža, tanka, prkosna, gorda usta.

Kao da su mi usne dodirnule somot, cvet, žeravicu.

Trajalo je to svega jedan trenutak, onda je ona odlepršala u pravcu garderobe, a ja sam se vratio u zimsku baštu. Ne znam dokle sam tamo sedeo nepomican, držeći još uvek među prstima ugašenu cigaretu.

Iznenada mi priđe Čokonai. Bio je tužan.

— Cuj, da li ovaj frak odista ne landara na meni?

Pogledao sam ga, kao da sam hteo da mu kažem: nemoj da budeš lud! Ovo ga je očigledno umirilo.

— Mislio sam to zato što su se sestre Barabaš cele noći sme-jale nečemu. Imao sam utisak da se meni smeju.

Odmah zatim podiže obe ruke i, pevšući neku opersku ariju, koracima kao u igri, pređe u drugu sobu, u kojoj se još uvek igralo. Već je bio pomalo napit.

Otišao sam sa poslednjim gostima. Sa Editom nisam mogao, a nisam ni hteo da govorim posle poljupca. Očigledno je i ona mene izbegavala. Ovaj naš prvi susret vinuo se u noći u širo-kom luku uvis, kao vatromet, kao divni, pomamni vatromet. Rasprštao se i zablistao u onoj mračnoj sobi, u kratkom smelom poljupcu. Poljubac nas je oboje ispunjavao u tolikoj meri da bi posle toga svaki razgovor bio nepotpun, gluv i smeten. Gde su boje, nežnost, plamen i muzika reči, koji bi mogli da se uporede sa draži našeg ćutanja?

Pa ipak sam morao da se pozdravim s njom i ja joj priđoh. Pružila mi je ruku gotovo ustežući se i nije me pogledala u oči.

Trkom se popeh u svoju sobu i onako u fraku sruših se na divan. Dugo sam ležao tako nepomičan. Kada sam se trgao iz ovog slatkog zanosa kroz zavese je već prodirala mlečno-bela svetlost. Pozno, zimsko jutro.

Sreo sam je sutradan po podne, pred kućom. Otpozdravila mi je sa pomalo tužnim osmehom i htela da prođe pored mene. Unapred sam bio pripremio reči koje sam hteo da joj kažem; ponavljao sam ih nekoliko puta u sebi, kao glumac svoju ulogu. Sada sam osetio da bi te reči bile prazne, glupe i zbunjene. Kada bih joj sad rekao: volim vas, gledala bi u mene začuđenim očima i ne bi razumela. Nisam znao kako da otpočnem razgovor. Postavio sam joj besmisleno pitanje:

— Da vam nije naškodilo noćasnje nespavanje?

— Ne — reče lako otežući, a u njenom pogledu jasno se video nagoveštaj da ne želi da govorimo o onom što je juče bilo. Sa zaprepašćenjem sam uoio u istom ovom pogledu izvesno zameranje i prezir, kao da je htela da kaže: „Time aludirate, zar ne? Ističete svoju nadmoćnost! Hvalite se!“ A istovremeno i tužno: „Razočarala sam se u vama, za mene je to neizrecivo uzvišen, čaroban događaj, o kome se ne može govoriti, koga se možemo samo sećati“.

Ipak smo nekako pronašli ton kojim smo vedro i veselo mogli da ćeretamo.

— Zamislite, Arenbergovica je celo veče bila užasno lju-bomorna — reče ona — i svome mužu priređivala potajne scene.

— Na koga je bila ljubomorna?

— Na mene! — reče i nasmeja se.

— Možda ne bez razloga ...

— Koješta! Arenberg je veoma mio i zabavan mladić, ali zaljubiti se ...

Dakle, ipak se pojavila, iskrsla je ta reč. Smesta smo ose-tili njenu vrelinu. I oboje uplašeno ućutasmo.

Otpratio sam je do ulaza u njihov stan i pre no što smo se rastali, upitao sam je tiho:

— Kada ću vas opet videti?

Pitanje je sadržalo molbu i ljubavnu izjavu. Posle trenutka razmišljanja ona odvrati:

— Dođite sutra po podne u pet časova k nama. Imaćemo društvo.

I nestade ispred mojih očiju.

Sutradan sam bio kod njih deset minuta posle pet. Plašio sam se da će moja bezrazložna poseta možda pasti u oči. Ali me je milostiva gospođa primila veoma ljubazno. U salonu je sedelo nekoliko gospođa i jedan bradati gospodin. Gospođe su bile — moram upotrebiti veoma zgodan nemački izraz — tipične Wohltatigkeitsdamen.* A bradati gospodin beše pred-sednik neke dobrotvorne ustanove.

Sedeo sam u jednoj od naslonjača, radoznao da vidim šta će biti sa mnom. Jedva su i obraćali pažnju na mene. Samo me je milostiva gospođa povremeno udostojila jednim letimičnim pogledom.

Ubrzo je ušla Edita. Sela je podalje od mene d ćutala kao i ja. Oko nas tekao je razgovor kao vodena bujica. Nas dvoje ličili smo na dva nema, bela kamena usred živahnog, bučnog žuborenja potoka, zapljuskivani talasima reči.

Iznenada se Edita diže i pođe u zimsku baštu. Pre no što prođe kroz vrata dade mi znak da je sledim. Kada sam ustao i pošao, pretrnuh, jer mi se učini da je razgovor naglo umu-kao, a začuđeni pogledi svih bili su upereni u mene. Milostiva gospođa kao da mi dovikuje: — Ehej, kuda ćete vi sa Editom?

U stvari, njih petoro je razgovaralo u isti mah i samo se meni činilo da je upadljivo što napuštam društvo. Ostali to nisu ni primetili.

— Ne možemo tamo da dođemo do reči — reče Edita veselo — hajdemo u moju sobu.

Prošli smo kroz sobu u kojoj sam pre dve noći poljubio Editu. Soba je onda bila mračna. Sada je u njoj gorelo osvet-ijenje. Ne bih je poznao, ali sam ipak znao da je to ta soba. Iza ove sobe, koja je služila kao soba za pušenje, bila je

^^^ame ^te vole da budu članice raznlh dobrotvornih društava — Фпш. prev.)

spavaća soba. U njoj je preksinoć bila garderoba. Editina soba nalazila se na kraju stana.

Po zidovima, u belim ovalnim ramovima engleske umet-ničke kopije, divan pokriven belim somotom; ispred prozora mali, damski pisaći sto. Edita mi rukom ponudi mesto u naslonjači, koja je bila toliko meka da sam sav utonuo u nju. Ona sede na divan. Prekrsti svoje lepe, vitke noge, a ruke spusti u krilo.

Osvrtao sam se po sobi. Pogled mi se zaustavi na krevetu koji je stajao pored zida. Bio je manastirski jednostavan. Na noćnom stočiću u srebrnom ramu stajala je slika roditelja.

Sirom otvorenih, požudnih očiju dugo sam gledao u krevet. Ona je osetila da ga otkrivam i razmeštam u mislima.

Dugo smo ćutali.

— Vi stanujete u ovoj sobi... izustih u nekom zanosu i podigoh obe ruke, kao da sam sve oko sebe hteo da prigrlim.

— Da — reče ona, nasmešivši se.

Iz njene sobe vodila su još jedna vrata. Edita se diže, otvori ih i baoi pogled u drugu sobu, kao da osluškuje neki šum. Trenutak kasnije pritvori vrata.

Ali nije pritisnula kvaku.

Odmah sam razumeo šta to treba da znači. Ovako bismo odmah čuli ako bi neko pritisnuo kvaku u drugoj sobi. Dok prođe onom sobom, dok stigne do naših vrata, mora da prođe sekund-dva. Ogromno mnogo vremena!

S druge strane, iza nas, nalaze se tri prazne sobe. Otuda pogotovo ne preti nikakva opasnost.

Seo sam pored nje na divan. Nije se protivila. Sklopila je oči i malo zabacila glavu. Na licu joj je lebdeo devičanski, blaženi strah, a oko usana skoro neprimetni, blistavi osmeh.

Osluškivali smo svaki šum.

— Ako neko dođe — reče zadihano — vratite se na svoje mesto...

Odmah zatim pokri lice rukama. Sada smo već bili saučesnici. Sada mi je ona dala savet.

Neko pritisnu kvaku na vratima zimske bašte.

Za tren oka vratih se u meku naslonjaču boje zemičke. Iz susednih soba se čulo šuštanje suknje.

Milostiva gospođa uđe u sobu. Ona priđe, uze Editino zarumenjeno lice među obe ruke i poljubi ga.

— Sine, došla sam samo da te pitam: nisi li videla negde moje ključeve?

I u tom je već napustila sobu.

Zajedno smo osluškivali korake koji su se udaljavali. Za-tvorila se i vrata treće sobe za njom. Čuli smo i pritiski-vanje kvake.

I tada sam ponovo seo na divan.

Kada sam se oko sedam časova oprostio, upitao sam u pred-soblju Editu:

— Kada ću vas opet videti? Edita mi otvoreno pogleda u oči.

— Sutra u pet časova.

Postepeno sam saznao da je milostiva gospođa naš potajni saveznik. General je svakog dana od četiri do devet boravio u oficirskom klubu.

Cetvrtog dana upitao sam Editu:

— Da li gospodin general zna da ja dolazim svakog dana? Edita je pušila. Ispustila je dim i slegla ramenima.

— Sta mari, ako ne zna? Dovoljno je da Sésil zna. Svoju majku je zvala Sésil.

Pet dana nisam odlazio u kancelariju. Telefonom sam javio da sam bolestan. Do podne sam leškario, pušio i razmišljao veoma mnogo. Oko podne prošetao bih se po budimskim bre-govima.

Sestog dana otišao sam najzad u ministarstvo.

I Cokonai i Margita dočekaše me izjavljujući da veoma rđavo izgledam. Margita izvuče iz svoje torbice ogledalce.

— Pogledajte, kako su vam oči umorne!

Cokonai me povuče u stranu.

— Cuj, ne zaboravi da odeš u posetu Editinima kad sam već posredovao da te pozove. Oni veoma mnogo polažu na to!

Veselo sam zagrlio Cokonaija i umirio ga.

Devet dana kasnije, uveče, kada su samo njih dve bile kod kuće, Edita je pala majci oko vrata i priznala joj da se nas dvoje volimo — mend je odmah sutradan sve poverila.

Generalica je zinula od iznenađenja. Bila je zapanjena (ta-ko mi je Edita pričala). Međutim, verujem da je ona tačno znala da se Edita i ja ljubimo čim iziđe iz sobe. Ona je odista imala zlatnu dušu.

Edita mi dade savet da napišem jedno lepo pismo „Sesili“ u kome bih joj sve priznao. Ona će ga sama predati majci.

Do ponoći sam sastavljao pismo. Utrošio sam celu kutiju hartije za pisma. Sutradan u podne predao sam ga Editi. Ona ga sakri u nedra. Ja sam bez ijedne reči poljubio malu okrug-lu, obnaženu površinu dlana, u veličini jedne forinte, koja joj je virila iz rukavice. Oboje smo bili veoma ozbiljni.

U pola jedan svratio sam u kancelariju. Margita je bila čupava, lica osuta crvenim mrljama. Svakako se pre toga rvala i ljubila sa Cokonaijem. Kao prvo Cokonai mi postavi pitanje:

— Cuj, da nisi zaboravio da pošalješ svoju posetnicu Editinima? To bi bilo vrlo neučtivo!

Pljusnuh se uplašeno po čelu.

— Gospode!

Cokonai me je gledao pun prekora.

— Znači, zaboravio si? Da znaš da te više neće pozivati.

Po povratku zatekao sam kod kuće Editino pismo. Izvestila me je da joj otac neće biti na večeri, vratiće se tek posle po-noći, trenutak je veoma povoljan da dođem na večeru. Obukao sam smoking. I Edita se doterala.

— Sesil je procitala tvoje pismo — šapnu mi uzbuđeno

(kada smo bili sami već smo jedno drugom govorili ti) — hoće da govori s tobom posle večere.

Ja sam ispod kaputa (kao da sam ih nosio na svom srcu) doneo Editi nekoliko strukova đurđevka, zavijenih u svilenu nartiju.

Veče je bilo divno. Za vreme večere razgovarali smo malo. I to, ne znam zbog čega, rrmogo tišim glasom no obično. Ge^ neralica nije pominjala moje pismo. Posle crne kafe položila je svoju lepu, uvelu ruku na moju i reče:

— Dragi moj, sada ćete vi lepo da pođete sa mnom u salon, da malo porazgovaramo u četiri oka.

Editu obli rumen. Brzo okrenu zažareno lice, skoči, otrca u drugu sobu i poče da svira neki kaubojski marš u pomamnom tempu.

Pređosmo u salon. Gospođa generalica zatvori vrata za so-bom i pokaza mi mesto spram sebe.

— Primila sam vaše pismo... — poče tiho i pogleda me smešeći se. Bila je duboko dimuta i htela je to da prikrije osmehom. Nije produžila svoj govor, možda nije htela. Želela je da ja govorim.

Ispunio sam njenu neizrečenu želju. Iz druge sobe se čulo Editino sviranje. Tog trenutka svirala je neki tihi valcer.

Ispričao sam ko sam. Govorio sam o svom ocu i majci. O svojih petsto jutara zemlje. Kući, koja bi se mogla nazvati i spahijskim dvorcem. Orahovom drveću koje baca svoje senke po velikom vrtu. Nemam nikoga na svetu — rekao sam. Nemam drugova. Ne pijem. Ne kockam se. Zdrav sam. Što se tiče mladićkih bolesti — može da bude sasvim mirna. Ne zelim da ostanem u ministarstvu. Mislim da sam prilično sposoban; učio sam mnogo, hteo bih da se ozbiljno bavim politikom. Volim Editu. Hoću da je uzmem za ženu.

Govorio sam lagano, sa dugim pauzama, kao da me je gde-gde zamorila poneka rečenica, ili poneka uspomena. Bože ^{moj}, ta govorio sam o svom životu.

Generalica je sa najvećom pažnjom slušala moje reči. Kada sam završio oči su joj bile pune suza. Reče mi:

— Mnogo volim svoju kćer. Ona za *mene* predstavlja sve i za *mene* nema ničeg važnijeg na svetu od sreće moje Detike. (Tako je ona nazivala Editu.)

Zatim poče da priča o sebi i svojim. Bila je siromašna devojka, njen otac beše grof i dragonski pukovnik. Upoznala se u Klagenfurtu sa svojim mužem, koji je tada bio kapetan. Njen muž *je* bogat čovek. U svakom pogledu on je gospodar u kući. Bez sumnje i Editina udaja zavisi od njegove ko-načne odluke. Strog je, ali dobar po duši. Po prirodi je ne-poverljiv, treba mu duže vremena da nekoga zavoli, ali koga jednom zavoli, može uvek da računa na njega. Zasad mu još ništa ne treba reći, doći će i tome vreme. Ona će bitd na našoj strani; udešavaće stvari *ženskom* lukavošću, treba da imamo poverenja u nju.

Zahvalno sam je poljubio u ruku. Bili *smo* duboko dirnuti tako da dugo m' ona ni ja nismo mogli da progovorimo.

Najzad se gospođa generalica diže i reče:

— Pričekajte, poslaću vam Editu.

I ostavi me uzrujanog, obuzetog mislima koje su se ko-vitlale po mom srcu kao vreli, teški mirisi u proleće nad bokorima jasmina.

Trenutak kasnije uđe i Edita u sobu. Umiljato i obeše-njački nestašno stavi prst na usta, oslušnu ne čuje li se kakav šum iz ostalih soba, u kojima je već unapred ostavila odškri-nuta vrata, da nas ko ne bi iznenadio. A onda mi polete u zagrljaj. Ja sam dugo pritiskivao lice uz njene grudi. Ne po-ričem, krio sam od nje jednu suzu. Najlepšu suzu svog pro-mašenog, jasnog života.

Oh, kako bih voleo da ti tačno opišem ^asove koje sam te večeri proveo sa Editom! Grčevito, izbezumljeno smo se držali jedno za drugo, kao da smo stajali na vihoru, upalili smo se i izgarali na sopstvenom plamenu.

Njen vreli dlan pripijao mi se uz vrat, te i sada, usred ledene jeze bliske smrti, jasno osećam tu vrelinu na potiljku. Slatku vrelinu. Toplinu života. Žar proleća. Kako da ti opišem? Ona je sklopila oči, podigla lice, okretala ga, izvijala ga i krila od mene, ono je bilo u zanosu, koji ne mogu da ti opišem. Oh, kako sada jasno vidim linije njenih očiju, usana, vrata, kako mi se avetinjski priviđa njeno zabačeno, uzavre-lo lice! Dečaćka ramena, male grudi, izvijen struk, vatrene, slatke, poluotvorene usne, mali snažni prsti koji su mi se uplitali u kosu... čuj, sve mi se to ponovo stravično priviđa.

Negde je zaškripela kvaka. Seli smo jedno spram drugoga, na pristojnom odstojanju i uzbuđenog daha netremice smo se gledali. Čim je nastupila tišina nastavili smo.

Oprostio sam se nešto pre ponoći i otišao kući. Toga dana nisam hteo da se sretnem sa generalom.

U budimskim bregovima budilo se proleće. Jedne nedelje pre podne, sećam se, već su se prodavale ljubičice, a pored Jelisavetinog mosta, u onom majušnom parkiću, rascvetala se jednog jutra žuta, kao kanarinka, grana zlatice.

U rana popodneva često sam sa Editom šetao po Gelerto-vom bregu. Kađ god bismo seli na neku klupu Edita bi vrhom svog suncobrana crtala po zemlji plan našeg budućeg stana. Koliko ćemo imati soba, gde će biti trepezarija, gde soba za rad, salon ...

Jedanput sam je odveo na Manjokijev put, tamo smo pro-našli prazno zemljište, na drvenoj tabli pisalo je: „Na pro-daju“. Odlučili smo da ovde sagradimo vilu. Edita je odmah uzduž i popreko koracima izmerila zemljište i danima smo planirali naš dom. A onda sam jedanput u jednoj kafani na Rakocijevom bulevaru naišao na gospodina Mandla, malog, celavog Jevrejina, koji je bio ovlašćen da prodava ono zem-

ljište. Posle dvodnevnih pregovora kupio sam ga. Sav srećan odneo sam Editi ugovor.

Jednom smo se spuštali držeći se pod ruku s brega i tada mi Edita reče:

— Zar ne, i ti ne bi želeo da imamo zajedničku spavaću sobu?

Rekla je to tako umiljato, bojažljivo i pitomo, da sam u vazduhu poljubio obod njenog šešira, koji je pri hodu blago dodirivao moje lice.

Razgovarali smo sve češće i sve smelije o spavaćoj sobi. Tokom naših dugih, prolećnih šetnji govorili smo samo o tome. Ona se sa nekom zastrašenom i razdraganom rado-znalošću pripijala uza me, kada bismo razgovarali o stvari-ma koje je tada čula prvi put. Rečima i u mašti postepeno smo preživljavali sve. Ovo je naše zajedničke časove ispu-njavalo još većim žarom i nestrpljenjem.

Ipak nikada nismo mogli da budemo sigurni. Iako su nas gore u stanu katkad ostavljali nasamo, ipak bi čas ovde, čas onde škripnula, ili kvrcnula brava — to je za nas već pred-stavljalo pravo mučenje.

Jednom Edita nije mogla da pođe sa mnom i ja sam se sam šetao budimskim ulicama. Zalutao sam u neku snenu, tihu uličicu. Naišao sam na trošan, mahovinom obrasli ka-meni zid, preko kamene kapije nadvio se plavi jorgovan kao kakva čarobna kita cveća. Na kapiji je stajala mala, zelena cedulja: „Stan za izdavanje“.

Promolio sam glavu kroz kapiju: usred divne baštice oko-pavao je cvetnu leju veoma star čovek. Bledoljubičasti groz-dovi zumbula već su izvirivali iz zemlje.

— Cija je ovo kuća, čiko?

— ■ Izvol'te unutra!

Ušao sam. Krupnim, glatkim, belim kamenom popločana staza vodila je od kapije do kućice sa verandom. S leva i s desna behu cvetne leje, žbunje tuje i u dnu kamenim zidom

ograđenog dvorišta stajala je stara lipa, koja se naslanjala o kameni zid i pružala jednim delom iznad ulice.

— Dobar dan!

Stari prebaci motiku u levu ruku i pruži mi desnu.

— Dobar dan. Ja sam, molim, Ferenc Šite. Rekoh mu i ja svoje ime.

— Hoćete da uzmete stan?

— Voleo bih prvo da ga vidim.

Stari prisloni motiku uz žbun i ispod kecelje (imao je na sebi dugu plavu kecelju) izvuče ključeve.

Otvori zatim staklena vrata od verande. Male verande, popločane crvenim ciglama, sa belim, platnenim zavesicama na prozorima. U međuvremenu, čika Šite mi je davao razna objašnjenja:

— Stan je prazan još od jeseni, jer se u to vreme stari stanar, koji je šesnaest godina stanovao ovde, odselio u Peštu. Istakli smo cedulju, ali preko zime — reći ću vam pravu istinu — nije nam došao nijedan stanar jer je kuća daleko od tramvaja, a i ulica je blatnjava. Ali leti i u proleće ovo vam je kao u raj. Izvolite ...

Otvorio je vrata od sobe i propustio me da uđem prvi. Krevet, ormar, umivaonik, sto, stolice, pored zida dve na-slونjače, nizak, širok divan, a svuda neka spokojna jedno-stavnost, čistoća i prostodušnost. Pod oriban i svetložut, nigde trunčice prašine, paučine, ili neke sumnjive mrlje; cela soba blistala je kao kutija. Iznad kreveta jedna kopija: Petefi nalakćen leži na bojnopolju kod Šegešvara, u ras-košnoj mrkoj honvedskoj dolami; iz rane na grudima mu šiklja krv.

Ispred kreveta ćilim, čija utkana šara prikazuje lovačkog psa kako vreba. Iznad divana zid takođe pokriva ćilim, jevtina unitacija starih goblena; u vrtu kleči mladić pred devojkom. Nad stolom visi uljana lampa sa zaklonom od staklenih

perli. O njemu prikačena lepezica od hartije. U uglu mala peć od livenog gvožđa, očišćena, presijava se kao čizma.

Čika Site je stajao na vratima sa svežnjem ključeva u ruci i vrebao moj pogled koji je lagano prelazio preko svega od poda do tavanice, duž čitave sobe.

— Imate samo ovu jednu sobu?

— Samo ovu jednu.

Pređoh pogledom još jednom po svim stvarima. Čika Šite je strpljivo čekao.

— Koliko tražite za nju?

Čika Site je oborene glave dugo gledao u jednu svoju cipelu, kao da hoće s njom da se posavetuje.

— Pa znate kako je... pedeset forinti mesečno. Jer, mo-lim, ovo se računa kao zasebna kuća. Zasebno dvorište, za-seban ključ od kapije, bez dozvole ne mogu ni ptice da uđu ovamo. Samo što moja žena dođe svako pre podne da pospre-mi. A j'a jedino kad treba nešto da uredim u bašti.

— Koliko je vama godina, čika Site?

— Osamdeset i tri, molim. Stanujem sa svojim sinom pre-ko u Pešti. Služio sam četrdeset i šest godina kao trošarinac na Lančanom mostu, ali već treća godina kako sam u penziji.

— Dakle, rešio sam, čika Šite, uzeću stan na tri meseca.

Stari klimnu glavom. Pružio sam mu sto pedeset forinti, koje on brižno stavi među listove jedne odveć stare belež-nice, a onda mi pruži tri ključa. Ključ od sobe, od verande i od ulazne kapije.

Kada sam izišao, pogledao sam broj kuće. Ulica Ag, broj 10/b.

Uveče sam sve ispričao Editi. Kako sam zalutao u ovu malu budimsku ulicu, govorio sam joj o čika Siteu, baštici sa cve-ćem, verandi, o nameštaju u sobi, pomenuo sam ona tri klju-ča, samoću i nadzemaljsku tišinu koja vlada u ulici Ag broj 10/b.

Edita me je slušala zažarenih očiju.

— Otići ćemo jedanput tamo — pljesnu ona rukama od radosti. Ali se smesta uplaši od te pomisli.

— Ne... to nije moguće ... kakve budalaštine ja to govorim!

Sela je za klavir. Ona je uvek kroz muziku izražavala svoja duševna uzbuđenja. Svirala je kaubojski marš.

Jednog popodneva šetali smo po Budimu. Edita je bila zaneta mislima koje su se, kao prilikom svih naših šetnji, vrtele oko tajni ljubavi.

Poveo sam Editu u ulicu Ag; ona nije znala, nije ni obraćala pažnju kuda idemo, već je, utonuvši u svoje snove, tiho koračala kraj mene. Zastao sam pored kamenog zida nad kojim se nadvila grana jorgovana.

— Evo nas.

— Gde?

Pokazao sam joj kućni broj.

Edita baci pogled i uhvati me pod ruku.

— Ne... ne... — reče i pogleda u mene očima punim straha.

— Hoću samo da ti pokažem — odvratih, dok sam ključ stavljao u bravu.

Ušli smo kroz kapiju. Napred ja, a za mnom Edita. Ona je za trenutak zastala na ulici.

— Zar se bojiš da uđeš — upitao sam smejući se.

Moj smeh je ohrabri. Pogledala je levo i desno niz ulicu. U ulici Ag nije bilo žive duše. Edita uđe kroz kapiju pognute glave.

— Pogledaj, kako je divna ova baštica!

Dok se Edita divila bašti, ja sam iznutra zaključao kapiju.

— Sta to radiš?

Zatvaram kapiju. Ovde *smo* sami. Edita se uhvati za kvaku.

— Pusti me... Hoću da odem.

Tog trenutka bila mi je toliko tuđa da sam se uplašio. I već sam se pokajao što sam je uopšte doveo.

Neko vreme držala je kvaku u ruci, a zatim podiže pogled i uperi ga pravo u mene. Kao da je od mene tražila savet.

— Ludice — rekoh — čega se plašiš?

Slegla je ramenom: i sama nije znala.

Pošli smo prema kući. Otvorio sam vrata od verande. I njih sam zaključao iznutra. Čim smo ušli u sobu, zaključao sam i ta vrata.

Edita je zastala na sredini sobe. Uplašениh, raširenih očiju posmatrala je malu, nepoznatu sobicu i tiho izustila:

— Bože moj...

U našoj samoći bilo je neke lepote od koje smo se naježili. U ovoj tajanstvenoj tišini, maloj, primitivnoj sobi, iza triju zatvorenih vrata, u nemoj kući, u pustoj budimskoj uličici. Ovo je bio jedinstven trenutak nedozvoljene samoće u našem životu i mladosti.

Edita je sela na divan. Bila je pomalo bleđa.

Ja sam bacio jedan jastuk sa divana na zemlju, seo sam kraj njenih nogu i spustio joj glavu u krilo. Obujmio sam je obema rukama.

Ne znam dokle sirio ostali tako. Prožimala me je neizrečiva slast u ovoj nemoj i nepomičnoj samoći. Da li je prošlo četvrt časa, ili čitav čas? Ne znam.

Edita me je nežno prodrmla po rametnu, kao da me je budila iz dubokog sna.

— Hajdemo ... Plašim se ovde.

Skoči i pođe vratima. Ja sam otključao i ponovo zaključao. Zatim sam krenuo za njom. Prvi sam izišao na ulicu; nigde nikoga nije bilo. Rukom dadoh znak Editi da i ona slobodno može da iziđe. Ona prođe kroz kapiju i požuri na-pred. Ja sam zaključao kapiju. Odmah posle toga pošao sam za njom. Išli smo nemo jedno pored drugoga. Tišinu je pre-

kidalo samo zveckanje tri ključa u mom džepu. Odjednom sam se glasno nasmejao.

— gto se smeješ?

— Smejem se što se nismo ni poljubili.

Edita je zamišljeno išla pored mene, pogled je oborila zemlji-
Uplašeno mi šapnu:

— Oh, kad bi Sesil znala za ovo ... Ubila bi me!

Spopade me neobuzdana veselost. Smejao sam se na sav glas i moj smeh zarazi i Editu. Kikoćući se spuštali smo se spotičući se strmom budimskom uličicom.

— Nikada više neću da uradim tako što — reče Edita. Ali ja sam znao, a i Edita je znala, da ćemo sutra i još mnogo puta ponovo biti u ulici Ag.

Kad smo stigli kući Edita žurno potrča uza stepenice, jer je bila uobrazila da smo se upadljivo dugo zadržali, iako smo se vratili u uobičajeno vreme. Ali savest joj nije dala mira.

Te večeri sam zaspao sa Petefijevom slikom u mrkoj do-lamici na šegešvarskom bojnem polju pred očima. Verujem da su te noći i Editinom maštom promicale kao aveti slike i nameštaj male sobe u ulici Ag.

Sutradan posle večere sišao sam do njih na crnu kafu.

— Gde ste bili juče po podne? — upitala me je generalica bez senke podozrenja.

— Šetali smo se po Gelertovom bregu — reče Edita štip-kajući grožđe iz činije sa južnim voćem. Meni celim telom prostruja neka hladna jeza, ali Edita je odgovorila tako sa-vršeno hladnokrvno, da me je to još više uplašilo. Milije bi mi bilo da se i ona uplašila, da je pocrvenela, da se i na njenom licu ogledala strepnja.

Dva dana kasnije opet smo bili u ulici Ag. Šetajući u tom pravcu, mašte nam se razbuktaše. Ni o čemu nismo umeli više da razgovaramo osim o nedokučivoj misteriji predstojećih časova, koju smo dočaravali u mašti, kao što smrtno že-

dan čovek, lancem privezan za obalu potoka, u najvećim mukama pruža lice prema vodi. Ona se nalazi svega jedan pedalj udaljena od njega, pa ipak ne *može* da je dohvati; čuje kako žubori, cini u se da je dodiruje jezikom, oseća je među nepsima, oseća je kako mu se sliva niz isušeno grlo, kako se razliva po usahljanim grudima, razliva po kostima, srce mu uzbuđeno kuca, batrga se, prevrće, ali ga lanac steže, ne pušta ga — a voda je svega pedalj daleko.

Kada sam zatvorio kapiju i okrenuo ključ u bravi, Edita je skakućući potrčala napred. Zakucala je na staklena vrata neme kućice kao da unutra ima nekog i veselo je uzviknula:

— Dobri bogo, pusti nas unutra!

Tog dana obuzelo ju je neko pomamno, razdragano raspo[^] loženje. Takvu je nikada nisam video. Bila je pijana, veruj mi, opila se od onoga što smo putem razgovarali.

Kada smo ušli u sobu i zaključali vrata, ona baci šešir u širokom luku na ormar, a zatim se sruši na divan, kaada ju je oborio neki opojni zanos. Ležala je zatvorenih očiju, u položaju u kakvom je dotle nikada nisam video. Za trenu-tak sva se predala svojoj mašti. Odmah posle toga zgrčila je kolena, naježila se i naglo skočila. Obema rukama strasno *je* zagrlila vazduh oko sebe.

Na usnama joj je lebdeo nesvesni, čudni osmeh, osmeh *njenog* najskrivenijeg bića.

Cuj, ja ću ti sada ispričati stvari koje muškarac nikada ne bi smeo reći o ženi drugome. To je podlost. Ja sam tako naučio, a svakako i ti to osećaš. Kada svojim mirnim, ra-zumnim mozgom budeš čitao ovo moje pismo, pisano u po-slednjim časovima mog ludila, možda ćeš, Maćaše, odmah-nuti svojom lepom, ozbiljnom glavom! Ali shvati me, shvati da ja to moram da ispričam, da moram ove reči da doviknem životu. Voleo bih da spasem ove trenutke za večnost i da ih raspem širom zemlje, *po* malim gradovima, kao ruže, da ih ljudi podignu, da ih osete, da ih zadrže u sećanju, da ih

ostavim omma koje će vecito ostati devojke, ili peštanskim niladićima čije se mladost i ljubavi pretvaraju u jevtino sladostrašće po užasnim javnim kućama u krivim, zabačenim uličicama. *Ono* što sam ja doživeo, bio je poseban dar u jnom izuzetnom životu. Uspomene na one časove blistaju u meni i greju mi dušu, oni trenuci behu toliko divni da sada, kada su nestali, moram da umrem.

Kako bih beskrvnim rečima mogao da ti ih ispričam, da ti ih opišem ovde na ovoj hartiji da bi ih i ti osetio? Nemoj da misliš, među nama se ništa nije dogodilo, jedino što smo bili sami, zaključani u jednoj maloj sobi, srećni i spokojni u toj sigurnosti, gde je iščezlo i bilo daleko sve što divnu ne-obuzdanost mladosti sputava okovima.

Kada se sada setim svega toga, osećam da je Edita toga trenutka mogla da bude moja. Ne znam zašto se ipak sve dogodilo ovako. Bila je to mukama prožeta, lepa, divna igra, titranje oko plamena i ništa više. Slatka groznica, vrela drh-tavica, stvari koje su se njoj učinile kao užasna smelost. Kao na primer to što je svlačila sa svojih ramena bluzu, spustila je duboko, patetično zgrčenim prstima, kao da ih je zarivala u neku slatku i bolnu ranu, tako duboko da su njene male dečaćke bele grudi uzdrhtale i odjednom iskočile iz bluze. Postajala je sve smelija, nekim zanosnim životinjskim nagonom čeznula je za nagošću, žudila je da ustrepti svesna da moj muški pogled pomamno pije netaknutu belinu, da upija delove njenog tela koje muško oko još nikada nije ugledalo. Tu nije bilo reči, samo blaženo mucanje, šapat, prigušeni uzdasi, kratak uzvik, iznenadan smeh — dve lepe, mlade životinje, dva glasa ljudskih bića koja su se u zanosu ovih divnih trenutaka vratila desetinama hiljada godina unazad, zaboravljajući sve, pa čak i ljudski govor.

Pustila je da skinem s nje svileno ruho, pod kojim je u devičanskoj tajnosti živelo njeno divno, mlado telo. Otkop-ǎo sam joj najpre bluzu, zatim drhtavim prstima i svileno

prsluče. Stajala je preda mnom bez haljine, samo joj se laka batistana košulja pripila uz telo, odajući sve njegove linije. Samo latice ruže imaju tako meke linije, lukove, pregibe kao što su bile linije njenog izvijenog vrata, polukruga njenih oblih ramena, pregiba njenog struka. Pogde su se ove li-nije sastajale i iščezavale u senci. Stajala je preda mnom u plitkim lakovanim cipelama, ukrašenim malim mašnicama i tog trenutka mi se učinila idealno vitka, a u svojim dugim, srebrnosivim, svUenim čarapama ličila je na neobičan cvet, čiji je struk uvijen u srebrnu hartiju. Malaksao pao sam joj pred noge i ljubio njena sveža kolena. Uzeo sam je u naručje i odneo na divan. Njena usta su se upijala u moja takvim žarom kakav nikada dotle nisam osetio. Sada, kada se sećam svega toga, još osećam oštar bol u potiljku.

Ležala je oborene glave, krijući lice i predavala se najstras-nijem maštanju; u pokretima njenih ruku i podrhtavanju i trzaju njenih bedara osetio sam najveće ljudsko blaženstvo. Ja sam klečao pred njom i želeo da upijem u sebe njeno divno telo jednim jedinim pomamnim poljupcem.

Posle dugog, veoma dugog vremena, iz ove opijenosti pro-budio nas je težak zamor. Ali se ipak nismo potpuno osvestili. Kada smo zamagljenih očiju izišli na ulicu nismo bili u sta-nju da progovorimo ni reči, hodali smo, posrtali kao da nam je ona vatra istopila kosti. Nismo smeli da progovorimo, plašeći se da ćemo moći samo da mucamo.

Tek smo se kod mosta donekle osvestili. Edita prva pro-govori.

— Bože rnoj, da požurimo, mnogo smo zakasnili. Već je bilo vreme večeri.

— Nećemo više da odlazimo tamo — reče Edita.

Ali počev od tog dana odlazili smo svakodnevno u ulicu Ag.

Znaš li da je onda već bio maj. Jedne večeri dočeka me Edita sa vešću da na deset dana svi odlaze u Beč. Ja sam

gotovo obradovao što će otići, jer me je sve ovo potpuno • nurilo. Postao sam preterano osjetljiv i živci su rai bili apeti kao zategnuti luk. Slično je bilo i sa Editom.

Sutradan po podne u dva generalova porodica otputova brzim vozom. Edita mi je dala adresu: odseli su u Nibelun-gengase kod njenog strica, koji je u Beču imao neku manju fabriku mašina. Sporazumeli smo se da ćemo svakog dana pisati jedno drugome.

Kada sam se te večeri peo stepenicama bilo mi je tako ne-obično što Edita nije tu, u istoj kući sa mnom. Izneo sam stolicu u hodnik, seo, pušio i gledao dole u prozore prvog sprata. Imao sam dosta vremena da razmišljam o onome što se sa rnom zbiva od septembra. Prvi susret kada su njih troje izlazili kroz kapiju. Kada je u hodniku slušala gramofon. Kada je ležala na prozoru i sunčala se. Kada sam se fijakerom vraćao kući. Kada sam je na vratima propustio. Cokonai i telefon. Kućni bal i prvi poljubac. Šetnje i sve ostalo. Ulica Ag.

I teta Kamila izađe u hodnik. Pokuša da zapodene razgovor, ali pošto sam kratko odgovarao i pravio duge pauze, ubrzo me napusti. Zatvorio sam oči i pokušavao da pogodim šta li Edita sada radi.

Sutradan sam otišao u kancelariju. Za poslednje dve ne-delje nijedanput nisam došao, pod izgovorom da sam bo-lestan.

— Ala vi rđavo izgledate! — reče Margita. Njeni prsti su i sada bili plavi od trake na pisačkoj mašini.

Seo sam za sto i gledao kroz prozor. Kad bi za trenutak zavladala tišina, ja bih odmah zatvorio oči i osetio oko sebe atmosferu ulice Ag.

Cokonai uđe u kancelariju — nisam ga ni primetio — pri-krade mi se i lupi me u leđa.

— Nitkove! Prevario si me! Govorio sam juče telefonom sa Editom i čuo da si već dvaput bio kod njih na večeri!

— Hteo sam samo da te uplašim — odgovorih.

Cokonai pređe preko ovoga.

U podne sam primio dopisnicu od Edite. Svega nekoliko reči, između reči mnogo tačkica.

Trećeg dana nisam više mogao da izdržim. Seo sam u dva časa na brzi voz i uveče stigao u Beč. Odseo sam u jednom malom hotelu i pred podne vrebao na uglu Nibelungengase. Hteo sam samo da je vidim. Krišom, da ona ne zna. Čekao sam uzalud od jedanaest do pola dva. Kako je bilo divno ovo uzaludno, niucno iščekivanje.

Posle podne sam opet bio na istom mestu. Oko šest časova izađe veće društvo iz kuće u kojoj stanuje njen stric sa porodicom. Napred Edita sa visokim muškarcem u tenis pan-talonama, iza njih general sa nepoznatom starijom damom, a naposletku generalica sa gospodinom sede brade, kočoper-nog hoda. Pored njih se gegalo žuto psetance po pločniku. Bilo mi je lako da pogodim da mepoznata starija gospođa i gospodin sede brade ne mogu da budu niko drugi do stric i strina. Ali ko je onaj muškarac u tenis pantalonama? Kada su došli bliže poznao sam ga. Gle-gle, Arenberg!

Naglo sam šmugnuo u sporednu ulicu. Nisam hteo da me vide. Sačekao sam da prođu, a zatim sam ih pratio izdaleka, istežući vrat. Pošli su prema Ringu i zatim skrenuli u Stat-park. Tamo više nisam smeo da ih pratim, jer je lako moglo da se desi da dođem u položaj da ne mogu da izbegnem su-sret. Mogao bih, mislio sam, da ispadnem smešan u Editinim očima. Mogla je da poveruje da je uhodim.

Vratio sam se večernjim vozom. Kod kuće me je čekalo Editino pismo. Pisala mi je da su joj Beč, stric i strina već dosadili i želela bi da se vrati. Poslednja rečenica u pismu glasila je: „Ulica Ag...” Samo toliko. I tri reda tačkica. Lako sam mogao da zamislim šta se krije iza tačkica. Pismo je bilo bez potpisa. Umesto imena, ispod tačkica bile su is-pisane jedino reči: „Volim te”.

rr utorak se Edita sa roditeljima vratila iz Beča.

Video sam generala u pantalonama boje porculana sa sab-liom pod rukorn kako napušta kuću. Sišao sam do Edite. U meni se budio neki protest: šta se ja krijem od generala? Moje namere su časne i opravdane: hoću da se oženim Edi-tom jer se volimo. Zašto bih zbog toga morao da se krijem? Sta bi general imao da mi zameri? Mad sam, zdrav, imam diplomnu, službu koja mi otvara put, pošten sam i imanje mi ie dovoljno da Editi obezbedim gospodski život. Potičem iz otmene, stare plemićke porodice i na moje ime još nikada nije pala nikakva Ijaga. Osim toga, pun sam ambicija.

Doduše, silazeći niz stepenice, pade mi na um da su moje ambicije prilično usahle otkako sam sa Eddtom. Osmehujući se, ali sa primesom tuge, pomislio sam na časove koje sam posle smrti svoga oca proveo u usamljenoj roditeljskoj kući.

Setih se naše kuće, lepe, starinske kuće u Peterfalvi sa otvorenim tremom, dostojanstvendm pročeljem, prozorima sa zelenim žaluzinama, setih se i starih, senovitih oraha, stare gospe Cetenice koja se sada stara o kući, i obuzima me neka neobjašnjiva seta pri pomisli na ono mesto koje sam na-pustio. Sin stare Cetenice pisao mi je svakog meseca po jedno pismo u ime svoje majke javljajući mi novosti iz Peterfalve, gde se nikada nije događalo ništa novo. Koliko sam zabora-vio na svoje uspomene! Kako sam ih izneverio! Neće li mi se ovo osvetiti?

Ovakve misli su mi se vrzmale po glavi, dok sam ulazio kod Edite.

Edita mi se nestašno pokloni i pruži mi čelo da ga polju-bim.

Porasla si, otkako te nisam video — rekoh osmehujući se. Ovim sam hteo da joj kažem koliko su mi bili dugi ovih deset dana, dok je bila daleko od mene. Nalazio sam da je Edita dobila boju za ovih deset dana.

Lice joj je lako preplanulo, a i kosu je češljala nekako druk-čije.

Počeli smo da razgovaramo. I tada sam sa iznenađenjem primetio da se ne samo u njenom načinu češljanja, već i u boji njenog glasa oseća nešto neobično. Ranije mi je upućivala svoj pogled tako da sam tokom dugih minuta svojim pogledom mogao da utonem u njene oči. Kao u nebeski svod. Ili kao što čovek zastaje na obali jezera i dugo posmatra vodu, kao da je njen pogled bio nemiran i tuđ. Pre je moja ruka klizila i zadržavala se na njenim ramenima, kukovima i kolenima kao da je imala neizrečenu dozvolu pristupa u ova zabranjena područja. Sada je hladno odbila moj pokret. I ova njena hladnoća ostala je da lebdi među nama u vaz-duhu.

Ja, razume se, nisam rekao ni reči da sam trećeg dana seo u voz i pošao za njom u Bec. Ni da sam je vrebao na uglu Nibelungengasse. Svakako bih ispao smešan u njenim očima.

— Sta si radila u Beču? — upitah tobože sa dosadom.

— Šetali smo, šetali i šetali.

— Sta radi gospodin grof?

— Kakav gospodin grof?

— Arenberg.

— Nisam ga ni videla. Poslednji put sam ga videla lane. Ujedoh se za usne. Kao da me neko s leđa maljem udario po glavi. Osetih da sam prebledeo. Ali sam pazio da se ne odam.

Sedeo sam u senci, ona nije mogla da primeti bleđoću mog lica. Hteo sam da progovorim, ali mi se grlo steglo i nijednu reč nisam uspeo da procedim. Nasta mala pauza.

— Od tetka Nine sam čula da se razveo sa ženom — dobaci ona rasejano.

Kao da mi je neko nožem presekao žile kroz koje mi vrela krv teče u srce. Osetih da mi je srce potpuno ledeno. Posmatrao sam njeno lice. Sada je bilo baš onakvo kao kada

. gtrpkala grožđe iz čdnije sa južnim voćem i slagala majku.
prikupio sam svu svoju snagu.

__ Uopšte ga nisi srela?

_ - Mislim da on sada i nije u Beču — reče. Podižući obe ruke mirno je nameštala jednu ukosnicu u svojoj pundī.

Nastupi dugi tajac. Osetio sam da sam beo kao kreč. Misli su mi se očajnički batrgale, kao udovi utopljenika. Da se nisam prevario? Ali ne, preda mnom jasno iskrсну pegavo lice riđeplavog, visokog Arenberga i njegovog odela za tenis.

Doa*^e mi da skočim i da je pesnicom udarim posred lica. Cuj me, Mačaše, ja ću umreti kroz nekoliko časova, kada završim ovo pismo. Sada, u trenutcima ispaštanja, daleko od svega, mogu da sudim o pojedinim sudbonosnim časovima mog minulog života: zacelo, to je trebalo da uradim. Da skočim i u divljačkom, strašnom besu udarim svojom košča-tom, teškom pesnicom generalovu kćerku posred njenog le-pog, belog, pritvornog lica. Možda bi mi sa srca spalo ovo prokletstvo. Možda sada ne bih sedeo sa ovim poslednjim, otegnutim urlikom u svom srcu.

Ali tada, sedeći na stolici, nisam imao mi toliko snage da podignem ruku. Samo sam gledao u nju ukočenim pogledom, a zatim sam joj tiho ali oštro bacio u lice reč:

— Lažeš.

Skočila je i u očima joj sevnu plamen.

— Ne dozvoljavam da me vređaš!

Zmije njenih obrva izvile su se na meni dotada nepoznat način. Bila je odvratna tog trenutka. (Čuj! Ja sada avetinjski jasno vidim njeno lice!) Zatim je ponovo sela na svoje mesto i okrenula glavu na drugu stranu.

Digao sam se i pošao prozoru. Gledao sam kroz prozor ali nista nisam video — jer se preko prozora nalazila bela za-vesa. Ukočena pogleda zurio sam u zavesu na odstojanju od dva centimetra. Ne znam koliko sam dugo tamo stajao. Kada sam se osvrnuo Edita je još uvek onako isto sedela nepomično

na stolici. Pogled mi zaluta na pisaći sto. Na mapi za pisanje ležala je dopisnica i Editinim tankim slovima ispisana adresa: „Visokorod. gospodinu grofu Karoju Arenbergu, Wien, hotel Sacher“. Uzeh je u ruku. Ovo više nije bilo nikakvo izne-nađenje za mene. S druge ispisane strane mogao sam da pro-čitam ovo: „Ono što ste mi u četvrtak rekli...“ I posle toga dva reda tačkica.

Edita skooi munjevitom brzinom i istrže mi dopisnicu iz ruke. I ona je sada bila bleđa.

— Izvini, to je moja lična stvar.

Brzim pokretom ubacila je dopisnicu u mapu za pisanje i ponovo sela na svoje mesto. Glavu je okrenula kao i malopre.

Dugo sam gledao u nju ukočenih zenica i osećao da je sve izgubljeno. Da ću ja iz ove sobe izići i nikađ se, nikađ više neću u nju vratiti.

Na mom mračnom licu zablistao je klonuli, uplašeni os-meh, sada već znam da je onaj nemi, jedva primetni osmeh bio u stvari užasni, divlji jecaj muškarca koji ne može da plače. S ovim nesvesnim, preneraženim osmehom na licu pošao sam vratima i uhvatio se za kvaku. Već sam upola bio izišao kada sam, osvrnuvši se još jednom prema Editi, kao da sam na rastanku hteo da joj vratim sve što se među nama zbililo, tiho rekao:

— Laku noć, grofice...

Moj glas bio je sasvim tuđ.

Izišao sam i zatvorio vrata za sobom. Edita je i dalje ostala da seđi na stolici u onoj čudnoj nepomičnosti. Kao da je bila mrtva.

Prošao sam kroz salon, zimsku baštu i trpezariju. Po svim sobama video sam Editu u raznim položajima i različitim haljinama. Smejala se, pušila, ili sedela za klavirom, uvek sa drugim izrazom na licu. Sobe su bile neme kao grob. U predsoblju sam sknuo sa čiviluka svoj meki, crni šešir. Uči-nio mi se težak kao da je od gvožđa. Iz kuhinje dopre do

mene meki glas generalice, koja je razgovarala sa kuvaricom.

— Borka, ćurku nemojte da zalivate sa mnogo masti...

Dalje ništa nisam čuo jer sam već bio izišao u hodnik. Taj polumračnom stepeništu učinilo mi se da Edita dolazi gore, meni u susret, u tamnoplavoj haljini, sa kiticom ljubice na grudima. Njene potpetice nisu lupale, niti joj je haljina šuštalala.

Izišao sam kroz kapiju i krenuo. Ne znam kuda. Ne znam dokle sam tako išao. Posle dugo vremena stigao sam do mračnog plota. Oko mene se već spuštalo pozno letnje veče

— pored plota stajala je plinska lampa, a njena svetlost osvetljavala je prljavo, tužno dvorište predgrađa. Smrtno umoran naslonih se na plot i zagledah u dvorište. Jedna mršava, crna mačka šunjala se sanjivo preko dvorišta. Nasred neurednog dvorišta bio je bačen ulubljen, probušen plavi lavor. Ukočena pogleda, bez ikakvih misli zurio sam u njega.

Mislim da sam već onda bio mrtav.

Sutradan sam ostao u krevetu. Teta Kamila je, držeći jednu od svojih mački u krilu, oko podne provirila uplašeno kroz vrata moje sobe.

— Da niste bolesni?

— Jesam.

— Da li da pozovem lekara?

— Ne, hvala. Samo sam nazebao. Da li da vam poručim ručak? Ne, hvala.

Ustaću malo kasnije.

Do dva časa po podne zurio sam ukočenih zenica u tava-mcu. Sree bi mi zakucalo kada bih spolja čuo kakav šum. Uporno sam očekivao Editino pismo. Dugo, očajno, prekli-njuce pismo u kome moli za oproštaj. Katkad bih sa užasom

pogledao na časovnik. Bakarna šetalica zidnog časovnika šetala je tamo-iamo beskrajno ravnodušno, s dosadom. u uvoj užasnoj mirnoći i tišini sobe još strašnije sam osećao bol, koji me je pritiskivao kao kakva ogromna tamna stena.

Kasno uveče krišom sam sišao na ulicu (sporednim stepe-ništem). Večerao sam u jednoj kafani na bulevaru, a posle toga otišao u bar Orfeuma. Grubo sam oterao kelnera koji mi pokretom ruku, što je trebalo da znači „lafica na mrtvo“, preporuči jednu crnku. Kelner se sa podsmehom duboko po-kloni i u prolazu reče onoj crnki nešto nerazumljivo.

Pio sam ljutu poljsku rakiju. Moje misli je umorno opse-dala uspomena na Editu. Pio sam mnogo i naglo, moja oša-mućena svest grčevito je tražila Editin pogled koji sam vi-deo iza svojih zatvorenih kapaka. Već je bilo tri časa izjutra, crno-bele prilike kelnera slivale su se preda mnom sa pla-meno crvenim, ljubičastim i zelenim haljinama igračica, kao odsjaj boja u vodi. Muzika se mešala sa sjajem lampi, dim sa zveketom razbijenih čaša. Sa šakama duboko u džepovima pantalona, skoro sam ležao duboko zavaljen na stolici. Glava mi je pala na grudi, a malaksalom snagom svojih misli la-gano sam pokušavao da se probijem do nedokučivog sniisla tajanstvenog života.

Pred zoru sam se nekako digao i sišao na ulicu. Asfalt je bio crn i vlažan, kiša je tiho sipila. Seo sam u kočije i rekao kočijašu: ulica Ag. Izišao sam iz kola kao težak bolesnik. Tri ključa zveckala su mi po džepu. Okružavala me je preteća samoća. Kada sam u sobi upalio sveću, vezeni lovački pas se digao sa ćilima i lizao mi ruku. Gore, u polumraku, kuda je jedva dopirala slaba svetlost sveće, uzdisao je teško i duboko, umirući Petefi sa kopije.

Legao sam i zurio u polumrak. Zatvorio sam oči i odmah zaspao. Pored moje glave gorela je sveća.

Bože moj, koliko je sati? Otkad pišem ovo pismo? čekaj, mogu više.
Iz ukočene ruke mi ispade pero. Dozvoli mi jja_{se} odmorim trenutak.

Koraci u hodniku. Sad ste se vratili kući. Ispred vrata, koja razdvajaju tvoju sobu od moje, stoji ormar. Čujem raz-govor, ali ne razabirem reči. Ne mogu da poznaj vaše gla_{sove} — samo je u Malikinom smehu za trenutak oživelo moje detinjstvo kao lepi, pitomi pun mesec nad tamnom šumom. Ovog časa ti, ili možda Malika — sipaš vodu iz bokala u čašu. Čujem kako voda klokoće kroz grlić boce. Zatim šušta-nje vode iz česme, neko se umiva. Ovaj zvuk je prijatan i svež kao kakva muzika. Cipele lupkaju o pod. Uzani, žuti tračak svetlosti vidi se ispod ormara — znak da kod vas gori svetlost. Čujem kako Malika udara po jastucima. Po-stelja zašušta, ležete.

Vi ste aveti.

Došli ste da prisustvujete mojoj poslednjoj noći. Nalazite se oko mog mrtvačkog odra sa svojom razdraganošću, svad-benim radostima, svojim lepim, snažnim, mladim životima. Kada bih sada oprezno i tiho odgurnuo ormar i prislonio uvo uz pukotine na tankim vratima, možda bi me ovo prisluš-kivanje povratilo u život. Sada jasno vidim pred sobom staru sliku: sediš pored peći u maloj đaćkoj sobi, glavu si spustio na ruke i hteo bi da umreš, odbaciš svoj petnaesto-godišnji život, toliki je bol koji osećaš zbog one glupe, be-značajne ljubavi koja je planula u tebi prema Maliki Benicki. Srce ti izgara u ovoj patnji, kao da ga nemo ližu i prže modri plamičci alkohola! Pre ili posle, mi muškarcu moramo da platimo strašnu cenu za ženu. Ali sričekaj, hoću da produ-zim pismo, možda ću imati dovoljno snage da ga dovršim.

Teta Kamila je imala običaj da svako pismo koje bi mi stiglo stavi nasred mog pisaćeg stola. Edita je svoja pisma slala uvek u bledoljubičastom omotu. Takav je bio i omot prvog pisma kojim sam bio pozvan na kućni bal. Već nede-ljama nisam odlazio u kancelariju. Pre podne lutao sam po Gelertovom bregu i u sebi podrobno ponavljao sve razgovore koje sam za vreme šetnji vodio sa Editom.

Vraćao sam se kući oko jednog sata — uvek sam pazio da se ne sretmem sa Editom — ušao u sobu oborena pogleda, ne gledajući u pisaći sto. Seo bih onda na divan i lagano okre-nuo glavu prema pisaćem stolu. Sada, eto, sada treba da je na njemu pismo. Treba da zablista četvorouglasti, bledolju-bičasti omot. Ništa! Nikada ništa. Katkada bi mi uplašeno zakucalo srce. Tada bi se na stolu nalazilo pismo. Ali uvek od drugog. Bacio bih ga sa odvratnošću i ne pročitavši ga. Ne znam da li ti je poznato ovo osećanje: očajnički očekuješ nečije pismo, s prozora već vidiš poštara s torbom, on se penje do tvog sprata, ide prema tvojim vratima, pita služav-ku za tvoje ime i — donosi pismo od drugoga. Kakav te onda neopravdani gnev obuzima prema osobi koja ti saopštava neku prijatnu i beznačajnu vest! Zaista, zašto nas baš onda uznemirava?

Katkad bih se obema rukama uhvatio za glavu i zavapio: — pa zar je tako podla? Zar je na sve zaboravila? Zar je tako lako mogla da se odrekne naših divnih zanosa, od kojih ja jednako bolujem? Zar je mogla da iščupa iz svog srca uspomene, koje u meni krvare kao rane nanete oštrim kan-džama.

Ali mi na ova pitanja nikada niko nije odgovarao.

Prošle su dve nedelje. Editu nisam video. Od Edite ni-sam primio pismo. Jednom se na kapiji sretoh sa genera-lom. Ne znam zašto, ali se zamalo ne sruših od preneraženja. On mi se prvi javi:

— Zdravo! — reče i prinese ruku kapi.

Zbunjeno se osmehujuoi maših se za šešir. Pouzdano sam znao da njemu ništa nije poznato o našem odnosu.

Edita se od slučajnog susreta čuvala na taj način što se „nije micala iz sobe. Isto tako ni njena mati. Ali jednorn su mi u Vaci ulici izdaleka dolazile u susret. I to popodne, u tri časa, kad u Vaci ulici ima veoma malo sveta. Primetio sam ih na vreme i naglo skrenuo u sporednu ulicu. Otišao sam dosta daleke i seo u najmračniji kut jedne kafane. Kada sam pripalio cigaretu, ruka mi je drhtala kao da mi je u posled-njem trenutku uspelo da se spasem ispred zahuktale lokomotive, čiji me je dah već zapahnuo i koja bi me neumitno smrvila. Zbrisao sam sa čela hladan znoj strave.

Večerom sam odlazio u nepoznate, trećerazredne kafane. Povremeno bi me obuzimao užasan nemir. Tada bih odjurio u neku od telefonskih govornica i pozvao Editin broj. Pošto bih dobio odgovor da je zauzet, dugo i preneraženo bih zurio u crno ždrelo telefonske slušalice. Jednom se javi sluga i upita ko govori.

— Ja govorim — rekoh.

— Ko je taj, ja?

— Jaa! Jaa! — vikao sam u slušalicu.

— Sta želite?

— Pogrešno — rekoh i klonulo spustih slušalicu. Prizna-jem da sam se, oslonjen o zid mračne kabine, zaplakao. Tada sam plakao prvi i poslednji put u životu.

Posle jedne neprospavane noći napisao sam pismo Editi. Sadržinu ovog pisma i sada još znam napamet. Pisao sam joj da se sažali na mene, da bude milostiva prema meni, jer su strašne moje noći. Otvorenih očiju, gotovo bez svesti vu-cem se po krčmama podzemlja. Drhtim od same pomisli da cu sebi, ako ovo bude ovako potrajalo, prosvirati kuršum kroz glavu.

Nije odgovorila na moje pismo. Čekao sam nedelju dana, ^{on}da sam spakovao sve svoje stvari. Oprostio sam se od teta

Kamile, otkazao stan, seo na voz i krenuo kući u Peterfalvu Svoje najvažnije poslove posvršavao sam na stanici, u želez-ničkom restoranu.

Cokonaiju sam napisao pismo da na nadležnom mestu sa-opšti: s obzirom na iznenadno nastale porodicne prilike mo-ram hitno da otputujem iz Budimpešte i ovim dajem ostavku na službu. Čika Siteu sam po jednom nosaču vratio tri ključa, koja su otvarala vrata u ulici Ag.

Voz je krenuo ujutro u osam časova. Bilo je divno, toplo septembarsko jutro. Seo sam u prazan kupe, ali je posle nekoliko minuta ušla i jedna mlada dama. Nosač unese i smesti u mrežu dva kofera. Voz krenu. Mi smo sedeli jedno naspram drugoga nemi i zatvoreni, kao koferi gore u mreži. Nismo se čak ni pogledali. Kada je došao kondukter saznao sam da će dama do Peterfalve putovati sa mnom, jer je imala kartu do Koložvara.

Kondukter je izišao i mi smo od dosade počeli da se uza-jamno ispitujemo pogledima. Prvo sam se zagledao u njene kofere. Pošto su se moje oči upoznale sa njima, pogledao sam u njene cipele. Bile su od jelenske kože. Podigao sam pogled do njenog lica. Na šeširu je imala pastelnoplavi veo, obrve su joj bile crne kao gar, lice belo, oči tamne i osenče-ne. Usta isuviše mala, jeđva primetno našminkana. Ona mi spokojno uzvratil pogled i sama se zagleda u moje cipele, mašnu, oči i usta.

Sunce je žarko sijalo kroz prozorsko okno. Ona je otkop-čala tamnoplavi kaput i kroz izrez srebrnosive bluze ukaza se njen beli vrat.

Gledao sam je, pokušavajuć da ocenim koliko joj je go-dina: izgledalo md je da ima dvadeset pet, dvadeset šest. Ali nisam nastavio sa svojim pretpostavkama. Lupao sam glavu razmišljajući: ko H je ona? Katkad bi nežnim pokre-

toni namestila svoj veo i ovaj pokret bio je pun gracioznosti. Iz čitavog njenog bića zračio je sklad jednostavnosti i ot-menosti. Pripadala je onoj vrsti žena na kojoj pogledi muž-karaca — u tramvaju, čekaonicama, ordinacijama lekara, ili u vozu — poživaju i odmaraju se katkad satima.

Bilo joj je toplo i ona se diže da skine kaput. Tada sam iznad njenog ramena pridržao kaput da joj pomognem. Ona okrenu glavu k meni i zahvali mi se letimičnim osmehom.

Predstavih se. Nisam čuo njeno ime, a ni ona moje. Posle toga, pošto je sedela bez kaputa, jače sam osetio miris nje-nog lakog parfema koji se širio po kupeu.

— Putujete li u Koložvar?

— Da.

— Tamo i stanujete?

— Ne.

— Znae šta, gospođo, pokušaću da pogodim ko ste, zatim ćete to isto učiniti i vi.

Klimnu glavom u znak odobravanja i nasmeši se.

Skupim veđe, naboram čelo i još jednom odmerim njene cipele, pa šešir, a onda pogledam gore u mrežu, u kofere, i posle kratkog razmišljanja otpočeh igru koja se pokazala veoma zanimljivom.

— Vaš muž je trgovac, nipošto nije službemik, raspolaže većim prihodom, dece... čekajte — dece nemate, katoličke ste vere, godine... biću sasvim iskren... Vama je dvadeset šest godina i trenutno putujete u Koložvar u posetu rodbini.

Ona veselo odmahnu glavom.

— Ništa niste pogodili!

— Nije moguće!

— Pogrešili ste već u samom početku. Nisam udata.

— Onda ste vereni? —•

Nisam ni to.

— Ali imate burmu.

— Da, zato što volim burmu. Moj verenik je muškarac koga...

— Koga?

— Nikada neću upoznati i koji nikada neće biti moj.

— Vi ste, verenica snova. I sada znam ko ste. Vi ste raz-maženo dete imućnih roditelja, koje živi nezavisnim životom, neće da se uda i oseća izvesno razočaranje, iako se u stvari nije ni u koga razočaralo.

— Nije tako! Nije ni to tačno. Moji roditelji su umrli. Vas-pitavala me je baba. Po čemu mislite da sam imućna?

Bacio sam pogled gore u mrežu:

— Sa ovakvim koferima mogla bi i kćerka nekog milionara da krene na put.

— Kofere sam dobila. Ali zašto me ispitujete?

— Oprostite, ništa vas nisam pitao. Ja sam samo odgo-varao, a vi ispravljali moje pogrešne odgovore. Ali sada bih ipak hteo da vas nešto upitam: zašto putujete u Koložvar?

— Dosadno mi je.

Nagoh se prema njoj iznenađen.

— Kako to mislite? Dosadno vam je i zato putujete u Ko-ložvar?

— Da. Katkad me obuzima neki neobjašnjivi nemir, onda krenem na železničku stanicu i vadim kartu za mesto koje mi tog trenutka padne na pamet. Prošlog meseca bila sam u Eperješu.

— A šta ste radili u Eperješu?

— Ništa. Pet dana živela sam u hotelu. Naveče sam izlazila u šetnju, a onda sam se vratila u Peštu. Uobražavala sam da ću se u Eperješu sresti sa svojim verenikom.

— Zar vi pošto-poto želite da se udate?

— Ja se nikada neću udati.

Ovo je izgovorila tako ozbiljno i tako tužno, da je za neko-liko trenutaka zavladao tišina.

— Ne razumem.

— Smatram da je brak besmislica. Sme li čovek da se ve-
đuje za ceo svoj život? Ma koliko se ženio iz ljubavi i sa poš-
tenim namerama, šta zna šta će se s njim dogoditi iduće
godine, ili kroz dve godine?

Zavalio sam se u sedište i zagledao u nju.

— Sada odista više ne znam ko ste.

— Zašto lupate glavu o tome?

— Bar mi recite zašto idete u Koložvar?

— Rekla sam vam. Dosadno mi je.

— Da li je u pitanju fiks-ideja? Možda ćete tamo naići na verenika?

Klimnula je glavom i pripalila cigaretu. Ponudila je i mene.

— No, a sada ste vi na redu — rekoh. — Pogodite ko sam.

Prekrstivši noge, ispusti dim i otpoče:

— Vi? Vi ste posednik. Neoženjen. Imali ste nameru da se
ženite, ali je nešto osujetilo vaš brak. Sada ste veoma ne-
srećni.

Gledao sam je preneraženo. Ona mi se smejala u lice.

— Je la tako? Nije bilo teško da pogodim. Vaša karta važi za neko
nepoznato mestašće, sa ovakvim odelom i ovakvim koferima ne
možete da budete seoski beležnik, ili sreski lekar, no svakako
posednik koji živi u Pešti. Zatim, kada ste zauzeli svoje mesto u kupeu
jedva ste me i pogledali, gledali ste kroz prozor namršten i tužan.
Hoćete li da znate kako se zove vaša bivša verenica?

— Radoznao sam da čujem.

— Edita.

Srce mi jače zakuca. Gledao sam u nju, bled u licu.

— Zar me vi poznajete?

— Ne. Prvi put vas vidim.

— Jeste li poznavali... nju?

— Nikada je nisam videla. Ne znam ni ko je ona.

Gledao sam je veoma glupog izraza lica, te se ona poče
smejati.

— Vidite, tamo na naslonu sedišta nalazi se komadić belog konca. Od dosade, pre no što smo počeli da razgovaramo, vi ste se igrali s tim komadićem konca. Uvijali ste ga i nameštali sve dok niste složili veliko slovo E, a zatim malo d. Više nije bilo konca. I meni je bilo dosadno, zato sam vas posmatrala.

Pogledao sam na crveni pliš; beli končić odista je bio uvi-jen u obliku slova Ed...

Uhvatio sam komadić konca s dva prsta (ona dva slova su iščezla) i bacio ga na zemlju. Preko lica mi prelete sumoran osmeh.

Crnomanjasta dama preko puta mene nasmeja se od srca. Odjednom podigoh glavu:

— Kako se zovete?

— Joža.

— A sada mi smesta recite: ko ste, kako živite, šta radite i imate li ljubavnika. I ko je on?

— Lakše, lakše... Ne budite tako radoznali! Ionako već znate dovoljno o meni.

Razdraženo joj odgovorih:

— Ko ste vi? Odgovorite!

— Neću da vam odgovorim! — Gledala me je u lice sa pod-smešljivom grimasom. Zabavljalo ju je što me je naljutila. Bila je veoma ljupka.

— Znate šta? — rekoh, pošto sam je dugo i zbunjeno pos-matrao. — Imam jedan predlog. Nemojte da odete u Koložvar, siđite s voza sa mnom u Peterfalvi. Zivim sam, samo mi stara ključarka čuva kuću. I ja već godinu dana nisam bio kod kuće. U kući nema ni žive duše. Budite mi gošća. Jutrom ćemo jahati po okolini, po podne ćemo da prošetamo u lov. Služin-čadi ću reći da ste mi žena.

— Taman posla! — reče ona. Ali joj oko zablista.

— Nećete?

Ona odmahnu glavom.

— Svako jutro dobićete kafu sa mlekom od bivoljice.

ona opet odmahnu glavom.

— Zašto nećete?

— Tako.

Nervozno namesti svoj veo i krišom mi dobaci pogled. Nasroejao sam se.

— Sta se smeжете?

— Smeјem se što vam sada ja gledam u dušu. Voleli biste da pođete sa mnom, ali se ne usuđujete da to izgovorite.

Nije odgovorila. Gledala je kroz prozor. Gledao sam i ja. Tog trenutka kao da smo oboje gledali u naš prohujali život. Osećali smo kako trenuci naših života promiču kraj nas, kao telegrafski stubovi koji promiču ispred prozora. I tada — pri pomisli na prolaznost svega — nešto me privuče ovoj nepoznatoј, crnomanjastoj dami. Možda su njene misli i njena osećanja bila istovetna mojima.

— Joža — rekoh pomalo tužno — pođite sa mnom. I vi bežite od nečega, ili od nekoga, i ja takođe bežim. Dođite k meni na dan-dva. A zatim ćemo da bežimo dalje. Ja desno, vi levo.

Sada više nije odmahivala glavom. Ali mi još uvek ne odgovori.

Voz prodorno zapišta i kondukter pomoli glavu kroz vrata:

— Dolazi Peterfalva!

Kao da je rekao: dolazi novi život!

Joža još uvek ne odgovori. Stigli smo i jedini nosač u Peterfalvi, koji je ujedno bio i kočijaš, uđe u naš kupe. Baci pogled na kofere:

— Svih pet? — upita.

— Da — odgovorih.

Dva minuta kasnije sedeli smo u otvorenim kolima, koja je zakupac poslao po mene. Joža me je putem bojažljivo uhvatio pod ruku.

Kako je to neobično... — prošapta.

Cetenici ćemo reći da ste mi žena.

— Ko je ta četenica?

— Ključarka. Voleće vas i poštovati. Stara žena, već je četr-deset godina kod nas. Ona nikoga nema osim mene.

Joža se nekako pokorno pripi uža me. Kola su se kretala, a mi smo ćutali.

Tada mi nešto pade na pamet. Da ova nepoznata dama ne pomisli da ću se oženiti njome? Ne bih bio rad da se makar i za trenutak zanosi ovom pomisli.

— Ostaćete ovde dokle vam bude prijatno. A zatim ćemo jedno drugom vratiti slobodu...

Sklopivši oči, ona odobravajući klimnu glavom. A ja sam odjednom, ćim sam iza retke bagremove šumice u daljini ugledao našu šindrom pokrivenu kuću sa kosim krovom, kako usamljena gospodski gordo stoji nasred pustare, postao opet onaj stari. Setih se minulih snova, ćasova koje sam posle oćeve smrti provodio po pustim sobama. Tvrdo glava, uporna volja da postanem veliki ćovek. Sada sam opet video sebe: svoj odlučni, muški lik, vitki, visoki stas, snagu svojih tam-noplavih oćiju. Gorda, zakopćana kćerka generala pružila mi je prvo veće svoje usne. Ova tuđa žena pošla je sa mnom kao da sam njen gospodar. Edita mi je oduzela i slomila veru u sebe. Ali sada ću je zaboraviti i novom verom krenuti u ćivot. Rodio sam se za visokorodnog gospodina pred kojim ljudi uplašeno otvaraju vrata.

Sa škripom skrenuše toćkovi i kola udoše u peskovito dvo-rište. Stali smo pred kućom. Kapci u belom tremu sa stu-bovima behu zatvoreni.

Joža skoro vrisnu od iznenađenja.

— Oh, kako je ovde sve lepo!

Kuća i bašta bili su odista divni. Pod zlatnim zracima jese-njeg sunca uzdizali su se mrkozeleni borovi, cvetne leje šare-nele su se u ljubićastoplavim i bledoružićastim bojama; jasno crvene cigle trema, belo okrećeni zidovi i zagasitozeleni kap-ci — sve je to bilo veoma slikovito. U dvorištu se sa obe

strane čulo besno lajanje pasa, a iznad krova lepršanje go-lubijih krila. Sve je to bilo neobično za peštansko oko i uvo. Stara gospa Cete gegala je niz stepenice, mlatarajući ru-kama. Da je nisam sprečio poljubila bi mi ruku. Pomogao sam Joži da siđe s kola, a Četenica se uplašeno uhvati za mene.

— Gospode, ta valjda nije? ...

— Bogme jeste. Moja žena. Juče smo se venčali.

Starica uzviknu i tek što se ne zaplaka od sreće. Ljubila je Jožine ruke i haljinu. Joža se smešila. Ali sam uočio da joj je tuga preletela preko lica.

Bacio sam pogled na časovnik. Bio je jedan čas. Presvukli smo se. Ja sam bio pre gotov sa oblačenjem. Dok sam čekao Jožu proiao sam kroz hladne, polumračne sobe. Iz svakog kutka izvirivao je moj nekadašnji život. Sada mi je Edita bila veoma daleka. Pomislio sam na nju sa mržnjom.

Kada je Cetenica ušla, rekoh 303:

— Ne treba nikome da kažete da sam došao kući i da sam se oženio. Ne želim da me uznemiravaju. Hoću da budem sam.

Starica odmahnu rukom u znak razumevanja. Keceljom *Je* brisala Jožin kofer, koji je stajao u sobi.

— Mora biti da je dama gospodskog roda — reče zagledavši sa strahopoštovanjem ogromni kofer od svinjske kože.

— Da — odgovorih, a da zapravo nisam znao šta me je pitala. Misli su mi bile obuzete drugim stvarima!

Nekoliko trenutaka kasnije pojavi se Joža. Bili je odevena veoma ljupko i lako. Na sebi je imala suknju sa belim i crnim prugama i uzane, žute francuske cipele. Svaki delić njene odeće bio je izvanredan. Za vreme ručka video sam da je pomalo zbunjena, a posle jela upitao sam je: Ne biste možda hteli da malo prilignete?

— Nisam urnorna. Ako niste ni vi, hajde da prošetamo.

Sišli smo a vrt. Iz vrta u polje. Išli smo jedno pored drugoga

ikoiskim putem, koji je s obe strane bio obrastao plavim žal-fijama.

— Ispričajte mi sada povest vašeg života — rekoh Joži.

•Ona otpoče lagano i zamišljeno.

— Nije naročito zanimljiva. Verujem, da vi već naslucujete ko sam. Rano sam izgubila roditelje. Imala sam samo starijeg brata, koji je u to vreme služio vojsku. Vi ste mislili da mi je dvadeset šest godina, međutim tek ću da napunim dvadeset i tri. Bilo mi je dvadeset godina kada sam se upoznala s čovekom kome je bilo četrdeset i pet, bio je veoma bogat i veoma mio ...

Ućutala je.

— Postali ste njegova ljubavnica?

Nije mi odmah odgovorila. Otvorila je suncobran i zaklo-njena nj'ime dobacila mi je jedan pogled. Kroz svilu sunco-brana sunce je bacalo ružičastu svetlost na njeno lice. Bila je veoma lepa tog trenutka.

— Da — reče najzad. — Nisam ga volela, ali sam se užasa-vala pomisli da se udam za nekog običnog palančanina i da tako provedem svoj život. Jednog popodneva — pre tri go-dine — sve se odigralo u njegovoj sobi. Posle toga me je odveo u Peštu i smestio u dvosobni stan. Bio je narodni posla-nik i kad god je došao u Peštu stanovao je kod mene. Bio je neženja. Kad je moj brat saznao za ovo, došao je k meni za-krvavljenih očiju, sa štapom u ruci. Istukao me je. I otišao odmah zatim. Dve godine ga nisam videla. Ali se vratio posle toga i mi smo se izmirili. Rekao je da smo od braće i sestara ostali samo nas dvoje, i da treba da se volimo. U međuvre-menu, preživeo je i *on* nešto bolno, a takvi ljudi lako praJ-taju.

— Sta vam je brat?

— Vojnik.

— Sta je po činu?

Ljupkim osmehom reče:

— Samo je narednik.
— Dajete li mu novaca?
— Neće da primi ni prebijenu paru. Ali me često posećuje. jVtnogo se volimo. Zove se Ferenc.
— Da li vaša veza još uvek traje?
— Već pola godine nisam videla svog prijatelja. Odavno je bolestan, a pre pola godine otišao je zbog svoje srčane mane u neku inostranu banju. Nije mogao da me povede, jer je i njegova porodica otišla s njim. Uostalom, teško je bolestan. Ali svakog prvog u mesecu šalje mi novac, s kojim mogu bez-brižno da živim.
— Kako se zove?
— Da vam kažem?
— Recite.
— Adam ... Vit... Uzviknuo sam od iznenađenja.
— Vaš otac je bio glavni baštovan na imanju Vitovih?
— Da. Poznajete li Adama?
— Kako da ne. Pre dve godine bio sam pozvan u lov kod Vitovih. Tamo sam čuo za Adamovu i vašu vezu. Sada se svega sećam. Vi ste tada već bili u Pešti. Zovete se Jolan.
— Da. On mi je nadenuo ime Joža. Otada i ja nazivam sebe tako.
Zatim, pomalo tužno dodade:
— Eto, sad sve znate o meni. Sada mi vi ispričajte vaš život.
Počeo sam da pričam. Tada sam prvi put osetio koliko je pnjatno kad čovek može nekome da ispriča sve što ga boli. ■Kao da su nam svež vazduh i svetlost sunca doprli do mem-ljivog srca.
ketali smo se sve dok nije počeo da pada mrak ispoveda-]Ućd jedno drugom što nam leži na srcu. Posle večere rekao sam Joži: """" Ja vas još nisam ni poljubio.

Veoma ljupkim pokretom pruži obe ruke i privuče toju glavu.

Kasnije se malo zarumenela od vina. I ja sam se zagrejao. Oko ponoći uzeo sam je u naručje i na rukama je preneo u spavaću sobu. Na jednoj od postelja, na uzglavlju, ležala je grana ruzmarina. Nju je svakako stara ključarka stavila tu. Ona se daje mladi koja provodi prvu noć u svom novom domu.

Dve nedelje kasnije Joža se spremala da ode i koliko god sam se trudio, nikako nisam mogao da je odvratim od njene namere. Stara Cetenica, saznajući da Joža hoće da otputuje, pogleda u mene uplašenim i upitnim pogledom.

— Dobila je pismo u kome joj javljaju da joj je mati teško bolesna — umirivao sam staricu.

Jednog popodneva smestio sam Jožu u kola i otpratio je na stanicu. To je bilo već krajem septembra. Sunce je peklo i Joža je u kolima otvorila svoj suncobran. U ružičastom odsjaju opet mi se učinila veoma lepa. Podigla je svoje osenčene tamne oči i rekla:

— Više vas neću videti. Pogledao

sam je iznenađeno.

— Zašto?

Lako je pognula glavu.

— Plašim vas se. Volim vas. Zadali biste mi mnogo i mnogo patnji...

— Šta vam pada na pamet — odvratih — zašto pomišljate na tako šta? — Ali sam se u taj mah setio časova, kada sam u noćnom lokalu zalivao rakijom svoju goruću patnju i slomljena srca ležao u maloj sobi u ulici Ag, kraj sveće koja je gorela pored moje glave.

Točkovi su tiho zvrjali, na jednom zavijutku ponovo ugle-dasmo kuću. Bila je već daleko od nas, njen šiljati, šindrom

ookriveni krov polako se gubio u granju dok su se kola uda-liavala. Posmatrao sam Jožino lice i odjednom razumeo šta je malopre htela da kaže. Možda već i ona nosi u sebi otrov: ozledu na srcu, koja se širi i postaje duboka rana. Upravo onako kao što ja nosim u sebi uspomene na sobu u ulici Ag.

Zeleo sam da joj kažem nešto toplo, srdačno, ali mi ništa nije palo na pamet. Izvadio sam malu kutiju za nakit u kojoj se nalazio lep, starinski prsten.

—■ Sačuvajte ovo, Joža ...

Lice joj obli plamena rumen. Dugo je uplašeno posmatrala prsten. Zatim podiže oči i lagano zavrte glavom. Ne progo-vori ni reči, ali je njen preklinjući pogled govorio da je ne diram, da je ne vređam na ovaj način.

Razumeo sam molbu koja je izbijala iz njenog pogleda. Zaustavio sam kola i skočio. Pored druma cvetao je struk belih rada. Na dugim, povijenim drškama nekoliko svežih belih cvetaka. Otkinuo sam ih i spustio Joži u krilo. Ona naglo okrenu glavu na drugu stranu. Ali sam ipak primetio suze u njenim očima. Dugo smo se vozili ćutke, a zatim se ona odjednom, smejući se, okrenu meni:

— Baš sam luda!

Ali su na njenom nasmejanom licu još uvek blistale suze.

Uzeo sam njenu ruku u rukavici u svoju i, tamo gde je više dugmeta virio delić ružičastog dlana, poljubio je. U tom mi pade na um da sam jednom na Editinoj ruci u rukavici istim pokretom potražio obnaženi delić ružičastog dlana. Odjednom me rastuži ova uspomena i ja ispustih Jožinu ruku.

Stigli smo na stanicu. Do dolaska voza šetali smo pored tračnica. Joža me uhvati pod ruku, pripi se uz mene i ne-primetno mi prisloni glavu na rame. Bila je upadljivo ćut-!jiva. Ja sam mislio na Editu. Ona uspomena, poljubac ruke u rukavici, podstakao je stare rane. Ponela me je, zahvatila, Povremeno bih s mukom okretao glavu, kao da sam hteo da ° oslobodim uspomena, jer sam avetinjski jasno osećao mi-

ris Editinih ramena, kada je prvi put svukla s njih raskop-čanu svilenu bluzu, u maloj sobi u ulici Ag. Osetio sam na potiljku njen vreli dah kada je sebi privukla moju glavu i opijen osetih njene poluotvorene, žarke, vlažne usne. Ove uspomene ispunjavale su me bolnom nasladom.

Iznenada se iz daljine začu tutanj voza. Joža poblede i pogleda u mene. U ruci je nervozno stiskala bele rade. Lice joj se grčilo; nekim čudnim osmehom pokušavala je da pri-krije svoje uzbuđenje.

— Dakle... — šapnu jedva čujno i pruži mi ruku.

Bilo joj je neprijatno i teško joj je padalo što nije u stanju da se savlada. Pravio sam se kao da ništa ne primećujem i da bih joj olakšao ovaj trenutak počeh da pozivam nosača.

Voz stiže i Jožine kofere brzo ubaciše. Skočih i ja za njom i poljubih je u hodniku.

— Uskoro ću doći u Peštu, potražiću vas. A dotle mislite na mene...

Voz je stajao sa-mo jedan minut, zapišta i krenu. Skočih dole. Joža se naže kroz prozor; gledala me osmehujući se. Ali je bila veoma bleđa i ja osetih da njen osmeh skriva užasan bol.

— Jadnica — pomislio sam gledajući za vozom koji je već nestajao u daljini.

Meni ovaj rastanak nije naneo bol. Pre bih mogao reći da sam prema Joži osećao izvesnu zahvalnost. Ove dve nedelje, sa trenucima blaženog zaborava, delovale su na mene kao hrana i odmor na gladnog i umornog čoveka. Ali mi u duši ništa nije ostalo.

Prošao sam kroz sobe; učinilo mi se da još čujem šuštanje Jožine suknje, katkad mi se činilo kao da me odnekud gleda svojim poniznim i tužnim pogledom, ali je i to prošlo. U spa-vaćoj sobi još se osećao laki miris parfema koji je ostavila za sobom. Otvorio sam prozor.

Te večeri legao sam sa teškom morom u grudima. Pomislio

дадо како би било лепо када биh сада могao да патим због Јоже. Да заграм јастук и да мислим на њу. Јер ове патње су нешто најлепше у животу. Али сам у срцу осећао страшну празнину, а Edita је била далеко од мене. Одлучио сам да дуго не одем у Пешту и да Јожу никада не посетим.

Са бихарских брда спустила се јесен. Повремено се са кес-tenова откидао по који лист и падао, али тако благо као да се спушта на танкој свиленој нити. Јутра су била облачна и по оловном небу летеle су врaне, као злогласне успомене по души која се досађује.

За време сунчаних дана лутао сам пољима све до сумра-ка. Суме које су одзвјанјале од грактанја врaна, таласasti ритови, где човек над сјајном, зеленом водом скакуче с једног испупчења до другог, стрњике које зец у далјини на благом поветарцу нечујно прескаче; male, тиhe čistине у шуми где јесенји сутон блиста жутиm сјајем, као стајске лампе у дворишту, облаци се виhoре на небу (у детинјству сам веровао да се тада земља okreће), тандрканје кола negде у далјини и лајанје паса које се навече разлеже као да доpire са неке удаљене зvezde — природа ме је познавала и пригрлила на своје груди.

Било је дрвеће у шуми којег сам се јасно сећао. Са grane једног дрвета висило је трло уже које смо некада ми donели овaмо. Сећаш ли се, Маћаш? Често смо се pentрaли на ово дрво и са уshićenim страхом и заносном вртоглавицом чућали gore, док нас је узбуђивала помисao: јao, да се не стрмоглавимо! Једном нас је видео шумар, испричао то мом ocу и стари ме је propisно испрашио.

Једног поподнева setio сам се нечега. Prelazio сам преко гвоzденог mostа на каналу, размишљао о свом детинјству, у tun trenucima човећа душа hita stazama прошлости, и одједном^{mi} за divно чудо sinу успomena, setih се да сам као дећа-^{ac} — могло ми је тада бити deset, или дванаest година —¹ avio komadić чоколадe у kutiju од šibica и да сам је затим

sakrio među gvozdanim stubovima, dole ispod mosta. Sećam se, pomislio sam u svojoj detinjoj glavi da ću jednom kada budem tužan, izvaditi čokoladu, pa će me ona utešiti. Poješću je i to će mi pružiti utehu. Bože moj, otada je prošlo više od petnaest godina. Zaboravio sam na kutiju od šibica, tiije mi više pala na um, sada je sinula u mom sećanju kao kakva daleka, sićušna zvezda.

Spustio sam se ispod mosta i počeo da pipam po gvozdanim stubovima i, zamisli, našao sam kutiju od šibica. I u njoj čokoladu. Posle petnaest godina! Uzeo sam je u ruke i okre-tao je — i to me je još više rastužilo.

Kakvo je blago krila ova kutija od šibica! Tugu i glupu tajnu jednog dečaćića i komadić životne sreće — parče čo-kolade. Razgledao sam kutiju — evo, ova kutija nije pozna-vala Editu. Kakva sam prostranstva prešao od tog vremena u životu i kakve patnje podneo! Obuzela me je neobična misao — kakva obuzima samo mozak usamljenog čoveka — na komadiću hartije ispisao sam datum toga dana i ovih nekoliko reči: „Edita, mislio sam na tebe“. Cedulju sam stavio pored čokolade i kutiju opet vratio na svoje mesto. Za tre-nutak sam zamišljeno zurio u prazninu — hoću li kroz daljih petnaest godina još jednom navratiti ovamo i šta li ću da ispišem na jednom drugom komadiću hartije?

Pošao sam kući, ali sam se još jednom osvrnuo i dugo pos-matrao most. Pomislio sam: preko mosta po danu tutnje vo-zovi. Nad njim huji život i vreme. Niko to' neće znati, ali i kroz pedeset godina, kad od nas ne bude više ni kostiju, među gvozdanim stubovima uporno će ćutati ovih nekoliko reči: „Edita, mislio sam na tebe“. Vozovi će nositi sobom nove živote, nove mladosti, *nove*, još nerođene Ijuđe, koji se po-maljaju iz večnosti, koji se roje, jure, lete preko mosta, a dole među stubovima, progovoriće jedan nemi glas: „Edita, mislio sam na tebe“.

Jutra su postala sve tužnija. Nastupili su kišoviti dani.

preko dana sedeo sam satima za pisacrm stolom svoga oca. Tmao sam vremena da se osvrnem i razmotrim svoj život. Prošlo je bezmalo godinu i po dana kako sam napustio ove sobe i odselio se u Peštu. Otada se mnogo štošta dogodilo sa mnom. S rukama na leđima hodao sam po nemim polumrač-nim sobama i pokušavao da trezveno razmislim o svemu. Dvadeset i šest mi je godina, nezavisan sam, imućan, ponovo ću da krenem u život. Možda je i bolje što se sve ovako zbililo. Editu ću zaboraviti i ubuduće ću biti oprezniji. Trebalo bi da odem u inostranstvo. Sa nekom ljupkom, veselom draga-nom, koja bi se zajedno sa mnom divila lepoti nepoznatih predela i gradova. Pomislio sam i na Jožu, ali sam ubrzo od-bacio ovu misao. Joža je mila, dobra i lepa, ali u njenom pogledu skriva se tuga kada podiže oči k meni i u pokretu njenih mišića ima nečeg paćeničkog. Ne, meni bi bila po-trebna neka razdragana, ćudljiva, pomamna Eva, koja bi me uhvatila za ruku i vukla sobom; skakutala preda mnom i koja bi, zabacivši glavu, umela da se glasno smeje.

Jedne večeri pregledao sam knjige u kojima su se nalazili obračuni, koji su se odnosili na moje imanje. TJverio sam se, da sam za vreme svog boravka u Pešti potrošio samo nepune dve trećine svog dvogodišnjeg prihoda. Mada odista nisam bio štedljiv. Uvek sam ručavao i večeravao u najskupljim re-storanima. Osim toga, vozio sam se stalno kolima.

Ovo je delovalo na mene veoma umirujuće. Već odavno nisam bio u tako dobrom raspoloženju i jednog trenutka po-mislilih da naredim da upregnu konje i da odem u grad. Moji nekadašnji školski drugovi svakako sede u kafani i igraju farbule... Ali se setih da među njima nemam nijednog prija-^{te}lja; smatrao sam ih bednim, nižim bićima, sa kojima ne bih unao o čemu da razgovaram. Pomislio sam i na ružnu kasir-ku, s Hcem upropašćenim od šminke i osmehom zlatozubih usta. Više sam voleo da ostanem kod kuće.

Ali me je celoga dana toliko mučila dosada, da sam posle

večere naredio da se upregnu konji i odvezao se u grad. Tj kafani je bilo malo sveta. Na iskrpljenom bilijaru ležali su masni, crni šeširi. Cigani su sedeli u mračnom uglu kafane i igrali duraka. Treskali su karte o sto. Za jednim stolom igrala su dva mesna trgovca domine. Pored zida, držeci u crvenim rukama svoj štap među nogama, opuštene glave na jedno rame, spavao je neki svinjarski trgovac. Za drugim stolom sedeli su ljudi, po izgledu zanatlije, sa šeširima na glavi. Pored stola stajalo je bezbroj pivskih boca. Pušili su cigare i razgovarali o nečem ispruženih vratova, zatim bi povremeno nadlanicom prebacivali brkove, zbacili šešire na potiljak i tupim životinjskim pogledom osvrtnali se po kafani. U ustima su im prštale reci kao prepečena kora hleba: Kel-nerr! Pivva!

Za kasom je sedela žena sa kosom žutom kao lan. Katkad bi podigla ruku i namestila ukosnicu u pundi. Tada bi joj o članku zveknule mnogobrojne grivne. Moj dolazak uopšte nije primetila toliko se udubila u čitanje knjige, čije su korice bile umotane u novinsku hartiju. Pored blagajne baš se tog trenutka završila partija kalabrijasa. Oba protivnika stajala su pored stola, modrocrvena lica i nešto kredom računala na tabli. Jednog od njih poznao sam odmah. Bio je Pišta Mak. Pišta je već deset godina studirao pravo. Svake godine jedan-put obišao bi stolove po kafani i svima dao časnu reč da neće uzimati karte u ruke i neće popiti nijedan špricer, dok ne položi prvi ispit. Zatim bi oputovao u Peštu, ali ga je u glavnoj auli univerziteta obuzimao toliki strah i užas, da bi se sutradan opet vratio. Obično je stizao večernjim vozom, dočekali bi ga klicanjem, a Cigani su svirali tuš. Copavi knji-žar Bloh, poznata šaljivčina, popeo bi se na jedan od stolova i pozdravio ga s čašom u ruci, izjavivši da je Pišta uzor skrom-nosti i da samo zato nije hteo da polaže ispit, jer bi svojim ogromnim pravničkim znanjem postideo gospodina profesora Marišku. Pišta bi se tada, sa koferčetom u ruci — jer je s

a uvek pravo dolazio u kafanu — poklonio svima u krug, ahvaljujući se na ovako lepom prvjemu. Cigani bi odsvirali Pištinu pesmu: „Kad sam proš'o pored tvoje bašte...” A Pišta bi od tuge i žalosti produžio da pije i da se karta.

Nije hteo da veruje svojim očima kada me je ugledao. Prišao mi je i pomalo zbunjen izustio:

— Zdravo ...

Seli smo za jedan sto. Pišta je bio uzbuđen, na visokom ovrataiku mašna mu se pomerila u stranu.

— Prijatelju, opet sam izgubio četrdeset i dve forinte. Što ti je taličan ovaj vražji železničar...

Zarivši prste u kosu, produži:

— Igraš li ti kalabrijasa?

— Ne kockam se.

Razumeo je i učutao postuđen. Postavio je ovo beznadežno pitanje tek onako, ali je iz njega još izbijala kockarska strast; želeo je da odnekuda povratu svoje četrdeset i dve forinte.

Poručio sam šampanjac. Pišta se nalakti na sto, zurio je u zadimljeni, mutni, kafanski vazduh.

— Baš sam ti ja neka mrcina, prijatelju, gadna mrcina. Tebi ću reći, sve sam prokockao što sam od oca nasledio... Ali idućeg meseca navaliću na prvi ispit.

I kao da se uplašu ovih reći, naglo trže glavu i zaurla, da se zamalo nisu srušili kafanski zidovi.

— Posluga!

Dojurila su dva kelnera, očigledno ubeđeni da će gospodin Mak poručiti celu kafanu. Pišta im tiho naredi:

— Kašike uz šampanjac. Zatim se

nagnu prema meni:

— Druškane, bi li mogao da mi daš pedeset penga do prvog? Pod stolom mu pružih novac.

— Pih, ala sam samom sebi odvratan — reče. Sa dva prsta savi i spusti novac u svoj novčanik. Zatim opet pozva kelnera.

— Razmeni mi!

Novčanicu od pedeset penga izvadio je tako iz novčanika kao da pored nje ima najmanje još trideset komada.

Cigani su u međuvremenu prestali da igraju duraka i uzeše svoje instrumente. Primitio sad da se i gospođica na blagajni prenula i da nešto šapuće jednom kelneru, očigledno se ras-pitivala o meni.

Primaš je tiho otpočeo neku pesmu, svirao je meni, a banda se, u međuvremenu, sa svojim stolicama primicala sve bliže. Odjednom su se stvorili kraj nas.

Gospođica na blagajni je izvijala vrat, gledajući u našem pravcu. Poslao sam joj po kelneru čašu šampanjca. Podigla je čašu do visine čela i zahvalila se, pozdravljajući njome vojnički. Uz to mi se izdaleka smešila. Primaš mi priđe.

— Zna li koja beše pesma od stari gospodin?

Gudalom kucnu po poledini violine, okrenu se svojoj bandi i tiho počeo da svira:

„U crnom gradu beli se toranj vidi...”

Da, sećam se, to je bila pesma mog oca. Poslednji red pesme zatreperi u meni:

„Bog nek' je ubije, neka joj naplati.”

U meni odjednom nešto ustrepta. Popio sam dve čaše, jednu za drugom na iskap. Došlo mi je da zgrabim kafanski sto i da ga bacim posred kafanskog prozora. Ili da iz revolvera pucam u ogledalo nad gospođičinom glavom. Da počinim neku divnu, pomamnu ludost! Kada je u pesmi došao do reči: „Bog nek' je ubije, neka joj naplati” — u srcu osetih oštar bol.

Promešao sam bisere koji su se dizali na površini čaše. Razmišljao sam. Da li me se kad god seća? Da li i ona, toliko puta kao i ja, preživljava u sebi uspomenu na časove prove-dene u ulici Ag? Sta li sada radi? Jedanaest časova uveče. Arenberg se uvalio u meku naslonjaču, a Edita sedi na naslonu.

Pišta Mak se zavalio na stolicu, lice podiže prema tavanici

j_s nekim čudmm bolom u glasu zapeva tiho uz pratnju violina:

Bog nek' je ubije, neka joj naplati" ...

I njega je nešto peklo.

Malo zatim i gospođica priđe za naš sto. Mak joj položi ruku na rame:

— Gospa Irena! Baš je gadan ovaj život!

Gospođica sa kosom boje lana odobravajuoi klimnu glavom. Pruži mi ruku:

— Zovem se Irena.

Pozvao sam je da sedne do mene. Posmatrala me je zativ-ljeno, jer ovde u ovoj malo, palanačkoj kafani odista sam morao da osvajam svojim peštanskim odelom i lepom maš-nom. Jadni Pišta Mak izgledao je pored mene kao zidarski radnik. Iz iskrzanog rukava na kaputu virio je rukav od ko-šulje, na kome nije bilo dugmeta. Na visokoj, posiveloj kragni kočoperila se neukusna, jevtina, ljubičasta mašna. Bio je ne-obrijan, a lice mu se sijalo od masnoće. Gospođica Irena se svojim značajnim pogledima udvarala samo meni.

Lumpovali smo do tri časa izjutra. Po izlasku iz kafane predložio sam da sve troje svratimo na rakiju u stan gospođe Irene. Irena ošinu pogledom Maka i sa izvesnim neraspolo-ženjem prihvati moj predlog. Očigledno je drugačije želela da udesi stvar.

Kasirka je stanovala u blizini, u sobici u koju se ulazilo preko otvorenog trema seljačke kuće. Ona je ušla prva i upa-IIIa na stolu petrolejsku lampu.

Kakva se sirotinja i kakvo se šarenilo skupilo u toj sobi. Na zidu asura, oko nje zabodene šarene razglednice. Na lam-Pi japanski zaklon od plavo-crvene hartije, kroz koju se pro-^{bl}Jala ružna, ljubičasta svetlost. U razmeštenom krevetu pos-^счша sumnjive čistoće. Pored zida pribor za umivanje. U jednoj boci neka tamnoljubičasta tečnost. U sobi se širio otu-^{zan} miris sapuna.

Seli smo na divan: gospođica Irena je užurbano tragala za čašama za konjak koji smo doneli *sobom* i tada, odjednom kao da je neko obema rukama zgrabio moje srce i počeo da ga *steže*. Zamalo nisam jauknuo. Moj pogled je zalutao na zid.

Na suprotnom zidu visila je jedna kopija u polumraku. Svetlost lampe koso je padala na nju i ja je prepoznah. Bila je to slika umirućeg Petefija u mrkoj dolamici na bojnom polju kod Šegešvara. Netremice sam gledao u sliku, srce je prestalo da mi kuca, kao da sam ugledao avet. Digao sam se i sručio u sebe čašu konjaka. Pružih ruku gospođici. Ona je uplašeno gledala u mene.

— Zar odlazite?

— Odlazim.

Neobično velika novčanica, koju sam bacio na sto, uteši je.

— Ja ću još malo da ostanem — reče Mak, i podiže noge u blatnjavim cipelama na otrcani divan.

Gospođica Irena me isprati do kapije i izveštačenim glasom mi protepa: — Do viđenja!

Osetih neko gađenje, kao da sam progutao nešto odvratno; mučio me je sladunjavi, sirotinjski zadah sobe; pred očima su mi lebdele blatnjave, otrcane cipele pijanog Pište Maka, koje podiže na otoman. U kakve mračne i tužne jazbine ži-vota se ja zavlačim!

Kola su me čekala pred kafanom. Obišao sam ih i peške krenuo u noć. Trčao sam drumom kao bez duše, spotičući se svakog časa. Zvezda nije bilo nada *mnom*, vetar je fijukao na nebu. Stalno mi je Petefi lebdeo pred očima u svojoj raskoš-noj mrkoj dolamici. Zastao sam pored jednog bagrema, grče-vito se uhvatio za njega i zurio uplašeno u mrak. Čuj, tada sam jasno osetio da je svršeno sa *mnom*. Nema mi spasa, podleći ću ovom bolu.

r)va dana kasmje stize pismo iz Pešte. Nepoznat ženski ikopis, sitna, okrugla slova, odmah sam naslutio da mi Joža iše. Uzeh ga pomalo mrzovoljno, pomislio sam: biće to neko j gōj sentimentalno pismo, kakvo obično pišu zaljubljene žene. Ali se prijatno iznenadih, jer je pismo sadržalo svega nekoliko reči:

Mnogo bih volela da vas vidim! Joža."

Kao da je iz ovog jedinog reda zračila vedra, zdrava želja. Podsećao me je na mio pokret njenih ruku kada sam je prvi put poljubio, posle naše zajedničke večere.

Sutradan sam seo na voz i oputovao u Peštu.

— Koliko se izmenio ovaj grad i koliko sam se ja izmenio! — pomislih kada siđoh s voza na Istočnoj stanici.

Odvezao sam se u hotel Grif, koji je nedavno otvoren u centru grada. Tihi, otmeni, mali hotel upravo mi je odgo-varao. Dobio sam lepu, veliku sobu čiji su prozori gledali na prostrani trg.

Evo me opet ovde. Dugo sam sedeo u sobi i razmišljao. Sta da počnem? Čime da ispunim život? Hoću da budem političar, spremao sam se za ovu karijeru i u sebi osećam odgovarajuće sposobnosti. Ali kako da počnem?

Predveče sam krenuo da potražim Jožu. U stepeništu, na spisku stanara naišao sam na ime: „Jolan Nađ — rentijer". Zamislih se za trenutak. Ovo obično ime: „Jolan Nađ" ozna-čava pred svetom lepu crnooku kćerku glavnog baštovana. Kao kakav veo reč „rentijer" skriva pred očima sveta vrele "ćí i strastan život jedne milosnice. Setih se da sam pre ravno godinu dana naslonjen na svoj štap, isto ovako pos-matrao na jednom drugom stepeništu, jedan dragi spisak stanara, gde sam pročitao ime: „Otto von Ralben, General *d*zr *Cavallerie*."

enjući se stepenicama, stalno mi je pred ocima lebdela "a mala karta: „Jolan Nađ, rentijer". Koliko je kuća na

° u, koliko ovakvih malih karata po stepeništima, na njima

po jedno ime, po jedno zanimanje! Čovek pogleda, pročita i krene stepenicama do označenog sprata, spazi označena vrata i tog trenutka nije svestan da je zakoračio u tajanstvena pro-. stranstva. Zatim pritisne dugme zvonceta. Zvonce zvrji u predsoblju, ali se njegov zvuk gubi u tajanstvenim, dalekim vekovima.

Zazvonio sam na vratima broj pet, na drugom spratu. Joža mi otvori.

— Gospode! — vrisnu ona radosno i pade mi oko vrata. U brzini poljubi me u uvo. Zatim me pozva da uđem.

— Izvolite, baš su i momci tu.

Pojma nisam imao ko su ti „momci" i neprijatno me j'e iz-nenadilo što Jožu nisam zatekao samu.

U sobi su dva mladića pušila.

Jedan od njih bio j'e pešadijski narednik u belim pantalo-nama, sa malim crnim brčićima, čije su oči pokazivale upad-Ijivu sličnost sa Jožinim.

— Moj brat Ferenc — predstavi mi Joža narednika koji se veoma učtivo diže i za trenutak, verovatno je to činio po navici, sakri cigaretu u šaci. Kao da sam ja bio nekakav po-ručnik.

— Pali Boško — pokaza Joža na drugog mladića, i sama se pokloni. Ona je pomalo bila zbunjena i ovakvim šalama htela je da prikrij'e svoju veliku radost što me ponovo vidi. Oči su joj se sjajile i u prvi mah nije znala kuda da se dene.

Boško se pozdravi sa mnom prilično nemarno. Nisam mogao da ustanovim kojoj vrsti ljudi pripada. Uz žute cipele nosio je drečavoplave čarape, bio je obučen pomalo neukusno, ali dosta pristojno. Na crnoj vrpei na kaputu visio mu je monokl, iako sam imao utisak da ga nikada ne upotrebljava. Plavu kudravu kosu razdelio je na sredini; bio je veoma mršav, imao je uzanu glavu i uzana ramena, a kad god bi dim od cigarete duboko uvukao u sebe, na licu mu se ocrtavala neka čudna grimasa.

Razgovor je teško otpočeo. Boško bi povremeno rekao neku Huhovitost, po kojoj nikako nisam mogao da ustanovim kakav odnos bio između njega i Jože. Svakako nije bio Ferencov prijatelj, jer su se uzajamno oslovljavali sa „gospodine“. Ferenc je govorio malo, obe ruke je držao stalno na svojim kolenima. Joža je skakutala tamo-amo, nudila me cigaretama i rakijom.

— Ja sam u stvari došao — predložih najzad da bih spasao situaciju — da vas sve odvedem nekud na večeru. Možda u Gradski park.

— Ja sam, na žalost, zauzet po ženskoj liniji — izjavi Boško.

Naredniku Ferencu se dopade ovaj izraz i crne oči mu se nasmešiše.

— A vi? — obratih se njemu.

— Ja moram da se vratim u kasarnu.

Rekao je „vratim“. Uopšte uzev, nalazio sam da je gospodm Ferenc veoma mio i simpatičan mladić; bilo je u njemu neke pitome prostote, a svidelo mi se i to što je štapom tukao Jožu kada je saznao za vezu sa Adamom Vitom. Ovo je bio dokaz njegove muškosti i ozbiljnosti.

Boško mi približno nije ostavio na mene tako dobar utisak.

— Ja ću poći, oh, kako ne bih... — likovala je Joža.

Mladići krenuše. Pre no što je Ferenc izašao, Joža ga lupi po leđima:

— Dođi sutra opet!

Po njihovom odlasku, ona je pootvarala prozore. Uvek zadime sobu da se čovek uguši!

— Ko je taj Boško? — upitah.

— Novinar. Macin prijatelj.

— A ko je Maca?

— Glumica. Stanuje ovde u kući. Često sam s njom u rustvu, ona je vesela devojka. Čovek mora da se smeje u njenom društvu, upoznaću vas s njom.

Tek sam se sad osvmuo po sobi. Nameštaj i tepisi pružali su dokaz da je Adam Vit bio široke ruke. Pored zida stajao je masivni, starinski kredenac od trešnjevog drveta, u jednom uglu pdjanino, nad njim sat na stubovima od alabastera. Po zidovima nekoliko veoma dobrih slika, kupljenih u trgovini umetničkih predmeta, ali znalački odabranih, i jedan skupo-ceni goblen. I najmanja stvarčica, pepeljare, svećnjaci na pi-janinu, žarač ispred kamina, prekrivač na stolu i luster, sve je to probrano u najboljim radnjama.

— Koliko imate soba?

— Samo ove dve — reče Joža i otvori preda mnom vrata spavaće sobe.

Uđoh. No da, viđao sam već ovako šta. Ovo je skriveno гнездо bogataških ljubaznica, koje je možda svuda u svetu isto. Krevet, u stilu Luja XIV, upravo je monumentalan i očigledno napravljen za dvoje. Nad njim svetloplavi svileni zastori. Bio je pokriven teškim svilenim pokrivačem koji je s obe strane visio do zemlje. Između kreveta i prozora stajao je ogroman toaletni sto, iznad njega malo iskošeno veneci-jansko ogledalo. Na stolu mnogo kristalnih bočica, u svakoj od njih raznobojna mirisava ulja i alkohol. BoKce d' Orseja i Ubigana, tajanstvene teglice, beli češljevi i bele četke sa srebrnom drškom i poledinom. Na svakoj boćici srebrni za-tvarač i ceo sto blista od kristala i srebra. Iz izvanrednog pribora za manikir kao i iz svega ostalog, zračio je preterani kult lepog i mladog ženskog tela. Na zidu jedna jedina ogromna slika, naga Leda sa labudom. Dva velika ormara sa ogledalima, pored zida niski, meki divan pretrpan jastučićima. I nešto što sam ovde video prvi put: ceo pod bio je zastrt belim čupavim ćilimom kao da čovek hoda po visokoj, belojoj travi. Bojažljivo sam gazio po njemu u cipelama. Ovo je oda-valo još jednu tajnu: u ovu sobu se ulazi samo u sobnim cipe-lama, do kojih nikada ne dopire ulična prašina.

— Ovdje je kupatilo — reče Joža i otvori mi mala vrata
na zidu.

preda mnom se ukaza savršena udobnost i Sistoća. Sve je bilo u belom, a zidovi obloženi belim pločicama. Pored kade stajali su ogromni crveni sunderi, na umivaoniku najbolji francuski sapuni, čiji se prijatan miris osećao izdaleka. Svuda kao pena laki ubrusi i mantili za kupanje.

— Otkad niste videli Adama? — upitah Jožu, kada smo se vratili u prvu sobu.

— Bogme, već deseti mesec. Po njegovom pismu, koje sam primila prošle nedelje, rekla bih da mu se stanje pogoršalo.

Ovo je rekla sa iskrenom tugom u glasu.

— Pričekajte za časak, odmah ću se obući.

Imala je na sebi domaću haljinu boje sleza a na nogama svilene cipele u istoj boji.

Kada se ubrzo vratila obučena, nisam mogao da je poznam. U svom tamnosivom jesenjem kostimu sa jednostavnim, ukusnim šeširom izgledala je kao model otmenog modnog žurnala. Adam Vit ju je svakako naučio mnogo čemu, ali istančan i si-guran ukus u oblačenju bio joj je urođen.

Pošli smo u Gradski park na večeru. Plašio sam se donekle da će Joža biti ozbiljna i sentimentalna kakve su obično za-ljubljene žene, ali je naprotiv bila vesela i osvežila me. U njoj nije bilo ni traga onog raspoloženja koje sam primetio kada sam je ispratio na voz. Oduševljavala se svim i svačim. Izjav-ljivala je da nikada u životu nije jela bolji kotlet; šampanjac 3e pila zatvorenih očiju, laganim gutljajima, zbijala razne ^{sa}le i ja nisam umeo da joj se nadivim i da joj se naradujem. Već odavno nisam bio tako srećan i radostan.

Iz restorana u Gradskom parku vratili smo se peške, držeći se pod ruku. Kada smo zazvonili na kapiji bilo je samo po sebi razumljivo da i ja pođem s njom. Na cigaretu i čašicu ^{ikera}.

Joža otrča u spavaću sobu i dok sam ja iz kredenca od treš-njevog drveta vadio likere i čaše — imala je odlična engleska i ruska pića — ona se presvukla.

Posle nekoliko trenutaka vrati se osvežena iz kupatila. Sa lica i ruku zapahnu me sveži miris parfema. Primitih sa iz-nenađenjem da na sebi ima samo dugu domaću haljinu, opa-sanu vrpcom oko struka, a na bosim nogama svilene cipele boje sleza. Haljina je napred imala dubok razrez i katkad, kad bi se pokrenula, za trenutak bi se ukazale njene punačke bele grudi.

Ponesmo rakiju u spavaću sobu. Joža se smesti na zemlju, na mekanom, belom ćilimu. Ja sedoh na divan. Ona mi spusti glavu u krilo, podiže oči k meni i reče:

— Spavaj kod mene.

Tada mi je prvi put rekla „ti“.

Tako sam toga dana postao naslednik Adama Vita, koji je u to vreme sa svojim jadnim, bolesnim srcem umirao u jed-nom inostranom sanatorijumu. Jer je večni zakon života da se kreveti mrtvacu još nisu ohladili, a živi već ležu u njih.

Dakle, život je počeo iznova! Preturajući po svojim uspo-menama, pade mi na pamet debeli Turkevei sa monoklom, s kojim sam se upoznao kod Edite kada sam prvi put bio na večeri. Turkevei je bio sekretar Nacionalne stranke, te po-mislilih da bi mi mogao pomoći da me prime u stranku.

Jednog popodneva našao sam Turkeveija kod Zerboa* u Gradskom parku. Govorio sam mu o svojoj nameri.

— 'Adujem se i v'lo 'ado — odgovori on jer još uvek nije izgovarao slovo r. — Upisaću te u klub, možda si p'očitao u novinama da je p'vog otvo'en klub. Naći ćeš tamo v'lo dobo d'uštvo, p'venstveno političa'e.

» Cuvena i veoma otmena poslastičarnica u Pešti — (prim. prev.)

Sutradan sam otišao u Mađarski klub, gde me je Turkevei odveo predsedniku kluba. — Ekselencijo, dozvolite da vam p'edstavim našeg naj-novijeg člana...

Njegova ekselencija — neki penzionisani državni savetnik — sasluša u mom prisustvu obaveštenja koja mu je Turkevei dao o meni.

Turkevei, donekle pretera, iznese da potičem iz veoma uti-cajne porodice u županiji, da moje ime ima „ča'obno dejstvo" u okrugu, a osim toga da sam nezavisni gospodar zavidnog poseda.

Njegova ekselencija sasluša Turkeveijevo izlaganje, klima-jući glavom i, naposljetku, izrazi nadu da će u meni naći nesalomljivog političkog prijatelja.

— P'ičekaj molim te, p'edstaviću te gospodinu potp'ed-sedniku — reče Turkevei, uze me pod ruku, i osvrćući se, s monoklom na oku, tražio je nekoga od članova kluba.

Odjednom se našoh pred Editinim ocem. Prebledoh.

— Ekselencijo — zausti Turkevei, ali ga general prekide i sa osmehom se obrati meni:

— Oh, mi se već poznajemo. Odavno se nismo videli... Sada više ne stanuješ s nama u istoj kući?

— Poslednjih meseci boravio sam na svojim imanjima — rekoh, ne znajući ni sam zašto sam slagao i zbog čega sam rekao „imanjima", iako nikada ne lažem.

— Dabome, dabome, reče general.

Kako je milostiva gospoda?

Hvala, odlično.

- A Edita? Kada će biti njena svadba?

— Oko Božića...

znenadio sam se što sam bio u stanju da to upitam tako Lirmm glasom. Turkevei me je vodio od jednog do drugog svima me predstavljao. Ali se meni već vrtelo u glavi, ime-• nisam čuo, niti sam video lica. Otrov koji mi je kanuo u

dušu počeo je da deluje, a srce mi je lupalo tako jako da sam jedva disao. Sklonio sam se u jedan kut i poručio ko-njak. Obuze me neki strašni nemir, gušilo me je isto osećanje kao onda u onom noćnom lokalu d kada sam Jožu pra-tio na stanicu.

Pola časa kasnije, opijen bolom i pomalo pijan od mnogih konjaka, ušao sam u kartašku sobu. Seo sam na visoku sto-licu i posmatrao kretanje ruku nad zelenom eojom. Znao sam da se igra bakara, ali nisam razumevao kad dobija i kada gubi bankar. Video sam samo da se plaćaju ulozi, ili uzima novac. Gurnuo sam ruku u novčanik i bacio novac na sto. Bankar okrenu glavu prema meni i pogleda me. Igrači su me gledali. Izgleda da je moj ulog bio izuzetno veliki. Listovi karata poleteše — zavlada tišina — a zatim se u dvorani začu žagor. Nisam znao da li su se ostald čudili. Nisam znao ni da li sam dobio ili izgubio. Zatim dođe na red isplata, isplatiše i moj ulog. Dobio sam. Turkevei je stao kraj mene i objasnio mi kada se dobija, a kada gubi. Sada sam već paž-ljivo pratio, obuzelo me neko prijatno uzbuđenje i sav sam se predao igri. Partija se završi pre večere, oko osam 6a-sova; nisam prebrojao novac, ali sam video da sam dobio znatnu sumu.

Kada sam izišao iz kluba rekoh samom sebi da se više neću kartati. Ne zato što sam se plašio te strasti, već su mi padale na um razne kockarske tragedije.

Sutradan sam izgubio sav novac. Posle večere odem kući, izvadim iz ladice štednu knjižicu i te noći izgubim više no što iznosi moj dvogodišnji prihod. Vratio sam se kući u tn časa posle ponoći; uznemireno lupanje srca nikako nije pre-stajalo. Sutradan ležao sam u krevetu do podne, ne sklo-pivšd ni oka. Boje, kocke i figure na kartama titrale su mi pred očima, a srce mi je ujednačeno, glasno lupalo, kao kaa neko hoda gore-dole po uzanoj ćeliji. Oko podne skocim iz kreveta sa dubokim uzdahom.

Pre podne lutao sam ulicama bez ikakvog' cilja, sa nekim rućim unutrašnim nemirom. Na temenu, u veličini dlana, setih neki čudan pritisak i prenerazih se. Bio sam svestan Ha ie to simptom oboljenja živaca. Grlo mi se sušilo i još uvek mi se pričinjavallo da mi srce lupa jaće i brže no obično. Lupanje mog srca osećao sam upravo tako kao da se nešto koprcu u mojim grudima i to me podseti na moju zbirku insekata, na eterom zasićeni miris plavih i zelenih buba, na lake četvorougaonike treseta u koje smo zabadali duge i veoma tanke čiode, a setih se i malog noćnog leptira sa mrko-crvenim krilima, koji se proboden ovakvom dugom, tankom čiodom koprcu tako dugo, dok sav prah nije stre-sao sa sebe.

Na nekom napuštenom trgu seo sam na praznu klupu i utonuo u razmdšljanje. Trebalo bi da učinim nešto, da potražim sebi lek, da bih ublažio ovaj oštar bol. Šta da radim? Edita je bila sujeta i svirepa, lažljiva i beskarakterna. Oko njenih usana — da, tu ne može biti sumnje — urezala se neprijatna, gotovo nakazna crta. Kad zrelo razmislim i setim se lica čuvenih glumica i drugih žena, njeno lice potamni i moram da kažem da ono i nije bilo lepo. Koliko je otvorenije, čistije i lepše Jožino lice! Zašto onda patim zbog nje? Sedeo sam na klupi nabranih obrva i prisiljavao svoj mozak da prikuplja sve neprijatne uspomene o njoj — kada je štrpkala grožđe, slagala svoju majku i prvi put izazvala kod mene zaprepašćenje; prizor našeg poslednjeg susreta i njen izlazak u setnju kad sam je uvrebao u Beču, u Nibelungengase — sve sam ovo sada prikupio i pritisnuo na svoje srce, da na^{a3} način ublažim njegovo bolno, uznemireno lupanje. Ali sam osetio užas, kao kad samrtnik razrogaćenih očiju uzalud avlja i pritiskuje dlan na ranu iz koje će mu sva krv iscur-^r- Uzalud sam pomišljao na sve što sam znao rđavo kod^{me}, iza spuštenih oonih kapaka jasno sam je video u hodniku, ^a 3^e naslanjajući se na gvozdenu ogradu slušala fonograf

koji je trubio u dvorištu, zatim, kada sam prvi put prošao pored nje i osetio miris sveže izglaçane haljine, kose i ra-mena. I preko mojih drhtavih usana prelete vreli dah prvog nesvesnog i smelog poljupca u mračnoj sobi, a u klonulim rukama osetih opojnu obamrlost prvog zagrljaja. I sad — koliko god se trudim da otklonim ove misli — kao ošamućen sedim na klupi. U mislima moja ruka krenu i pomilova njeno koleno. Njen topli dlan ponovo osetih na potiljku i uspomena na ovo uzbuđenje vrelih žarom planu u mom srcu, ali se već sledećeg trenutka žar pretvori u otrov koji je nagrizaò živu ranu. Skoćio sam jer sam osetio da me misli opet gone prema ulici Ag, a znao sam da me tamo, u onoj sobi oćekuju paklene muke.

Otvorio sam oći, koje su se u međuvremenu same sklopile, kao da se preda mnom spustila tamna zavesa, stvarajući oko mene tajanstveni polumrak, u kome šumovi, zvuci i šuštanje svile žive svojim posebnim, ćudnim životom.

Pređa mnom je stajalo bosonogo, prljavo dete, koje je sisalo bombonu i zurilo u mene. Kada sam ga pogledao, ono se okrenu i ode, kao da se uplašilo od mene.

Brzim koracima krenuo sam nepoznatom ulicom.

Bilo je podne.

U uzanoj i dubokoj ulici promicale su pored mene koćije, katkad projuri i pokoji bicikl a zvuk njihovog zvončeta pro-sipao se po ploćniku kao rastopljeno srebro.

Seo sam na otvorenu terasu neke trećerazredne kafane i porućio konjak. Tada sam prvi put pokušao da izraćunam koliko sam izgubio na kartama te noći. Zgrozih se, kao da me je zapahnuo vihor propasti. Imao sam mali majur, odvo-jen od ostalog imanja, njega sam te noći izgubio.

Odjednom se pređa mnom stvori onizak, rići ćovećuljak sa cvikerom na nosu, koji mi se zagleda pravo u lice.

— Sluga pokoran — reće rići ćoveć.

Poznao sam ga. Bio je to Mandl kome sam dao pređujam

ono zemljište za vilu na Manjoki putu. Editina zamisao bila je da tamo saznamo vilu.

— Dobar dan, gospodine Mandl!

— Ja sam vas, gospodine, tražio već i preko centralne prijavnice! Sta nameravate sa onim zemljištem na Manjoki putu?

— Prodajte ga drugom. Nije mi više potrebno.

— Propašće vam predujam!

— Ne mari!

Riđi čovečuljak zurio je u mene, a zatim je slegao ramenima. Ali je očigledno bio veoma uzrujan, jer je ovo za njega bio odličan posao. Svakako je već imao drugog kupca koji će platiti veću cenu. Pružio mi je ruku:

— E pa onda, sluga pokoran.

Krenuo je laganim koracima, tobože miran, a kada je već nešto malo odmakao zabacio je šešir i mlatarajući štapom produžio trkom. Jurio je za poslom.

Te večeri dobio sam na kartama dve hiljade forinti. Su-tradan sam izgubio osamdeset hiljada. Ovu sumu dobio je Turkevei. Ostao sam dužan i morao sam da podignem zajam i da zadužim imanje. Platilo sam i ogromne troškove, jer su iz banke telefonom zatražili podatke iz katastarske uprave. Ovih pedeset hiljada forinti behu prvi dug kojim je opterećeno imanje, koje mi je otac ostavio bez krajcare duga.

Pet dana kasnije od tog novca nisam imao ni prebijene pare. Kada su mi u Grifu podneli nedeljni račun, morao sam da založim onaj prsten, koji sam hteo da dam Joži, a koji ona nije primila, da bih ga isplatio.

Posle podne svratio sam do Jože. U poslednje vreme već sam imao ključ od njenog stana — laki savitljivi ključ od "himimjuma" — koji sam uvek nosio u džepu od prsluka.

ogađalo se često i to da nisam večerao sa Jožom nego sam ostao u klubu — sve je to bilo radi kocke — ali sam odlazio

kod nje noću i češće ostajao i na spavanju. Joža bi se tada dizala iz kreveta i služila me rakijom.

Joža je videla i znala po meni da srljam u propast, ali je po nekorn čudesnom nagonu osetila da me ne bi spasla, kada bi me rečima i preklinjanjem odvrćala od izbezumljenog kockanja, jer me je kockarsko uzbuđenje spasavalo od jed-nog drugog, užasnog nespokojstva. Ona je istinski patila. Patila i žalila me. Postala je upadljivo ćutljiva, katkad se zagleda u prazninu i tada osetim da njen pogled traži onu drugu, nepoznatu devojku i da je ona nemo i užasno mrzi. Ne znam, možda se u svojim najskrivenijim mislima čak i radovala što ošamućen, razbarušen, posrćern nizbrdicom, jer sam stajao visoko iznad nje, a padajući sve dublje hitao sam u zagrljaj njenih raširenih ruku. Jer slomljen i propao, možda ću jednom umornu glavu spustiti na njeno krilo, ali ako i dalje budem ostao gospodin i bogat, pre ili posle mo-raćemo se rastati.

Na putu prema njenom stanu, odjednom na daljini od deset do dvadeset koračaja ugledah Jožu i Boška. Za trenutak me nešto bocnu u srce, iako nije bilo ničega u tome što ona s Boškom, svojim starim i bliskim poznanikom, šeta ulicom. Neko vreme išao sam za njima, a onda zastao, da ih pustim da odmaknu. Ubrzo su se izgubili među mnoštvom ljudi.

Ja svratih u neku kafanu. Sedeo sam tamo čitav čas, ovlaš i sa dosadom prevrćući po ilustrovanim listovima. Najzad se digoh i pođoh. Pomislio sam da se za ovo vreme i Joža sva-kako vratila kući.

Nećujno sam otvorio vrata i na prstima pošao prema spa-vaćoj sobi. Ne znam zašto, ali sam naslućivao da ću tamo zateći i Boška i iznenaditi ih.

Razmakoh zavesu na vratima spavaće sobe. Joža je u *do-*

maćoj haljini ležala na divanu i oitala roman „Gesta Berling“ od Selme Lagerlef, koji sam joj ja doneo.

— Cada me je ugledala, pritisla je ruku na svoje srce.

— „Gospode, ala si me uplašio! Nisam čula kada si ušao?“

Zatim baci knjigu, pruži mi obe svoje hladne bele ruke i privuče moju glavu na svoje mirisave grudi.

Stideo sam se svoje pređašnje pomisli što sam uopšte mo-gao nešto da posumnjam videći je s Boškom. Joža je izišla u kuhinju da isprži kafu, a ja sam za to vreme seo kraj prozora, listajući knjigu koju je ostavila. Joža je bila srećna kad god je mogla da mi pruži neka sitna zadovoljstva. Znala je da volim sveže prženu kafu sa kolačima od badema. Oči su joj blistale svaki put kad bismo po podne udvoje pili kafu. Ubrzo je iz kuhinje dopro prijatni miris kafe. Ovaj miris, topli, pomalo gorki miris sveže pržene kafe u doba užine za mene je oduvek bio oličenje mirisa tihih popodneva. Ne znam zbog čega, ovaj miris, ispunjavajući sobu, prožimao je moje srce neobično prijatnom toplinom. Do tog trenutka video sam u ovim dvema sobama samo prostran krevet, čip-ke, bočice sa mirisima, negovanu čistoću i prefinjenu udob-nost milosnice, a sada mi je miris kafe dočarao — dom. Po-mislio sam kako bi strašan — još mnogo strašniji — bio moj život kada ne bih poznavao Jožu i kada bih sa svojim promašenim životom morao da se borim između četiri gola, pusta zida moje sobe u hotelu Grif.

Joža unese kafu na malom, ovalnom, srebrnom poslužav-niku. Pored ukusnih šoljica ležali su u obliku trougla savi-jeni majušni ubrusi. Čak i ove sitne stvarčice nosile su na sebi obeležje njenog ukusa i urednosti! Postavila je mali sto između nas i na njemu pripremila užinu. Sedeli smo jedno „aspram drugoga i kašičicom mešali kafu. Iznenada je upi-tah:

— Kada si poslednji put videla Boška?

Ona prvo uze komadić kolača, prepolovi ga, a zatim od, govori:

— Prošle nedelje.

S dva prsta spokojno je umakala kolač u kafu.

Tada ponovo osetih kao da me neko s leđa gvozdenim štapom udari po glavi, izazivajući kod mene žestoku типц bola, kao da mi je naprsla lobanja. Jednom sam već osetio ovakav udarac, na isti način, i to kada sam Editu upitao kada je poslednji put videla Arenberga.' *U prvi mah mozak mi je stao, a zatim, prva misao koja mi je u prigušenom, nemom besu sinula, bila je: zar i ona? Zar i ova drolja?*

Suva grla postavih joj pitanje, ali ona ne primeti moje uzbuđenje.

— Danas popodne se niste šetali?

— Celo popodne bila sam kod kuće — reče.

I tada se dogodilo nešto užasno. 17 mojim opustošenim živ-cima prslo je nešto i razjareni bes odjeknu u meni kao pu-canj. Crna i crvena krv navre mi u mozak, mišice mi na-breкнуše od gneva, skočih i nogom odgurnuh stolicu na kojoj sam sedeo.

Podigao sam ruku i udario Jožu iz sve snage.

Ona prigušeno vrisnu i pade na pod. Podiže lakat u od-branu, njen pogled zurio je u mene tuđ i prestravljen. Usta su joj bila poluotvorena, lice iskrivljeno. Sva se ukočila preda mnom na podu.

Ja sam plamteći od gneva uspravljen stajao nad njom: stezao sam pesnice i prva misao mi je bila da ću je ubiti.

Ali zatim popusti pritisak krvi u meni i samo stisnutih zuba procedih:

— Droljo'

Udarih je nogom, dok je ona i dalje ležala na podu. A onda počoh i zalupih za sobom vrata od predsoblja *tolikora* snagom da se j'edno zastakljeno krilo razbi i sa treskom pade na pod.

m

U stepeništu se umoran naslonih uza zid i zadihan pritis-nuh ruku na srce.

Ti znaš, Maćaše, koliko je strašno udariti ženu koja nije u stanju da se brani. Ali moja pesnica se tada nije ustremila samo na Jožu, udario sam tog trenutka i Editu posred nje-nog pritvornog lica, udario sam podlu i lažljivu ženu. Tako je trebalo da udarim i Editu Ralben, da se sruči na zemlju preda mnom. Trebalo je da udarim nogom i nju, kao što sam udario ovu drolju. Taj odvratn životinjski udarac pesnicom bila je osveta za jedan izgubljeni život, pa ipak kako je njime slabo uzvraceno za svu patnju i tešku ranu koju žena--zver, kandžama zadaje u srce muškarca!

Zar su sve tako podle? Zar se ovakvim razočarenjem i bolom mora platiti za slast njihovih poljubaca, za miris nji-hovih grudi i rublja, za opojno sladostrašće njihove ljubavi? Užasna je to cena! Treba bežati, spasavati se od njih! Sa-vlađivati ih životinjskom požudom, onda im pljunuti u lice i odbaciti ih sve, jer dah njihove duše širi smrtonosni otrov. Oh, kako sam žestoko, divljački mrzeo žene tog trenutka!

Posrćući izišao sam na ulicu.

Molim te, prikupi sada svu svoju pažnju, otvori srce za trenutak da shvatiš svog jasnog druga u njegovim posled-njim časovima, preneraziće te zagonetka života, jer kada budeš saznao šta se dogodilo čim sam izišao na ulicu, razumećeš kobni svršetak ove moje poslednje noći.

Tek što sam izišao na ulicu, deset koraka ispred mene, do-lazili su mi u susret Boško i... Joža. Da, da, Joža!

Crni kišni šešir od nepromočivog platna, tamnoplavi kostim¹ iakovane cipele kombinovane sa čojom. Stas, visina i hod kao u Jože, samo je lice strano. Iice jedne tuđe žene.

Boško skide šešir i predstavi me nepoznatoj dami. Ona se veselo rukova sa mnom i reče:

∩ Oh, ja sam već mnogo slušala o vama. I vi ste već sva-kako čuli o meni. Ja sam Maca.

— Idemo do Jože — reče Boško — jer je već više od ne-delju dana nismo videli.

— Ona nije kod kuće — izustih naglo — upravo dolazim odande, ali u stanu nikoga nema.

— Do đavola — uzviknu Maca — onda *smo* uzalud došli!
Okrenuše se i podoše sa mnom. Ja zastadoh kod sledeće kapije.

— Imam neka posla ovde u ovoj kući.

Oprostih se od Mace i Boška. Maca me na rastanku upita:

— Recite, jeste li vi uvek tako mrzovoljni?

Odgovorih samo osmehom i uđoh u kapiju. Stajao sam nekoliko trenutaka pripijen uza zid u mračnom tremu, dok mi je srce snažno lupalo. Kada sam posle toga izišao, njih dvoje više nije bilo.

Potrčao sam da što pre stignem do kuće u kojoj je sta-novala Joža. Preskakao sam po četiri-pet stepenika odjedan-put i stigavši gore otvorih vrata kao vikor. Zastao sam bez daha u spavaćoj sobi.

Joža je sedela na divanu, ruke je sa izrazom neizmerne tuge i klonulosti spustila u krilo, malo je podigla lice kao da ga je izložila zracima nekog nevidljivog sunca. Sedela je nepomična i ukočena. Kada sam sa treskom banuo u sobu, nije ni trepnula, ni pomerila glavu. Otvorenih očiju gledala je preda se, a na lice joj se navuklo smrtno bledilo. Na be-lom licu, ispod slepoočnice plamtela je crvena belega u ve-ličini dlana, iz koje je izbila krv. Trag mog udarca. Dugo sam je posmatrao kao omađijan. Ona je licila na nepomičmi, živu statuu bola. Pred njom se nalazio oboren stočić, na či-limu mrlje prosute kafe, komadi razbijenih šolja i parče na-kvašenog kolača.

— Joža — rekoh tiho. Ali mi ona ne odgovori, baš kao da je bila mrtva.

Nagnuh se i poljubih njene usne. Seo sam na pod do njenih nogu, uzeo u svoje vrele ruke njenu hladnu, bezi-

lepu ruku i lagano počeo da ljubim njene klonule prste.

Joža... S^ mnom se zbilno nešto strašno. Oprosti mi, aš da mi oprostiš... Pre no što sam došao k tebi danas le poclne, video sam te na bulevaru u društvu Boška... Išli ste ispred mene na dvadesetak koračaji, verovao sam da ai to ti.. • I kada sam došao ovamo i upitao, mislio sam da kriješ od mene ... Verovao sam da lažeš ... Verovao sam da me varaš sa Boškom... Zato sam te udario... Ne ljuti se... Osećam kako je to strašno što sam te udario. Tebe, koja si mi uvek bila pokorna i verna... ali možda sam upravo zato... zbog toga smatrao još većom tvoju tobožnju laž i pritvornost... Oprosti mi... Ti znaš da sam ja čovek slomljena srca, ne, nisam doživeo razočarenje nego uvredu i svirepo poniženje, čija uspomena pustoši u meni kao Ijuta rana... Svirepo poniženje koje tada nisam mogao, nisam hteo da osvetim ... Kamo *sreće* da sam onda onu drugu tresnuo pesnicom u lice, da je ona druga sedela preda mnom na podu ovako zgranuta, bleđa, dršćući, kao što si ti sedela, da je ona osetila nad sobom strah od preteće smrti u zažarenom pogledu poniženog muškarca, kao što si ti to osetila... Nisam ja udario tebe, već onu drugu... Meni je bila strašna pomisao da ću i tebe izgubiti.

Kada sam joj ispričao šta se sa mnom zbilno kada sam sišao u ulicu d uverio se u svoju zabunu, Joža je živnula kod svake reči, gledala me je blistavim očima, pošto sam joj podrobno izneo sve, a kada sam svoju glavu umorno spustio na njeno koleno, sela je kraj mene na pod, uzela moju glavu među svoje ruke, potražila moj pogled i likujuć, dršćući kao " nekom zanosu, uzviknula:

Pa ti... ti me voliš!

Bez reci klimnuh glavom.

oza zatvori oči; ispod tamnih trepavica navirale su joj

^J kao zlatni biseri i klizili sniz zarumenjeno lice. Dugo,

dugo su joj tekle, kao da se nešto izlilo u njenom srcu. Su-zama obličeno lice zračilo joj je izrazom neizmernog bla-ženstva.

Cvrsto sam je držao za ruku i tada osetih prvi put ono što je dotle samo tinjalo u meni, što mi je sada jasno i svesno prožimalo srce. Da, da! Volim ovu pokornu devojku. Volim Jožu. Drugaeijom, mirnom, umornom i spokojstva željnom ljubavlju. Ljubavlju čoveka koji bi hteo da beži i da ga ovo bekstvo vrati u život.

Moj grubi, razjareni udarac pesnicom, kojom sam je udario po belom licu, umesto da je potpuno udalji prikovao je de-vojku za moje srce.

U stalnim gubicima na kartama video sam sada prst sud-bine. Nerazumljivom upornošću sedeo sam iz noći u noć za kartaškim stolom i rasipao svoj imetak. Nikada se nisam bavio verskim razmišljanjima, ali tih dana postade mi jasan zakon o predodređenosti sudbine. Naša sudbina određena je unapred, uzalud pokušavamo da se borimo protiv nje, ne možemo da otklonimo njenu ruku koja nam se spustila na rame. Zašto sedim za kartaškim stolom i zašto dozvoljavam da mi imanje propada, da se topi, kada ono može da ani pruži mnoge priyatnosti u životu, samopouzdanje, životni os-lonac, opstanak? Kao da sedim ovde sa presečenim venama kroz koje lagano teče moja krv. Zašto sedim ovde? Unutraš-nji glas je odgovarao: jer nemam sinagu volje. A zašto je nemaš? Jer si je smrvio između dva strašna žrvnja sumor-nih misli.

Zašto se ne spasel na vreme? Zato što si izgubio svoju snagu i svest posle razočarenja koje si doživeo u svojoj prvoj muškoj ljubavi i u tom razočarenju osećaš materiju prolaz-nosti. Zašto nemaš snage? Jer si rođen bogat, ne poznajes životne brige s kojima se odlučna srca bore siromašni ljudi-

TCada sam u svojim razmišljanjima došao dovde, počeo sam mrzim svoj imetak. Da, svemu su krivi mojih pet stotina

- -tara Da sam morao da krenem u život bez novca i materialne podrške, ova borba bi me očeličila, a ovako neotporan, aznežen i osetljiv, kao da sam odrastao bez vazduha, u samom pamuku. Kada su prvi put doprli do mene zraci sunca oni su me spržili; kada me prvi put zapahnuo dah patnje, zapretila mi je opasnost da propadnem, da nestanem.

Postoji samo jedan put: napolje u život! Bez prebijene pare, čvrstom pesnicom i nabreklih žila boriti se protiv ta-lasa, očeličiti svoju dušu na vetru i suncu! Sedeći katkad za stolom, za kojim se igra bakara, dok je krupije kupio ispred mene izgubljene uloge, pomislio sam: neka ga, neka se topi, neka nestaje imetak, jer njemu treba da zahvalim za svoje patnje. Neka otplovi zajedno sa mnom veliki, okrugli sto, prekriven zelenom čojom, ovaj užasni, zeleni splav, neka plovi, ko zna u kakve će me predele života odvesti!

Maglovito mi se učinilo da me vodi u susret Joži. Nekom utrnulom, pa ipak prijatnom opijenošću oceMvao sam da stignem do nje i da joj poklonim svoj umorni život.

Banka, koja mi je dala prvi zajam od pedeset biljada fo-rinti na teret mog imanja, odobrila mi je još dva zajma na mnogo veće iznose. Kada sam se ponovo javio sa zahtevom za novi zajam, direktor odmahnu rukom:

Gospodine, žalim, ali vaše imanje je opterećeno do krajnjih granica.

»utradan sam prođao jedan deo svoje garderobe, krzneni aput, lovačka i sportska odela, koja gotovo nisam ni nosio,

^{m0]} zlatan sat ponovo sam odneo u založni zavod, jer je za ^a oliko ^{dana J taJ} novac nestao. Mandlu sam dao nalog da

ⁱⁱⁱⁱ nađe kupca za imanje.

Klubu su me ljudi dočekivali čudnim pogledima pri ulas-'ⁿⁱhove poglede osećao sam i za potiljkom. O meni je

počelo da se govori: sa žaljenjem, ili sa podsmešljivo парц. ćenim usnama.

Ovih dana su kod mene tri događaja izazvala razumljivo uzbuđenje. Na korzou sam sreo Čokonaija, išao je pod гикц sa Margitom, koja je uvek imala plave, ubrljane prste. Kada sam ih pogledao iznenađeno Čokonai mi uz osmeh reče:

— Moja žena.

Izmenismo nekoliko ravnodušnih reči, kao ljudi koje već odavno ne vezuje ništa.

Drugi događaj za trenutak silno odjeknu u mom srcu, ali zatim sa dosadom okrenuh sledeći list novina. Pročitao sam da je ministar vojske dao ostavku, a za novog ministra ime-novan je general Oto Ralben.

Gorak osmeh iskrivi mi usne. Obuze me neobična tuga. U meni se zaplaka dečaćić, koji je kod kuće u Peterfalvi stajao pred ogledalom i mlatarajući olovkom u ruci, glasno držao nekakve govore. Tek tada se osvestih koliko sam bio blizu da ostvarim svoje snove. Zetu ministra vojske zvanično je obezbeđen poslanički mandat; otvoren mu je put kao po-litičaru sa svim svojim uzbudljivim mogućnostima. Odjednom se setih onog prepodneva, kada sam samo iz viđenja poznao Editu i kada sam, sedeći na korzou, pročitao u podnevnom listu da je general Ralben pozvan u audijenciju i da će verovatno biti imenovan za ministra vojske. Tada je san, vreli san usamljenog mladića, otrpnuo u daleke visine kao kakav luftbalon. Ovaj je sada, pod teretom mojih uspo-mena i patnji, posrtao na nedostižnoj visini mojih želja. Kako sam se osećao sitan, propao i smrvljen tog trenutka!

U meni su u taj mah tinjale i treperile uspomene, ali zatim pomislih: ovako je bolje. Edita će se sa svojom poro-dicom preseliti u Beč i krećući se ulicama neću morati večit^o da strahujem da ću je negde slučajno sresti.

Popodne Joža predloži da napravimo izlet na Švapsko brdo. Bila je nedelja. Upravo smo krenuli kada nam na stepeni-

Ferenc dođe u susret. Na sebi je imao bele pantalone, i le su mu se sijale kao ogledalo. Sa svojim sveže iz-
'ianim licem i crvenim kićankama dobrog strelca na gru-dima imao je praznični izgled narednika.

— Hoćemo li da povedemo i Ferenca? — upita Joža i pogleda u mene.

— Razume se — rekoh radosno, jer sam iskreno zavoleo ovog čestitog mladića. Iako smo tada već jedan drugom go-vorili ti, Ferenc je, kad god bih ga oslovio, stajao preda mnom u stavu mirno kao da sam u najmanju ruku bio ka-petan.

Sve troje smo se popeli u tramvaj. U poslednje vreme više nisam uzimao kola. čekali smo ispred stanice uspinjače i veselo razgovarali kada se odjednom dogodilo nešto užasno. Kao da ga je ošinula neka tajanstvena struja, Ferenc se odjednom ukipi, lupi potpeticom, ispruži vrat i ruku naglo prinese kapi.

Nailazio je general. Ja sam stajao pored zida i brzo po-gledao gore u vazduh. Nisam ih video, ali sam čuo šuštanje dveju suknji. To su bile one. Ona i njena mati. Prišao sam kiosku sa novinama i kupio neke ilustrovane listove, ali sam osetio da mi je mozak stao i da moje ruke prevrću po listo-vima kao da i nisu moje. Ruka mi je bila upadljivo bleđa i drhtava.

Kad sam se posle dužeg vremena vratio, njih više nije bilo. Tada sam donekle došao k sebi i ravnodušnim glasom predložio da se ne penjemo na breg već da odemo u šumicu u dolini. Joža je sve moje predloge prihvatala sa oduševlje-ⁿJem i tako krenusmo tamo.

Krišom sam bacio pogled na padinu brega uz koju se za-talo P^{en}Jala lokomotiva uspinjače. U jednom od ona tri ^agona sedela je i ona. Nalazila se na oko dve stotine metara ^{ud}aljena od mene.

ada smo već duboko zašli u šumu, Joža me uze pod ruku;

ja sam mislio o tome kako sam sada poslednji put video Editu. Ni tada je nisam u stvari video, samo sam čuo i osetio šuštanje njene haljine. Da li me je ona videla? Ne verujem jer su Joža i Ferenc stajali ispred mene.

Otišli smo na večeru u jedan mali restoran. Čekajući na večeru, razgledali smo ilustrovane Hstove.

Opet je granulo proleće i majsko raspoloženje povratilo je uspomene na dane provedene u ulici Ag. Jednom nisam mo-gao da izdržim, prešao sam u Budim i satima stajao oslonjen uza zid, iznad koga su se opet Ijubičastim sjajem nadvile grane jorgovana.

Sve se sa mnom zbilo sudbonosno, kao presuda koja će se uskoro izvršiti nada mnom. Mandl je prodao moje imanje i *ono* malo novca što sam primio, bilo je upravo dovoljno da isplatim svoje dugove.

Jedne večeri otišao sam u klub sa poslednjih tri stotine forinata u džepu. Iz početka sam dobio oko pet hiljada fo-rinata, ali u dva časa posle ponoći ustao sam od stola i ostao dužan tri hiljade forinata nekom advokatiu, po imenu Bo-roslai.

Pomalo mi se vrtelo u glavi kada su mi u garderobi pru-žili kaput. Otišao sam k Joži i dva dana se nisam makao iz sobe. Istinski sam se razboleo. Ili možda sam samo malaksao i klonuo, ali ova klonulost se širila iz mog srca. Pogrešio sam kod one poslednje igre! Smeo sam da igram samo dotle, dok je trajalo onih tri stotine forinti. Koliko god sam lupao glavu nisam znao odakle ću da stvorim onih tri hiljade forinti, koje sam Boroslaiju ostao dužan. Pomislio sam da mu pišem i da ga zamolim da odgodi rok plaćanja. Ali ubrzo odbacih ovu misao. Boroslai je i sam čovek na rubu propasti, koji živi sa stalnom glavoboljom kako da izbegne sudske

•be zbog svojih gubitaka ,na kartama. Od njega ne mogu da očekujem nikakve obzire.

^ posle... od čega ću da živim? Sada odista više ne-ništa. Evo došao je trenutak da se bez ijedne pare snaž-oni pesnicom i nabreklih žila borim sa talasima i da svoju dušu očeličim na vetru i suncu. Evo ovo sam hteo, s tom namerom sam proćerdao svoj imetak. A sada smrtno umoran ležim u krevetu, nemam nijedne jedine razumne misli u glavi, ne znam čak ni kako ću da isplatim Boroslaija.

Pomisao da će se moj slučaj raspravljati pred disciplinskim odborom kluba i da će toj sednici možda prisustvovati i ge-neral, razdirala me je toliko da mi je došlo da zaurlam.

Joža je stalno bila kraj mene, stavljala mi je hladne oblo-ge na srce, koje mi je povremeno kucalo upravo neshvatljivo brzo i nikako nije htelo da se umiri. Katkad sam čitavih ne-koliko minuta držao Jožinu ruku u svojoj i osećao: moram da umrem. Nema drugog puta; moram da odbacim od sebe svoj upropašćeni život. Tražio sam spasa, proćerdao sam svo-je imanje; verovao sam da će mi se srce ispuniti svežom prkosnom snagom, ali sam se prevario u računu. Bežeći od samoga sebe — to mi je sada već bilo jasno — survao sam se u mračni ponor iz koga mi nema izlaza, u kome ležim slomljenih udova, sa strašnom, neiskazanom željom da um-rem.

Dugo sam razmišljao zatvorenih očiju. Jožina nežna ruka blago je počivala u mojoj. Ova ruka ipak je čvrsto držala ^moju, iz nje je strujao, tekao život u mene. Moram da živim, ^zbo g nje, za nju. Otvorio sam oči.

- Joža — izustih tiho, kao težak bolesnik — u velikoj ^tam ⁿe volji... Spasi me, inače ne mogu da se vratim u ^zivot... Uputi Boroslaiju tri hiljade forinata...

Kako ne bih... odmah ću — reče Joža, i sede za pi-
^saći sto.

^Ka« da sam zatražio čašu vode.

Napisa Boroslajjevu adresu na uputnici i lično je odnese na poštu. Kada se vratila, promucah samo:

— Hvala.

Ali Joža je osetila da sam joj ovom jednom jedinom rečju pao pred noge, da sam se srušio pred njom i njenim živo-tom.

Iz hotela Grif sluga mi je doneo preporučeno ekspres pis-mo od Turkeveija.

„Mučnu senzaciju je izazvao tvoj postupak, pisao je Tur-kevei, što nisi na vreme namirio svoj kartaški dug. Boroslai je stvar prijavio odboru kluba. Ne zameri mi što ću sada biti bezobziran i iskren prema tebi, ali sam primoran i moram da ti savetujem da se ispišeš iz članstva kluba...”

Pocepao sam i bacio pismo.

Po podne je Joža sela kraj mene na krevet. Ruku spuštenih na krilo dugo je gledala u pod i odjednom joj potekoše suze.

— Sta se dogodilo? — upitao sam uplašeno.

Umesto odgovora, pokazala mi je telegram. Uputio ga je advokat Adama Vita, saopštavajući da je Adam Vit pre četrnaest dana umro u linostranstvu. Advokat je molio da ga Joža poseti — jer je pokojnik — i to je stajalo u telegramu — u svome testamentu ostavio njoj znatnu svotu.

Nisam bio u stanju da mislim. Zatvorenih očiju ležao sam u krevetu. Joža je mislila umesto mene:

— Sve je u redu ... Ne smeš da očajavaš ... ministarstvo...

Dugo joj nisam odgovorio. Najzad otvorih oči, zurio sam u tavanicu, kao da sam postavio pitanje samom sebi:

— Hoćeš li da umrem, ili hoćeš da živim?

Joža je pala na kolena pored kreveta i obema rukama silom mi podigla glavu sa jastuka. Njen glas je zvučao kao jecaj, molba i presrećan uzvik:

— Hoću da živiš!

Snremili smo se za venčanje. Joža je tih dana bila ozbiljna • duboko dirnuta. Prolepsala se i duhovno okrepila pri po-
isli da ćemo otpočeti nov život. Katkad bi sela kraj mene, ooložila mi glavu na rame i dugo bismo ostajali ovako. Pri odlasku uvek me je pratila do izlaza i, obgrlivši me oko vrata, gledala u mene pogledom punim zahvalnosti. Oči bi joj se tada napunile suzama.

po ceo dan je pregovarala sa raznim prodaveima i trgovcima nameštaja. Nisam se mešao u njene poslove, zamišljeno i duboko dirnut posmatrao sam kako nekom neobičnom rev-nošću hoće da se oslobodi svakog pojedinog dela svoga nameštaja i da kupi nove stvari. Po njenom planu trebalo je da se preselimo u trosobni stan i da od svog starog nameštaja ne ponese ništa. Postepeno je rasprodala sve svoje haljine, rublje, češljeve, četke, posteljinu i sve ostalo i kupovala u zamenu novo.

Jednog popodneva, kada sam ušao, ona je sedela ispred peći i bacala pisma u vatru. To su bila pisma Adama Vita. Okrenula je glavu na drugu stranu, pomalo je bila zbunjena što sam je zatekao da to čini. Seo sam na stolicu i nemo posmatrao kako sedi na ćilimu ispred peći i baca pisma u vatru.

Kada je završila, u šali je na kolenima dopuzUa do mene, položila čelo na moje krUo i nežno me ujela za prst. Videći da i dalje sedi in nepomičan, toliko me je jako ujela za ruku da sam ciknuo. Na to oboje prsnusmo u smeh i vedro ras-Položenje nam se povrati.

Jednog dana sedeo sam mrzovoljan na divanu. Joža se smesta šćućurila kraj mene. Ruke mi je obavila oko vrata:

— Zašto si tako tužan? ~ Mislim na to da ćeš me ti izdržavati. 7

-^ako to zamišljaš! — planu ona. — Ti ćeš ići u kance-^{ari}Ju, živećemo veoma skromno.

"Pi se jače uza me i posle kratkog ćutanja upita:

— Ili nećeš?

— Hoću, Joža. Radiću za tebe...

Bili su lepi ovi časovi. Cesto bi nas bez ikakvog razloga obuzimala neka detinjasta razdraganost i tada smo se uz ciku i vrisku valjali po ćilimu.

Ugovorili smo da se venčamo iduće srede, pred matičarem sedmog rejona. Razmišljajući koga ćemo uzeti za svedoka, za trenutak pomislih na Cokonaija, ali odbacih ovu misao. Ti znaš zbog čega! I tada sam došao do čudnog otkrića da ja uopšte nemam prijatelja. Najzad odlučismo da moj svedok bude Boško, a Jožin Ferenc. Unapred sam se smešio pri po-mdsli da će Ferenc tom prilikom prikačiti svoju najlepšu kićanku dobrog strelca.

Poslednjdh dana odlazio sam Joži samo po podne u kratku posetu. Tada bismo razgovarali malo, oboje smo mislili na sredu.

Juče me je tražio neki raznosac u hotelu Grif. Doneo je pismo u omotu na kome je adresa bila napisana nepoznatim ženskim rukopisom. U pismu je bilo napisano svega neko-liko reči:

„Po veoma, veoma važnoj stvari htela bih da govorim s vama. Cekam vas u šest časova. Margita Cokonai.”

Još nije bilo ni pet časova. Za to vreme dolazile su mi na um najnemogućnije misli: Sta može da bude ta važna stvar? Možda je Cokonaiju hitno potreban novac. Ovi jadnici veruju da sam još uvek imućan. Zatim sam pomislio da nije možda u pitanju dvoboj, ili neka porodična scena, razvod. Nekoliko minuta sam se zadržao i pri pomisli, da su oni možda saznali da nameravam da se oženim Jožom i hoće da me upozore na njenu prošlost. Ali ne, kakva besmislica!

Jedva sam sačekao šest časova. Tačno u šest zazvonio sam na vratima Cokonaijevih. Sobarica me je odvela u spavacu sobu, u kojoj je gospođa Cokonai plela haljnicu za bebu.

Već prvog trenutka uočio sam po njoj da će uskoro b

ti U njoj više nije bilo ničega od nekadašnje Margite sa lavimi ubrljanim prstima. Malo se ugojila, prolepšala i alo nri- je u oči da je bila neobično ozbiljna. Gotovo sve-
cana. Kada smo ostali sami i seli jedno naspram drugoga, ona spusti pletivo. S osmehom me je gledala pravo u oči.

— Zna li zbog čega sam vas pozvala?

— Nemam pojma — odgovorih.

—, Moj muž nije tu; postarala sam se da ode od kuće, da bismo mogli mirno da razgovaramo.

Ovo me je još više iznenadilo.

Posle kratke pauze, pošto mi se duboko zagledala u oči, ona produži:

— Edita je juče bila kod mene...

Ruka mi se nervozno trže. Opet nastupi trenutak ćutanja, ona spokojno popravi nabore na svojoj haljini.

— Otkako smo postale rođake, mnogo smo se zavolele — reče, izbegavajući moj zbunjeni pogled.

Malo kasnije ipak je pogledala u mene:

— Da li vam je poznato, da je ona vratila Arenbergu veneni&đ prsten?

Osetih da sam strahovito bleđ. Zurio sam u nju razroga-čenih očiju i ona opet skrenu pogled na drugu stranu. Pomalo drhtavim glasom ona produži:

— Cujte, htela bih da govorim s vama ozbiljno. Vi morate da se sastanete sa Editom. Žena sam i znam, ja to bolje umem da vam objasnim. Edita nije kriva. Vi u izvesnim prilikama ne možete da se uživite u duševno stanje žene. Ona "Če imala snage da vam odgovori na vaše poslednje pismo.

^agano mi se na usnama ocrtavao gorak, izmučen osmeh. ^ ni glasa nisam mogao da dam od sebe. Prikupio sam svu °ju snagu da bih mogao da joj odgovorim. Progovorio sam posle duge pauze, tiho, s čudnim promuklim glasom. U "m°N° rečima *bilo* je izvesne oštine:

— Vi, izgleda, ne znate da sam ja... materijalno potpuno propao.

Gospođa Cokonai mi dobaci topao, mio pogled.

— Mi sve znamo. čika Oto je do tančina upućen u vaše gubitke na kartama.

Posle duge pauze ona produži:

— Cujte, dođite do mene sutra po podne oko šest časova, kao danas.

I dodade:

— I Edita će biti ovde...

Dugo joj nisam odgovorio. Najzad tiho upitah:

— Da li Edita zna da ću doći?

Gospođa Čokonai je ćutala, smešila se i naposletku reče:

— S njom sam se već dogovorila.

Ustao sam. Ruka mi je drhtala dok sam zakopčavao gor-nje dugme na kaputu.

Gospođa Cokonai je gledala u mene i kada joj se pauza učinila preterano dugom ona upita:

— Dakle, hoćete li doći?

— Ne znam — odgovorih jedva čujno.

Bio sam sasvim zbunjen. Krenuo sam. Gospođa Cokonai izišla je sa mnom u predsoblje i na vratima reče: — I ovo pismo je za vas.

Predala mi je pismo u ljubičastom omotu, koje strpah u džep.

Zatim se sa značajnim pogledom oprostila od mene:

— Cekam vas sutra u šest časova, vas ili... vaše pismo.

Sjurih se niz stepenice. Dole na ulici zastadoh i otvonih pismo. Napisala ga je Edita. Za trenutak nehotice podigoh omot licu i pomirisah ga. Kao ono prvi put, kada mi je P^{re} no što smo se upoznali uputila pozivnicu za kućni bal. Gle-dao sam u ljubičasti omot, sećajući se časova kada sam]

kod teta Kamile ležao na divanu kao živi leš u svom budim-kom stanu, osluškivao svaki šum i čekao... ovo pismo. Očekivao sam ruku koja će mi pružiti ovaj ljubičasti omot.

—Evo, dobili ste pismo!

Pismo je bilo napisano nemimim, na brzinu ispisanim slovima, bez naslova:

— Oprosti mi... Znam da sam prema tebi učinila strašan greh, ali molim te oprosti, moraš da mi oprostiš, jer sam i ja mnogo patila... Ne radi sebe, već zbog tebe... Oh, i ja sam iskusila kaznu i sama ne znam šta se sa mnom zbilo, obuzela me je bolesna sujeta, pomela me pomisao da ću biti supruga jednog grofa... Nikada nisam volela Arenberga. Volela sam samo tebe, uvek samo tebe. Još i sada.

Sve sam znala o tebi... Otac je uvek pričao da ceo svet u klubu govori samo o tebi, da kao sumanut srljaš u sopstvenu propast i da te svi žale. Otac nije ni slutio da u moje srce zabada nož, pričajući o tvojim znatnim gubicima, o kojima se govorilo u klubu. Jednom više nisam mogla da izdržim. Jedne večeri — to je već bilo u Beču — ušla sam u očevu sobu i jecajući ispričala mu sve. Da ti zbog mene srljaš u propast, da ne volim Arenberga i da sam te napustila samo zato da bih postala grofica i da njemu, kao ocu, učinim zadovoljstvo...

Otac je saslušao moju ispovest, zatim se digao, uzeo moju glavu među svoje ruke i poljubio me u čelo.

— Mila moja kćeri — rekao je — odsad ću te još više voleti. Tvoja sreća za mene je važnija od svega drugoga. Otputu] odmah u Peštu, uhvati tog mladića za ruku i dovedi ga k meni.

Moj otac je gospodin i čovek u pravom smislu reči.

vo se dogodilo sinoć. Odmah sam napisala Arenbergu pismo

vratila mu verenički prsten. Jutros sam sa svojom sobaricom sela na voz i u podne doputovala u Peštu.

—am da si materijalno propao. Znam i to da si napustio

ministarstvo. I otac to zna, ali to ništa ne znači... Ti moždg i ne znaš, otac j'e pre nekoliko meseci dobio veliko nasledstvo iznenada mu j'e umro neki stric i ceo njegov imetak pripao j'e nama... Otac me je tada proglasio punoletnom i prepisao na moje ime moj deo ...

Ovo se dogodilo j'oš u Pešti... Tada sam na ulici slučajno sreła Mandla... Sećaš ga se, to je onaj čovek kome si ti dao nalog za kupovinu zemljišta za vilu na Manj'oki putu... Od Mandla sam doznala da hoćeš da prodaš svoj'e imanje... Tada sam mu dala nalog da po svaku cenu u moje ime kupi tvoj'e imanj'e u Peterfalvi, ali pod uslovom da ostane u tajnosti da sam ja kupac... Uspelo je. Dobila sam imanje i u zemlj'išnim knjigama videla tragove tvoj'e strašne propasti... Isplatila sam sve dugove. Imanje je sada bez ikakvih tereta na mom imenu... Ja ... ja ti... ga vraćam ..."

Nisam mogao da čitam dalje. Izgužvao sam pismo i bacio ga. Bio je to neobičan trenutak; jasno sam video pred sobom Jožu. U trenutku kada sam j'e udario, i ona od straha izbe-zumljena pogleda podigla ruku u odbranu. Usta su joj bila poluotvorena, lice iskrivljeno. Nepomično je ležala preda mnom na podu.

A zatim, trenutak kada sam se vratio, ona je sedela na di-vanu, ruke malaksalo i klonulo spustila u krilo, lice malo podigla, kao da ga je izložila zracima nekog nevidljivog sunca. Nije ni trepnula, niti pomerila glavu. Otvorenih očij'u gledala je preda se i lice joj beše bleđo kao u samrtnika. Na belom licu video se crni trag udara. Pred nj'om, na podu, oboren sto, mrlje prosute kafe na čilimu, polupane šolje i komadić nakvašenog kolača.

Cuj me, Maćaš, stajao sam na ulici, a sve sam ovo video avetinjski jasno.

— Besmislica! — uzviknuh glasno.

— Vратиću se i reći gospođi čokonai: uzaludna j'e, gospođo, svaka reč. Zenim se iduće nedelje!...

Ali nisam imao snage da se vratim. Stajao sam kao ukopan. kako je to bilo užasno što nisam bio u stanju da se vra-• ' i da izjavim da me sutra ne čekaju!

Tjgao sam u prvu kafanu i napisao Joži nekoliko reči: Mila moja, videćemo se tek sutra u podne".

Bio sam toliko uznemiren i uzbuđen da u ovom raspolo-ženju nisam želeo da se pojavim pred njom. Jadnica, mogla bi (ja pomisli... ali ne, ovu misao neću ni da stavim na hartiju.

Spustio sam se na obalu Dunava. Ispod kestenova video sam teta Kamilu, u jednoj ruci nosila je neki paketić, u drugoj je držala svoju mačku. Izgledala mi je kao neka čudna uspomena koja poslednji put u životu promiče mojim se-ćanjem.

Dugo sam gledao za njom, a zatim se spustih na jednu klupu.

Nad gradom je već lebdeo sumrak. Nebo je bilo kao veliki zlatni plamen. S ostrva je plovio Dunavom mali, beli paro-brod. Iznenada je oštro zapištao i zvuk se razleže kao samrt-ni, divlji krik. Odbijajući se sa padine Gelertovog brega, krik belog broda polete u nevidljivom Шки put neba. I umuče negde na visini.

S brega koji je odiseo prolećem silazili su u sumrak mlade žene i muškarci. Zene su umorno vukle za sobom svoje sun-cobrane, muškarci su išli čuteći.

Na obali je stajao gologlavi muškarac, prekrštenih ruku na grudima nepomično je posmatrao vodu, po kojoj su se utrki-vali talasi bakarnog preлива. Svuda je bilo sveta po stepeni-cama obala; stara gospoda, starije dame, mlade devojke tesno Pnpijene jedna uz drugu, služavke koje su skoknule na časak--dva, šetali su. Posmatrali su vodu.

Zatim sam se digao i počeo da šetam između dva kestena a obali. Sa Dunava je dunuo vetar i zanjihao krošnje drve-ca. Smrkavalo se i postepeno se zasjaše svetiljke. Mrki¹ asi Dunava valjali su se pevušeći ispod mračnih stubova

mosta, kao neka čudesna povorka. Na površini zahuktale vode nemo su treptali odblesci svetiljki sa obale, kao nadole okrenute džinovske buktinje.

Bez ijedne misli, s rukama na leđima, oborene glave, šetao sam gore-dole između dva stabla. U meni se širila jedna jedina nejasna misao: sada je svemu došao kraj, nada radora su izbili poslednji časovi.

Pogledao sam u nebo, odakle mi se učinilo da čujem ave-tinjske otkucaje ovih časova. Na podignuto lice kanuše mi kapi kiše. Neko čudno zujanje zagluhu mi tog trenutka uši, neko neobično brujanje koje je dopiralo do mene odnekud iz svemira i koje je odista ličilo na avetnjske otkucaje ovih časova.

Okolo mane je već bio mrak. I tada sam krenuo ovamo u hotel...

— Eto, Maćaš, to je sve...

Iz dnevnika lekara stanice za hitnu pomoć

Petog maja, sreda

Pre podne u osam časova i trideset minuta primili smo poziv sa kraja Vaci-druma, gde je tramvaj broj 57 pregazio radnika iz fabrike lampi. Sa lakšim ozledama prevezli smo ga u bolnicu.

Nekoliko minuta pre deset časova primili smo poziv iz hotela Grif, gde je jedan mladić u sobi broj 239 pucao sebi u grudi. Kada smo ušli u sobu osvetljenje je još gorelo, a zavese na prozorima bile su spuštene. Na stolu je ležao zamašan rukopis, na njemu ispisana adresa: „Gospodinu inženjeru Maćašu Totu, ovde pored mene, u sobi broj 240“.

I na posebnom listu hartije — ovo beše poslednje što je napisano — nekoliko nabačenih redaka:

ta ime duga od tri hiljade forinti sva svoja ođela i sve "•o nreostale stvari ostavljam gospođici Jolan Nađ." 4obarica nam reče da je gost došao kući sinoć u devet ča-a i da je pisao cele noći. Kada je oko osam časova za tre-nutak zavirila u sobu, osvetljenje je još uvek gorelo.

Samoubica je sedeo u naslonjači, ruka iz koje mu je ispao revolver, nemoćno je visila.

Oči su mu bile otvorene — još je bio živ — i nasmeMo se slabim osmehom. Raskopčao sam mu prsluk i košulju: metak mu je ušao u telo nešto iznad srca. Previo sam ga, a zatim smo izvadili njegovu posetnicu. Na litografisanoj posetnici sa plemićkim grbom stajalo je ime:

U njegovom novčaniku našli smo veoma malo novca.

Položili smo ga na nosila i spustili ga u automobil. Kola su krenula prema novoj Sent-Janoš bolnici.

Već smo bili u Budimu — upravo smo se lagano provezli pored ulice Ag — kada je mladić polako otvorio oči i zatim ih ponovo sklopio. Nagnuo sam se nad njim, oslušnuo mu srce i opipao puls.

I tađa, tog trenutka, izdahnuo je putem.

4

o

Naslov originala
ZILAHY LAJOS
VALAMIT VISZ A V'IZ

Prevela *SONJA*
PEROVIC

1

Rani sumrak jesenje večeri spuštao se nad prostranom rekam. Sa tornja crkve minorita zvonilo je na večernje. Vetar je raznosio brujanje zvona. Bio je to kraj novembra ... leta gospodnjeg. Vetar je duvao sve jače. I kao da se otuda od grada širio mrak.

Na drugoj obali velike reke gde je stara tamna hrastova šuma mrko izbijala iz blezlatnog okvira sve gušćeg sutona, obarale su se nevidljive ruke na ogroman hrast. Zvuci uda-raca sekire rasuše se po reci: ona uzvratu ehom. Mukli odjek razleže se po strmovitoj obali.

Zatim se začu kako se veliki hrast ruši teškim hukom. Oboren, još je dugo praštao i stenjao, dok su se drvoseče dovikivale oko njega.

S ove strane visoka, usecima izbrazdana obala, izgledala je kao da ju je nekada, u zaslepljenom besu neko rasikomadao.

Trnje starih vrba visilo je na izlokanoj obali, isprepletene i ielo kao ruka, ličilo je na creva u rasporenom trbuhu.

Obale slomljena topola pokazivala je svoje bele rane.

Obala zarivena u vodu, bila je nalik na ogromnog jelena

stojao. Nalik na jelena od stene i rogovima od vrba, koji do kolena vodi, rashlađujući svoje teške rane. Nedavna poplava

nanela mu je ljute rane: talasi su mu kao kandže razbesnelo lava iskidali utrobu.

Zbunje zove, divlje zelje, pelen, pasjakovina, čičak i ostalo šiblje sa svojim jesenjim porumenelim lišćem, izgledali su kao sasušene krvave mrlje.

Čak se i danju jedva nazirala suprotna obala široke reke Postepeno su se obrisi velike šume utapali u mrak. Samo se na penušavoj reci, koja se prividno pripitomljena valjala u svom koritu, još zadržao mnutni, bakarni sjaj...

Obalom je promicao muškarac. Oko njegovog mršavog tela lepršao se crni ogrtač, koji se na vetru pripijao uz njega kao crni barjak za kopljaču.

Već je zavladao potpun mrak. Muškarac je išao u pravcu ođakle se svetlucao četvorougao prozorskog okna u mrkom sutonu.

Uzано dvorište opkoljavala je živica čovečje visine. Vetar je otvarao i zatvarao nisku kapiju od pletenog vrbovog pruča. Ona je žalosno pištala kao kakvo vezano živo biće.

U dvorištu su bile pobodene dve račve, o kojima su visile velike ribarske mreže. Slične velikim, lakim krilima slepog miša one bi se katkada zalepršale, željne da polete sa vetrom. Ali bi opet splasnule i olovne kugle na njihovim ruboviroa udarale bi po račvama kao grad.

Covek u crnom ogrtaču, koji je i sam ličio na delić mraka, prešao je preko dvorišta i bacio pogled kroz prozor.

Vetar je do zemlje potisnuo dim iz odžaka, a iz dima ispa-ravali su se primamljivi mirisi večere. Utrobu putnika sva-kako je morila glad, jer je, gutajući pljuvačku, užarena pogle-da, gledao kroz prozor.

Na stolu u sobi stajala je uljana lampa dok je pod bio *V^{re}* kriven izreckanim otpacima plute. Domaćin je isecao kolu ° u veličini dečjeg šešira; pomoću njih se jedan kraj *mrez* održavao na površini vode. Zviždukao je obavljajući sv

nn Ч времена na vreme pružao bi ruku u kojoj je držao
posao* *->
kolud da bi bolje ocenio okruglinu.

Moglo rnu je biti oko dvadeset i šest godina. Kroz razdrljenu lavu košulju videla su se snažna, obla prsa i koža potamnela d vetra. Radio je pognute glave pri svetlosti lampe i njegova kratko podšišana gusta kosa zasjala bi se kao četka kojom se uozlaćuju drveni kipovi. Začešljana kosa ionako mu je ličila na kapu što se sasvim glatko i tesno pripija uz lobanju...

Imao je pravilno lice, otvorenih i ravnih crta... Na njemu se još nisu ocrtavali čudni, jedva primetni uglovi i bore oko očiju, ustiju, nosa, čela i brade, u kojima se na ponekom čo-večjem liku kao gušter u pukotini stene, neopaženo skrivaju pojedine misli. Ovo lice nije odavalo umnost, ali nije bilo ni prazno i glupo. Uokvirila ga je retka, meka brada, upadljivo svetlija od kose. Nije bilo ni lepo ni ružno. Krupne bezbojne ooi behu pomalo sanjalačke, ali zamišljene i dobroćudne...

Na tom licu nije bilo ničeg značajnog. Ukoliko je pak bilo nečega što bi čoveka moglo da privuče to bi moglo biti samo to što nije bilo slično licu miliona drugih ljudi. Bilo je to samo jedno ljudsko lice, lice muškarca, kao na platnu Sebas-tijana de Pjombo lik Nepoznatog muškarca. Beznačajno, pa ipak sa dahom večnosti na čelu ...

— Evo jednog srećnog čoveka — pomisli putnik napolju, na ledenom vetru, uvukavši vrat u svoj pocepani ogrtač sa širokim okovratnikom. Ali možda su samo užasna glad i nje-govo napeto uzbuđenje raspalili do te mere maštu.

Zena je sedela u zapečku i ljuljala kolevku. Pevušila je pri °m nešto, ne obraćajući pažnju na reči pesme, bez neke melodije, samo po ritmu po kome je ljuljala kolevku.

Priča, priča pričica. Zutokljuna
ptičica, Dobra bunda, ćelav miš
Skoćice ti za vrat — iš.

Stalno samo ova četiri stiha, ne podižući nigde glas i u ied nom dahu. Coveku koji je spolja slušao ovu uspavanku, uči. nilo se kao da sluša zujanje zunzare upale u neki stakleni sud

Putnik je obuhvatio pogledom sobu, koliko je to kroz mut-no prozorsko staklo i pri slaboj svetlosti, bilo moguće. Soba je bila mala i niska, u mjoj se sve blistalo od čistoće. Čistoće koju su održavali hitri prsti domaćice u ovoj kući.

Trošne grede tavanice bile su išarane kao starinske, svete knjige. A po policama su se žutile i rumenile zimske jabuke čiji je miris prodro u svaki kutak.

Pored peći je na nogarima, pokriveno maramom, stajalo naraslo toplo i slatko hlebno testo.

Na zidu je bila ikona, u šarenim čašama kredenca klasje žita i raži. Ispred peći se blaženo ispružio rutavi pas, opru-živši prema vatri svoje šape. Pucketajući, odsjaj vatre poigra-vaio je po njegovom truhu i crnim bradavicama dojki.

U toplom kutu na klupi do peći umivala se siva mačka. Svakako je u ovom trenutku moralo biti prijatno u sobi, čiji je nameštaj, doduše, bio veoma jednostavan, ali je ipak poka-zivao da njeni žitelji ne žive kao seljaci, već kao imućniji i obrazovaniji ljudi.

Pored zida u naslonjači sedeo je starac i zamišljeno pušio na lulu.

— Uči ću i zamoliću ih za koji zalogaj — odluči se putnik, jer je primetio da se na ognjištu diže para iz lonca.

Uđe u dvorište u kome je služavka cepkala sitna drva.

— Dobro veče — reče došljak, pridržavajući vratnice koje je vetar hteo da mu istrgne iz ruke.

Devojka odgovori na pozdrav i osvrnuvši se, samo ga leti-mično obuhvati brzim pogledom. Ali se ipak diže i, otvorivsi unutrašnja vrata, viknu:

— Janoš.

Izgleda da su u ovoj kući naviknuti na ovakve posete.

Stranac uđe. Zimljivo protrlja ruke. Muškarac i žena otpo-zdraviše skoro u isti mah.

Domaćin ustade i priđe gostu. Žena okrenu samo glavu i roduži da ljuška kolevku, kao da je smatrala najprirodnijom oolavom na svetu, da im usred noći u sobu upadne blatnjav, pocepan čovek, sumnjiva izgleda.

Diže se i pas ispred peći, proteže se, i mahanjem repa po-zdravi gosta, pošto mu je onjušio skut i pocepane cipele.

Strančevo lice bilo je zaraslo u bradu od nekoliko dana. Svojim izduženim, obnaženim vratom, pocrvenelim od vetra, licio je na jastreba. Imao je veliki nos i okrugle oči u kojima se ogledala tuga životinje sa kojom se rdavo postupa.

— Kakvim poslom dolaziš, prijatelju? — upita ga domaćin bez ikakvih uzbuđenja.

— Zateče me mrak na putu — reče došljak, neobično hra-pavim, dubokim glasom, kao da mu je grkljan napukao.

Janoš se odjednom naže bliže njemu, učinilo mu se da je uočio nešto na došljakovom licu.

Ne verujući svojim očima, zgrabi ga za rame i okrenu licem prema lampi.

— Gergej!

Nikako nije mogao da odvoji pogled sa ovog ružnog i tuž-nog Иca.

Cuvši svoje ime, stranac se žmirkajući unese u domaćinovo lice da bi na njemu otkrio poznate crte. Ali ga se očigledno nije sećao.

Gledali su se nekoliko trenutaka. Došljak je sa očajničkim naporom buljio u Janoša. Ali ga se i pored toga nije sećao. - Pamtiš li sina

majstora ribara? — upita Janoš — koga ste vi zvaH Janči Stuka?

Gost obema rukama odgurnu Janoša, kao kakvo priviđenj^eo njače e mu zasjaše. Zatim stresavši se celim telom, dla novima pokri lice i promuca:

~ Oh, bože moj.

Ramenima naslonjen o vratnicu nije skidao ruke sa II_{ca} kao da je želeo da pokrije svoj današnji izgled i sadašnji život.

Duboko potresen Janoš je posmatrao svog druga iz detinj-stva. ProveH su nekoliko godina zajedno ovde na obali reke. Nekada je gospodičić Gergej sa svojim vaspitacem dolazio ovamo iz grada, na magarećoj zaprezi sa belim amovima. Nje-gov je otac bio jedan od najbogatijih ljudi u gradu. Odevao je svog sina u meku čoju i škripuće kordovanske čizmice. Do-veo mu je i vaspitača, nekog trbušastog čovečuljka, kome je preko jarkozelenog prsluka visio dvostruki lanac od časov-nika. On je uvek na nekom stranom jeziku razgovarao sa de-čačićem, poverenim njegovoj brizi. Kad su se prvi put poja-vili, Janoš je pun poštovanja stajao u blizini i otvorenih usta slušao tuđi jezik, ne razumevajući ni slova. I kako je prvi put u životu slušao govor na stranom jeziku, nikako nije mo-gao da shvati da ovi nerazumljivi glasovi odista mogu da izražavaju bilo kakav ljudski pojam. Sve ovo mu se učinilo vražije i glupo. Cemu to kada se ljudi na sopstvenom jeziku tako lepo sporazumevaju.

Gospodin vaspitač izvukao je iz kola neke čudne bambusove štapove i isprepletao ih.

Janči je seo na zemlju i posmatrao ih zlorado. Aha, ovi su došli da pecaju ...

Gospodin vaspitač držao je u ruci dugi, povijen štap, ali razume se nije uhvatio ni jednu jedinu ribu.

Tada Janči, u kome se probudio prastari ribarski ponos, ras-koračivši noge stade nedaleko od njih na obali, zviždućuci izvuče iz džepa komad kanapa, stavi glistu na udicu i baci je u vodu. Posle nekoliko trenutaka u ruci mu zatreperi kanap i kada ga trgnu na udici se zabelasa i zapraćaka riba, kao tajanstveno, živo srebro vodenih dubina. Mrena, III grgeč-tako jedno za drugim. Riba je skidao sa udice i u velikom luku opet bacao u vodu. Ali nijedanput za to vreme nije V°~

ledao u nazovi pecače, da ovi ne pomisle da sve ovo čini bog njih. Kada se dovoljno nauživao svoje nadmoći, strpa kanap u džep i pođe, ne osvrćući se za njima.

— Cuj mali — viknu za njim gospodin vaspitač.

Janči se prezrivo osvrnu.

— Hodi časkom ovamo i pokaži nam kako to radiš... Janči se ne pomače s mesta.

— Hajd' ovamo, dobićeš komad slatkog kolača.

Ova poslednja reč pokoleba njegov ponos. Vрати se i nauči ih kako da pecaju. U međuvremenu dvoje dece posmatralo je i ispitivalo jedno drugo krišom dobačenim pogledom. Osim pantalonica u dužmi od jednog pedlja, na Jančiju pod milim bogom nije bilo nikakve druge odeće, jedino njegova prepla-nula koža, boje hlebne kore. No glavu gospodičića Gergeja krasio je slamni šeširić ukrašen perjem, pa čak su mu i oko vrata vezali penastu svilenu maramu, da ne ozebe.

Ubrzo je i u neveštoj ruci gospodičića zatreperio kanap i dete iz grada uz radosni vrisak izvuče prvu ribu iz vode.

Otada su magareća zaprega sa belim amovima, male kočije sa kao limun žutim točkovima, trbušasti gospodin vaspitač u zelenom prsluku i gospodičić Gergej dolazili skoro svakog dana na obalu reke. Iz korpe od pletene trske vadili su bogatu užinu. Dvoje dece prijateljiše se svim srcem i dušom, kao što se samo siromašno dete i bogataško dete mogu sprijateljiti.

Jednom je i Janči ponudio svog druga pečenom bundevom i semenkama. Gospodičić Gergej bi to pojeo u slast, ali mu vaspitač istrže ove poslastice iz ruke i baci ih u vodu.

Suma, obala i reka i malo niže ševar, krili su u sebi hiljadu uzbudljivih radosti. U jesen kada sazru trnjine, divlje kruške

¹ /^a ^e^t b^{uo} Je to za gospodičića Gergeja ukusnije od svake
l^{zine} iz grada. A u proleće i leto kako behu divne mirisne

Jagode, slatkogorke kupine i vivkova jaja pečena u pepelu.

^{llk} su se krili po šuštavom ševaru, vrebajući lukom i

etrelom divlje patke, na čijim je tirkiznoplavim vratovima dok su plivale niz vodu, blistalo zalazeće sunce. I divlje голу. bove, koji su se šepurili kao da se u svakom od njih krije tajna opruga, ostavljajući na glatkom, vlažnom žalu oštre zvezdane otiske svojih crvenih nožica.

Jednom, o Uskrsu, mali Gergej pozva svoga druga u njihov stan u gradu. Jančiju ovo ne beše prvi odlazak u grad, na vrh ribarskih dvokolica često se tamo vozio, ali nikada nije stigao da ode dalje od riblje pijace, gde su po stolovima, mokrim i klizavim od vode i riblje krvi, uz viku i graju bacali na go-milu razne vrste riba, dok je raskvašena zemlja bila puna oljuštenih ribljih krljušti, kao da su mericama prosuli sitan srebrni novac u blato.

Kuća gospodičića Gergeja, svojom zasvođenom kapijom i svežinom koja je izbijala odande, učinila se Jančiju kao privi-đenje iz bajke. A tek sobe. Svuda ogledala, ćilimi, tapete, sli-ke, statue i knjige, tako da ni za trenutak nije smeo da ispusti iz ruke svoj praznični šeširić, jer bi se sigurno izgubio zana-vek među morem ovih stvari.

Cega ti tu ne beše od jela. Mada su oni ručali za malim stolom i samo su odande istežali vratove da željnim i rado-znalim dečjim pogledima proviruju do stola odraslih.

Bogme otada je prošlo bezmalo dvadeset godina. Za sve to vreme nije video gospodičića Gergeja, ali sada, čim je ušao smesta ga je prepoznao. I u detinjstvu je imao isti ovakav veliki grbav nos i krupne, okrugle ptičje oči. Vrat mu je i u ono vreme bio neobično izdužen.

Janoš se obrati svom tastu:

— Oče! Znete li ko je ovaj gospodin?

Stari zažmirka oslabelim očima i odmeri došljaka od glave do pete. Otkuda bi znao kada ga nikad nije video. On je sa svojom kćerkom dospeo ovamo iz drugog kraja.

Kad mu Janoš objasni, on samo s nevericom progunđa i zavrte glavom.

— Ovo mi je žena. — Dovede Janoš svome gostu Žuža-u za ruku i predstavi je ponosno.

Pogled lepuškaste, crnomanjaste ženice izražavao je toplu dačnost. — On ih zatim sve troje obuze strast gošćenja i Ger-i mu je znao na koju stolicu da sedne, jer su ga troje nudili u isti mah.

Tek kad je seo za sto, domaćini primetiše da gost izgleda veoma jadno. Ali su se pravili kao da to ne vide.

Gergej je govorio malo. Tužnim i snebivajućim osmehom branio se od preteranog nutkanja. Svakako je i on sam osećao koliko bedno i žalosno izgleda, pogotovo u očima ovih ljudi kojima je sada već poznato ko je on bio nekada.

Nije položio ruke na sto, već ih je držao na krilu, jer su mu krajevi od rukava visili u dronjcima. Kada ga poslužiše večerom, jeo je levom rukom, jer mu je levi rukav bio očuvaniji. Govorio je malo i jeo manje no što je želeo.

Posle večere, kada su u razgovoru nastali dugi prekidi, Žužana i stari im poželeše laku noć i odoše na počinak.

Janoš i Gergej ostadoše uz krčag sa vinom.

— Odakle dolaziš sada? — upita Janoš osetivši da namerno ćutanje deluje veoma mučno i da ovaj čovek bolesnički bledog Ica i jadnog izgleda želi da ispriča mnogo šta.

Gergej ga pogleda očima čija je beonjača bila išarana krvavim žilicama.

— Iz zatvora — reče tiho onim svojim dubokim promuklim glasom.

Janoš je gledao u njega sa zaprepašćenjem.

Gergej se nalakti na sto, nagnu se bliže njemu i počeo da govori. Govorio je šapatom, ponekad bi kroz zube procedio neki šištav glas.

- Kad su mi roditelji pomrli, nasledio sam ceo imetak. Ali > 3ednom je sve otišlo. Postarah se da dobijem posao i jedan ?njatelj moga oca nađe mi kancelarijsku službu. Tada je

došlo do nesreće. Nije bila velika svota, nisam bio dugo zatvoru, svega mesec dana.

Ispričao je sve ovo bez ikakvog uzbuđenja i kada je završio, gledao je preda se u sto, podižući jednu obrvu.

Janoš je užasnut slušao ove reči. Duže vreme vladala je mukla tišina.

— Ali zbog čega? — upita Janoš najzad.

Gergej slegnu ramenima, ali ne odgovori. Kao da mu je sada već bilo sasvim svejedno.

Janoš je želeo da ga ispituje, ali nije nalazio odgovarajuće reči. Grebao je noktima po stolu i samo bi ispod oka pogledao tu i tamo svoga prijatelja. Kao da je svakog časa ponovo želeo da se uveri da ovo pre vremena ostarelo lice, sa dubokim, tamnoplavim podočnjacima i ovaj podivljali odrpanac doista predstavlja nekadašnjeg gospodičića Gergeja.

U jednom trenutku Gergeju zatreperi pogled, kao da ga udarac trže iz misli. Uzdahnu duboko, zavalu se na stolicu i proteže se. Zatim ispod stola počeo da pucketi prstima.

— Zacelo, prijatelju, u božjim smo rukama — izusti tiho.

Zatim se nađe i šapatom reče:

— Znaš li šta me je dovelo do ovde? Jedna žena. Žena koju sam voleo.

Pratio je nezverenim pogledom izgovorenu reč, kao da je i sam smatra besmislenom.

— Ne shvatam to — reče Janoš i odgurnu čašu ispred sebe.

Po njegovom glasu osećalo se da se ljuti.

— Voleo si jednu ženu. Ako si je voleo svakako si hteo i da je zadržiš. Jesi li hteo da je zadržiš na taj način što si sebe upropastio?

U glasu mu je odzvanjao gorki prekor. Gergej se blago nasmeši.

— To je, vidiš, tačno. Ali ja sam verovao da ću kad god izgubim deo od sebe, nju jednim delićem povratiti

Janoša odjednom obuze žestoka mržnja prema nepoznatoj

Ženi- Nabranih obrva posmatrao je prijatelja, koga je žalio i mrzeo u isti mah.

_ - Da li te je ta žena volela?

Gergej zažmuri i lagano klimnu glavom. Kao da se to ljud-skom rečju nije ni moglo izraziti.

— Ako te je volela, zašto je dozvolila da upropastiš sebe?

Gergej počuta trenutak. Raširi svih deset prstiju na rukama i pažljivo im sastavi vrhove. Tek posle toga odgovori:

— Postavljaš mi pitanja na koja ne postoji odgovor. Postoje milioni stvari na svetu iz kojih, ako im zadaš ovakva jednostavna pitanja, izbija glupost kao vazduh iz naduvane bešike. U pravu si. Ako me je volela zašto je dozvolila da propadnem? Zar ti veruješ da ljubav živi u srcima?

Lagano zavrte glavom.

— ■ Ne. Sree je isuviše malo da je svu primi. Ona ti ispunjava i prožima celo telo, kao kakva strašna groznica. Goriš u njoj i raspadaš se na deliće, i u tebi se o.slobađa sve što nosiš pod kožom. Oderi čoveka i naći ćeš užasne stvari pod njegovom kožom. Nož kojim je jedan tvoj praded ubio čove-ka. Ruku koja se u tajnosti pruža da otme tuđe. G-omilu životinjskih misli što ti se kriju u mesu i izleću iz tebe samo u snu, kao jato slepih miševa iz mračnog trnja. Vidiš li, lju-bav, neobuzdana, divlja, smrtna ljubav projuri ti telom i dušom i isteruje iz tebe sve kao što plamen tera iz zapaljene kuće ljude, životinje, ptice i bube.

Trenutak kasnije dodade:

— Ali nemoj da misliš da u nama ima samo gamadi. Pored kobaca izleću iz tebe i beli golubovi. Čovek nikada ne može da bude ni toliki svetac ni toliki nitkov, kakav može da bude u ljubavi. Pod svim ostalim okolnostima on može da se pre-nemaže. Ali u ljubavi ne. Tu iz tebe izbija sve ono što leži u najskrivenijem kutu ljudskog bića.

Gergej spusti glavu i prevuče prstima preko čela. - Vidiš li ovaj ožiljak? Htela je jednom da me ubije. Ubod

beše namenjen mom srcu, ali sam joj oteo nož iz ruke. Počeli smo da se gušamo i tada me je ranila.

Janoš je iskrivivši malo usne slušao svog prijatelja, sa izrazom lica kao da je progutao nešto gorko, ili odvratno.

Gergej ga pogleda, a onda produži:

— Ti, dabome, misliš da sam bolestan, ili lud. Ali u meni ima i drugih rana, rana lepote i dobrote, koje su mi se usekle u srce i koje ne mogu da ti pokazujem. Užasni i divni ožiljci izazvani jednim pogledom, jednim pokretom ruke, poljupcima i sladostrašćem. Moj život je uništen? Propade mi imetak? Propade čast? Propade mi zdravlje? Svejedno. Ja sam sada komad oprljenog drveta, ali sam izgarao na plamenu kakav...

I šapatom dodade:

— Oh, bože moj, šta je to bilo ...

Mašio se krcaga i napunio čašu. Ispi vino. Zatim zažmuri i na usnama mu zatitra osmeh. Divan, skriveni osmeh, za koji je verovao da ga niko ne vidi. I koji kao da je zračio svetlost koja je preko usana izbijala iz bića ovog mraenog čoveka...

— A ko je bila ta žena? — postavi Janoš pitanje posle dužeg ćutanja. — Odakle je došla? Gde si se upoznao sa njom?

Na Gergejevim usinama još uvek je lebdeo onaj čudan osmeh.

— Bila je na rdavom glasu još onda kada sam je upoznao. Kada sam verovao da je zauvek moja, prevarila me je posle jednog časa. Ne jedanput. Sto puta. Kada sam dospao u zatvor, konačno me je napustila.

Diže se i spremi da pođe.

— Kuda ideš?

— Idem. Negde ću valjda naći nekog posla.

— Ostani ovde preko noći.

— Hvala. Ionako ne bih mogao da spavam. Volim da lutam noću, po mraku.

Janoš spusti obe ruke na prijateljeva ramena i duboko dirnut gledao ga je pravo u oči...

__ Nisam bogat covek, ali bih želeo da ti pomognem. Sta
da ti dam? Sta ti treba?

__ Hvala. Meni se više ništa ne može dati i ništa mi se ne
može uzeti.

Nasmeja se i žurno stisnu prijatelju ruku.

__ Bog s tobom — reče i nesta iza vrata.

Kad Janoš pođe za njim, da ga isprati bar do kapije, već je nestao u
mraku.

Janoš se vrati u sobu i zamišljeno zastade pored stola.

__ Upropastiti život radi jedne propale drolje? Slab je ka-
rakter ovaj Gergej — promumla u sebi.

Otvorio je prozor da provetri sobu kao da je gost ostavio za sobom
u kući zadah greha, nesreće, bezumlja i bede, kao neki prosjaci, koji
svojim ranama zavijenim u prljave krpe šire zagušljivi zadah
nepoznatih lekova, prljavštine i bo-lesti...

Takva im je i ranama unakažena i razderana duša. Čak je i zemlju
pomeo tamo gde se ova avet kretala. Sad, pošto je otišao, nije osećao
više prema njemu sažaljenje, već samo odvratnost...

Zužana je spavala, dišući duboko i ravnomerno.

Janoš se svuče i leže u krevet. U slatku toplotu, koju širi čisto i
voljeno telo žene kada se zagreje u snu.

Otopljeni sneg već se slivao niz vodu, prošli su i strepnjom ispunjeni dani prolećnih poplava, kada su vrbe do vrha uto-nule u razbesnele, sive talase i prljava pena zahuktale vode dopirala do kućnih vratnica, nagrizaajući drvene stubove.

Reka je na aprilskom suncu tekla u svom dubokom širokom koritu, oivičenom maglovitim obrisima izazivajući svojim zlatnomrkim bojama osećanje božanske nagotinje, pod oba-lama odenutim u zelenilo i cveće.

Živicu oko Janoševe kuće i jednu stranu kuće pokrivala su ogromne mreže pobebele na suncu. Izgledalo je kao da su one zarobile kućicu prikovavši je pažljivo na cvetnu livadu, kao kakvog džinovskog leptira ...

Janoš je stajao u dvorištu, u pantalonama zavrnutim do kolena, i razdrljenoj plavoj košulji zavrnutih rukava do laka-ta. Radio je oko olupine nekog čamca koji je razbila prolećna poplava i sada je prevrnut ležao nasred dvorišta. Iverje sve-žeg mirisa pokrivalo je zemlju, a stari pocneli trup čamca otkrivao je oštre, četvorougane, žutobeke mrlje novih dasaka, tamo gde su mu izmenjena polomljena rebra.

Janoš je mešao katran, da njime premaže čamac. Oštar miris katrana osećao se u lakom i čistom prolećnom vazduhu.

Služavka je krečila zidove kuće. Po tamnozelenom lišću

■ cinusovog žbunja, izraslog u dnu zida, prsnula je koja kap ga ure dno pometeno dvorište šarenilo se od sitnih, belih rlia. Dete je sedelo na pragu i isprobavalo pištaljku od tikve, koju mu je otac izrezao.

Žužana je sedela u pokrivenom tremu uz preslicu i prela.

Pseto je, opijeno prolećem lajalo i jurilo dole po obali; ga-nialo je vodomare koji su nečujno promicali kraj mrke obale, kao titrave svetlosne mrlje sa majušnih ogledalaca.

Slatko i radosno proleće blistalo je svuda.

Stari Mihalj se ozbiljna lica pope na obalu i doviknu u dvorište:

— Janoš. Voda nešto nosi.

Glas mu beše jednostavan i miran, ili je bar hteo da bude takav, ali u njemu ipak zatreperi nešto, što prože kosti i za trenutak zaustavi kucanje srca, jer ovaj uzvik nije ovde od-zvanjao prvi put sa obale. Kad bi voda nešto nosila, odjednom bi se svuda sledio život, nastupila bi neka čudna tišina, kao da je i nežni šapat vetra umuknuo i sva se pažnja usredsre-dila na tok vode, u kojoj se nešto tamno davilo i otimalo, nešto za šta se nije moglo odrediti da li je panj, bačena krpa ili ljudski leš.

Prošlog leta, predveče, voda je ovako isto donela leš ubije-nog trgovca iz grada baš kao da ga podiže svojim penušavim rukama i pokazuje tihim, srećnim obalama.

Pogledajte, ovo je lice života, na koje ste vi zabora-vih... rascepljeno sekirom čelo, naduveno lice, i usta sa is-kezenim zubima, prevrćući se na vodi, čas levo, čas desno, kao da su se zlokobno cerekala, kao da su bila živa i kao da govore ovakve reči:

- Halo, prijatelji moji, vi srećni ribari, evo me, promičem ?f>red vaših kuća i svojim ukočenim pogledom gledam vam

'vo u oči, te posle ovoga nedelju dana ne možete da spa-' onda zaronim pod vodu i trzam vaše mreže, a svojim m u raspadanju zakačinjem se za vaše čaklje koje spuš-

tate sa čamca. Da, to sam ja, izvucite me i okupite se okn mene i gledajte me lelećući i ježeći se, ili zanemeli od straha Da, to sam ja, lice čoveka. Krvavo, udavljeno lice.

Pre mnogo godina, kada su se vodile bitke pod bedemima grada, plovili su tako po vodi mračni, krvavi i prljavi leševi vojnika. Katkada su rojevi ljudskih glava plivali kao divlje patke.

Malo koja godina bi prošla da voda nešto nije nosila. Pre dve godine, na primer, majku koja je svoje dete grčevito privila na svoje grudi...

I evo opet uzvika, uzvik starog Mihalja, u kome nema ni-čeg strašnog, samo možda nešto malo prekornog čuđenja i nečeg zamišljenog, pa ipak zvuči kao daleki, mukli urlik iz jednog drugog, nepoznatog i tajanstvenog sveta.

Ponovo se začu uzvik, ovog puta već pomalo nestrpljiv.

— Voda nešto nosi.

Upirao je pogled svojih slabih očiju na neku nevidljivu tačku na vodi, da po blještavoj, zlatnoj površini ne izgubi nemu, crnu mrlju, koja promice ne zastajkujući na talasima, kao da je imala da obavi neki hitan i tajanstveni posao.

Stari je potrčao niz obalu. Ne skidajući pogled sa vode spo-takao se putem o ispučen koren. Odrešio je tako i eamac ne gledajući u svoje ruke.

Janoš spusti na zemlju sud sa katranom, oslušnu za trenu-tak u pravcu zvuka. Izabravši kraći put preskoči živicu kada se prolomi i drugi uzvik. U nekoliko skokova stvori se pored starog.

— Tamo — pokaza starac ispruženom rukom, držeći u drugoj konopac čamca koji je hteo da mu se otme.

Janoš pogledom obuhvati crnu mrlju koja je plivala na *sre*-dini reke i bila tako daleko, da se odavde sa obale nije moglo razabrati šta je.

Uskočiše u čamac. U Janoševoj ruci vesla su se kretala kao krila velikih ptica na vetru. Čamac je klizio po vodi, a njih

lica grčevito su buljili u telo, koje kao da je htelo da pobegne od njihovih pogleda.

Panj! — uzviknu stari Mihalj radosno, kad pridoše bliže.

Janoš ne progovori ni reci. Veslao je iz sve snage.

—, Covek — reče zatim tiho i kao da ga nešto kosnu posred srca. Trenutak kasnije već su videli da je to ženski leš. Videlo se, ier su potiljak i teme lobanje virili iz vode. Koštani sistem i raspored težine ljudskog tela je takav da muški leševi plivaju ledima na vodi, licem okrenutim nebu, a žene putuju u smrt ničice, stidljivo i tajanstveno skrivajući lice u penušavim talasima.

Brodari znaju i to da davljenik samo triput tone i triput opet izroni na površinu. Potone li četvrti put, zauvek nestaje ispred ljudskog pogleda: u borbi je pobedila smrt i odvukla svoju žrtvu u dubinu, kao u moru ajkula, sa glavom kao če-kić, što svoj plen odvlači na dno.

Ribari tada odustaju od daljeg gonjenja, prekrste se i vraćaju svoje čamce. Znaju da će se telo još danima valjati dole na dnu, da će ga mutna, kao toranj visoka masa vode cediti i vući sa sobom, po njemu će mahitati i satirati ga strašna težina i snaga čitave reke. Posle nekoliko dana mnogo milja daleko ponovo će izroniti unakaženo da je nemoguće prepoznati ga, zatim gnušajući se sopstvenog dela, nedela, izbaciti na neki sprud.

Camac je već bio blizu leša i sada uslediše trenuci izbezumljenog uzbuđenja. Igra života i smrti od koje srce zastaje: hoće li pružena čaklja da zahvati haljinu pre nego što ponovo potone, a ukoliko potone hoće li da tone sada četvrti i poslednji¹ Put, jer se nije moglo znati odakle dolazi utopljenica i otada se bori sa vodom. A iznad svega se postavlja poslednje

najvažnije pitanje: ima li u njoj još iskre života, koja će moći da se raspaH u plamen.

¹ ova pitanja treperila su ne samo u svesti i razroga-

cemm pogledima dvojice ljudi, već i u njihovim napetiir mišićima. Ovo su bezumno lepi, veliki i divlji trenuci; w brzog čamca skočiti smrti u lice, zariti joj u razjapljeno ždrelo čaklju, zgromiti je kao iskeženu zver i pobediti je.

Večna borba svih ljudi i svih trenutaka.

Stari Mihalj, koji je sedeo pozadi, već je popreko položio veslo, obema rukama uhvatio čaklju i podigao je, nagnuvši se.

Nalazili su se sada još samo na nekoliko pedalja od tela koje je plivalo. Janoš prikupi svu svoju snagu, zažmuri (video je iza spuštenih kapaka pramac, vijuganje talasa i mrku masu tela); zatvorenih očiju i stisnutih usana još dvaput zavesla, čamac se zatrese, a vesla se zamalo ne polomiše.

Čaklja, nekoliko pedalja ispod vode, zahvati crnu tkaninu haljine.

Od tog dodira okrenu se telo koje je dotle održavalo ravno-težu i jednom rukom opisa polukrug u vazduhu. Ovaj pokret beše tako mek, kao da se žena u snu, u svom krevetu okre-nula s jedne na drugu stranu, jer je usnula nešto veoma lepo.

— Pazi — došapnu stari Mihalj Janošu, koji je takođe polo-žio veslo i dašćući se spremao na spasavanje.

Na gvozenom zubu čaklje, kao na krupnom, snažnom i pitomom kalu zakačila se ženina haljina. Zarobiše telo koje je htelo da im se izmakne. Nagnuvši se nad vodom Janoš zgrabi hladne ženske ruke. Lagano i pažljivo počеше da je vuku. Telo koje dotle kao da nije imalo nikakvu težinu, istog trenutka, cim su ga do pojasa izvukli iz vode, oteža kao da je od gvožđa. Morali su da paze da se čamac ne prevrne, jer je ovo nepoznato žensko telo nemom i tužnom žudnjom vuklo čamac u dubinu, zajedno sa ljudima koji su u njemu sedeli.

Posle nekoliko trenutaka ipak im uspe da bez ikakvih ne-zgoda smeste telo žene u čamac. Gotovo joj nisu ni pogledali lice (Janoš je, uostalom, sedeo okrenut leđima) — i čuteći su obojica veslali natrag ka obali.

Predosećajući vanredan događaj, pas je uznemireno trčka-

kraj obale i lajao. Cim se čamac približi, skoci u vodu i liva mu u susret. Samo su mu uši, uzdignuta crna njuška j brižne oci virile iz vode.

Zužana je takođe stajala na obali i kršila ruke. Samo je dete ostalo u dvorištu, na pragu, ne vodeći računa o svemu tome već je svu svoju pažnju poklonilo pištaljci od tikve, pokušavajući bezuspešno da joj izmami zvuk nalik na mu-kanje teleta.

Zužana nestrpljivo doviknu ljudima koji su se približavali čamcem. U glasu joj se pomešao plač sa stravom.

— Je li muškarac?

API joj nijedan od njih ne odgovori, kao da su pitanje sma-trali izlišnim, ili kao da su onemeli u blizini tela, koje je beživotno ležalo na dnu čamca.

Pristali su trenutak kasnije. Žužana dolete do njih i baci pogled u čamac.

Izustila je samo:

— Oh bože ...

I u tom se i ona prihvatila konopca, trudeći se da savlada kljun od čamca koji je poigravao na vodi. Ali se odjednom priseti i uzviknu:

— Pričekajte, otići ću do mlina, maločas je prošao ovuda gospodin Samšon.

Ne sačekavši odgovor ona otrča.

Gospodin Samšon bio je lekar. On je u ovo vreme svakog dana posećivao mlinarevo dete, koje je prošle nedelje jarac nabio na rogove, te je otada bacalo krv.

Muškarci su za to vreme izneli žensko telo iz čamca i poneli ga uz strmu obalu.

Unesoše ga u dvorište i tu ga pažljivo položiše potrbuške na prevrnuti čamac. Zatim odmah pristupiše spasavanju. Uhva-

- zenine mlitave ruke i ritmički, pažljivo, počеше da ih ^{Kit} Pokretom kao da nešto pumpaju. Beživotno telo posluš-^{no} je obavljalo ove nametnute pokrete.

Stari Mihalj uđe u kuću, iznese odande komad polupartoo ogledala i prisloni ga na ženina usta.

Janoš se takođe naže i baci pogled na ogledalo.

Videći da se ogledalo nije zamaglilo, obustavi pokrete veš-tačkog disanja koje je dotle izvodio bez prestanka.

Njih dvojica lagano okrenuše ženu poleđuške. Ležala je sada na prevrnutom čamcu, kao na nekom odru.

Oni su stajali kraj nje.

— Bila je mlađa — reče stari Mihalj zamišljeno.

Janoš je ćutao. Posmatrao je tajanstvenu došljakinju, koju je reka donela u njegovo dvorište. Oseeao je srdžbu i mržnju prema neznanki, koja ga je bez reči i bez ijednog pokreta pozvala k sebi, prekidajući ga u poslu i naterala ga isto tako bez ijedne reči i pokreta da čamcem, spokojno privezanim uz obalu, poleti uz opasnost po život u penušave talase, zatim beživotne ruke pružala izvučene iz vode i zgrabila njegove; koja se uvukla u njegov čamac, koja je isto tako, bez ijedne reči i pokreta prokrčila sebi put prema dvorištu i sad je ležala tu na čamcu, koji bi već trebalo premazati katranom, jer će sutra u zoru biti potreban.

Zena nije progovorila ni reči, nije se ni pokrenula, ali je bila tu i naređivala.

Jer mrtvi, ili samrtnici ne govore, ne daju nikakve znake, pa ipak naređuju.

U ovom *ženskom* lešu beše nečeg nadzemaljskog, nečeg ne-shvatljivog i nedokučivog.

Janoš je stajao pored neobičnog odra, ruku skrštenih na leđima, katkad bi se odmaknuo za korak-dva i posmatrao mrtvu ženu kao nešto osobito, što još nikada nije video. Gle-dao ju je kao kakav veliki meteor koji je pao na zemlju i koji je prohujao nepoznatim visinama Neba, sve dok mje stigao dovde; gledao ju je kao kakvo čudesno biće, koje je u naborima svog ruha, na hladnim rukama i mokroj kosi, donelo sobom sneg i maglu zvezda. Ili kao lešinu neke neobicne

otinjei koju je reka izbacila iz sebe i kakvu ljudsko oko • v nije videlo, kakve nema nigde u svetu.

„Же могло бити сумње да је самубица. Шта ли је радила, пде И Ј° кила P^{ro}le^{no}ći? Kakva li je bila soba čiju je kvaku

slednji put dodirnula? Zašto se odlučila za ovu užasnu smrt na ovu strašnu kaznu? Ili su je možda ubili? Možda ju je neko u jednom neopaženom trenutku gurnuo u vodu? Iz ljubavi, ljubomore, osvete, ili mržnje?

Mrtva žena na sve ovo nije davala odgovora.

Pouzđano se moglo znati samo da je iz grada, to se videlo po njenim cipelama. Na ruci nije nosila prsten, niti u kosi češalj ili traku, koji bi nešto bliže rekli o njoj. Na izgled vitak stas i duge butine pokrivala je samo crnahaljina, kojajesada bila mokra od vode i kaljava od mulja. Na njoj nije bilo ni košulje. Možda je u poslednjem trenutku zgrabila ovu ha-Ijinu i možda je pobjegla iz života kao iz kuće u plamenu. Možda ju je plamen ošinio kao udarac korbačem.

Sve ove nejasne misli ovladale su Janošem obespokojava-jući ga. Da bi se otrgao od teškog utiska koji ga je pritiskao, upadljivo trezvenim glasom dobaci starom Mihalju:

— Sići ću do skele da prijavim slučaj komesaru. Ostanite za to vreme ovde, oče.

Zeleo je da što pre odnesu leš iz njegovog dvorišta. Krenu, ali se na vratnicama sudari sa ženom i gospodinom Šamšo-nom.

- Je li mrtva? — upita doktor koji beše neka vrsta fel-cara iz predgrađa i sirotinjski lekar. Lice mu je okružavala staračka seda brada, kao plesan na hlebu. Takve mu behu i °brve, pod kojima su treptale nemime ali razborite oči. Oči^u kojima kao da nije bilo zenica. Samo dve crne bube, koje

¹ zarobljene, letele tamo-amo po očnim dupljama.

- Neraa u njoj više života — reče Janoš i zajedno s njim^{se} vrati do leša.

^ednom rukom lekar istrže sa ramena široki ogrtač, dok

je netremice gledao u ženu, koja je ležala na čamcu. Primač se bliže i, u očekivanju predstojećeg važnog posla, počeo da mljacka usnama.

Prvo mu je bilo da raskopča njenu haljinu. Žustro, kao čovek koji nema mnogo vremena i kome ovaj pokret spada u zanat, razgrnu haljinu, pod kojom se ukaza potpuno nago telo. Bela i hladna golotinja, dve male, tvrde, mramorne doj-ke, sa pomodrelim bradavicama. Trbuh i pupak takođe su bili kao u anđela na nadgrobnim spomenicima. Samo su linije ramena i kukova snažno odisale životom.

Kada doktor otrgnu ruho, svima se učini da ova bleštava nagota čedno vrisnu.

Muškarci — Janoš i stari Mihalj — učtivo se povukoše. Zužana ostade.

Lekareve oči, dve crne bube, preleteše preko ženine obna-žene, bele kože. Tražile su neku ranu, ili trag povrede, ali ne našoše ništa.

Dok je ustima i dalje nekako čudno mljackao što je kod njega bio znak predane pažnje, položio je ispruženu desnu ruku ispod leve dojke. Na srce.

Na belom telu mlade žene ova ruka je sada ličila na staru čvornovatu granu. Dugo je zadržao ruku, dok je nervozno premeštao težinu svog tela s jedne noge na drugu i jedva primetno kretao ramenima.

Zatim se njegove nemirne oči odjednom ukočiše. Kao da se skamenio. Kao da ga je ošinula struja iz beživotnog tela. Podigao je glavu, ali ni u koga nije gledao. Osluškivao je neki jedva čujni šum u vazduhu, koji mu zatreperi samo u žilcima.

Zatim izusti:

— Ziva je.

3

Ležala je u postelji u polumračnoj sobi, među jastucima koji su mirisali na jabuke, gde su mali prozori i niska tavanica sa gredama širili po sobi meki, mrki suton.

Lice joj je svetlelo na prugastom jastuku kao bela gipsana maska.

Ležala je tako još od juče posle podne i još uvek nije dola-zila k svesti. Ali sada se po laganom dizanju i spuštanju nje-nih grudi videlo da spava duboko. Gospodin Somšon ju je istrljao nekom tečnošću oštrog i prodornog mirisa, udove njene, hladna leđa i trbuh, i rekao da će se osvestiti. Treba je samo ostaviti da mirno spava.

Janoš i Mihalj su se još juče ukrcali u čamac. Poneli su so-bom i široke mreže, jer su nastupili dani kada su sa velike da-ljine negde iz južnog dela reke dolazile uzvodno velike ribe i tada bi ribari često ostajali po dva dana i dve noći na vodi.

Zužana je ostala sama sa bolesnicom i probdila celu noć
Kraj nje. I sada je sedela pored prozora, kroz čije se bele zavese od lanenog platna, u oštrim zracima probijala sunčeva
^etlost. U ruci je držala knjigu i čitala. Čitala je jednu od
h svetih knjiga među čijim se listovima kriju bezbrojni
^suseni cvetovi jagorčevine i ljubičica, od kojih se širi miris
o iz crvotočnih latica u sakristijama najstarijih crkava.

Zužana beše smerna u duši i sada je dobrotu osećala u sebi kao laki grč u srcu, koji ne zadaje bol i zbog koga joj je sva-koga časa dolazilo da plače i da se smeje. Ona je ionako znala da je najuzvišenije osećanje drugima činiti dobro, ali su u njen priprosti um reči svete knjige unosile svetlost, iako ih nije uvek razumela, naročito ne na onim mestima gde je smisao jedne rečenice bio povezan sa smislom sledeće reče-nice, kao što se traka upliće u kosu. Tada bi joj za vreme čitanja podrhtavale obrve, kao majušna krila ptice, koja je dotle nepokretno plovila i lebdela po visokom nebu misli.

Oko podne iziđe da skuva ručak sebi i detetu.

Posle toga vrati se prozoru i produži da čita.

Odjednom joj se učini da je nešto taklo po licu. Diže pogled i vide da je bolesnica otvorila oči. Pogled ovih očiju osetila je kao dodir.

Dah joj zastade i ona uplašeno spusti knjigu.

— No, dušo — reče nežno i pomilova ženino hladno čelo.

Dva krupna, tamna oka gledala su nemo u nju. U ovim očima nije bilo ni zračka razuma. Gledale su kao oči noćnih ptica kada bulje u zračak sunca.

Nekoliko trenutaka vladala je tišina i Žužani se učinilo da čuje otkucaje sopstvenog srca. Ove prazne, bezumne oči ispu-njavale su je stravom.

Bolesnica je umorno spustila kapke, kojima je svetlost smetala. I kada ih je ponovo podigla, u njenim očima je bilo više sjaja i svesti. Prvo je bacila pogled na svoju ruku, kao na neki strani predmet i za koju, u prvom trenutku, izgleda, nije znala šta je. Ruka joj je mlitavo ležala na jor-ganu i ona lagano mrdnu prstima. Na pokret prstiju odgo-vorila je lakim trzajem obrva. Očigledno je njena probuđena svest u sebi govorila: da, ovo je ruka i ova ruka pripada meni.

Da bi utvrdila ovo nejasno otkriće, još jednom pokrenu prste. Zatim poče da zagleda obrise kreveta. Iz njenog P^o~

ićda lagano je nestajao onaj ćudni, prazni izraz. Pogled, sgi u Zužanu, upita jedva ćujnim glasom:

— Gde sam ja?

Zužana glasno odgovori:

— TJ kući smerna ćoveka, gde si primljena od sveg srca!

Bolesnica se zagleda u tavanicu i po njenom licu se videlo da se duboko zamislila. Probućena svest vraćala se u tamu besvesnih ćasova, kroz koje je htela da se probije kao kroz neku gustu, crnu tkaninu. Moćda je upravo stigla do posled-njih jasnih trenutaka izgubljene svesti, kada Zužana progovori:

— Kako si dospela u vodu?

Lice bolesnice se odjednom zgrći. Njen uzburkani pogled se ispuni prestravljenim preklinjanjem, istrkla je i svoju ruku i kao da je svojim razrogaćenim oćima htela da odgurne Zužanu.

Ćužana shvati da pitanje beše preuranjeno. Ponovo uze u svoje tople ruke ruku koja joj se istrkla.

— No dobro, neću da te pitam!

Bolesnica opet zatvori oći, ali je svest o bolu i strahu ostala u plaćno iskrivljenim crtama njenog lica.

— Jesi li gladna? — upita Ćužana. — Prićekaj, doneću ti malo mleka.

Izišla je i ubrzo se vratila sa lonćetom mlakog mleka.

Nećno pridržavajući pod potiljkom glavu bolesnice, napoji je.

Blago, slatko mleko razlilo joj se po suvim nescima i nestalo iza umorno podignutih usana i na izgled veoma osetljivih zuba. Iščezlo je i upilo se kao prosuta ćaša vode u sušom opustošenoj zemlji.

Ali i ovaj mali napor oćigledno ju je zamorio. Glava joj onu na jastuk, koji je Zužana u mećuvremenu prevrnula, a joj glava ne bi ponovo pala u isto udubljenje iz koga je ¹²bijala sparna vrelina. Druga strana jastuka bila je sveća i i adna i ovo sada kod bolesnice izazva lak i prijatan zanos.

Zužana je sa lončetom u ruci osluškivala njeno disanje j posle nekoliko trenutaka vide da je bolesnica ponovo zaspal_a. Izišla je iz sobe na vrhovima prstiju i tiho zatvorila vrata za sobom.

Dete je sedelo nasred dvorišta i ljutito stenjalo. Pipalo j_e rukom zemlju oko sebe i pravilo pokrete kao neko ko hoće da se digne ali nema nogu. Još mu nije postalo jasno da onaj koji sedi na zemlji i hoće da se digne mora prvo da se okrene četvoronoške. Dete je izabralo kraći put, ali mu tako nikako nije polazilo za rukom, baš kao da se zalepilo za zemlju. Zato vrisnu koliko ga je grlo nosilo.

Zužana pohita do njega i povuče ga za ruku sa zemlje.

— Oh, trapavko moj!

Dete čim oseti da stoji na svojim nogama, odjednom pre-stade da plače. Obradovalo se svojim nogama kao kakvoj igrački sa kojom mogu da se izvode primamljive stvari: na primer, da sa sredine dvorišta pođe do račve. Dete krenu i, izgubivši ravnotežu, odjednom se ukoči. Posle toga ponovo krenu, kličući od radosti. Stigavši do račve, uhvati je obema ručicama. I blaženo što je srećno stiglo na sigurno mesto, poče da trubi usnama, isprskavši celo lice sopstvenom plju-vačkom.

Zužana je sedela u tremu uz preslicu i dok je točak zujao, videlo se po izrazu njenog lica da su joj misli zaokupile svu pažnju.

Nebo se već zarumenelo od sunca na zalasku. Kao da se utišala i reka u ovom svečanom času. Iz grada se sada jasno čulo brujanje zvona sa tornja crkve minorita.

— Bio bi mi potreban neko u domazluku — nizala je Ии-žana svoje misli. Njena dosadašnja služavka upravo je danas napustila kuću. Vratila se u selo da se uda.

Dete je opet sedelo na zemlji i vriskalo. Zužana mu, i ^{ne} pogledavši ga, doviknu:

— Ne mauči, jer ću smesta da pozovem čika Šamšona!
Od tih reci dete se odmah umiri. Otkako mu je lekar jed-*oma* gurao kašiku u usta i pritisnuo mu jezik da mu pogleda gušu, toliko se plašilo gospodin Samšonove maljave ruke, da hi katkada i u snu vrisnulo.

Točak preslice zujao je prigušeno, podižući laki, prolećni dašak od koga se zalepršaše končane ivice lana, kao kosa na slepoočnicama žena. Predivo je golicajući se prolazilo kroz Zužanine prste, namotavajući se na vreteno.

— Kad bi ta žena htela da ostane kod nas, rado bih je zadržala — produži ona tok svojih misli.

— Bila bi nam svakako odana i čestito bi obavljala svoj posao jer smo ie vratili u život. Ali da li će hteli da ostane?

Kada je ona upravo razmišljala o tome, učini joj se kao da neko iza otvorenog prozora u sobi izgovara njeno ime, malaksalim d slabim glasom:

— Žužana!

Zaustavivši preslicu oslušnu. Mislila ie da joj se to samo učinilo. No ponovo začu svoje ime:

— Zužana!

Uhvativši se za srce htede da skoči, ali ie noge izdadoše.

— Otkuda ova žena zna njeno ime? Otkud zna da se ona zove Zužana? Otkako se nalazi ovde, tek je danas posle pođne došla k svesti na nekoliko trenutaka.

Pošto se donekle pribra, uđe u sobu.

Bolesnica se uspravila u krevetu i uprla u nju upitan po-gled.

Zužana joj pride:

— Jesi li me ti zvala?

— Da.

— Otkud znaš moje ime?

— Da li ti je to ime?

— Da.

Bolesnica, naježivši se, skupi ramena. Odgovorila je telc posle nekoliko trenutaka:

— Čini mi se, dok sam duboko spavala i verovatno nisam bila pri svesti, da je neko izgovorio to ime. Možda neko na-polju u dvorištu. Muški glas. Da li je to moguće?

— Jeste, sigurno me zvao muž. Da li se i ti zoveš Zužana?

— Ne.

Zamišljeno je gledala u j'organ.

— Kako se zoveš? — upita Žužana.

— Anada — reče žena prigušeno, i kao da je pogledom pratila ovu reč.

Neobično ime osta za trenutak da lebdi u vazduhu.

— Ko si ti i odakle si došla? — postavi Žužana pitanje sada već nestrpljivom radoznalošću.

Anada lagano okrenu pogled prema njoj. Na usnama joj je lebdeo blag i tužan osmeh. Podižući ruku dodirnula je sa dva prsta Zužanino lice. Zadržavši ih tu nekoliko trenutaka, šapatom izusti:

— Nemoj' me to nikada pitati.

Iznenada obgrli Zužanu oko vrata. Pritisnuvši svoje lice uz njeno, poljubi je u oči. Iz neposredne blizine: unoseći same zenice u Zužanine oči, tiho reče:

— Ti si dobra duša!

Zužani bolno zadrhta srce, ispunjeno hiljadama osećanja dobrote. Pokušala je da se nasmeši i pomilova isušenu, crnu kosu bolesnice:

— Dobro je, srce moje... kod nas ćeš se lepo oporaviti!

Pogled bolesnice zračio je tolikom snagom da je morala da okrene glavu i da se pravi kao da nešto namešta na svojoj kapici.

Anada je skupljenih ramena sedela u krevetu.

— Imaš i dete? — upita Žužanu, sa onim njenim čudnim> prigušenim glasom.

— Sinčića. Ima godinu i po dana.

— Da li je on to plakao malopre?

— Da.

— Gde ti je muž?

— Na vodi s mojim ocem. Vraće se sutra u podne. — Da i

otac stanuje s vama? — Da.

— Majka ti je umrla?

— još pre devet godina. —

Imaš i braću i sestre?

— Samo stariju sestru. Stanuje nedaleko odavde.

Anada se zamislila. Širom otvorenih očiju gledala je preda se.

Zužana je htela opet nešto da je pita. Reči joj behu već na vrhu jezika, ali ih uguši. Samo je i dalje posmatrala ženu sa licem belim kao kreč, koju je iznenada zavolela svim srcem.

Napolju se začuše glasovi. Vraćali su se Janoš i stari Mi-halj.

Zužana im otrča u susret i sva srećna poče da im saopštava novosti:

— Došla je k sebi. Već se uspravila u krevetu, govorila sam s njom.

Na Janoševom licu se pojavi odraz dobroćudnih misli. Obraćajući se svom tastu, reče kroz smeh:

— Ziveće dugo ova žena, čim smo o njoj mislili da je mrtva.

Sta si govorila s njom? — raspitivao se stari, dok je spuštao sa ramena na zemlju džakove sa rakovima i sitoim ribicama.

Svega nekoliko reča. Izgleda neka čestita duša — do-dade brže, jer je tada u sebi već odlučila da će da zadrži ženu.

Ali ovo nije bio pogodan trenutak da to saopšti Janošu. Razgovarali su šapatom, kao kad se samrtnik, ili težak bolesnik nalazi u kući.

— Daj joj nešto od odeće i hrane, kada pođe — rege
Janoš.

— Hoćeš li da je vidiš? Janoš
slegnu ramenima.

— Cemu?

Seli su da ručaju napolju, u dvorištu.

Janoš više nije ni pomišljao na spasenu ženu, jer su mu misli i mašta bili obuzeti događajima prošle noći. Izgle-dalo je da će godina opet biti rđava. Velike ribe još uvek nisu doplivale uz reku, iako je trebalo da dođu još pre deset dana...

Posle ručka izvalili su se pored ograde na голу zemlju, i brzo utonuli u san.

Kada se Janoš posle više od jednog sata probudio, Anada je već sedela u dvorištu, u naslonjaci, grejući se na blagim, proletnjim zracima sunca. Njene opuštene ruke ličile su na dva cveta. Glavu je malo iskrivila i duboko zamišljeno gle-dala preda se. Na sebi je imala istu onu haljinu u kojoj su je izvukli iz vode. Tamna, topla crna kosa, zavijena u jedno-stavnu punđu, davala je njenoj glavi sada nove obrise.

Dok su muškarci spavali, Zužana joj je rekla da bi htela da je zadrži. Neće imati mnogo posla oko kuće. Katkad će morati da pripazi na dete. Katkad da zalije povrtnjak. Tu, i pomoći kod tkanja. Kao što je ona to već unapred smislila.

— Hoćeš li da ostaneš? — upita najzad.

Anada odgovori samo osmehom, koji je trebalo da znači: radi sa mnom šta hoćeš, ja sam svo] život odbacila, vi ste me primili, ovaj život ne pripada meni, ja nemam ništa sa njim, za mene ne postoji.

Odgovorila bi svakako ovakvim istim osmehom da joj J° Ztižana rekla: Ipak mislim da bi za tebe bilo bolje da umres.

Svejedno, oh, sasvim je svejedno.

Do nebesa uzvitlani i iznad Ijudskog razuma uzdignuti obrisi života i smrti suziše se u njoj do razmera sitnih kru-

koji su sebi našli mesta u uglovima njenah usana, u fedva primetnom osmehu.

Tanoš je posmatrao ženu i obuze ga neko nelagodno ose-, -e jer je pomislio da će mu ona sada zahvaljivati što 303 • spasao život. On će takođe morati da izgovara velike i 4večane reči i sve mu se to sada učinilo dosadnim, zamornim

i izlišnim.

Ali i to se moralo preturiti preko glave.

On joj priđe i oslovi je:

— Dobro večer. Kako se osećaš? — upita, silom pokušavajući da unese izvesnu nežnost u svoj glas.

Anađa podiže oči za trenutak, zatim se ponovo zagleda preda se u zemlju u istu tačku kao i malopre. Gledala je kroz Janoša kao kroz vazduh. Kao da je učinila samo bezuspešan pokušaj da se oslobodi misli, koje su je zarobile. Sve je to uradila bez nekog naročitog napora, kao da nije smatrala naročito važnim da odgovori na postavljeno pitanje. Bacila je pogled na Janoša, a da ga u stvari nije gledala. Ali u tom nije bilo ničeg unapred smišljenog.

— Jesi li me ti izvukao iz vode? — upita posle jednog trenutka, ne podižući oči sa zemlje.

— Ja i moj tast — reče Janoš. — Stigli smo baš na vrerne.

Umornim pokretom glave, Anađa ga pogleda.

— Vidiš, stvorio si sebi nezgodu — reče ravnodušno trezvenim glasom, u kome se skrivalo i malo podsmeha. — Šta ces da radiš sa mnom? Tvoja žena hoće da ostanem ovde kod vas.

Zužana je tada već stajala iza Janoševih leđa. - Bogme, treba mi neko ko će mi katkad pomagati pri radu u bašti...

¹ zabrinuto se zagleda u Janošovo lice. -- To uredite među sobom — reče Janoš i, okrenuvši se naglo na Petama, uđe u kuću.

Zužana smesta primeti da nešto nije u redu. Ali pred Anada dom nije htela da oda ono što je ona već pouzdano znala da Janoš neće da trpi ovu tuđu ženu u kući.

— Nije li ti hladno? — upita Anada i namesti joj maramu na ramenima, tek toliko da skrene razgovor. Jedva je čekala da može poći za Janošem, ali je smatrala da bi to sada još bilo isuviše brzo i upadljivo.

— Oh, nije — odgovori Anada umornim osmehom, praveći se kao da nije primetila negodovanje u Janoševom prigovoru. Zužana je još nekoliko minuta postajala pored nje, ne zna-jući čime da ispuni ovu mučnu situaciju. A zatim uđe u sobu s izvesnom strepnjom.

Janoš, kao da je očekivao da ona dođe. Stajao je nasred sobe, ljutito pritiskujući pesnicom ivicu od stola. Lice mu je plamtelo od srdžbe i jeda.

— Zašto činiš ovako šta?

— Sta? — uplaši se Zužana.

— Zašto si joj rekla da hoćeš da je zadržiš kod nas pre no što si mene pitala!

— Nemoj da budeš bez srca!

Janoš lupi o sto.

— Nisam bez srca! Ali ne puštam u svoju kuću nikoga, za koga ne znam ko je! Naročito ne stvorenja kao što je ona, koja...

Nije dovršio rečenicu, jer se gušio od besa. Odgurnuvsu stolicu koja mu je stajala na putu, priđe prozoru, okrenuvsu Zužani leđa. Odjednom naglo okrenu glavu:

— Idi i reci joj da ne može da ostane kod nas. Ne marim da joj daš malo novaca i odeće, ali ovde ne može da ostane.

Zužana se ne pomače. Zurila je preda se praznim izmučenim pogledom. Janoš joj ljutito doviknu:

— No? Sta si stala? Zužana

podigne oči k njemu.

— Ja to ... ne mogu da joj kažem ...

Krupmm koracima Janoš pođe prema vratima:

— Onda ću ja!

Zužana ga zaustavi jednim pokretom ruke.

— Nemoj da je oteraš!

Gledala ga je molećivo. I ne reče više ni reći, jer je ionako anala da se Janoš, kada joj se ovako grubo suprotstavio, ne bori s njom već sa samim sobom. Najzad, u pravu je. Nema smisla zadržavati u kući tuđu i tajanstvenu ženu. Ali, zar da joj kažu da ode? Da je ponovo oteraju u smrt?

— Baš me briga, radi šta hoćeš'- — obrecnu se Janoš ljutito i napusti Zužanu.

Zužana sva zadihana otrča u dvorište. Dodirnu Anadu po ramenu i, sa suzama u glasu punom dobrote, reče joj:

— Govorila sam s njim... Ostaćeš ovde.

Čamac je bio privezan kraj obale, među strnjikama od trske, tamo gde se rečno koirito lagano spuštalo u dubinu. Ovde je tok vode još bio blag i nežno je ljuljao čamac.

Janoš je, skrštenih ruku ispod potiljka, ležao u čamcu. Stari Mihalj otišao je da poseti nekog svog poznanika ugljara, koji je stanovao gore, blizu šume. Lako je bilo pronaći nje-govu kuću, jer se logor ugljara stalno pušio kao manji vul-kan, puštajući kupole sedefastog dima iznad vrhova drveća.

Ležeći u čamcu Janoš je posmatrao nebo, prolećno nebo i na prolećnom nebu osmeh ranog popodneva. Iznad njegove glave plovili su oblačdci raširenim, belim, svilenim sunco-branima, u većim i manjim grupama, priljubljeni, ili dodiru-jući se, kao roj žena sagledanih u snu, obavljajući svoju šet-nju po plavom travnjaku neba neizrecivom ljupkošću i sve-čanim ćutanjem.

Postoje trenuci kada se muškarcu učini da iz svega, iz stvari, linija i zvukova izbija zanosna tajna ženstvenosti.

Iznad njega u vazduhu, iznenadni zaokret i obla krivulja u letu jednog galeba podsećali su ga na oblo, nago, žensko rame, koje se izvija i klizi iz muških ruku. A onaj čudni, isprekidani ptičji glas beše kao stidljiv kikot i tihi, slado-strasni vrisak žene.

. tek voda. Kežno zapljuskujući vrh čamca, ćeretanje i sa licilo je na ženski razgovor, koji se kroz tanki zid - 'e iz druge sobe. Talasi bi katkad umukli, pa bi produžili ?■ vrljanje, kao da se šepure, a zatim bi šapatom, odobrava-■ući ili s prekorom, sa uzdahom, ili pak prigušenim kikutom, unosili u svoj glas stotinu nijansi ljudskih osećanja. Uoinilo mu se ako bude pažljivo slušao, da će jasno razabrati i

reci.

U ovakvim trenucima uvek bi pomislio na Žužanu. Bile su to neuobičene misli, možda zapravo to i nisu bile misli, već treptaji zadovoljstva u telu i duši, kada ljubavna čežnja za ženom ispunjava srce muškarca, kao sud prepun meda.

Već četvrta godina kako živi sa Zužanom. U sebi nosi uspomenu na svaki trenutak u toku tih godina, kao težak i sladak teret. Koji trenutak to beše kada su se njihovi ži-voti zblížili da bi se zauvek spojili?

Kako je cudna ljudska sudbina. Da li slučaj upravlja na-šim životima, ili u svome najskrivenijem biću nosimo u sebi tajanstvenu silu koja nas u odlučujućim trenucima, nepri-metno gura levo, ili desno, kao da nesigurnim titrajem igle na kompasu, pipajući maglovite puteve budućnosti, neka udaljena, strašna sila privlači sebi naše treperave, sitne ži-vote.

Možda je ta sila što nas vreba negde u beskonačnosti i mraku baš sama smrt. Ljudski život ima dve postaje: ro-đenje i smrt. Sve ostalo samo su neznatne mene koje prelaze u ništavilo, postaju nevidljive uoči smrti, kao što se sliva иббе, kada izdaleka posmatramo šumu.

^ve je to sasvim svejedno, jer ćemo ionako umreti.

^nJega je iznenadilo sećanje na smrt od koga zastaje dah,

^s e koga čovek uvek za trenutak zažmuri i ovim treptajem Pnma na sebe sumornu masku smrti.

^i njirn se zakikotaše dva vivka. Prevrtali su se i vijugali

^vazduhu u munjevitom letu, survavali se kao kakav te-

žak kamen, da bi se zatim, sevajući belim krilima, ponov vinuli uvis i za tren oka nestali. Dva-tri iščupana perca leK. dela su lagano i spokojno gore u vazduhu, kao trag ove svadbe neobično strasnog ritma.

Kruženje ptica naglo povratu Janoševu maštu u život i sada je pomisao na smrt iščezla u ništavilu. Smrt? Smrt je sarno nešto prirodno. Postoji li neko ko bi mogao da nam kaže kakvo je osećanje smrt? Nikada to niko neće znati. A ono što ne znamo ne postoji. Samo je život važan, život koji kipti u naših pet cula, koji šapuće ili grmi, obavija tamom III plamtí, koji je crven ili plav, gorak, topao ili hladan, mi-risan ili zaudara na lešinu, a sve ostalo su samo misli, tajan-stveni nacrta, kao slika miliona zvezda na nebu, koje čo-večji um uzalud opseda.

Stigavši dovde u svojim mislima, ponovo se seti Žužane. U živim slikama mu iskrснуše pred očima sve uspomene na nju, čudnom moći sećanja, kada ne pokrećemo i ne uprav-ljamo sami svoje misli, već se zamišljena ličnost sama kreće tamo-amo, šireći oko sebe samostalni i avetinjski odraz stvar-nosti.

Bila je jesen, lagano se spuštalo večé. U širokom koritu reke pojavila se dereglija, koja je vukla crepove za pokri-vanje krovova prema gradu.

Dereglija je još bila daleko, te je izgledalo kao da nije veća od čamca. On je stajao na obali i odjednom mu neka uzbuđena vika na deregliji privuče pažnju. Gore, na palubi, trčkarali su tamo-amo mlada devojka i stariji čovek. Zatun vide da dreše čamac i, napuštajući veliku, mračnu deregliju, veslaju prema obali.

Iskricali su se na obali, razgovarajući uzbuđeno i svakog časa se osvrtaali za naiovarenom dereglijom, koja je pr" puštena svojoj sudbini plovila niz vodu, tonući skoro ne-primetno. Posle izvesnog vremena ne osta od nje nista, i

A_e je virio samo još crveni vrh naslaganih crepova i pre no st će nestati iza krivine reke, konačno potonu.

Mlada devojka i stari čovek buljili su nepomicna lica u daleku tačku na vodi, tamo gde je dereglija potonula.

Janoš im priđe i zasta na nekoliko koračaji od njih, pro-govorivši tek posle kraće poživke.

— Sta se dogodilo?

— Napravila se rupa na njoj — reče stari, ne pomerajući glavu. Gledao je još uvek u istom pravcu, kao da očekuje da će se vrh dereglije nekim oudom pomoliti iz vode, izroniti celim svojim trupom i doviknuti im: hajdete ovamo, samo sam se našalila!

Ali voda je ćutala tajanstveno i uporno. Po njenoj žučka-stoj površini blistao je suton.

Janoš im priđe korak bliže.

— Je li to bila kiridžijska dereglija?

— Jeste — reče stari.

Devojka mu samo za trenutak okrenu svoje lice blede kao smrt, kršeći ruke.

Janoš se zagleda u čamac, u kome behu na gomilu bačene razne andramolje lađara. Jastuoi, pokrivači, odela uvezana u čaršave, počađavele šerpenje, korito za pranje rublja i još mnogo čega drugog.

— Sta ćete sad da radite?

Stari je još uvek gledao u pravcu potonule dereglije i ne odgovori. Samo je vrteo glavom, kao da ne može da se oslo-bodi neke misli.

- Je li bila vaša? — postavi Janoš novo pitanje.

- Jeste. Bila je stara, ali sam verovao da će da izdrži 30Š nekoliko godina.

Prevuče prstima preko znojave kose i duboko uzdahnu: ~- Da je bar bila prazna! Da li tovar beše vaš?

— Nego šta!

I oci mu se čisto nasmešiše, radosno i detinjasto, okrenu s Janošu, zagleda mu se pravo u oči i neprimetno slegnu ra-menima.

— Bog dao, bog uzeo.

I oči mu se čisto smešiše, radosno i detinjasto. Uskooi u čamac.

— Hodi, kćeri!

Osvestivši se, devojka se ukrca, a kada se čamac zaljulja i ona četvoronoške pade na dno, uhvati se jednom rukom za korito dok je dlanom druge ruke pljusnula po nekoj šerpi, čak se i glasno nasmeja, kao da su doživeli neku zammljivu pustolovinu.

— Sta ćete sad? — upita Janoš.

— Snaći ćemo se nekako — reče stari, dok je među stva-rima napravio sebi dovoljno mesta za veslanje,

— Kuda idete?

— Imamo nedaleko odavde jednog starog poznanika.

Čamac krenu u pravcu logora ugljara iznad koga se dizao dim.

Stari je veslao, a devojka je sedela na drugom kraju čamca, uvijena u pamučnu maramu. Posle nekoliko trenutaka nestadoše ispred njegovih očiju.

— Cudni ljudi — pomisli Janoš, vraćajući se svojoj kući.

Nije mnogo mislio na devojku, ali stari mu se oštro urezao u svesti.

— Da se to drugom dogodilo, kako bi taj psovao! I nebo i Hrista! Ovaj je samo uzdahnuo i sa osmehom otišao dalje. Dereglja je, doduše, bila stara, ni tovar crepova nije suvo zlato, ali mu je ipak ona pružala hleb i dom.

Stari mora da ima čvrstu i smernu dušu kad se tako lako miri sa sudbinom.

Dve nedelje ništa nije čuo o njima. Ali posle tog vremena ugledao je devojku na obali. Pojavila se između drveća « blizini logora ugljara. Crvenu suknju zadenula je o pojas,

otf veliku, pletenu korpu u kojoj se nalazilo oprano i • eđeno rublje. Jednom rukom držala je korpu, čija je te--• a pritiskivala kuk. Među zubima je imala cvet bele rade.

Počela je da prostire rublje preko šiblja niskih vrba. Pri-eušeno je pevušila neku nepoznatu pesmicu, ne ispuštajući cvet iz usta. I svu svoju pažnju poklonila je svom poslu.

Letimično je i Janosu dobacila po koji pogled, ali zatim više nije vodila računa o njemu. Janoš joj priđe:

— Stanujete li sada kod ugljara?

Devojka prestade da pevuši i iznenadno pogleda u Janoša, baš kao da ga vidi prvi put. Ne odgovori mu.

— Zar me ne poznajete?

Devojka ga je posmatrala zbunjeno svojim krupnim, tam-nim očima.

— Poznajem vas — šapnu.

— No, pa ko sam?

— Sin skeledžije.

Janoš se nasmeja.

— Zar vam izgledam tako mlad? Skeledžijin sin ima tek tri godine.

I devojka se nasmeši. Janoš je žudno gledao u nju.

— No, hajde pogodite gde ste me već jednom videli?

Devojka mu okrenu leđa i produži da prostire rublje.

— Sta mi vredi da pogodim! — reče glasom po kome se osećalo da rađo produžuje ovaj razgovor.

~ Ja sam stajao na obali, kada vam je dereglija potonula.

— Tada je već bio mrak.

Kakav mrak! Samo ste vi bili uplašeni.

— Nemam običaj da se plašim! Kako se zovete?

— Pogodite!

Janoi se izvru na travu i, nalaktivši se, sa divljenjem je osmatrao devojčine kretnje, kao da je iza ovih obrisa hteo^{da} Pročita njeno ime.

- Julijana!
- Taman posla!
- Jelisaveta!

Devojka je kod svake reči zavrtela glavom i uz to se ki-kotala, igra je počela da je zanima. Iz svakog njenog pokreta i svakog osmeha zračila je čarobna devičanska nevinost. Odjednom izazivački izbacila glavu i reče:

- Ionako nećete moći da pogodite. Janoš se sve više zagrejavao.
- Hodite ovamo, pročitacu ga iz vašeg dlana.
- Na to ćete uzalud čekati!

Zgrabila je korpu i nestala. AH se između drveća još jed-nom osvrnula.

Otada se Janoš svakog dana pojavljivao oko ugljareve kuće.

Došlo je zatim i do prvog poljupca, koji je imao ukus div-ljeg voća, ispunjen samrtnom drhtavicom, kada je devojčino zarumenjeno lice poneo sobom kao plamen koji sve pali oko sebe.

Svadba je usledila posle nekoliko meseci. Crkva, brujanje zvona i svete pesme otkrili su mu dubinu i uzvišenost *ži-votnog* smisla.

Tada su još živeli Janoševi roditelji, a kada su ubrzo po-tom umrli, preselio se stari Mihalj u njihovu kuću i zajedno su se bavili ribarenjem.

Prvo mu je umrla mati, a godinu i po dana kasnije otac. Oboje su već bili stari, Janoš je mogao da im bude unuk.

Prve godine nisu imali dece. Kada mu se u drugoj godini rodio sinčić, odjednom mu se kuća, koja se u toku od godmu i po dana dvaput zavila u crno, ispuni novim životom i sve-žinom.

Ranije, kad god bi prošao dvorištem uvek bi mu se uci-nilo da u blizini đerma vidi mrtvački sanduk svog oca, ui majke, oko njih silan svet i često, kada bi sam stajao u dvo-

jfitu čuo bi čak i pogrebne molitve. Otkako se dete rodilo, ja su ove turobne uspomene nestale nekom mađijom.

ryta vratima njegove kuće izmenili su se život i smrt.

geše studeno zimsko veče, kad je babica stigla. Za vra-tima koja su se zatvorila za starom ženom, kao da otpoče užasna svetkovina rađanja novog života. Kroz zidove je jopi,ra lo Zužanino vriskanje i kukanje. On više nije mogao da sluša ove glasove pa je izišao u dvorište, naslonio se o direke vratnica i izlažući lice snegu i vetru, pomislio je šta bi bilo da Zužana sad umre. Toliko puta je već slušao da žene umiru na porođaju.

Ova misao bila mu je nesnosna. Sišao je na obalu reke, jer se u dvorištu čulo Zužanino teško stenjanje.

U mraku je oslušnuo prskanje ledenih santi i iznad glave tužno gakanje divljih gusaka.

— Sta bi bilo da Zužana umre?

Ova misao mu se zarila kao nož u potiljak. Da Zužana umre, a da mu dete ostane? Kako bi mrzeo to dete, koje mu je otelo Zužanu. Mogao bi da ga ubije!

Uplašio se samog sebe. U ovakvim trenucima bio je sve-stan koliko je njegova ćud preka i divlja; da ga život nekim svirepim udarcem izazove na borbu ta ćud bi izbila iz njega svom žestinom.

Osećao je da Zužana za njega znači mnogo više od žene i ljubavi, bračnog druga i sreće, jer sve to može da se izmeni, da prođe, da vaskrsne u novom obliku. Zužana mu je ispu-njavala čitav život. U prvo vreme njihove ljubavi upio ju je u sebe tolikom žudnjom, da se njegova krv pretopila u njenu, "jegova duša u njenu i kad god bi na to pomislio, setio bi se coravog Benedeka, koji je katkad navraćao u njihovu kuću i znao čudne stvari o tajnama ljudskog porekla, koje pobožan -ovek i ne bi trebalo da sluša jer su pobijale postojanje boga. lko bi ga ponekad i saslušali, bilo je to samo zato što je

ćoravog Benedeka, čija je glava već očelavila i požutela kao zrela tikva, *ceo* svet smatrao suludim.

Ludi Benedek pričao je, na primer, da u početku ničega nije bilo na svetu osim Pramulja. I u tom Pramulju živela su neobična bića, upola ženke, upola mužjaci. I odjednom se među njima stvorio bog Pramulja, koga su nazvali Tara-faga. Svojom dugom, oštrom sabljom on je prepolovio ta bića i rasterao ih.

Otada muškaroi i žene imaju posebna tela. Prepolovljena bića razišla su se po svetu sa tom užasnom razjapljenom ranom od temena do peta, lijući krv i vapijući. I od tog vremena tragaju jedno za drugim da bi se ponovo sjedinili. Ovo traganje, večita i zlokobna čežnja za izgubljenim delom bića, jeste ljubav.

Setio se ove paganske price, plođa zakrvavljene mašte, kad god bi pomislio na mogućnost da izgubi Žužanu. I on bi se, od glave do pete, pretvorio u razjapljenu ranu kada bi mu Zužana bila oteta.

U te-m ču svoje ime. Bez daha se vrati u dvorište. Dozivao ga je stari Mihalj.

— Hodi ovamo, kud se lunjaš! Rodio ti se sin!

Trenutak kasnije stajao je sav zadihan pored Zužaninog kreveta.

U sobici se širio čudan, sladunjav zadah krvi, koji se iz-mešao sa toplim mirisom svežeg mleka, a na čistom čar-šavu praćakalo se majušno telo, koje kao da je odista bilo sazdano od krvi i mleka.

Žužana je bila bleđa kao smrt. Graške znoja još su rosile njeno čelo posle pretrpljenih muka; gledala je u Janoša ra-širenih očiju, mutnim pogledom strave i neizrecivog bla-ženstva.

Njena omršavela ruka ležala je požutela i mlitava na jor-ganu pod kojim je Janoš sada zamišljao ranjavo Žužaninc-telo, iskidano kandžama života, koji ne mari što će pod njima

Šiknuti krv i bol, već pritiskuje telo, iako se ono otima i vrišti, da bi iščupao iz njega dete, prevarivši i nanoseći time Itetu smrti a ona je jadna luda koja ne zna da joj se uzalud nružaju lepo upakovani mrtvački sanduci, nikada ona neće (joći do celog mrtvacu, jer se jedan deo njega već odvojio, istrgnuo iz njenih ruku i ovaj delić produžuje da živi besmrt-nim životom Čoveka.

Ovakve i još stotine sličnih, mutnih misli vrzmale su mu se po glavi, dok je duboko potresen stajao pored Žužaninog lo-eveta. Učinilo mu se da Žužana ovog trenutka za njega predstavlja sve najlepše, najveće i najuzvišenije na svetu. Uzbudljiva igra prvog poljupca tamo pod drvećem u šumi, svadba i prva milovanja samo su pripremili osećanje koje ga sada prožima, upućujući mu glas koji odgovarajući mu mo-leći ga, vičući, tražeći oproštaj suznim šapatom nestašno, ili ponizno, sa strepnjom, ili bezbrižnim smehom, zgusnut u jednu reč, predstavlja svu sreću i tugu njegovog života koji je krenuo novim pravcem, u reč: Oče...

Još nije ni pogledao u dete, koje je bezmalo nestajalo među velikim, čvornovitim rukama babice i već je u njemu na-bujala i brujala reč: oče, oče, oče!

Dete je ječalo, puštajući nerazumljive, prigušene, životinj-ske glasove.

Zeleo je da padne ničice pored Žužaninog kreveta, ali nije spadao među ljude koje obaraju osećanja. Stajao je i dalje skrštenih ruku na grudima, s nekim čudnim, skoro suludim osmehom, okrećući se desno i levo, a ni reči nije umeo da kaže svojoj ženi.

Nije ni primetio da su ga ubrzo udaljili iz sobe. Babica ih je gurala da iziđu, njega i starog Mihalja, prigovarajući im džandrljivo:

Nemojte da mi budete na smetnji!

Od tog dana sve misli su im bile upućene detetu. Život oko

njih dobio je novi smisao, tako isto svaki njihov postupak i svaka stvar.

Pod kućnom strehom nalazilo se gnezdo lastavice. Nije se moglo videti šta se događa u njemu, samo se čulo cvrkuta-nje. Ali postepeno su razjapljeno, narandžastožuti kljunovi ptica narasli do ruba gnezda nalik na šolju i mnogobrojni žuti kljunovi tamo gore cvrkutali su, ćeretali i dizali graju po ceo dan, kao da mladunci behu sazdani od samih oštih, pohlepkih i duboko rasepljenih usta, kojima su pili, srkali i proždimali život koji su im roditelji doasili iz prolećnog kraja.

Jednog lepog jutra sede su u dvorištu, na vrhu račvi četiri ptice boje dima. I to jedna do druge kao đaci u škol-skoj klupi. Roditelji su ih učili da lete. Prvo s jedne grane na drugu. Zatim jedno po jedno do direkta vratnica i odatle do kućnog krova. Krila su im bila meka i nezgrapna, sva-kog časa su gubili iz vida cilj, udarajući o zid kuće kao za-vitlan kamen, dok su stari u oštrim i munjevito brzim krivuljama, sigurnim, smelim krugovima parali vazduh oko njih. Celo dvorište bilo je ispunjeno krivinama njihovih leto-va, kao da je neka nevidljiva ruka iscrtała po vazduhu duge, crne linije koje su odmah iščezle kao što dete, dočepavši se bele hartije, šara po njoj neke nerazgovetne škrabotine. Kri-vudanje letova pratili su glasni, uzbuđeni glasovi ptica, kao da su svi uglas toroćući, vrišteći i kikoćući se, ili plaćući hteli da se posavetuju o svakoj pojedinoj fazi časa nastave.

Letele su laste u proleće i ranijih godina po njihovom dvorištu, ali tada oni su prolazili pored njih i ne primećuju-ći ih.

Sada su, međutim, satima sedeli na pragu trema, dok je Žužana obnaživši bele grudi dočila dete, i obuzeta uzbur-kanim osećanjima posmatrala igru lasta, zapažajući u toina^e veoni i silni poredak prirode, i uviđajući da je njihovoni srcu blisko sve u čemu se ogleda njihov sopstveni život.

Jednom je ugledao mačku kako svoje mladunče inosi u ustima i uskače s njoj kroz mračni otvor tavana za seno, zasićen ustajalim mirisom. Trenutna slika — pa ipak je u niemu nešto zatreperilo. To osećanje bilo mu je dotle ne-poznato.

Ako je naumio da nešto uradi, rešio bi se na to tek pošto je razmotrio da li će to u svojim krajnjim posledicama biti jednako od koristi, ili na štetu detetu. Kad bi ugledao ka-menčić na zemlji, oko bi mu se zadržalo na njemu, razmišljajući ne bi li trebalo da ga ponese kući da se dete njime poigra.

Tako je sve oko njega dobilo novi smisao. I u tom novom smislu krajnji izvor svega i uzrok bila je Zužana, prema kojoj ga sada više nisu poneli samo mutni ljubavni nagon, ielje, čežnja za nežnošću, prijatan miris i ukus jela na koje je navikao, udobnost razmeštenog kreveta, ili iznad svega toga grozničave bure ljubavi, nego duboko i jasno pročišćen smisao ljudskog života, iza koga nema mučinih mišlji, ni društvenog rasepa.

Voda je lagano ljujula čamac i Janoš je u blaženom i slatkome zanosu obilja misli pomalo i zadremao. A i se na-lazio samo u polusnu, tako da je čuo oko sebe šum vode i negde u daljini prodornu pisak mlinske trube.

Spuštao se sumrak. Na nebu zelenom kao jabuke lebdelo je iato divljih pataka. Suton je ublažio ne samo boje već neprimetno i zvukove i tako je zanemelo stotinu blagih šušćva, za koje i ne znamo odakle dolaze, iako sačinjavaju svet oko nas.

Ojednom ga nečija ruka dodirnu po ramenu. Ruka starog Mihalja. I šapatom mu reče:

— Velike ribe su u mrežu ušle!

5

— Gle-gle, potpuno sam zaboravio na ovu ženu — pomisli u sebi kada su posle dvodnevnog odsustva seli kod kuće da večeraju i on na stolu mesto tri, ugleda četiri tanjira.

Ali nije imao vremena da se raspituje o njoj, jer je u tom Anada ušla, tihim glasom mu poželela dobro veče i, ruku spuštenih u krilo, sela na svoje mesto.

Prisustvo neobične žene izazvalo je za stolom uzdržano i nelagodno raspoloženje. Ali možda se to samo njemu činilo. Zužana je veoma prisno razgovarala sa Anadom kao da je ona oduvek sačinjavala deo njenog života. Nije se ophodila prema njoj kao prema služavci, nego kao prema siromašnoj i nesrećnoj rođaci, ili sestri, koju su grad, ili selo, ili njena porodica odbacili od sebe, možda zato što je kao devojka rodila dete, ili počinila neki drugi greh, ali je Zužanino osećajno srce optužbu pretvorilo u samilost i ljubav. Kao da ju je donekle i cenila što je kroz nepoznate dubine života i *V^o* svojoj volji prekoračila kapiju smrti, odakle se vratila očišćena od svih ljaga.

U Anadinom pogledu bilo je nečega što je izazivalo utisak kao da ona stalno postavlja pitanje: zar ja odista živim-Jesam li ja odista među živim ljudima, koji se kreću i razgo-varaju, kao ostali ljudi koje sam poznavala u svom drugoffl

-• otu? U uglovima njenih usana gnezdio se neprimetan eh koji kao da je kazivao da sa nepoverenjem prima iz- e činjenice, na primer, da ona sada sedi za istim stolom liudima koje ranije nije poznavala, da pribor za jelo zvec- , o tanjirima, da se iz činiija sa jelom uzdiže mirisna, topla ara da ona oseća zdravu potrebu za jelom, da se oko nje vodi razuman razgovor u kome već i ona učestvuje sa ne-koliko rečenica i da je nešto krenulo — strujanje jednog novog života — koji se ne može više zadržati i kome se ne može suprotstaviti.

Na kraju kuće nalazila se jedna manja prostorija, u kojoj je ranije stajalo samo nekoliko džakova s žitom. Tu je Zužana smestila Anadu. Zajedno su pomele i okrečile sobicu. Zužana je u njoj postavila krevet koji je ranije bio na ta-vanu. I ostale delove nameštaja pokupila je odovud-odonud. Našla se i jedna ikona, nekoliko jednostavnih vezova, svetle zavesice na prozoru, nekoliko saksija sa cvećem i kada su posle jednodnevnog rada završile nameštanje, jučerašnja ples-niva komora pretvorila se u blistavo čistu, nameštenu so-bicu.

Pored prozora stajala je preslica, na kojoj je Anada već otpočela da prede. A kraj zida stajao je sanduk u kome su se nalazile sve Anadine stvari. Igle, konac, makaze i naprstak. Nekoliko pantljika za kosu, crveni češalj i priprosta sred-stva za žensku negu, koja je Zužana odvojila od svojih i brižnom rukom složila u Anadin sanduk, jer Anada nije imala ništa pod milim bogorn.

Za vreme večere Janoš je krišom, ispod oka nekoliko puta bacio pogled na Anadu. Nije umeo sebi da objasni zbog ega mu se ne sviđa ova žena. Bila mu je mrska. Vrebao je

lene pokrete, koji su bili neobično gipki, kao da predmeti u noj ru, i nig^ i ma^ težinu. Njen pogled se ni na čemu nije rzavao, kao da nikada nije gledala onamo kuda je u stvari Na hcu joj je stalno lebdeo neobičan, zamišljen, za-

čuđen izraz, kojim kao da je htela da se izvinjava, da prikaže beznačajnom i neuočljivom. Naročito je jedva prj. metni osmeh u uglovima njenih usana potajno razdraživao Janoša. Sa malo zlobe ovaj osmeh je mogao da se protumaci i ovako: gledajte, smešim se, ništa me ne peče, osećam se prijatno među vama, ne bih želela da vas podsetim da sam ja u stvari živi leš izvađen iz vode i da se iza mog lica krije tama i užasne tajne jednog minulog, ugaslog života...

Možda je i bilo tako. Ali Janoš je u ovom neprimetnoim osmehu, u celoj pojavi i ponašanju ove žene video neku nad-moćnost i misli koje su lebdele negde iznad njihovih glava. Činilo mu se da su se sa Anadom uselila u kuću pitanja kakva život postavlja, a koja on nema prava da pretresa, uostalom, i ne zanimaju ga, ali su se nalazila u vazduhu, pritiskivala ga.

Bilo je trenutaka kada ga je spopadao gnev što je Žužana zadržala ovu tajanstvenu ženu, ali joj to ipak nije prebaci-vao, samo je kradom nosio u sebi ovu neprijatnu misao, kao neku stalnu i mutnu strepnju.

Ipak je postepeno savlađivao ova osećanja, rešen da i on smatra Anadu onakvom kakvom su je smatrali Žužana i njegov tast: jednostavnim, pitomim ženskim bićem, prema kome je život bio svirep, ali koje baš zbog toga treba žaUti i voleti.

Jeđnom se stari Mihalj našali s njom za vreme večere:

— Udaćemo mi tebe ubrzo!

Anada odgovori samo bezizraznim osmehom.

Stari, koji nikada nije razmišljao o nepotrebaim stvarima odjednom se okrenu njoj i po licu mu se videlo da mu je ovo pitanje prvi put palo na pamet.

— Jesi li ti u stvari devojka ili žena?

Žužana dobaci ocu prekoran pogled, znajući da je pitanje neumesno. Sta bi starom da ga odjednom obuzme radozna-lost? Ali je ipak uzbuđeno očekivao Anadin odgovor.

janoš je takođe upitno pogledao u nju.

Anada lagano obuhvati pogledom sve troje, dok se u nji-
vim očima istovremeno i nesvesno pojavi radoznali pla-
icak. Opet je iskrsnulo ovo pitanje. A iza njega nalazio se 'pdan
liudski život. Taman, tajanstven i uzbudljiv, kao jedva okriveno
žensko telo koje pokazuje samo svoje mutne obri-^{se} i iz kog izbija
nema, mučna tajna.

Za trenutak Anadin pogled sukobi se mirno i jasno sa pogledom
niihovich očiju, zažarenih od ljubopitstva, a zatim tiho, ali bez ikakve
tuge u glasu, reče:

__ja nikada ne mislim na svoju prošlost...

Očekivali su da će da produži da govori, ali Anada učuta. Položi
svoju lepu, nagu mišicu na čaršav, brižljivo košta-nom kašičicom
poravna so u slaniku, a zatim iscrta po soli zvezdu neobičnog oblika.
Svu svoju pažnju poklonila je ovom poslu, iako je osetila da Janoš i
Žužana, mada nisu gledali u nju, svojim mislima žele da dopru do
njenih...

Stari Mihalj nije učestvovao u ovoj nemoj borbi misli. Usled neke
ćudljive sprege misli, u tišini koja je iznenada nastala pomislio je na
svoju ljubaznicu iz mladosti, koje se već godinama nije setio. I sada
se samo mutno javila u njemu ova uspomena, dok je ravnodušno i
dalje pućkao lulu.

Zužana je u sebi pokušala da objasni Anadine misli, ko-jima je
odgovarala na neizgovorena pitanja.

— Zašto nećete da shvatite da ja nisam niko? Vi ste me lzvukli iz
postelje smrti i tog trenutka sam se rodila ponovo. U meni nema
ničega. Prazna sam kao moja dva dlana. Sve sto u meni beše
uspomena, prošlost i život, ostalo je u reci i potonulo na dno, kao
zarđali komad gvožđa. Ne verujete mi? Da to nije tako, da je u meni
ostao ma i trun mog starog zivota, j_a sad ne bih mogla da se krećem,
da hodam, da

^{vor}ini... Legla bih na zemlju i izdahnula za nekoliko tre-^aka, kao da
me muče grčevi od nekog strašnog i smrto-

^m@g otrova. Ali, pošto u meni nema ničega iz mog starog

života, ne osećam više ništa. Ni bol, ni radost. Zdvim I što opet postojim, dogodilo se po vašoj volji. Mene u mom starom životu, tako mi se bar čini — nisu zvali Anada. Prvim trenucima kad sam došla k sebi pala mi je na pamet reč: Anada... Slova koja je moj jezik slučajno povezao Uzalud me ispitujete, nikada vam neću moći reći više. Nemam nemam, nemam ja prošlosti. I još ne mogu da se radujem ni ovom novom životu koji ste mi vi dali. Kada biste po-digli nož i zaboli mi ga u srce, ne bih se branila. Ili kada biste mi rekli da odem, ja bih otišla. Ne smatrajte za duž-nost sažaljenje koje osećate prema meni. Meni je svejedno da li se nalazim ovde, ili na drugom mestu. Nešto će se jed-nom dogoditi sa mnom. Bojite se da ću skočiti pravo u vodu, ako me udaljite od sebe... I tada bi vam se učinilo da će moja smrt ostati greh na vašoj duši.

I Janoš je sličnim putevima pratio Anadine misli.

Anada, kao da je htela da zavara trag mislima koje su je progonile, zagledajući se u lampu, primeti:

— Trebalo bi da se kupi nov fitilj za lampu...

Niko ne odgovori. Jedino Zužana promrmlja: — Sutra... — i sve troje zamišljeno pogledaše u sredinu stola, a svako je mislio nešto drugo.

Na Janoševom čelu pojavila se jedna bora. Kao da se mrgodno isprečila, i govorila Anadi:

— Nije mi po volji što se nalaziš ovde među nama... Tvoje prisustvo nas tera na razmišljanje. Donela si sobom senku jedne tragedije. Iako ne govoriš o njoj, iako mi ništa ne znamo, njena senka se ipak nalazi ovde među nama. Jer ta senka si ti sama.

U tišini koja je vladala nekoliko trenutaka Anada je ša-kom počistila mrvice sa svoje kecelje, ne gledajući nikoga-Zatim se digla, pokupila tanjire sa stola i spustila ih na kre-denac. Obavila je to zamišljeno, nagonski ili po navici.. • Kao

, su joj pojedini pokreti prilikom izvršavanja bilo kakvog posla prirasli za ruke.

Odmah posle toga iziđe iz sobe.

Zužana uze da ljušti jabuku i, ne gledajući ni u Janoša, ni u svog oca, kroz slabi uzdah reče:

— Jadnica ...

Janoš se odluči da izgovori ono što je mislio. Stavi seme od jabuke među zube i primeti glasom kao da svemu tome ne pridaje neku naročitu važnost:

— Mislim da si učinila glupost kada si zadržala ovde ovu ženu. Još da te je molila, razumeo bih, ali i sama si čula da savršeno ravnodušno gleda na svoju sudbinu...

Zužana mu ne prigovori. Ona počuta neko vreme.

— Sta je trebalo da učinim s njom? Kaže da nema nikoga na svetu. A ukoliko ima, ona više ni za koga neće da zna. Meni je, međutim, potrebna služavka i kada je već tu, može da mi bude od koristi.

Ruke su joj vešte i brze. Sve joj polazi za rukom. Tjme da veze, a razume se i u voćke. Dete pogotovo obožava. Danas popodne pričala mu je o patuljku i sovuljagi... Sedele smo u tremu, prele, i sama sam je rado slušala...

Posle jednog trenutka dodade:

— Eto... dok joj se sviđa može da ostane.

Pošli su na spavanje.

Sutradan su Janoš i stari Mihalj već rano bili na nogama, jer su hteli da odu u grad da kupe džak brašna u mlinu, i gredu kod tesara, jer je jedan od stubova na tavanu napucao, te se jedna strana kuće ugnula, kao i još neke sitnice.

Stari Mihalj upregao je mazgu u rasklimatane dvokolice, a Janoš se još oblačio. Obukao je tamno odelo u kome je običnoazio u grad. Kada se spremio pogledao je svoje račune i sa ne grede na tavanici skinuo malu gvozdenu skrinju u kojoj je držao novac. Ključ od nje su odavno izgubili, a otadama napravili drugi, jer su strani ljudi samo kao gosti

dolazili pokatkad u kuću. Uostalom, omaj ko nije znao g<j_e stoji gvozdena skrinja ne bi ni mogao da je nađe, jer j_e i_z_ među dve grede bila potpuno sakrivena. Osim nešto malo sitnine, koja je ostala posle prodaje riba i od koje se, u većim i manjim iznosima, trošilo za potrebe svakidašnjeg Mvota Janoš je na dnu skrinje, u maloj kožnoj kesi čuvao pedeset i tri zlatnika. Dvadeset i dva zlatnika bila su Žužanin miraz devetnaest je nasledio od svog oca, a dvanaest je sam ušedeo za poslednje dve godine.

More truda, znoja, poštovanja prema mrtvima, uspornena, nada, planova i radosnih zamisli bilo je vezano za ovih pe-deset i tri zlatnika. Računali su da će, ako ih bog ne kazra nekim udarcem, ili bolešću, možda moći da skupe do sto zlat-nika dok dete poraste. Kad god bi se novi zlatnik pridružio ostalima, učinilo im se da je nevidljiv gost stigao u kuću, čije je skriveno prisustvo zračilo radost i dobro raspoloženje.

Ali se događalo i to da su ponekad, kada bi ribolov bio slab i mreže mesecima ostale prazne, ili se na kući morala izvršiti opravka (ili kada su nedavno kupili mazgu), morali da uzmu jedan ili dva zlatnika. Tada ,im se činilo kao da ih je napustio neki njihov rođeni.

Svaki zlatnik je u njihovoj mašti imao svoju dušu, svoju priču i rođenje, bezmalo i svoje ime. I kada bi sticajem okol-nosti morali da ga razmene, njima se činilo kao da je nešto ili neko umro. Uspomena na iščezli zlatnik nedeljama je leb-dela u kući, kao duh pokojnika.

Janoš je otvorio gvozdenu skrinju da izvadi iz nje sitnu koja mu je bila potrebna za kupovinu.

Istog trenutka preblede.

Kožne kese nije bilo.

Spopade ga užas i oseti da mu kolena klecaju. Zamalo mu gvozdena skrinja ne ^ispade iz ruku. Za trenutak je buljio u nju, potpuno odsutan a zatim mu se ruka pokrete sama oo

ebe i ponovo začepka po sitnini. Zatim još jedanput, očajnički i zaslepljen od jarosti.

polete vratima.

— Zužana!

Zužana se upravo češljala. Kestenjasta pletenica pala joj je spreda preko ramena i gusta svila raspletene kose širila je miris neke nepoznate, sasušene trave, ili biljke.

— Sta je?

Janoš je stajao pred njom opuštenih ruku, bleđ kao smrt.

— TJKradeni su mi zlatnici!

Na Zužaninom licu planu isti užas, kao malopre na Jano-ševom. Ugledavši na stolu gvozdenu skrinju, skoči do nje, otvori je, a zatim se sa izrazom najvećeg zaprepašćenja okrenu Janošu. Reči su šapatom otegnuto izvirale iz nje:

— I-4-suse!

Onda potrča prozoru i viknu:

— Oče!

Glas joj je zvučao kao vapaj.

Stari Mihalj je upravo ubacio čebe u dvokolice. Trenutak kasnije stajao je i on u sobi uplašena lica.

— Sta se desilo?

Janoš je prvi progovorio. Ali beznadežnim glasom, kao da mu unapred zna odgovor. — ■ Da li ste videli moj novac? Stari nabra obrve. — ■ Tvoj novac?

— Nestali su mi zlatnici...

Stari pljesnu uzdignutim rukama. U mukloj tišini pljesak Prasnu kao pucanj.

Sve troje buljili su ukočenim pogledom u praznu gvozdenu skrinju. I tog trenutka sve troje pomislili su grčevito na Anadu.

' Ova žena — reče Janoš muklo, ne dovršivši svoju misao.

Cutali su. Anadin tajanstveni lik osvetljavao je sada žuti satanski sjaj ukradenih zlatnika.

Janoš pođe prema vratima. Odjednom se naglo okreću i pun mržnje grubo doviknu Žužani:

— Jesam li ti rekao ...

Ali ne produži i, okrenuvši glavu, iziđe kroz vrata, kao da mu je Žužanin izraz lica presekao reči. To lice, sa uplašenom borom u uglovima plačno iskrivljenih usana, bilo je toliko pokajničko i u tolikoj meri izazvalo sažaljenje, da se Janoš uplašio svog sopstvenog, neobično grubog glasa.

Pošao je pravo u Anadinu sobu. Stari Mihalj pratio ga je u stopu. Trenutak kasnije, šmugnu za njima i Žužana i kada su muškarci ušli u sobu, ona prisloni glavu uza zid, a ruku pritište na srce i zatvori oči, kao da će se unutra, iza zatvorenih vrata, izvršiti ubistvo.

Anada je već bila ustala i obukla se. Upravo je metlovi čistila sobu kad su njih dvojica ušli.

— Dobro jutro — reče radosno i vedro.

Ali po licima muškaraca smesta je primetila da se dogodilo nešto neobično.

Prislonila je metlu uza zid, dok je oči upitno uprla u nji-hova lica.

— Jesi li videla moj novac? — upita Janoš prigušenom jarošću.

— Kakav novac?

— U maloj gvozdenoj skrinji... U njoj, u kožnoj kesi bilo je pedeset i tri zlatnika ...

Anada skrsti ruke i pogleda čas u Janoša, čas u staroga Mihalja, nemoćna da izusti ma i jednu reč. Janoš je gubio strpljenje. I grubo dreknu:

— Zašto ne odgovaraš?

Anada je bila bleđa.

— Nisam videla tvoj novac — šapnu nečujno. U

Janoševim rečima plamteo je gnev:

— Otkad si ovde, niko strani nije ušao u ovu kuću! Samo si ti mogla da ga uzmeš!

— Nisam videla tvoj novac — reče Anada onim istim glasom.

Janoš priđe Anadinom sanduku, žustro podiže poklopac i izbacila iz njega haljine i sve ostale predmete. Zatim, pošto nije našao kožnu kesu, počeo drhtavom rukom da pipava stvarima.

Za to vreme stari Mihalj pretraži Anadin krevet, pretrese jastuke i skrivene delove krevetskih dasaka.

Obavljali su pretres u nemoj, prigušenoj tišini. Cuo se samo tupi odjek, ili oštri tresak bačenih stvari.

Anada je stajala pored zida, sa čudnim gorkim osmehom oko gornje usne, još uvek veoma bleđa, sa izrazom lica kao da prikuplja svu snagu da podnese strahovit bol. Kao da su one uplašene ruke koje tragaju, koje premeću celu sobu, cepale njeno živo meso.

Janoš naglo izvuče praznu ladicu stola. Zatim se dašćući obrati starom Mihalju.

— Zar je nema ni tamo?

— Nema ...

U maloj sobi više nije bilo mesta koje bi još moglo da se pretraži.

Janoš stade ispred Anade:

— Gde si sakrila moj novac?

Streljajući Anadu svojim nezverenim pogledom, odjednom je odbaci od sebe tolikom snagom da se Anada, izgubivši ravnotežu, sruši pored zida, licem ka zemlji.

Tamo i osta, otvorenih očiju, nepomična, kao da je ubijena.

Janoš izlete iz sobe i zamalo ne sruši Zužanu, koja je još "vek stajala za vratima i prisluškivala.

Povodeći se, Zužana pođe za Janošem. On sede za sto, bu-

će i preda se sa izrazom strave, besa i očajanja. Lomio je i kršio prste.

Zuzana se sruši na krevet, sakri lice i zajeca. Sada nije

žalila Anadu već Janoša. Janoša, dete, sebe i sve njih. Grizla ju je savest, jer je ova tuđa i tajanstvena žena po njenoj želji ostala u kući.

— Sigurno je negde zakopala zlatnike — reče stari Mi-halj, koji je oborene glave stajao pored vrata.

I posle trenutka ćutanja dodade:

— Da bi se jednom krišom, noću vratila da ih uzme... Zatim dodirnu Zužanu po ramenu, kao da želi da je umiri.

— Da nisi slučajno videla gde se kretala u toku dana... Gušeći se u suzama Žužana mu odgovori:

— Nisam videla... nije se nikud makla iz kuće... Jedino možda noću ...

Janoš daščući dobaci:

— Dabome, noću... ali odavde neće da ode, dok ih ne vrati...

Nastade trenutak tišine.

Odjednom Janoš skoči takvom snagom da stolica odlete i pade. U očima mu zasvetli čudan plamen. Kao da je u njima sevnula i blesnula jedna iznenadna misao.

Polete do sopstvenog kreveta i razjaren počeo po njemu da razbacuje posteljину. Kao da je pomahnitao.

Ruka mu nestade među krevetskim daskama i kada je po-novo izvuče, držao je u njoj kožnu kesu.

Podižući je, gledao je u nju prestravljen.

Zatim se sruši na stolicu i na licu mu se pojavi čudna senka osmeha.

— Sam sam je strpao ovamo — reče nekim tuđim glasom-

I nadlanicom obrisa znojavo čelo.

— Sasvim sam se izbezumio — reče i baci pogled oko sebe, kao da od Zužane i svog tasta traži objašnjenje nerazumljivog događaja, koji se s njim zbilo.

Sada se već jasno sećao da je on sam izvadio kesu sa zlatnicima iz gvozdene skrínje, kada je poslednji put pošao u ribolov i po nekoj iznenadnoj zamisli je strpao među daske

Ju-eveta. Tada je pomislio da se u kući nalazi strana osoba, gpoznata žena o kojoj niko ništa nije znao.

Ali kako je bilo moguće da je ovaj jednostavni, razuman i smišljen čin potpuno smeo s uma? Kao da mu je jedna tačka u mozgu bila oduzeta.

Možda mu je jutros, kada je otvorio gvozdenu skrinju, ne našavši kožnu kesu na svom uobičajenom mestu (na koje su mu oči i misli bile naviknute), u prvom trenutku zaprepašćenja nanelo toliki udarac, da se prekinula nit njegovih misli i od tog časa bio je u stanju da misli samo na ono na što ga je preneraženje navelo.

— Eto vidiš! — vrisinu Žužana i lice umrljano suzama joj se ozari.

Stari Mihalj me progovori ni reči, samo je, podigavši ruke u znak čuđenja, ponovo svom snagom pljesnuo dlanom o dlan. I pljesak opet prasnu kao pucanj.

Janoš svih deset prstiju zari sebi u kosu, kao da je hteo da je iščupa.

U tom gotovo u isti mah kretoše sve troje i poleteše u Ana-dinu sobu.

Anada je još uvek ležala na zemlji. Otvorenih očiju, ne-pomična.

Janoš stiže prvi do nje. U hvativši je za ruke, počeo da je diže sa zemlje.

— Hodi... sve je u redu ... ja sam bio glup ... hodi našao sam novac ... ne ljuti se na mene, uplašio sam se ... strašno je to što sam uradio s tobom ...

Anada podiže oči k njemu i sa osmehom mu samo odvrati:

— Ne mari...

Rekla je to toliko jednostavno, iskreno, pitomo i tužno da ^{su} te reči pogodile Janoša pravo u srce.

Odjednom se naglo okrenu i iziđe iz sobe, jer su mu suze zamaglile oči.

Zužana sede kraj Anade na zemlju. Milujući je, pritisnula je svoj obraz uz njen i poče nežno da joj šapuće.

Janoš je otišao do kraja dvorišta i tamo seo na panj, Obu-zimala su ga stotine raznih osećanja.

Sjaj pronađenih zlatnika ispunjavao je vazduh oko njega kao sunčeva svetlost. Stotine i stotine misli, vezanih za njih koje su se u trenutku zaprepašćenja sledile i ukočile sada su ponovo oživele u njemu. Oživele su uspomene, namere, nade, koje su zračile iz zlatnika!

I povrh svega toga, iznenadilo ga je jedno novo osećanje.

Putem osećanja nepravredno nanete uvrede, kajanja i po-tajne molbe za oprostaj, Anada mu se urezala u srce.

Osećao je da ga sada nešto vezuje za nju.

I ova spona mu se učinila tegobnom, ali i slatkom. Slatkom i pomalo zastrašujućom.

6

Već mu se danima po glavi vrmala misao da Anadu na neki način udalji iz kuće.

Ali od onog nedavnog događaja kada ju je osumnjicio za krađu zlatnika nije nalazio pogodan izgovor ni pred Zužanom, ni pred Anadom. Sta bi im rekao! Zužani nije mogao da kaže da on još bez prestanka sumnja u Anadu, jer se njegova sumnja jednom već pokazala neosnovanom, pa bi ispala glu-pa, a osim toga ne bi ni odgovarala istini. U njemu nije bilo ni traga podozrenja, naprotiv, što ju je pažljivije posmatrao, to se sve više uveravao da je Anadi mogao da poveri celu kuću. Ta žena se kretala među njima kao da se uzvisila, pošto je prošla kroz čistilište smrti i izgubila svaku vezu sa zemaljskim stvarima. Nju nije zanimao ni život, ni haljine, m ostale sitne udobnosti života i navike.

Kada bi jela supu, pokreti i utančane linije njene bele ruke delovali su kao sušta suprotnost nad priprostim zemlja-nim čankom.

Oblačila je odeću koju je dobila od Zužane, a da nije ni Pokušala ili se potrudila da je popravi, ili da nešto izmeni ^{na} "Joj, iako je mogla da to učini. Kao da je iz nje potpuno iščezla urođena ženska sujeta.

Jednostavne haljine dobijale su same po sebi drugi oblik

na njoj, kao da su osetile da ih sada oblači neko drugi. Suknje su imale nove nabore i linije, drugačije su šuštale, jer ih je pokretao korak drugog ritma.

Obično je Anada nosila tamnocrvenu suknju, koja njoj beše pomalo kratka, jer je rastom bila znatno vila od Žužane. Iznad mrke bluze prebacila bi maramu višnjeve boje sa du-gim resama, koja joj je pokrivala i leđa. U Anadinom hodu i pokretima, kad bi pohitala preko dvorišta, ili obavljala bilo koji posao, bilo je uvek nekog strasnog tempa, odražavalo se uvek izgaranje na poslu. Kod svakog pokreta marama joj se lepršala, letela i širila na ramenima kao krila koja su pratila i uravnotežavala svaki pokret ženskog tela.

Ni u vrsti posla nije bila probirač. Svojevoljno je obavljala poslove koje Žužana nikada ne bi zahtevala od nje. Vukla je teške šafolje sa pomijama i za divno čudo nikada nije uprljala ni ruke, ni svoju haljinu.

Zužana bi joj katkad doviknula:

— Ostavi to Anada... Urediće ovo muškarci...

— Oh, nije to ništa ...

— Pući će ti leđa od tereta!

— Ni govora!

Po zvuku njenog glasa nije se osećao nikakav napor.

Inače joj se retko čuo glas. Nikada nije postavljala nikakva pitanja i nije se mešala ni u šta u kući. Nije izražavala svoje mišljenje i nije pokazivala ni neko interesovanje za ma šta što se zbivalo oko nje.

Celo njeno ponašanje i samo njeno prisustvo behu oličenje samopregora i mada je iz čitavog njenog bića zračila nad-moćnost, ona je ipak uvek ispoljavala svoju potčinjenost.

Koliko god je Janoš lupao glavu, nije mogao da pronađe uverljivi razlog da je udalji iz kuće.

Prema Anadi se osećao obaveznim — a sada nije mogao da navede nijedan pametan razlog zbog koga bi je mogao uda-ljiti. Zužana bi mogla da pomisli da mu se u dušu opet uvukla

. T[^]ezrazložna sumnja i sada bi svakako, već i po osećanju avde, do krajnjih granica branila Anadu. Ona je bila isuviše priprosta i bezazlena duša, a da bi bila stanju da shvati opasnost koja se krila u razlici između nje

i Anade.

дИ Јанош је уочио ту опасност. Уочио ју је и зато је по сва-ку цену хтео да се ослободи Аnade.

Osetio je on i na sebi dejstvo koje je ta razlika proizvela kod njega.

Anada je bila lepša od Žužane. Dublja, tajanstvenija, za-nimljivija i uzbudljivija. Uzalud se Janoš trudio da ne misli na nju, ova neobična žena stalno mu je bila u svesti. Njen glas zvonio mu je u ušima, a njen pogled obavijao mu je lice i ruke, kao nevidljiva loza, koju nije mogao da strese sa sebe.

Zužanino lice, u kome je dotle u mašti video odraz ženske lepote, dobrote, čistote i uzvišenih misli materinstva, poste-peno je postalo prazno i nezanimljivo. A u nekim trenuoima čak i ružno.

Janoš je pronašao da Zužana ima masnu kožu lica, da je pokriveno sitnim riđim pegama, da joj je čelo nešto malo niže no što bi trebalo, da su njene vodnjikave, sive sitne oči često mutne i bezizrazne, da u liniji njenog nosa (koji je pomalo podsećao na nezgrapan nos starog Mihalja) ima nečeg prostač-kog i da iza njenih širokih usana, dva nepravilno izrasla zuba deluju neprijatno kad se smeje.

Ne, Zužana nije bila ružna i na prvi pogled svakako bi u svakom pobudila privlačnost i prijatna osećanja. Njeno lice [^]raelo je i da zasija i da izrazi mnoga osećanja, ali u posled-ⁿJe vreme, otkako ga je Janoš raščlanjavao, ispitivao sve etalje na njemu i sastavljao njegove delove na hiljade nači-^a> sa tog istog lica su otpale sve misli vezane za njega, ko-Jima ga je do tada ukrašavao u trenucima ljubavi, ganuća, radosti, III nežnosti.

^{no} je postalo ništavno i neznatno, jer se pored njega stalno

pojavljivalo Anadino lice, navodeći ga i nehotice da pravi poređenje.

To lice, uokvireno sjajnom crnom kosom, skupljenom u bogatu punđu (u kojoj je bilo nečeg večno devojačkog), sa širokim belim čelom, krupnim očima iz kojih je uvek nešto zračilo, sa nežnom linijom nosa i lepim, osećajnim ustima, delovalo je na posmatrača kao da ga već odavno poznaje, ili kao da ga je već negde video, III o njemu maštao.

Svakako ne od prvog trenutka, jer i Janoš danima je pro-lazio pored nje, ne poklanjajući joj nikakvu pažnju. Ali što je duže posmatrao njeno lice, to je češće pronalazio na njenu izvesne crte koje su ga dražile i obespekojavale.

Sada je Janoš počeo da izbegava da se susretne s Anadom, ali kad god bi je ugledao, njena lepota padala mu je sve više u oči.

Lep je bio njen vrat, kada bi ga katkad izvila i pokazivala njegove duge, plemenite linije. Lepa su joj bila ramena, kada bi joj na mahove skliznula resama ukrašena marama boje višanja otkrivajući pod haljinom svoje oble i nežne pregibe.

Ali možda joj je u odnosu na Žužanu stas bio najlepší. Njen gipki, vitki struk kao da je pokretao telo bez ikakve težine, njena prava leđa kao da su bila malko ugnuta i ovo držanje davalo je njenoj pojavi izvesnu laku, nesvesnu i vedru zavodljivost, koja je donekle bila u suprotnosti sa umornim, skoro neprimetnim osmehom njenih usana, kojim je prelazila preko svega.

I kao da je uvek u neku ruku lebdela u vazduhu. Možda su zbog naročitog hoda njeni pokreti delovali neobično gipko.

Janoš katkada po nekoliko trenutaka nije odvajao oči sa njene ruke, kada bi ta ruka za vreme ručka ili večere počivala na stolu.

Isprva je posmatrao neprijateljskim pogledom ovu ruku, kao da će po njoj otkriti u toj ženi one crte koje će zbrisati sve ostale, jer ruka može da oda mnogo šta. Ali ruka je spo-

koino podnosila njegove ispitivačke poglede, kao da je osetila šta se od nje traži. Svoje duge prste rasejano je pružala za nekom mrvioom, poigrala se s njom i uklonila je sa stola, zatim bi ruka pošla prema licu da bi prsti po navici prešli preko uzanog luka obrva, ili nestali pozadi na potiljku, u gustoj kosi. Posle toga bi ona — pokazujući svoje divne oblike sve do zglobova — snažnim i brzim pokretom obuhvatala grlo krčaga za vodu i time iznenada predupredila lagani pokret jedne druge ruke, sipala vodu u prinetu čašu.

Ova ruka je živela, razmišljala, razmatrala, vrebala i bez prestanka je nečim bila zauzeta. Nije bila ni suviše velika, ni suviše mala. Svojim sedefastim, uvek blistavo čistim noktima, koji behu duguljasti i obli, svojom mekom, belom kožom pod kojom se plavičasto ocrtavao krvotok, III gde-gde prelazio u tamno crvenilo, ova ruka bila je za Janoša nešto dotle neviđeno i nije mogao ni da zamisli da postoje ženska stvorenja čije ruke mogu da odraze toliku lepotu, snagu, nežnost i ljup-kost.

Zužanine male, kratke, crvene ruke, vecito ispucane, s'a izlomljenim noktima sada su se Janošu učinile kao ruke ne-kog bića niže vrste.

Iz dana u dan Janoš je sve jasnije osećao kako sve ove uočene razlike ruše iluziju koju je u duši stvorio o Zužani. Osećao je to, iako njegova osećanja prema Zužani nimalo nisu izbledela. Naprotiv, u njemu se budilo neko novo osećanje: da odbrani Zužanu od ovih opasnosti. Da je odbrajni, jer je bila nezaštićena i bespomoćna, jer svojim čistim srcem Pazi stvorenje, koje doduše ne misli da joj nanese zlo, ali je čak proždire i kida na komade.

Jer Zužana odista ništa nije znala o zbivanjima oko nje, a Pogotovo nije znala šta se zbiva u Janoševoj duši. Bila je vesela i raspoložena, radovala se Anadi, koju je obasipala 'eznim osećanjima kojima je i sama bila prožeta i prema

kojoj je osećala zahvalnost, jer je u odnosu na nju mogla da da oduška nekom nejasnom osećanju dužnosti, koje je učila iz svojih molitvenika, jer srećni su dužnici nesrećnih.

Plaćanje ovog zamišljenog duga i ispunjavanje dužnosti prožimali su je prijatnim osećanjima. Ona je sama donosila Janošu glasove o Anadi:

— Da si samo video, danas je okopala celu baštu! Moram da joj otimam posao iz ruke. Dete je juče razbilo čanak, a štaviše ona je čak i to primila na sebe. Pogledaj kakvu je traku vezala psu oko vrata ...

Janoš je ove izveštaje primao klimanjem glave, ne odajuei pri tom svoja osećanja.

Sto je jasnije uočavao razvoj ženstvenosti u Anadi, moc njene lepote i čari njenog bića, to mu je ona postajala mrskija i svim svojim mislima pohitao bi Žužani u pomoć.

Da li je Anada bila svesna onog što je zračilo iz nje i šta time ruši u Janoševoj duši? Janoš je o tome mnogo razmiš-ljao, ali nije imao nikakvih dokaza.

Ako je Anada sve ovo znala i nije sama pohitala Žužani u pomoć — u krajnjem slučaju na taj način što će zauvek ne-stati iz ove kuće — svakako je bila pokvarena i opaka duša.

Ali Janoš je uvek knao utisak da Anada o svemu ovom nema pojma. Nije ona to želela, molili su je, zadržavali i tako je ona ostala u kući.

Ona nije bila svesna svoje lepote i čari.

Janoš ju je izbegavao koliko god je mogao.

I danas je imao neka posla u kući, trebalo je da podigne živicu u zadnjem dvorištu, koju su još prolećne bure srušile.

Ali je više voleo da uzme svoj dugi, okovani štap i da siđe na obalu reke. Žužani je rekao da je juče na strmini kraj obale video vidre i da odlazi u lov.

Vidre mu sada nisu bile ni na kraj pameti. Stigavši na obalu, otera psa koji mu se pridružio. Hteo je da bude sam sa svojim mislima.

Koraćao je uzvodno obalom reke, saginjući se katkad do
;asa da prođe ispred opuštenih srebrnkastoplavih grana
rba. Jer> ov(Λe ne Dese n* puta, ni staza. Retko su ovuda prolazili ljudi.

Bio je kraj meseca maja. Sunce je pripeklo kao da je već leto i d°l^e
se re^a svetlucala na zracima sunca. Na drugoj obali, sa cikom i
vriskom, kupala su se deca skeledžije. Iako ie obala bila daleko a
deca izgledala kao sitne, beličasto-žute prilike po zelenom žalu,
njihovi glasovi i vika su se jasno čuli i ovde. Bezmalo mogla je da se
razabere svaka reč.

Janoš je išao dalje obalom. I tamo gde su se ljudski gla-sovi već
gubili, potražio je sebi mesto u hladu i legao na travu. Okružavao ga
je mlakim mirisima trava zasićen nežni i nepomični vazduh letnjeg
popodneva. Vladala je potpuna tišina, samo se čulo zujanje divljih
pčela među plavim stru-kovima žalfije. Po koji vilin konjic se
nepomično i ukočeno sunčao na vrhu zmijine trave.

— Oh bože moj, kako su čudni tvoji putevi! — pomisli Janoš. —
Penušavi virovi doveli su u moj život ovu ženu i sad ne znam šta da
radim s njom! Ne mogu da je oteram, jer bi u tom slučaju ponela
sobom i moju savest. Jer greška nije do nje, nego do mene! Još manje
mogu da je zadržim, jer osećam kako se moje misli sve više prianjaju
za nju, za njene ruke, kosu, lice, mišice i ramena kao muve na lepak...
Za-lepe se jednim krilom, a drugim tužno zuje kao da žele da
opomenu svoje druge: zaboga, nemojte da prilazite!... Ali °oe ipak
dolaze, dolaze i opijene padaju na samrtni, opojni otrov, da bi zauvek
bile izgubljene.

fc>avladao ga je san. Zaspao je s tom slikom i sanjao da se
°gde nalazi ogromna muholovka oko koje halapljivo lete
ve> a sve te sitne, crne tačke u stvari su njegove sitne,
'Pake i grešne misli. Bela muholovka, boje slične medu, la-
i mutno se preobrazila i najzad se pred njim stvori Ana-

dmo belo telo, potpuno nago, oko koga su zujale one crne tačke.

Kad se probudio, kao da su rnu iz glave iščezle ove misli.

Pogledao je u reku, gde se u plitkoj obalskoj vodi šetala siva čaplja. Nadmeno i gordo dižući noge, bila je veoma zauzeta sobom. Njeni pokreti bili su čudesno skladni kao da je u njenom malom, perjem pokrivenom i od samih mišića sastavljenom telu sa dugim vratom bila sakrivena neka ta-janstvena naprava.

Njena pojava privuče svu Janoševu pažnju.

Odjednom čaplja zasta. Zabačene glave, ukočeno je gledala u jednom pravcu.

Janoš je poznao ovaj običaj čaplji. Bio je to znak da neko dolazi.

— Sačekacu da poleti — govorio je samom sebi. Mogao bih se kladiti da će se, za vreme potrebno da se pređe trideset koraka, pojaviti čovek koji dolazi u ovom pravcu...

Janoš je tačno znao do koje daljine čaplje puštaju coveka da im pride.

Posle nekoliko trenutaka ptica lagano raširi svoja duga, pepeljastosiva krila, nekoliko puta lupi nogama po vodi, a zatim se podiže u vazduh i dostojanstveno udarajući kri-lima nestade u zlatnoj sunčevoj svetlosti.

Nije ni izbrojao do dvadeset, kad se po suvoj travi već začu približavanje nečijih koraka.

Sledećeg trenutka se među razgrnutim zelenilom vrba pojavi Anada.

Rasejano je pevušila i pogled oborila zemlji.

Janoš nagonski saže glavu, tako da ga je visoka trava pot-puno zaklonila.

Anada zasta. Zmirkajući zagleda se u sunce, a zatim za-mišljeno pogleda u reku. Protežući se ona zevnu, u ustima otkriše se dva polumeseca belih zuba. Na licu je lebdeo izraz

tvorenja koje se u ovoj oudennoj tišini, daleko od ljudi, ose-
ta potpuno usamljeno. Stajala je na samoj ivici obale i gledala u vodu.

Plitka da ^oja je ovde jednim delom izlokala obalu, bila je toliko bistra da su se na dnu mogli videti pesak i sitno kamenje. površina bi zatreperila samo kad bi koji talas zatitrao preko reke. Tada bi nailazili široki krugovi, koji su se širili i vijugali po površini vode.

Anada stavi ukosnice među usne, i rasplete svoju veliku crnu punđu, a zatim, zabacivši je, zatrese glavom, te joj gusta kosa pade do kolena.

Janoš je sada znao da je Anada na ovo usamljeno mesto došla da se okupa. Nejasno je osećao da bi trebalo da viče, da joj da neki znak da je on tu, ali nije imao snage.

Anada se svučē. Brzim pokretom spusti suknju i zbaci sa sebe i ostalu odeću. Onda, bela, naga i blistava kroči u vodu, zadrhtavši lako od prvog hladnog dodira. Poče da se zapljus-kuje, dižući krupne, bele, penušave talase oko sebe. Zatim se ispruži na pesku u plićaku, videia joj se samo glava, a gusta crna kosa, plivala na vodi. Okretala se u vodi i kvasila kosu, a u tom okretanju tu i tamo blesnulo bi joj rame, ili koleno iz vode.

Najzad iziđe iz vode i čudnim skokovima počē da trči po obali, da joj se duga kosa suši na vetru i suncu.

Janoš obema rukama pokri lice.

Tog trenutka mu se učini da se u tom prizoru krije nešto kobno. Htede oprezno da se povuče i da beži od ovog prizora, "I mu se jedna od savijemh grana ote iz ruku.

Anada se ukoči i prestravljeno, kao što zver vreba kada je nesto uznemiri u samoći, pogleda u pravcu iz koga je začula šum.

og trenutka Janošu sinu misao, da bi uzalud objašnjavao

da se slučajno našao tu, ako bi ga Anada otkrila, jer bi ona s pravom verovala da je on krišom pošao za njom da je vreba.

Stisnuo je zube od besa i očajanja. Nije se usudio da ucinj ma i najmanji pokret.

Anada je još trenutak gledala u istom pravcu, a zatim hitro poče da se oblači. Oblačila se na brzinu, kao da joj je zbog nečeg bilo poremećeno zadovoljstvo.

Cim se obuče, nestade iza žbunja.

— Svakako me nije primetila — pomisli Janoš i to ga donekle umiri.

Nekoliko trenutaka kasnije oprezno je provirio kroz granje i ugledao daleko Anadu, gde brzim koracima hita u pravcu kuće.

I on krenu kuoi. Išao je lagano, zastajkivao povremeno, i posmatrao suprotnu obalu. Hteo je da dobije u vremenu i da stigne kući znatno kasnije.

Putem se konačno i čvrsto odluči da Anadu otpremi iz kuće. Ponovo je u Anadi video ruku sudbine i u sebi oseti razjarenu snagu da otkloni ruku koja ga pritiska.

Da, otići će sada kući, staće pred nju i reći joj:

— Ne pitaj me zbog čega moraš da napustiš moju kuću. Nisi učinila nikakvo zlo, još sam ja tvoj dužnik, jer si zaslužila i više od hrane i ležaja koje smo ti pružili. Potraži sebi drugo mesto u svetu, svako će te rado primiti gde god budeš zakucala...

Daće joj odeće i nešto za put. Daće joj i dva zlatnika, da bi potpuno umirio svoju savest.

Odjednom se raspoloži i laknu mu posle ove odluke. Po-novo se pribrao i sada i sam nije mogao da shvati šta ga je sprečavalo da još ranije nije doneo ovakvu odluku.

Ništa lakše no da je sprovede u delo! Trebalo je da to ura-di još davno, čim je na sebi primetio dejstvo Anadinog P^{im} sustva. Ali hvala bogu, još nije kasno. Da, tako će i da uradi-

Ali šta će reći Zužani? Istinu joj ne može kazati. Uvredio je i ponizio je svojom iskrenošću, kada bi joj ispovedio sve oie misli. Zužana ga možda ne bi razumela. Ne bi razumela, ko je to mogučno da postoji koja druga osim nje koju bi Janoš. •• Ne o tome ne vredi ni razmišljati. Svejedno. Nije važno. Prva stvar: treba da govori sa Anadom.

Stigavši u blizinu kuće, skrenu zaobilaznim putem; ako ga Anada slučajno spazi iz dvorišta, videće da dolazi iz suprotnog pravca i ne ni izdaleka da posumnja da ju je on prestra-vk> na kupanju.

Kada je ušao kroz kapiju, Anada je baš prolazila dvorištem.

— Zužana! — viknu Janoš u pravcu kuće, jer je hteo da vidi šta mu žena radi. Nije želeo da mu iko smeta pri razgovoru sa Anadom.

— Ona nije kod kuće! Otišla je svojoj sestri... — dobaci Anada Janošu.

— A stari?

— Otišao je preko skeledžiji.

I posle ovih reči nesta iza vrata svoje sobe.

— Utoliko bolje — pomisli Janoš — bar ću moći da svršim stvar brzo i nesmetano. Najbolje bi bilo da ova žena ode... Zužani bih mogao da kažem, da je neko došao po nju i odveo je...

Ali pre no što uđe u Anadinu sobu, ode u baštu iza kuće, 'ako sada tamo nije imao nikakvog posla. Možda je to uradio samo da bi učvrstio i sredio svoje misli.

Zadržao se dugo, mada mu ništa novo nije palo na pamet.

Najzad se ipak reši. Kada je spustio ruku na kvaku, oseti cudnu slabost u ruci. Ali je ipak ušao.

A-nada je stajala okrenuta lećtima i nešto sređivala u or-aru. Osvrnula se iznenađena, ali na njenom licu nije bilo ni "aga neke bojazni.

— Sta hoćeš? Da li ti nešto treba? Janoš joj priđe sasvim blizu.

— Ne pitaj me zbog čega moraš da napustiš moju kuću..., htjede da kaže, ali reči mu zastaše kao da su ga gušile.

Odjednom ga je bez ikakvog razloga ošamutilo prisustvo žene. I pred očima mu iskrснуše slike koje je gledao dok se ona kupala.

Umesto unapred smišljenih reči, promenjenim glasom, gušeći se od nekog nepoznatog uzbuđenja, duboko se zagleda u Anadine oči i šapatom izusti:

— Video sam te kada si se kupala...

Anadin pogled planu i obrve joj se srdito skupiše. Ali joj ne osta vremena da odgovori jer je Janoš zgrabi za mišicu.

Prikupivši svu snagu, ona ga odgurnu uz divlji krik.

Od tog krika Janoš se odjednom osvesti.

Anada je stajala pred njim mračna, uzavrela i kao da je porasla od gneva.

Janoš sa plamenim rumenilom stida na licu izlete iz sobe. Vratd se ponovo u baštu iza kuće, ne znajući ni sam kuda ga noge nose. Ostade tamo duže vremena, a zatim se vrati.

Razdirali su ga stid i osećanje sopstvene krivice. Ponovo uđe u Anadinu sobu.

Anada je sedela na ivici kreveta, dok je u sobi već pao sumrak.

Janoš joj priđe i dodirnu je po ramenu.

— Oprosti mi... Bio sam lud ... Kunem ti se da se to više neće dogoditi...

I unevši joj se u lice dodade:

— Obećaj mi da Zužani nećeš reći ni reči...

— Otići ću odavde... — uzviknu Anada.

— Ne, nemoj da odeš ... To ne bi imalo nikakvog smisla. ••• Odala bi me na taj način... Videćeš, nikada to više neću uraditi...

Anada okrenu glavu.
janoš izade.
Kada se Zužana vrati posle pola časa, zateče Janoša u
jcrevetu.
— Sta ti je? — upita ga uplašeno.
— Ne znam ... Cini mi se da me pomalo trese groznica ...
Zužana mu sfeuva čaj od trave i polovinu noći probdi po-red njega.

Ispod grada, na padini obrasloj pitomim jabukama, nedaleko od obale reke nalazila se gostionica „Divlja guska“. U njenom uredno pometenom dvorištu stajalo je nekoliko stogodišnjih, crnih topola, a preko živice obrasle divljim ružama pružao se širok vidik na otvorenu reku. Ttornjevi grada takođe su se videli odavde.

Šindrama pokriven toranj gostionice upola su već raznele bu-re, a zarđali petao na vrhu tornja već je odavno otkazao služ-bu, te nije bilo vetra koji bi ga pomakao sa njegovog mesta.

Nekoliko gostinskih soba u kući stajale su mesecima prazne, ali bi se tu i tamo ipak našao po neki putujući zanatlija, ili nekakvi komedijaši, kojima otmeni hoteli u gradu behu isu-više skupi. Ipak su se u gostionici zadržavali žitarski trgovci iz unutrašnjosti zemlje, jer je žitni trg bio blizu.

Udovica jednog mlinara držala je gostionicu. Ona je bila živa reklama svoje radnje, jer je iz cele njene pojave izbijala neodoljiva vedrina. Lepa i krupna žena zasukala bi uvek ru-kave svoje haljine do lakata svojih kao cvekla crvenih mišića i nije ispuštala varjaču iz ruku, koja kao da joj je prirasla za dlan. Grudi su joj se rasplinjavale u tesnoj haljini, a gomile sala na njenom telu stvarale su smešne brežuljke, i sve samo zato što je uporno uobrazila da je njen stas još uvek

tak kao trska, kakav je bio nekada. Glatko začešljana, pro-
da i proređena kosa beše skupljena na vrhu temena u malu,
rditu punđu, a po boji, veličini i obliku ova punda ličila je
glavicu luka. Njeno zajapureno lice presijavalo se od mas-
noće njena dva oka sitna kao u svinje blistala su od silnog
sarnopouzdanja, a usta su joj bez prestanka mlela reči kao
nametljivi prodavac na vašaru.

— Izvolite, uđite, gospodine skeledžija, što zevate tamo
napolju! Evo imamo fini ovčdji kotlet, pogledajte ova dva valjana
čoveka već su se toliko najeli da im se trbuh naduo. Sta je? Već ste
večerali? Mogu da zamislim šta vam daju kod kuće! Hajd' potrči s
ovim vinom jer ću sad da te pljesnem! Sta je, dušo? Još dve holbe?
Još dve holbe za gospodina nad-zornika! Neka tuguje, ako ima za šta!
Skokni brže, šta si se zalepio uza zid? Dobro večer, komšija! Hajde,
tamo pod ono veliko drvo! Izbrišite mu stolicu! Ima ovde mesta za
svakoga!

Zena sa nosom kao pogača nikada nije oskudevala u rečima.

Gost ni sarn nije znao od čega se toliko raspoložio, čim bi stupio u
dvorište „Divlje guske“.

Ali tog nedeljnog prepodneva bili su izlišni ljubazni pozivi. Za
svakim stolom je sedelo društvo, i među mnogim ljudima čije je
zanimanje bilo vezano za vodu, našla se i imućnija i otmenija publika,
koju je kasno proleće izmamilo iz grada. Raznorazni razdragani ljudi
prekrili su dvorište i izdaleka se već čula graja, kao da je jato vrabaca
zatorokalo na ogolelom drvetu, pred zalazak sunca.

Dvorište je odzvanjalo od buke, praštale su i daske kuglane, kao
kakva daleka i vesela grmljavina. Naročito kad bi po-neka snažnija
ruka bacila kuglu.

Janoš je u košulji, zajapuren, stajao među kuglašima.

Zužana, Anada i stari Mihalj sedeli su za stolom nedaleko
od kuglane. S njima u društvu bio je i ugljar sa svojom
cerkom udavačom. Njih petoro učestvovali su u igri kao
zainteresovani posmatrači. Stari Mihalj i ugljar bili su nov-

čano zainteresovani, jer se svaki od njih kladio na pobjedu drugog takmičara. Mirno lice ugljara, kao da je bilo obloženo korom od drveta, nije ni trepnulo kod pojedinih odlučujućih udaraca, dok je stari Mahalj bio toliko uzrujan da su mu dugi brkovi kao u soma i guste sede obrve stalno poigravali na licu.

— Pogledajte! Ajd' sad! Dede malo dalje! Još malo! Hop)

Uz to se previjao u struku, čas levo, čas desno, kao da time upućuje zalutalu kuglu u željenom pravcu.

Kada bi kugla postigla pun pogodak, stari bi pobjedonosno toliko dreknuo, da su oko njega svi prsnuli u glasan smeh. Zgrabio bi pri svakoj takvoj prilici samoga sebe za kosu kao da je hteo da se podigne i urlao je iz sveg glasa.

— Ta sedite, oče — opomenu ga Žužana postidena, jer su svi obraćali pažnju na njih.

Ali stari bi se samo osvrtao oko sebe, pogledom zamagljenim od sreće i vikao i dalje.

— Dobro je, Joška! Valjan si momak! Rekao sam ja da se uzdam samo u tvoju ruku!

Ali bi na njega isto tako delovao i bezuspešan udarac.

— Leleee, lelee! — zakukao bi stari, siktao i pucketao jezikom od očajanja.

Pljeskao je dugim rukama, čas Ijutito, čas oduševljeno, što bi svaki put odjekivalo kao prasak.

Ugljareva kćerka udavača previjala se od smeha, dlanom pokrivajući svoje razredene zube.

Anada se hladila granom od divlje ruže i očigledno bUa srećna.

Janoš se potpuno predao igri. Upravo je na njega došao red: dugo je mahao rukom u kojoj je držao kuglu i žmureci na jedno oko, lukava izraza ciljao u određenom pravcu.

Nisu prošle ni dve nedelje otkako je Janoš u Anadinoj sobi izgubio glavu. Ali sutradan se već probudio otrežnjen. Posle onog prizora koji ga je gotovo doveo do ludila, izgleda

ja je iz njegovih čula i živaca iščezla ona neobična bolest. Ivi se nije razumeo kako mu se ovako nešto moglo dogoditi. To baš njemu, koji je u sebi nosio kao stena čvrste moralne misli. I je shvatio da postoje sile van ljudske volje i odluke, koje čovečju dušu nose kao što vrtlog nosi čamac. I kad god bi pomislio na onu pojavu uvek bi osećao užas trenutka kada vrtlog zahvati čamac i čoveku staje dah.

Sutradan prebrodio je vrtlog u koji su ga dovela osećanja i ostavio ga za sobom. A što ga je prebrodio bila je ujedno i Anadina zasluga. Da se Anada nije odupirala tako odlučno i sigurno, on bi svakako počinio neko bezumlje, koje kasnije ne bi mogao da popravi. Izvukao se iz ove nezgode blagodareći Anadi. I od tog trenutka osećao je zahvalnost prema njoj. Zavoleo ju je iskreno. Zavoleo ju je kao što čovek zavoli prijatelja, čije se prijateljstvo pokazalo pouzdano prilikom iskušenja. Ovo je bilo otvoreno i iskreno osećanje koje nije morao da krije, koje je slobodno mogao da ispoljava, jer u njemu ne beše mutnog plamena čulnosti, ni zagušljive atmosfere za-branjenih želja.

Sve je to iščezlo iz njegove duše. Povratila mu se i stara volja za životom i spokojno uravnoteženo raspoloženje. Iz-rnenila su se i njegova osećanja u odnosu na Žužanu. Razlika između dveju žena, koja mu je u poslednje vreme stalno pa-dala u oči, budeći u njemu sumnje u Zužaninu vrednost kao zene, sada je postala neznatna, spoljna pojava. Njegova jadna, priprosta, slatka, mala Zužana, svojim uplašenim očima i toplim srcem vasksnula je ponovo i vratila se u njegovo srce, uz pesmu hiljade starih, srećnih uspomena.

Anada je uočila promenu kod JanoSa, pa se i sama raspo-ozila. Sada je češće odzvanjao njen lepi duboki smeh, kada šapućući nešto sa malim Jančijem, dete izvalilo neku ljup-ku glupost.

u ovako vedrom raspoloženju rešiše da u nedelju, na prvi

dan Duhova po podne, i oni odu u „Divlju gusku“. Dete su prethodno odveli Zužaninoj sestri.

U rano poslepodne seli su u dvorište gostionice i Janoš se bez prestanka kuglao.

— Prekini već jednom — opomenu ga Žužana. — Košulja ti je sva mokra, možeš da dobiješ zapaljenje pluća!...

Janoš ubrzo prekide igru. Uze svoj kaput, priđe stolu i prosu šaku znojem natopljenog bakarnog novca po crvenom čaršavu.

— Evo vam! Sve sam ovo dobio na igri za vas!

Zatim i on sede s njima i otpoče razgovor. Žužana je svojom maramom brisala Janošev vrat snažan kao u bika, jer je on još sav zajapuren posle igre.

I tada se dogodi nešto neobično.

Neki stariji muškarac htede da prođe pored njihovog stola i u tom baci pogled na Anadu. Zastao je za trenutak i izne-nađeno gledao u nju, kao da ne veruje svojim očima. Ali ju je zatim, izgleda, ipak poznao. Podigao je ruke pokretom čuđenja, kao da je hteo da pita: — Ti... zar si ti ovde?

Svi su pogledali u Anadu. Ona je bila bleđa i zbunjeno se nasmešila nepoznatom. Ovaj se već bio udaljio i pored živice seo za jedan od stolova.

— Ko je to? — upita ugljareva kćerka ravnodušno, jer ništa nije znala o okolnostima pod kojima je Anada dospela u Janoševu kuću. Njoj kao i svima ostalima rekoše da su Anadu poznavali od ranije. Ovo je bila nežna pažnja s nje-hove strane, koja je Anadi ocigledno uvek bila prijatna.

— Jedan moj poznanik — reče Anada tiho.

Janoš, Zužana i stari Mihalj nisu pitali ništa. Sve troje se natmuriše. Kao da ih je dodimulo ili okrznulo neko nevidljivo, hladno krilo: Anadina tajanstvena prošlost.

Stari Mihalj hteo je po svaku cenu da ih navede na druge misli.

— Kad sam ja bio momak — otpoče on priču — odlazili

kuglanje u gostkmicu „Storuke udovice“. Ala ono behu

Trenutak kasnije Anada se dize.

— y,atiću se odmah — reče i između stolova pođe prema poznatom muškarcu, koji ju je maločas prepoznao. Ruku-ući se sa njim, sede kraj njega i počеше da razgovaraju. Iz daleka se nije moglo naslutiti o čemu razgovaraju, jer se raz-eovor vodio bez gestova i pokreta glave. Kao da su se na-meroo ukočili da ni izrazom lica ne odaju smisao svojih reči, ier su osećali da ih sa onog stola prate vrebajući pogledi. Bar se sve ovo Janošu tako činilo.

Utvrđiti ko je taj nepoznati muškarac bilo bi teško i za čoveka iskusna pogleda. Bez sumnje — sudeći po njegovom odelu i pojavi — svakako je morao da bude iz grada. Iz-gledao je kao da mu je najmanje šezdeset godina. Ali možda je imao i osamdeset. A katkad se dobijao utisak kao da mu je tek pedeset godina. Odevao se neobično i ndje se povodio ni za kakvom modom. Na sebi je imao kaput boje duvana, za koji se nije znalo da li je obična prnja, ili pred-stavlja neusiljenu eleganciju. Na izbrijanom licu, oko na-boranih podo&njaka, koža mu je bila žuta kao pergament. Iza ovakvog lica inogao je da se krije osiromašeni princ, ali isto tako i lakej koji se sa svojom malom ušteđevinom po-vukao u miran život. Mogao je da bude intendant nekog sirotišta sa golubijom dušom, a isto tako i opasan varalica, za kojom policija traga uzalud. Lice i spoljašnost nisu ot-krivali čoveka. A još manje se po njemu moglo nešto sazmati o Anadi.

ubrzo se Anada vrati i sede na svoje mesto. Svi su sma-^r ^a ^i bilo neumesno da je upitaju šta je razgovarala sa svojim poznanikom i ko je ovaj stariji muškarac?

gljar uskoro predloži da krenu u šumu, na obalu reke. ° su se šetali i mnogi drugi gosri. Površina vode već se rumenela od zraka sunca na zalasku.

Janoš ovo jedva dočeka.

— Podite vi, a ja ću doći za vama. Treba još da se obračunam sa gostioničarkom, jer mi duguje za ribe...

Krenuše. Janoš ostade. Razgovor sa stranim muškarcem očigledno nije ostavio nikakav utisak na Anadu. Bila je isto tako raspoložena kao i pre toga.

Ali Janoša je mučila radoznalost. Nagovorio je ostale da krenu pre njega da bi prišao nepoznatom muškarcu i od njega saznao tajnu Anadinog života.

Nije se mnogo predomišljao. Posle nekoliko minuta, kada je verovao da se ostali već šetaju na obali reke, on se odluči i krenu strančevom stolu. Priđe mu, klimnu glavom i rukoin se uhvati za naslon jedne prazne stolice.

— Dozvoljavate II?

I ne sačekavši odgovor, sede kraj nepoznatog koji ga je merio prodomim i neprijateljskim pogledom.

— Oprostite što vas uznemiravam — počeo Janoš — ali za mene bi bilo veoma važno da saznam ko je bila ona žena sa kojom ste vi malopre razgovarali. Odakle je ona i kakav je bio njen dosadašnji život? Nemojte me pogrešno shvatiti, ne bih hteo da saznam ništa o njoj što bi, bilo njoj, bilo vama bilo neprijatno... ali ona već duže vremena živi u mojoj kući, pa ipak... razumećete, život pod istim krovom, sa osobom kojoj ne znate ni ime ...

Nepoznati muškarac ga prekide osorno. Izgovorio je tri kratke reči na stranom jeziku i gledao je u njega istim pro-dornim, neprijateljskim pogledom.

— Ne razumem — primače mu se Janoš bliže.

Muškarac još nestrpljivije i odlučnije ponovi one iste reči.

Po njegovom naglasku Janoš nagoniski oseti da ove tri ne-prijateljski izgovorene reči znače:

— Ne razumem tvoj jezik!

Janoš se osvrtao unezvereno. Diže se posle nekoliko tre-nutaka mučnog ćutanja, klimnu glavom i vrati se svom stolu.

sede još više poce da ga kopka tajna Anadinog života.
buđivala ga je mogućnost koja mu se ukazala. Evo jednog • eka
koji sve zna o Anadi. Već je bezmalo otkrio tajnu,

mu se sada izmače iz ruku. U tom mu pade na pamet da
stari kelner, koji je prošao pola sveta, govori sve moguće je-
ike. I malopre je potrčao pored njega. Janoš krenu da ga
ootraži i nađe ga na drugom kraju dvorišta, povijenog pod
teretom tanjira i vinskih boca.

Janoš mu gumu nešto novaca u ruku.

— Hodite za trenutak ovamo, čika Šandor... vidite li onog
čoveka za onim stolom. Priđite mu i recite da hoću da go-vorim s
njim po nekoj važnoj stvari. Vi ćete da nam budete tumač, jer ja ne
razumem šta govori...

Stari kelner prihvati nalog i odmah pohita stolu nepozna-tog. Janoš
je uzbuđeno čekao ishod.

Kelner nije mnogo razgovarao, jer se odmah vrati. Cere-kao se još
izdaleka i slegao ramenima.

— Ne razumem ga ni ja — reče prišavši Janošu — još nikad u
svom životu nisam čuo taj jezik...

I žurno ode svojim poslom.

Janoš ponovo sede za sto i sada je obuzet nemoćmm besom uvideo
da ništa ne može da sazna o Anadinoj tajni. Noktima je nervozno
grebao po stolu. Šta da radi? Svakoga časa ba-cao je pogled za onaj
sto, kao da se plašio da će stranac pobeći. No on je mirno sedeo na
svom mestu. Ali odjednom, kada opet pogleda u tom pravcu, za
stolom nije bilo nikog, kao da je nepoznati propao u zemlju.

Janoš skoči kao oparen, da bi pravovremeno spazio među
masom sveta somotski kaput boje duvana, i da bi mogao da
prati u stopu. Regio je da pođe za njim makar i do grada,
da bi saz^{nao} gde stanuje.

¹ kaput boje duvana nepovratno je iščezao. Janoš otrča
⁰ a izlaza iz dvorišta i baci pogled niz drum. Nigde ga ^mJe bilo.

Uhvati i kelnera.

— Da niste videli onog gospodina?

— Nisam, moliću!

Priđe susednim stolovima:

— Molim vas, da niste videli gospodkua koji je ovde sedeo? Onoga u smeđem kaputu...

Niko ga nije video, svako mu reče:

— Sećam se da je sedeo ovde... Ali je već odavno otišao...

Janoš strča na drum, u nadi da će ga možda stići. Ali drum je vodio preko šume kraj obale i među drvećem se račvao na tri kraka. Zatim se vrati stolu u nadi da će moći da sačeka nepoznatog, koji će po svojoj prilici odnekud da is-krsne.

Bio je unezveren i uzbuđen. Uzalud je pokušavao da se smiri, koprcao se u mreži nekog neobičnog uzbuđenja i po-novo je video sebe u zagrljaju mutne strasti, kao i pre dve nedelje.

Posle dužeg vremena, najzad se spusti na obalu. Anada, ugljar i ugljareva kći sedeli su na klupi i razgovarali.

— Tvoj tast i Zužana otišli su po dete — reče ugljar. — Rekli su da ti odeš pravo kući, i oni će stići na vreme.

Ne potraja dugo i oni se digoše i krenuše kući. Anada je išla napred sa ugljarevom kćerkom, a dvojica muškaraca iza njih, razgovarajući tiho.

Stigli su do Janoševe kuće.

— Hoćete li da vas povezem? — ponudi Janoš.

— Evo moga čamca ispod žbuna! — odgovori ugljar.

On je sa kćerkom stanovao na suprotnoj obali. Ukrcaše se i Janoš im pomože da odreše čamac. Ubrzo su nestali na širokoj površini reke.

Već se smrkavalo i nad šumom suprotne obale srebrni srp meseca se promolio usred izmaglice letnje večeri.

Kada Janoš uđe u dvorisie, Anada je sedela na ograda

trema. Svoju crnu glavu naslonila je na beli stub i nešto zamršljeno pevušila. Primitila je Janoša, tek kad je stao neposredno kraj nje.

Ihalo se zbunila a pomalo i uplašila, kao da je uhvaćena na delu. Gledala u njega osmehujući se. Njen pogled bli-stao je od razdraganosti i u njemu se ogledala opijenost duše posle prijatno provedenih časova.

TJ ruci je još držala otkinutu granu divlje ruže. Prevukla je njome preko Janoševog lica i šeretski se nasmejala.

Nežno trnje divlje ruže okrznu Janoša po licu, ne ostav-ljajući na njemu nikakav trag. Izazva samo neznatan, slab bol.

Janoš se naže bliže Anadi i duboko joj se zagleda u oči. Ruka mu je drhtala.

Anada se lako naježi i upola zatvori oči.

Poljubili su se.

Cele noći nije mogao da zaspi.

Ukus onog poljupca nosio je u sebi kao neku tajnu, užas-nu bolest. Poljubac ga je zarazio i katkad mu se činilo da se ogubavio. Sta bi bilo da se to sazna? Kada bi to Žužana ili stari Mihalj saznali? Kako bi ga tada gledali, kakvim po-gledom? Kao zdravog čoveka za koga se odjednom saznaje da je na umoru i za njih izgubljen. Ili kao na čestitog oo^ veka, prijatelja, ili člana porodice, kome iznenada žandarm spušta ruku na rame i tek tada se saznaje da je izvršio zversko ubistvo. A u vazduhu lebdi strašno pitanje: zar ovaj... ovaj čovek? Zašto? Kako? Kakvi su ga mutni na-goni, strasti i ciljevi obuzeii?

Sta bi pomislila, šta bi osećala Žužana, kada bi saznala? Često je sebe ispitivao pogledom stranog čoveka. Užasavao se pri pomisli da u sebi nosi ranu, bolest, koju mora da krije. Katkad ga je mučio neobjašnjiv strah. Uveče kad bi pošli na počinak i počeli da se svlače, presvlačio je košulju sa prikrivenom strepnjom da mu je tajna možda ispisana na leđima, na samoj koži njegovog tela... Zužana će sada ugle-dati i kao da mu je već u ušima odzvanjao njen prestravljen vrisak.

Cele noći koprcao se kao u paukovoju mreži mutnih misli i

trahovanja. Nevidljiva paučina lepila mu se u snu za lice i
"ne kapke odvratnim dodirom.

Tjkus poljupca osećao je na usnama kao ujed slepog miša, .. neicog drugog nepoznatog stvorenja koje nije mogao da trgne sa svojih usana. Ono je stalno bilo tu, i nagrizalo ga. Povremeno je u polusnu rukom prebrisao usta.

„ gta ti je? — upita ga Žužana, koja se prenu iz sna, osativši kako se Janoš nemirno prevrće po krevetu.

— Hvata me neka jeza ...

— Sigurno si ozebao na kuglanju! Ne mogu da te razumem... Opominjala sam te da uzmeš kaput... Oh, bože moj, samo da ne dobiješ zapaljenje pluća!

Janoš ne odgovori. Otvorenih očiju buljio je u mrak. Nije smeo da zaspi, jer se bojao da će vikati u snu i na taj način odati sve.

Ujutru je udesio svoje poslove tako da se ne sretne s Anadom. Dokle god je mogao zadržavao se u prednjem dvo-rištu i kopao. Radio je bez ikakvog smisla i cilja. Nije ni primetio da se Žužana iznenada stvori pored njega.

— Sta radiš?

— Ovaj... kanal da oteče voda ...

I okrenu se na drugu stranu da mu Žužana ne gleda u lice.

— Opet ćeš da se zagreješ i da ozebeš...

Ne odgovori joj, samo je nemo, kao bez duše produžio da radi.

Žužana ode na drugi kraj bašte, sakupljala je suvi pasulj u korpu. Bila je daleko od Janoša, nije mogla da razgovara s njim i potpuno se zanela svojim radom, ali je Janošu sada smetala.

Nekoliko trenutaka kasnije uđe i Anada u baštu. Otvori
^ratanca od pletenog vrbovog pruća i zasta na iutarnjim
icima sunca, dok joj je po jednom ramenu i polovini lica

pala senka sa grana jabuke. Crvenu suknju zadenula je pojas, na kuku držala korito.

Izgledala je kao otelovljeno priviđenje svetlosti i boja.

Tražila je Žužanu.

Janoš joj i nehotice dobaci pogled i susrete se sa njenim Srce mu zadrhta. Smesta okrenu pogled i produži da radi Oseti da Anada još nekoliko trenutaka nepomično stoji na tom istom mestu i gleda u njega. Po potiljku i leđima osetio je njen pogled. Zatim ču da se baštenska vrata zalupiše.

Zužana se ubrzo vrati u kuću i on osta sam u bašti. Neko-liko trenutaka stajao je nepomičan. Zatim se lagano osvrnu, kao da su oko njega stajala neka nevidljiva bića, koja ga vrebaju i zagledaju mu do dna duše.

Srećom stari Mihalj dođe po njega u baštu.

— Došao ti je Ferenc. U zoru je bio na Vraninom ostrvu i rekao da bi bilo dobro da čamcem prođemo gornjim rukav-cem...

Spremiše se. Muškarci su unosili mreže u čamac, a Žužana im je spremila hranu, jer su računali da će tek kasno u noć stići kući.

Krenuše. Kad stigoše do sredine reke Janoš se još jednoni osvrnu. Anada je stajala ispred trema i kao da je i ona gle-dala za njima. Ali možda mu se to samo priviđalo jer su već bili daleko odmakli.

Sunce je žestoko peklo. Površina reke blistala se u odsjaju sunčevih zraka, a oni su u izbledelim, lakim platnenim ko-šuljama nečujno veslali uzvodno velikom rekom, ulivajući svu svoju snagu u vesla.

Obalsko žbunje bacalo je crno-zelene 'senke po srebrnastoj vodi, dok je predeo bio sasvim pust. Ali ispod njih, dole u svežoj, mutnoj vodenoj masi, kao da su nazirali lenjo pro-micanje zlatnomrkih rojeva manića, koje su sada gonili.

Stigli su lagano do divljih obala reke, dok su za sobom ostavljali skoro svaki trag ljudskog života. Janoš se otresao

mucnih misli, u njemu osta samo neko skriveno, maglovito sećanje naslade, koje je ulepšavalo svet oko njega. Ulepšavalo plavo-sivo nebo što se žarilo na plamenu letnjeg sunca, vodu što je blistala na sunčevim zracima, drveće na obali, šumu i sve ostalo. Sve što ga je okružavalo.

Posle sat i po veslanja stigoše do rukavca. Tu su pustili mreže, a onda lagano odveslali dalje. Samo su o ručku imali kratak odmor, a potom su radili do mraka. Bila je mrkla noć kad su stigli kući.

Zužana je već spavala. Jamoš se tiho svuče da je ne probudi. Dok se lagano svlačio, pade mu na pamet da je jednom, ne odveć davno, jesenas, kad je gospodičić Gergej zalutao do njih i kad su razgovarali skoro do zore, isto tako oprezno slagao delove odeće na naslon od stolice.

Legao je tada obuzet mislima kao da ga je zapahnuo život gospodičića Gergeja, sličan vlažnoj, novembarskoj buri. I tada ga je ovaj isti krevet dočekao svojim blaženim, čistim i toplim zagrljajem života.

Sve mu ovo sada pade na pamet. Zužana je i onda isto ovako ležala u postelji, zagnjurivši lice u jastuk, ruku položenu pod glavu. Raspletena smeđa kosa rasula se oko nje.

Sada ga postelja ne dočeka s nežnim mislima. Prože ga čudno i strašno osećanje, kao da je legao pored leša.

Sutradan ujutro odnese na tavan seno koje su još prošle nedelje pokosili i koje je, posivelo na jarkom suncu, stajalo u malim naviljcima dole na obali. Vilama je odneo gore poslednju gomilu sena, kada odjednom začu da su lestvice zaskripale i da se neko penje za njim na tavan. Sledećeg trenutka Anadina glava se pomoli u četvorougaoniku tavan-skog otvora.

- Da nisi video negde srp? — upita spokojnim jasnim glasom.
Zužana me je poslala, potreban nam je u bašti!

Janoš ne odgovori. Imao je utisak da Anada laže. Ali ova sumnja pretvori se u njegovom srcu u slast.

— Nisam ga video, potraži ga, biće da je ovde negde... — reče muklim glasom, u stvari, trebalo je samo da se sagne da ga dohvati sa zemlje, jer ga je malopre imao u ruci.

Anada se pope na tavan.

— Uh! Ala je ovde mračno... Zar ti vidiš ovde? ■— u stvari i nije bilo toliko mračno, sem za onog ko je došao sa jarkog sunca. Vladao je meki mrki sumrak koji su tu i tamo prosecali dugi, tanki i blistavi mlazevi sunčeve svetlosti koja se probijala kroz pukotine crepova.

Anada poče da traži srp i ubrzo ga pronađe pored Janoša na zemlji.

— Pa evo ga, tu je! — reče pomalo prekorno prigušujući kikot u glasu, kao da je razumela Janoševe misli. Stajala je pred njim spuštenih ruku i zatvorenih očiju. Kao da je nešto očekivala. Janoš je zagrlj, potraži njena usta i poče da je ljubi. Dokle, ni sam nije znao. Qvih. nekoliko trenutaka učiniše mu se kao večnost.

Anada ga odjednom odgurnu i žurno strča s tavana.

I ranije se češće događalo — nekoliko meseci je minulo od onog prolećnog dana — da njih dvoje ostami sami u sobi, ili pri dnu bašte, ili pak dole na obali. Ali do ovih susreta i sastanaka došlo je samo po sebi i nisu značili ništa. Bili su prazni, prolazni i nestajali kao i svi ostali trenuci u životu. Ali sada, čim bi sličajno ostali nasamo, njihova samoća is-punila bi se zagušljivim, slatkim uzbuđenjem i šapatom za-branjenih misli. Ovi trenuci oštro su se izdvajali od ostalih, kao da su iz mraka iznenada došli na svetlost, koja ih je zaslepila i zanela.

Isprva su se nalazili samo slučajno, ali kasnije, već prenta unapred smišljenom planu. U životu, koji se odvijao oko njih svojim jednostavnim, nepromenjenim tokom, nailazili su trenuci koje ne bi mogli da uvrste među ostale. Oni su se trudili da iskoriste baš njih. Već su znali u koje doba dana, sa kakvim izgovorom treba da prođu kroz sobu, III da siđu

obalu reke, da zastanu uveče u dnu bašte, da bi mogli da ostanu sami. Svi ostali trenuci života bili su podređeni ovim izuzetnim. Ove svoje zapletene sastanke ispredali su od du-eih odveć razvučenih niti vremena i prilika, gradeći stalno nred sobom maglovite bedeme smišljenih laži, da bi predu-predili opasnost ako ih zateknu.

Isprva su se sastajali samo tri puta dnevno. Prvi put pre podne, kada je Anada postavljala za ručak, jer je to bila niena dužnost. U to vreme Žužana se uvek zadržavala u kuhmji. Ovo je bio samo kratak i opasnostima izložen tre-nutak. Zatim, po podne, kada su stizali na obalu reke. Ovo nije moglo da pobudi sumnju kod Zužane, jer bi i stari Mihalj bio s njima. Ali je bilo lako izgubiti se ispred njegovih očiju iza drveća. Stari, i da je uočao nešto, ipak ne bi posumnjao. Jedan pokret, ili pogled, koji bi svakom drugom poslužio kao dokaz, za njega nisu značili ništa, jer svojim oslabelim vidom i otupelim mislima nije bio u stanju da opazi ono što se komeša ispod površine života.

A zatim uveče, dole u bašti. Ovo već behu duži i značajniji trenuci. Ali nikad nisu odvodili dalje od pojedinih mahnitih poljubaca i strasnih zagrljaja.

U nedelju, posle sledećeg bogatog ribolova, oni se opet na-đoše u „Divljoj guski“. Ovoga puta bili su samo njih četvoro, jer je ugljar bio štedljiv čovek, koji se samo jednom godiš-“ie, o Duhovima, pojavljivao u ovom vrtlogu rasipničkog života.

Koliko se Janošu sada učinila drukčija atmosfera gostionič^ kog dvorišta! Kao da je otada prošao čitav vek! A u stvari ^{su} se i sada ovde nalazila ista lica. Samo što]'e bilo mnogo ftianje sveta. I kuglana je opustela, jer je vrućina sve oša-mutila.

Janoš pogleda u pravcu stola za kojim je prošle nedelje eo nepoznati muškarac. Razmišljaiuci o onom događaju, a mu se učinilo da čak i kada bi naišao na nekoga ko

poznaje Anadu i mogao da mu ispriča sve o njenom dosa-dašnjem životu, on bi mu okrenuo leđa i ne bi ga ni saslušao. Ne, ni najmanje ga ne zanima ono što seranijezbivalo. Možda bi prošlost dočarala senku neke nesreće, ili jedne Ijubavi. On je želeo Anadu onakvu kakva je bila sada. Nije pitao ni za prošlost, ni za budućnost. Ovako je dobro kako je sada. Izgarao je i tonuo u sadašnjost.

Sedeli su i razgovarali. Žužana je bila raspoložena. Uzela je sa zemlje majušno mače, spustila ga na sto i sa njim se igrala.

Odjednom se nečija ruka spusti na Janošovo rame.

— Zdravo, družo!

Bio je to mlinarev sin. Janoš skoči i zagrli svog prijatelja.

— Kako si? Šta ima novoga? Jesi li se oslobodio vojske?

— Evo me već tri nedelje kod kuće. Ali prvo sam bio u gostima kod sestre.

— Gle, Imre! — reče Zužana, kada ga najzad prepozna.

— Jeste li sami? Sedite s nama, ako nemate druga posla...

Momak sede. Nije pitao ko je Anada, ali se i s njom rukova. Smatrao ju je nekom rođakom i više nije vodio габипа o njoj. Ni ona o njemu. Ona čak kao da se oneraspoložila malo što je neko tuđ seo među njih. Toliko im je bilo pri-jatno u četvoro.

— Pa hajde, pričaj, šta se sve zbililo s tobom, dok si bio odsutan... — rekao je Janoš Imreu. — Tri godine, zar ne? Tri godine te nij'e bilo?

Umesto odgovora Imre se prvo okrenu Zužani. On načini upitni pokret izvmuvši oba dlana.

— A dete? Zar još nemate dete?

— Bogami imamo! Već je napunilo dve godine!

— E to vam valja! No čika Mihalj! Kako je s lepim de-vojkama?

Tek se onda obrati Janošu:

— Sta si me pitao? Da, tri godine, družo!

po svojoj prirodi spadao je među ljude koji istovremeno vole da razgovaraju sa trojicom. Koji, ako ih pitaš, i sami oostavljaju pitanja, ali nekom trećem. I koji se, ne sačekavši odgovor, opet obraćaju drugome. Tek posle toga odgovorili su na pitanje koje im je prethodno postavljeno. Ne sačekavši odgovor na sopstveno pitanje, Imre je naglo prešao na drugu misao i više ga i nije zanimalo ono na šta se isprva ustremio nezajažljivom radoznalošću.

Sve su to bili znaci njegove ekspanzivne prirode, otvorenog karaktera i neposrednosti. Ali baš zbog toga odavao je utisak bezbojne i beznačajne ličnosti.

Bio je prilično lepuškast momak. Sa zdravom, preplanulom bojom lica, zdravim zubima i širokim ustima, malo zatu-pastim nosom i niskim čelom; kosa mu je uvek bila tršava i zbog toga je iz cele njegove pojave izbijala veselost. Na čelu mu se urezao ožiljak od udanca nožem, zadobijen u nekoj tuči. Svetloplave oči svetlucale su mu pomalo mutno i veselo od vina. Smejao se grohotom, otvorenim ustima i pri tom se udarao po kolenima. Katkada je sebi dozvoljavao i malo grublje šale, te je Žužana morala da ga opomene.

— No, no! Sad ćete da dobijete!

Janoš ga je ipak voleo i očigledno se oraspoločio kraj njega. Bio je svega nekoliko godina mlađi od njega i iz detinjstva su imali mnogo zajedničkih uspomena.

Zužana ga prekide usred govora.

— Cujte, Imre... Kako je sa ženidbom? Zar na to još niste pomislili?

— Ojoj! Ženidba! Valjda nisam lud!

Kakva je to bezobzirna izjava?

Zašto bi to bilo bezobzirno? Evo, recimo, Peter ... Čika Sandore, donesite još holbu vina! Hoćete li da pijete malo vina?

Anadi je ovaj čovek očigledno bio dosadan. Jedva je pro-

govorila koju reč sa njim, i odsutnim pogledom posmatrala goste koji su sedeli za drugim stolovima.

Uskoro krenuše kući. Imre se oprostio od njih i dok su izlazili kroz kapiju, on je već za drugim stolom ponavljao iste rečenice, kojima je malopre njih zanimao.

Zužana je išla napred sa Anadom. Govorila se malo, oko uglova usana poigravao joj je jedva primetan smešak, a oči je držala oborene ka zemlji. Ovo je kod nje bio znak da je utonula u duboko razmišljanje. Kada bi joj se Anada obratila ona je odgovarala rasejano.

U njoj se začela misao da Anadu uda za Imrea.

— Osim velikog mlina ima i mlin za so, čiji celokupan prihod sada pripada Imreu. Anada bi dospela u kuću čestitih ljudi i svakako bi bila srećna... — razmišljala je u sebi.

Ali se ovaj plan uobličavao u njoj još toliko maglovito i neodređeno, da o njemu za sada ni Janošu nije govorila.

— Mislim da bi se Janoš mnogo radovao — nicala je ona dalje svoje misli.

Stari Mihalj pričao je Janošu beskrajne priče iz vremena kada je služio vojsku. Jednolično, prekidajući katkad svoje reči smehom.

Janoš ni reči nije čuo od onoga što je stari pričao. Nije skidao očiju sa Anade, koja je lakim koracima išla ispred njega i katkad se osvrkala. Tada bi im se pogledi značajno susreli.

Stigli su kući i večerali. Posle večere Janoš bez reči počeo da se sprema. Obučio drugo odelo, u kome je obično odlazio u ribolov i potražio svoju ostvu.

— Kuda ideš? — upitala ga Zužana iznenađena.

— Idem gore do virova pored ostrva. Mesec se zamaglio i u to vreme promiču tuda velike mladice... Vratiću se do ponoći.

Zatim se obratio starom Mihalju:

— Oče, hoćete li i vi sa mnom?

Stari je sedeo na pragu i pušio lulu. Samo odmahnu glavom.

Janoš je unapred znao da stari neće poći sa njim.

U dvorištu za trenutak osta sam sa Anodom. U njemu je plamtela želja, čak mu je od nje bučalo u glavi. Zgrabi je za ruku.

— Vratću se kroz pola sata. Ostavi otvorena vrata od tvoje^{soDe} ••• Hću da govorim s tobom ...

— Jesi li sišao s uma? Ne, ne... ne!

— Hoeu!

— Ne! Uzalud ćeš doći... Ne!

Ona naglo otrča. Zasta na pragu svoje sobe, osvetljene svetlošću lampe. Janoš vide kako je još jednom nemo i ozbiljno, odrečno zavrtela glavom. I odmah posle toga ču da je iznutra dva puta okrenula ključ u bravi.

Stajao je dugo nepomičan, stisnutih zuba u mračnom dvorištu, koje je mutno osvetljivao samo bleđi mesec. Kroz otvoren prozor se čulo da Žužana pevuši u sobi. Uspavljivala je dete.

Janoš se okrete, siđe na obalu reke i skoči u čamac. Veslao je uzvodno, žestoko i svom snagom, da se oslobodi plamenog tereta svojih strasti. Nije ni primetio kada je stigao do ostrva. Ispustivši vesla, sav zadihan, gledao je ukočeno preda se u korito čamca. Tamo je ležala ostva ali je nije primećivao.

Nalazio se nad virom. Voda je lagano okretala čamac, kao da ne želi da ga ispusti iz svojih nevidljivih ruku. Mesečina se razlila po nemoj površini vode. U sparnoj toploti letnje noći samo je povremeno čarlijao vetar otuda od tamnoplavih šuma.

Sedeo je dugo nepomičan u čamcu koji se lagano okretao, ¹ nijedanput mu nije palo na pamet da podigne ostvu i da je zabode u talase, u čijim su dubinama sada — osetivši tuđi zivot nad sobom — nečujno promicale ogromne semge.

Prošao je možda čitav sat, dok je ponovo zgrabio vesla i okrenuo čamac.

Prošao je kroz dvoriste na vrhovima prstiju. Meseć je već zašao i dvorište je bilo potpuno mračno. Uputio se pravo Anadinim vratima. Oprezno je pritisnuo kvaku rukama da ne zaškripi. Bio je uveren da je Anada ipak ostavila svoja vrata otvorena.

Kvaka nije popustila.

— Anada... — šapnu on i pritisnu lice uz otvor na vratima.

— Anada ... Anada!

Nije dobijao odgovor.

Ispustio je kvaku i oteturio se dalje od vrata. Seo je na kraj trema i spustio čelo na ruku.

— Bože moj, šta si uradio sa mnom... — prošapta.

Leto se rascvetalo kao duboka cvetna čašica opojnog mirisa. Na obali sve ožive kao da su pčele zujale oko bogatog pe-hara leta. Dolazile su tarnice sa dalekih gumna, a kolena konja bila su krvava od vršidbe. Po mlinovima se rađilo i noću, a bdenje žute svetlosti lampe bilo je dokaz da život u ovo vreme hoće da iskoristi svaki trenutak. I na vodi je vladala živost. Zitom natovarene lađe plovile su rekom, raz-noseći među svojim rebrima otkucaje srca života po nepo-znatim gradovima. Pojavljivali su se ljudi koji se odavna nisu viđali u ovim krajevima, ili su bili potpuno nepoznati; iz dalekih predela pristajale su lađe i ispunjavale vazduh glas-nim govorom, novostima i raznovrsnom novom robom.

Jednog mračnog praskozorja pojaviše se i u Janoševom dvorištu nadničari, koje je prethodnog dana Žužana najmila na žitnoj pijaci, da i oni ožanju na svojoj zemlji. Skupiše se u dvorištu, i njihove kose, prebačene preko ramena, ocrta-vahu više njihovih glava blistave lukove.

Obe žene bile su na nogama od jutra do mraka i imale pune ruke posla pri kraju poljskih radova. Muškarei su za to vreme plovili po reci i obilazili daleke ribarske kuće. Kat-^{kad} su ostajali i po dva-tri dana.

uobičajeni način života, koji je omogućavao Janošu i Ana-

di da se po nekoliko puta dnevno sastanu neopaženo u kući ili oko nje, toliko se sada izmenio da je katkad prošlo po nekoliko dana pre no što bi se videli.

Jednog popodneva, kada je Žužana otišla da obiđe nadni-čare, a stari Mihalj još od jutra bio u mlinu, Janoš siđe u baštu iza kuće, jer je video da je Anada pošla onamo pre nepunih četvrt časa. Potraži je, ali je ne nađe u bašti.

Zaviri u njenu sobu, ali nje ne beše ni tamo. Poče da je glasno doziva po imenu. Anada se ne javi. Prođe pola sata, ali nje nije bilo.

Janoša obuze neko nejasno osećanje Ijubomere. Trebalo je da Anada budno pazi na ono što se događa, kao i on. Ostali su sami u kući, a to se već nedeljama veoma retko dešavalo. Trebalo je da i ona čeka, da zna, da oseti trenutak kada će moći da mu poleti u zagrljaj. Pa gđe li je onda?

Svakako ima da posvršava neke važne poslove, možda je Žužana od nje nešto tražila, te ona sada mora to da uradi. Ali ipak je mogla da odvoji bar trenutak vremena za njega! Gde li je?

Sišao je na obalu reke. Bio je mrzovoljan i već izgubio nadu da će Anadu uskoro pronaći. Bar ne dok se Žužana i njegov tast ne vrate.

Ali tek što je pošao putanjom, na svoje najveće iznenađenje vide ispred sebe Anadu kako šeta s jednim muškarcem i on istog časa pozna Imrea, mlinarevog sina.

Zasta zapanjen. Ošinu ga munja podozrenja i kao da su mu za nekoliko trenutaka zamrle i misli. Ali odmah posle toga i sam pronađe opravdanje za Anadin postupak. Njih dvoje se nisu krili! Šetali su nedaleko od kuće, putanjom kojom su mogli da sretnu rmnogo sveta. Eno im dolazi u susret skeledžijin zet. Imre mu se javlja i u prolazu dobacuje nekoliko reči. Ne, ovde ne može da bude govora ni o kakvom nesporazumu. Da među njima ima neke tajne, lako su mogli da nađu drugo mesto za sastanak. Anada je sigurno sišla

obalu reke i slučajno sreća Imrea, i, sasvim prirodno, oošli su zajedno nekoliko koraka, a za to vreme razgovaraju. Ali čim je samom sebi objasnio sve ovo i uspeo da se smiri, odjednom ga ponovo obuze besomučna sumnja i oštar bol. Pred njim se nalazila stvarnost, za koju se *moglo* naći objašnjenje, ali se nije mogla poricati: kraj Anade se nalazi muškarac sa kojim razgovara, s kojim izmenjuje misli i reči, sa kojim ima o čemu da priča. Koliko god su ta saopštenja beznačajna, ljudska reč krije u sebi neobičnu silu, prodire u meso onog kome je upućena, tu zastaje, ostaje da miruje negde na dnu i posle izvesnog vremena ponovo zatreperi... Razgovor u četiri oka između muškarca i žene uvek može da krije u sebi *nešto* što će ih nehotice i mimo volje zbližiti.

O čemu razgovaraju? Sta imaju jedno drugom da saopšte? A šta ako su se već ranije sastajali? Sto njega nije pozvala?

Sta da radi? Da pohita za njima i da ih stigne? To ne bi bilo dobro, jer bi ga uzbuđenje izdalo i možda bi doveo sebe u smešan položaj. Odista! Zašto on sada mora da pomišlja na naj'gore?

I ponovo je iznalazio stotine razloga kojima je na brzinu uspevao da umiri sebe, ali ga je sledećeg trenutka opet obuzimalo najernije očajanje.

Okrenu ne i vrati u kuću. Sede na trem, uze knjigu u ruke, ali nije bio u stanju da čita. Ubrzo stiže i Anada.

— Gde si bila? — upita je Janoš.

— Bila sam dole na obali.

— Sama?

■i ne sačekavši odgovor, ne dajući Anadi vremena da slaže ¹ «a samim tim on (ne Anada već on sam!) sve izgubi, brzo dodade:

- Video sam te da si šetala sa Imreom.

— Da. Išao je u veliki mlin. Kaže da ima veoma mnogo posla, jer mu je otac već dva dana bolestan...

Sve je to ispričala mirno i na izgled veoma raspoložena. Ali Janoš je iza vedrih reči tražio nešto, neku tajnu, neku senku sličnu crnim gušterima što uplašeno nestanu ispred suncem obasjanog kamena.

Anada primeti da nešto nije u redu.

— Zašto me tako gledaš?

Janoš ne odgovori. Kao da mu je pogled imao kandže koje se zariše u Anadine oči. Ove kandže zgrabiše, grčevito ste-goše i pritisnuše Anadin pogled. Janoš je netremice gledao u nju i nije progovorio ni reči. Njegovo ćutanje je još više žestilo Anadu.

— Šta hoćeš? Zašto me tako gledaš?

— Sta imaš ti da razgovaraš sa onim mladićem...

— Ja? Sta imam da razgovaram sa onim mladićem? Na šta misliš?

Sada je već razumela Janošev izbezumljeni pogled. Na-smejala se.

— Šta imam da razgovaram s njim?

U njenom smehu bilo je nečeg tuđeg. Tako se bar Janošu činilo. Anada htjede da pođe kao da je uvređena. Ali je Ja-noš zgrabi za ruke.

— Jeste li se sastajali još koji put?

— Pusti mi ruku!

Janoš stište još jače.

— Pusti mi ruku! — uzviknu Anada, sa vriskom bola u glasu.

Janoš je pusti i odmah zatim se sruči na stolicu. Gledao je preda se u zemlju tako izbezumljenim pogledom da se Anada, u kojoj je buktao plamen srdžbe — zbog čega joj se lice zacrvenelo — tog trenutka sažali na njega. Priđe mu i pomilova ga po glavi.

— Ala si glup ...

Sede kraj njega i dugo je nepomično posmatrala njegovo lice opakim i blaženim osmehom žena kojim one posmatraju muškarca kada ovaj zbog njih pati. Ovo im pričinjava nasladu koja ih prožima do dna srca, čak i kad u suštini nisu rđave.

— Za mene je to strašno... — šapnu Janoš.

Anada ga obgrli oko vrata, privuče njegovu glavu i poče da ga ljuška, razigrana kao da je on dete. Ali odjednom ga pusti, jer se na putu kraj obale pojavi stari Mihalj. Vraćao se iz mlina.

Anada se jednim skokom udalji od Janoša, ali krijući se iza jednog stuba šapatom mu dobaci nekoliko reči. One za-neše Janoša kao da mu je neko preko glave prebacio mirisavi veo koji ga slatko guši.

— Večeras dođi u moju sobu ...

I nestade posle ovih reči.

Janoš je istog časa skovao plan. Večeras treba da obidem sa tastom gornje ribolovne stanice i ovaj posao treba da potraje do jutra. Biće podne dok se vratim. On će starog iskrcati na jednoj od bližih stanica i sam će krenuti dalje.

Jedva je čekao da pođu i da prođu ovih nekoliko časova uzbuđenja od kojih mu se sušilo grlo. Morao je da prikupi svu svoju snagu da za vreme večere izgovori nekoliko beznačajnih reči i da se ne oda. Nije smeo da pogleda u Anadu, kao da se plaši da će obnevideti gledajući je. Ne zato što ga je zanela, već zato što je bio svestan svog greha. Ali je Anada bila za čudo mirna i neposredna, te Janoš već poče da sumnja, da li je odista dobro čuo njene reči, ili mu je samo njegova mašta došapnula?

Koliko god se trudio da prikrije svoje unutrašnje uzbuđenje, Zužana je ipak primetila neku promenu na njemu. Zašto si tako mrzovoljan? Nisam raspoložen da sada obilazim stanice ...

— Pa nemoj da ideš!

— Obići ću ja to i sam — primeti stari.

— Sada je već svejedno — odmahnu Janoš.

Anada je nešto sređivala na krevetu i slušala ovaj raz-govor okrenuta leđima. Janoš nije pogledao u pravcu nje, ali oseti da se Anada osvrnula kao da krišom traži njegov pogled.

— Kada se vraćate kući? — upita Žužana.

— Mislim da će već biti podne... — reče stari Mihalj. Janoš je ćutao. Gledao je ukočeno u ivicu tanjira, aU je svom snagom želeo da svoje misli prenese na Anadu, zna-jući da pre odlaska možda neće imati prilike da šapatom izmeni ma i jednu reč s njom.

Anada kao da je osefla napor Janoševih misli, tiho se nakašlja. Ovaj kratki, nervozni, pa ipak zamišljeni kašalj je trebalo možda da znači da su do njenih osetljivih živaca doprle misli koje su zračile iz Janoševe duše.

Ubrzo se ukrcaše u čamac. Noć je bila mračna, mesee se niotkuda nije pomaljao. Samo se površina vode maglovito odvajala od crnih obala, kao da je reka duže zadržavala iš-čezli sjaj posle zalaska sunca. Ali se i voda jedva nazirala.

Veslali su već dobrih pola sata, kada daleko ispred njih zablistaše na obali crvene svetlosti buktinja. Ubrzo stigoše do prve ribolovne stanice. Tamo se već uveliko radilo. U svetlosti buktinja voda je izgledala crna, a kada bi pljusnuo koji talas, prelivala se blistavim, crvenim sjajem kao krv. Kada su momci ribari izvlačili velike mreže, beli trbusi riba koje su se praćakale u mračnim mrežama, izgledali su kao da ih je neko umočio u razblažen rastvor karmma. Zagušljivi dim vraćao se na zemlju i mešao sa letnjim mirisom usta-jale vode u lokvama kraj obale. Iznad blistave crno-crvene vode, u svetlosti buktinja, ljudi su se kretali kao bestelesne senke.

— Ostanite vi ovde, oče — reče Janoš starom — a ja ću poći sam do gornjih stanica ...

Tjskoči u čamac i čim izađe iz svetlosti kruga bukjinja, odvesla pravo kući.

Bio je mrkli mrak kada stiže. Možda bi čak i zalutao da
u „vetiljke mlina nisu pokazivale put. Sipila je topla kišica,
u dvorištu je bilo toliko mračno da je samo, pipajući stu-bove i zid mogao da dospe do Anadine sobe. Obema rukama uhvati kvaku i pritisnu je zaustavljajući dah, da ne bi slu-čajno podigao buku.

Kvaka popusti.

Uđe u sobu i ispruži obe ruke u mraku. Opreznim, sitnim koracima pođe prema Anadinom krevetu. Trenutak kasnije dodirnu ispruženim rukama Anadino rame. Anada je sedela u postelji onako kako se digla sa jastuka, čuvši bojažljivo pritiskanje kvake na vratima. Janoš kao da oseti pritisak na Anadinom sreću, jer je i ona zaustavila dah, i učini mu se da u mraku vidi njene prestravljene i razrogačene oči. Onda ona ispruži ruku braneći se i pokušavajući da ga udalji, ali se branila slabo, kao da to beše samo nemoćni titraj savesti. Njena mišica bila je vrela kao žar.

Janoš pade pored postelje i zari lice u pokrivač. Postelja žene odisala je mirisom i toplinom. Njegova ispružena ruka, odmarajući se od pređašnjeg samosavlđivanja, stezala je isprepletanim prstima Anadinu ruku, koja je podrtavaia. I kao da im se duša slivala i strujala kroz spojene ruke.

Tog trenutka začuše se koraci u hodniku. Neko se, noseći sveću u ruci približavao vratima. Videlo se kako treperava svetlost sveće pada napolju preko belih stubova, koji su se Pojedinačno pomaljali iz mraka.

Bila je to Zužana.

Nije ušla u sobu iako su vrata bila otvorena. Nagnula se kroz prozor i uplašenim glasom doviknula:

— Anada jesi li budna?

Anada nije odgovorila, Janoš oseti da se prepao.

2-nžana zakuca na prozor.

— Anada!
— Šta hoćeš? — upita Anada sanjivo.
— Jesi li ti malopre išla po dvorištu? Učinilo mi se da čujem korake.
— To sam bila ja!
— Oh, bože moj, toliko sam se uplašila.
Okrenula se i vratila u istom pravcu. Svetlost sveće pre-letela je preko stubova i ubrzo je opet zavladała tišina.
Oni ostadoše u mraku, dok su im srca pomamno kucala. Prsti su im još uvek bili spojeni, ali ih je sad spajala strava.
Anada odjednom istrže svoju ruku:
— Sad idi! Idi!
Glas joj je bio tako odlučan i osoran da se Janoš podiže i iziđe.
Napolju je zastao u mračmom hodniku. Čuo je kako Anada dva puta okreće ključ u bravi, podrhtavajući od gneva.

Davno pre svanuća seo je ponovo u čamac i obilazeći u veli-kom luku buktinje prve ribarske stanice, stigao do drugih stanica. I upita ljude koji su tamo radili:

— Da li je moj tast u međuvremenu navraćao ovamo?

— Još nije — odgovoriše mu ljudi. Ovo ga umiri.

Kiša više nije padala, a površina vode, prelivajući se opal-nim sjajem, postepeno postade svetlija. Lagano počеше da se ocrtavaju obrisi drveća na suprotnoj obali. Tu i tamo među zelenilom, pozdravljala je zoru poneka ptica sanjivim otegnutim zviždukom.

Janoš se izvali na zemlju i umota u svoj kaput. Iako je posle neprospavane noći i napornog veslanja od nekoliko casova osećao telesni umor, u njegovom premorenom telu plamtela je strast. Uzalud je pokušavao da zaspi.

U njemu su se rađala sećanja na značajne i svirepe tre-nutke minule noći. Ova sećanja razlikovala su se jedna od drugih kao vatra i led. Zapahnula bi ga vrelinom, ili ga sledila.

Zadrhtao je od neopisive slasti oživljavajući u sećanju renutak kada je kvaka popustila, kada je ušao u Anadinu i pipajući po mraku dodirnuo njeno rame. Miris i top-

lina koje je tada osećao oko sebe, prožimali su ga sada to-likom snagom, da mu se ote jauk.

Zatim ga obuze ledena strava setivši se trenutka kada se Zužana pojavila u hodniku. Iza njegovih sklopljenih očij-ų treperila je svetlost sveće, kao da je to bila sama smrt, III neko neobično, užasno ništavilo.

Duša mu je bila rastrzana između ove dve krajnosti. Pre-moreno telo se potpuno umrtvilo, ali je savest oštro i bolno bila budna.

Po povratku kući jedva je sačekao da ostane nasamo sa Anadom. Ona je bila upadljivo mrzovoljna, ali ni reči nije progovorila o noćajšnjem događaju. Kada Janoš htede da je poljubi ona mu se ote.

Nekoliko đana ona je izbegavala da se sretnu.

Janošu se činilo da se oko njega zamračila sva svetlost života. Pomisao na Žužanu bila mu je mrska ali to ni sa-mom sebi nije smeo da prizna. Zužana je bila samo sredstvo u rukama slučaja, iza koga je naslućivao veću silu.

Sve svoje nežne misli upućivao je Anadi, čija je mrzovolja bila dokaz da je i njoj nedavni događaj pričinio mnogo muč-nih časova.

Sta bi mogao da pokloni Anadi? Stalno mu je to bilo u glavi. Po stotinu puta zamišljao je neki skup poklon, izgo-varao reči kojima će ga predati Anadi, video u mašti pokret svoje ruke, dočaravao sebi blesak radosti na Anadinom licu i sve ga je to ispunjavalo slatkim osećanjima.

Jednog jutra otišao je u grad. U maloj kožnoj kesi poneo je sve svoje zlatnike. Satima se muvao pred izlozima radnji, napajajući oči pojedinim predmetima, ali nikako nije mogao da se konačno odluči.

Najzad uđe u jednu zlatarsku radnju.

— Dajte mi ovaj đerdan sa kamenom. Sa plavim kame-nom.

Zlatar zatraži šezdeset zlatnika.

On se zaprepasti. Imao je svega pedeset i tri zlatnika. Ali držeći u ruci tanki lančić, koji mu se onako hladno uvijao oko prstiju i na dlanu osetio dodir plavog kamena što mu se smešio nadzemaljskim sjajem, obuze ga blaženo osećanje čoveka koji čezne da nešto pokloni. Na neki način morao je da oduška strastima koje su mu razdirale dušu.

— Skupo je — reče neubedljivo.

— Zalim. Ne mogu da vam ga dam jevtindje...

Cenjkao se pola časa. Povremeno bi mu sve to izgledalo glupo i tada bi prišao vratima, ali ga je trgovac svakom pri-likom pozvao da se vrati. U međuvremenu, ošamutio je Janoša bujicom reči, ispričao mu je ceo svoj život i Janoša ta-kođe ispitivao o svemu. Na kraju svog govora uvek bi po-menuo nakit, ukrašavajući ga svim pridevima oduševljenih pohvala.

Pogodiše se najzad za četrdeset pet zlatnika.

Janoš krenu kući najkraćim putem. Zurio je, ali kad bi povremeno ipak zastao, svaki put bi izvukao đerdan iz džepa i pažljivo, zaustavljajući dah, razgledao kamen.

Anadu zateče u njenoj sobi.

— Doneo sam ovo tebi — reče i spusti poklon ispred nje na sto.

Smešio se ali se ovaj osmeh znatno razlikovao od osmeha koji je on unapred zamišljao na svom licu. U mašti je zamislio da ovaj osmeh bude snishodljiv, kao da dolazi sa visi-ne, pa ipak da odiše ljubavlju. A sada se smešio pomalo sme-teno i nekako čudno, usne su mu se trzale i po njegovom licu Pre bi se reklo da mu se plače.

Anada uze u ruke majušnu kutijicu, pažljivo je zagleda, a zatim je otvorila. Izvadi iz nje nakit, ali joj izraz lica osta isti. Netremice je gledala u Janoša:

— Ovo je za mene?

Janoš klimnu glavom.

Anada spusti nakit ponovo u kutiju. Zatim je pruži Janošu:

— Uzmd. Meni to ne čini zadovoljstvo.

— Mogla bi da ga nosiš ...

Zatim dodade:

— Reci Zužani da si ga dobila od onog poznanika...

Ali se istog časa pokaja, čim izgovori ove reči, jer je Ana-din nemi pogled bio pun odbijanja. Tiho, bezmalo tužno, ali odlučno ona izusti:

— Ne. Ne treba mi.

Na Janoševom licu se namah pojaviše znaci unutrašnje patnje i oni pobudiše sažaljenje u Anadi.

Nagnuvši se bliže njemu, obgrli ga obema crukama i iz ne-posredne blizine dugo mu je gledala u oči, tako da Janoš jasno uoči zlatne tačkice koje su blistale u njenim tamnim očima.

Njen pogled bio je prožet tugom, praštanjem, utehom i ne-kim čudnim osmehom. Ona poljubi Janoša u usta dugim poljupcem. Ovo je bio prvi poljubac posle onog noćnog do-gađaja.

Odmah zatim pođe prema vratima. Janoš se diže i uhvati je za ruke. Šapatom joj reče:

— Uzmi, meni za ljubav ...!

Anada pogleda u njega i bez reči zavrte glavom. I istog časa izađe iz sobe.

Janoš osta sam. Zagleda malu crnu kutijicu u kojoj se na-lazio đerdan i koju je u mašti ispunjavao tolikim sjajem. A sada kao da je sav ovaj sjaj iščezao iz nje.

Sutradan se ponovo pojavi kod zlatara.

— Predomislio sam se. Hoću da vam vratim đerdan... Zlatar ga je merio neprijateljskim pogledom.

— To je nemoguće, sasvkn nemoguće.

I ponovo pritisnu na oko zlatarsku lupu u drvenom okviru sličnu velikom zapušaču, pa produži da radi.

Janoš je zbunjeno stajao za tezgom. Zavlada duga, mukla tišina. Zlatar se ponašao kao da u radnji nikoga nema.

— Zašto nećete da vam ga vratim? — progovori Janoš. U glasu mu zadrhta prigušena srdžba.

Zlatar kao da se uplašio zvuka njegovog glasa. Ustade, dodirnu Janoša po ruci i veoma blago mu reče:

— Ne mogu. Verujte, ne mogu. Moje zanimanje je da nešto prodam. Od toga živim, od toga hranim svoju decu. Zamisli-te: sa mnogo truda i sreće ulovite ribu, kakva vam se u go-dini samo jednom ili dva puta hvata na udicu. I sada vam dođe neko i zahteva da je vratite u vodu. Ne, to odista ne možete da tražite od mene.

Vrati se na svoje mesto, sede i opet namesti lupu na oko.

Janoš se ujedao za usne od besa.

— Koliko dajete za njega?

— Dvadeset — odvrati zlatar ne dižući glavu.

Janoš u znak zaprepašćenja prekrsti ruke na grudima. Ali u ovom pokretu bilo je i izvesne pretnje.

— Dvadeset pet — reče zlatar.

Janoš mu najzad za trideset zlatnika baci nakit na tezgu.

Izišao je na ulicu. U glavi mu se sve vrtelo. Saznanje da je uzalud izgubio petnaest zlatnika ispunjavalo ga je prodornim bolom. Svaki od ovih petnaest zlatnika nanosio mu je po jed-nu ranu. Tog trenutka osećao je opet da svaki od ovih malih zlatnika ima svoju dušu, svoju istoriju, svoje rođenje, a bezmalo i svoje ime. More truda, znoja, pobožnog sećanja, uspomena, nada, predviđanja i nežnih misli behu vezani za svaki pojedini komad.

Juče, kada je kupovao nakit, nije osećao ništa. Ali mu je sada njihov nestanak razdirao dušu.

Krenu prema krčmi, u koju je katkad zalazio kao momak.

Počeo je da pije. Glava mu je bućala od zažarenih misli. I

^u toj zažarenoj magli stalno se pojavljivao Anadin lik. Video

³ Pokrete njenih ruku, luk njenih obrva i tajanstveni sjaj

^oji lebdi na dnu njenih očiju. I ponovo vide sebe one noći, ako ispruženom rukom pipa po mračnoj sobici.

Vise nije pomišljao na zlatnike. Pio je sve više i više. Za-tim je poŕeo glasno da peva. Ubrzo je obilazio druge stolove i nepoznatim ljudima padao oko vrata. Smejao se i plakao. Uskoro su već mnogi sedeli za njegovim stolom, a oko njega se poređale sviraci.

Oštra, divlja svirka ošamuti ga i baci u raspoloženje od koga mu se učinilo da će mu se duša otkinuti.

Počeo je da lupa i razbija. Ostali su to primili sa grohot-nim smehom. Osvrtao se oko sebe, ali nije bio u stanju da razabere pojedina lica. U sećanju mu je ostao samo poneki opuštenu, prosedi brk, po koji zatupasti crveni nos, ili u sme-hu razjapljen ust sa žutim zubima. I sam nije znao dokle je trajala ova mahrita pijanka.

Probudio se u krčmi za stolom. Zaspao je sa glavom na rukama. Tada već nikoga nije bilo oko njega. Krčmar ga je drmusao za rame da ga probudi i uputi kući, jer je hteo da zatvori krčmu.

Teturajući se u pravcu svoje kuće, zasta, jer mu se čmilo da je svoje zlatnike prosuo među svirače i ljude koji su sedeli oko njega. Ali nije znao da li je to bilo odista tako ili je sa-mo sanjao?

Pretraži džepove.

Kožna kesa bila je prazna.

Pranađe svega jedan jedini zlatnik u jednom džepu.

Počeo je da zvižduće, iskrivivši usta na jednu stranu, pre-lazeći svakog časa u drugu melodiju. Pijanim zviždukanjem hteo je da sopstvenu pažnju odvraći od stvarnosti.

Zužana ga je čekala budna. Večera je još stajala spremna na stolu. Iako je već svanjivalo.

— Gde si bio? — upita ga ona zgrozivš se, plačnim glasom, jer je smesta uočila da je Janoš pijan.

— Gubi se odavde! — zaurla Janoš.

On jurnu i udari je. Zatim se upola obučen srući na krevet.

Savladao ga je san. Ali i u snu stalno je u blizini čuo Žu-Žanin prigušeni tihi plač.

Ujutro, kad se probudio otrežnjen, nikoga nije bilo u sobi. Drhtao je od zime celim telom. Bacivši pogled kroz prozor vide da Zužana mirno radi u bašti.

Obuze ga toliko sažaljenje prema njoj da je poduprevši gla-vu rukom dugo sedeo nepomično u istom položaju.

Zatim žurno uze kaput i brzo ode u grad. Uđe u radnju sa tkaninama i za svoj poslednji zlatnik kupi materijal za ha-ljinu žute boje kao jagorčevina, znajući da ga Žužana žarko želi.

Cim se vrati potraži je. Ona mu okrete leđa. Ali je on zgra-bi za ramena, obrnu licem k sebi i poljubi u oko.

A onda joj dade paket.

Zužana ga otvori, pogleda tkaninu i vrisnu od sreće.

Razumela je sve.

Pritisnuvši lice na Janoševe grudi, zajeca kao dete.

Trgovačke lađe, koje su dolazile izdaleka nisu donosile sa-mo bučne ljude i novu robu, već je ispod mračnih prostorija — pod palubom, tu i tamo kao pacov šmugnula i našla uto-čište po gradovima duž obale poneka ubitačna zarazna bolest. Jedna od ovih lađa donela je pre tri godine srdobolju i tada je ona nalazila svoje žrtve prvenstveno među decom. A sada su se sa svih strana čuli zastrašujući glasovi da se opet po-javila tifusna groznica, za koju se već više od petnaest godina nije čulo. Razume se, nije se moglo znati koja ju je lađa donela. U dvorištu „Divlje guske" sakupljali su se ljudi pre-stravljena lica. Jedan od momaka iz mlina tvrdio je da je te iste noći video nešto neobično u blizini žitnog trga. Sa broda „Ramna" skočila je ogromna bela Macka u vodu, isplovila do obale, i čudno maučući nestala među žbunjem.

Bilo je ljudi koji su značajno klimali glavom, saslušavši priču mlinarskog momka, jer je u ovom kraju vladalo suje-verje da se duh tifusne groznice krije u belim mačkama koje nemaju nijedne šarene mrlje. Za vreme poslednje rednje uta-manili su sve bele mačke (zato se zaraza više i nije širila) i otada nisu ostavljali u životu nijedno belo mače.

Iz logora ugljara jedna služavka je plačući donela poruku krezube kćerke udovca ugljara, da joj je otac tog jutra umro.

Smrt se, dakle, nalazi već u susedstvu. Iščekivali su samo koga će od njih da zgrabi. Okrećili su sve pragove, jer po starom iskustvu ovako bolest teže ulazi u kuću. Beli pragovi kao da su se kezili i podsećali ukućane na mrtvačku lobanju.

Prošla je nedelja dana da niko u kući nije dobio groznicu. Kad god bi stigla, Zužana je uplašeno i zamišljeno spuštala ruku na detinje čelo, a katkad i na Janošovo.

Jednog popodneva Zužana pozva Janoša u stranu. Osme-hujući se, ali veoma slabim glasom, ona mu reče:

— Cuj, čini mi se da imam groznieu...

Janoš pretrnu.

— Moraš smesta da legneš!

Pozvaše Anadu. Ona opipa Zužanino čelo.

— Ne boj se, ništa ti neće biti... i ja sam to jednom prebolela.

Uhvati je za ruku, povede u sobu i položi u postelju. Ja-noš odjuri u grad po doktora Samšona.. Jedva ga je prona-šao, jer je grad bio pun tifusnih bolesnika i gospodin Šam-šon je morao da trčkara od jutra do mraka. Već se spuštalo veče kad su stigli i prišli Zužaninoj postelji, koju je dotle očigledno iznurdla groznica. Doktor je pregledao i kada]*e posle nekoliko minuta iz svoje crne torbe izvadio lekove, koje je uvek nosio sobom, saopšti Janošu:

— Bogme, to je tifusna groznica... Ona mora da bude od-vojena od ostalih. Ko će da neguje bolesnicu?

— Ja! — reče Janoš.

— Ja ću je negovati — reče Anada i kao da zvukom svoga glasa potisnu Janoša u stranu.

Gospodin Samšon dobaci Anadi letimičan pogled.

— U redu. Biće bolje da je vi negujete. Zene se u to bolje razumeju.

Izgleda da nije poznao Anadu. Kađ je pre nekoliko meseci bio ovde, nije je u stvari ni video, video je samo žensko telo *zvađeno iz vode, čije je lice ličilo na masku smrti. Ali i da se

sećao nje, ne bi na to obratio pažnju. Gospodin Šamšon je poz-
navao sanao dve vrste ljudi: bolesne i zdrave. Sve ono što se nalazilo između
ove dve međe, strašni, krvavi tragovi između života i smrti, uopšte ga
nisu zanimali. Kad bi ukazivao pomoć onesvešćenom čoveku, on
nikada nije pomišljao kakva li je munja bola ili užasa ošinula tog
čoveka. Pomišljao je samo na sredstvo koje će mu povratiti svest.

I sada je spokojno zatvorio svoju torbu, glasno poželeo la-ku noć
ne gledajući ni u koga i otišao, ne vodeći računa šta znači i kakve
misli budi u Anadinoj i Janoševoj duši Zužani-na bolest.

Presvukoše dete, i preseliše ga u drugu sobu, a Anada celu noć
probdi pored Žužanine postelje. Ujutru se za trenutak sastade sa
Janošem. On ju je gledao zahvalnim pogledom.

— I ti se igraš svojim životom... — došanu joj.

Anada sleže ramenima. U uglovima njenih usana pojavi se onaj
čudni osmeh, koji ju je preobražavao u tajanstveno, go-tovo
nadzemaljsko biće.

— Ja se ne plašim smrti... Ako se sećaš, govorila sam
i vama ranije o tome. Kad bi mi smrt došla u susret, ja ne
bih ustuknula... često čak i čeznem za njom... U mojim
očima smrt je nešto što može sve da ulepša, očisti i smiri...
Veruj mi, ja često zavidim mrtvima ...

Njene reči nisu odzvanjale kao odjek slomljene i rastrojene duše —
već joj je u očima titrao jedva приметni plamen, kao da je govorila o
mislima koje su zračile iz najskrivenijeg ku-ta njenog bića.

Gospodin Šamšon je najstrože zabranio da, osim onoga ko neguje
bolesnicu, ma ko uđe u njenu sobu. Objasnio je da je to u interesu
čitavog stanovništva i da nema nikakvog smisla da se izlišnim
požrtvovanjem širi zlo.

Janoš je stao kraj otvorenog prozora i odande doviknu Zužani:

— Kako se osećaš? Je li ti bolje?

— Oh, mnogo bolje! — odgovori Zužana začudo svežim glasom.

Ali Janoš je znao, da to još ništa ne znači, jer tifusna groz-nica ujutro nestaje, da bi uveče žešće spopala bolesnika.

Anada je predano negovala Zužanu. Pazila je na svaki njen mig, a izlazila iz sobe samo kad bi Zužana malo zadremala. Tada bi se srela i sa Janošem ali ovi su&reti nisu bili ispu-njeni divljim, uzbuđujućim napadima, vrelim poljupcima i strasnim zagrljajima kao ranije, kada je Žužana bila zdrava. Kao da su i bez reči oboje osećali da ne mogu da prevare Žu-žanu koja se bori sa smrću.

Tih dana Janoš je provodio besane noći. Ležao je u mraku otvorenih očiju i mislio na Zužanu. Srce mu se ispunilo lju-bavlju i bolom. Obnavljao je u sebi sve uspomene od prvog susreta sa njom. One jesenje večeri kada se na zavijutku reke pojavila dereglija natovarena crepovima za gradske krovove, on je stajao na obaM i odjednom začuo uzbuđljive uzvike. Gore na palubi trčkarale su dve prilike, a zatitn je video da su odrešile čamac i da, napuštajući veliku crnu deregliju, ves-laju u pravcu obale. Stara dereglija lagano je tonula. Poste-peno ne osta od nje ništa, sem crnog vrha naslaganih crepova. A onda je nestao i on. Zužana je stajala na obali lica bleđa kao smrt i posmatrala deregliju kršeći ruke. Pored nje je sta-jao otac. Jasno se sećao Zužamnog izraza, video je pred so-bom pamučnu maramu boje crnog vina, unakrsno vezanu preko grudi, koja je širila čudan miris vlažnog, bojenog pa-muka. A zatim, posle dve nedelje opet je ugledao Žužanu na obali. Iskrsla je među drvećem u blizini logora ugljara, crve-na suknja joj beše zadenuta za pojas, u rukama je nosila ve-Hku korpu od vrbovog pruća u kojoj je donela rublje da se suši. Među belim zubima držala je cvet bele rade. Obnovio 3° u sećanju svaku reč njihovog tadašnjeg razgovora, osetivši u ^{stcu} plameni dodir i opojni teret ovih rečd.

No, hajde pogodite gde ste me već jednom videli!

- Sta mi vredi da pogodim!
- Ja sam stajao na obali, kada vam je dereglija potonula!
- Tada je već bio mrak.
- Kakav mrak! Samo ste vi bili uplašeni!
- Nemam običaj da se plašim!
- Kako se zovete?
- Pogodite!

Ove reči čuo je sada iz strašne daljine, kao da to behu ta-janstveni povici prošlosti.

Kasnije su otišli da se venčaju. Po trošnim, šarenim koc-kama crkve, u mukloj tišini nekako su čudno zaškripale Žu-žanine nove cipele, kada su bojažljivo zaneti svečanim tre-nutkom stupili pred oltar. A tek kad je Zužana rodila dete! Bilo je studeno zimsko veče kada je babica stigla. On je izi-šao u dvorište, naslonio se o gredu vratnica i izlažući lice snegu i vetru, mislio je šta bi bilo da Zužana umre. Toliko puta je već slušao da žene umiru na porođaju. Sišao je na obalu reke i u mraku oslušnuo pucanj ledenih santi i gakanje divljih gusaka iznad glave. Tada mu se ova misao zarila kao nož u potiljak. Osećao je da je Žužana za njega mnogo više od žene i ljubavi, bračnog druga i sreće — njemu je tada Žu-žana ispunjavala život, njena krv i njena duša su se stopili s njegovom.

— Hodi ovamo, kud tumaraš! Rodio ti se sin!

Sad ga ponovo potrese ovaj uzvik i vide sebe pored Žuža-nine postelje, s nekim čudnim, skoro suludim osmehom, kako okreće glavu levo i desno, jer mu grudi pritiskuje novo i sil-no osećanje, dok dete — naborana sitna Дца, jedva većeg od jabuke — ječi životinjskim glasićem.

Ponovo je u sebi oživljavao sva ona osećanja koja su ga obuzimala na obali reke, dok je Zužana u mukama lebdela nad ponorom smrti. Tada su u njemu kiptela buntovnička, bogohulna, pomamna osećanja pri pomisli da bi Žužana mogla da tunre. Iako se sve ovo njemu samo priviđalo, jer

nije bilo nikakvog razloga da se plaši nenormalnog porođaja, ipak ga je i najmanja mogućnost neke opasnosti zapljusnula talasom plamenih misli i on je upola lud hodao po mraku, na obali zaleđene reke.

I sada eto, Zužana kao da već leži u uljuljkujućem zagrlja-iu smrti. Trebalo bi da se dogodi neko čudo pa da ostane u životu. Kada je večeras upitao gospodina Šamšona, doktor je samo podigao guste obrve i izvurno dlanove, kao znak da ne može da kaže ništa dobro, mada je gospodin Samšon pored raznih bočica sa lekovima uvek imao i uzvišene reči utehe.

Da, Zužana će umreti, u to se više ne može sumnjati. Ali se u srcu nije bunio protiv ovih misli. Ispitivao je sebe, ali u ovom pomirljivom stavu nije nalazio ni malo samoživosti sa svoje strane. Ipak bi u njegovom položaju bilo razumljivo i ljudski da se iza tužnog lica krije radost, jer je u njemu odavno ugasla ljubav prema Zužani i sad su ga sva osećanja, misli i strasti gonili ka Anadi, mnogo dubljim i pomamniim plamenom no što je to nekada bio slučaj sa Žužanom. Ona je sada predstavljala samo teret u njegovom životu. Okov koji mu je do krvi nagrizaio zglobove, tamnica o čije je zidove razjareno udarao pesnicom. Večito ga je davilo saznanje sopstvenog greha, čak i u najzanosnijim trenucima njegove ljubavi. Pa onda nužnost da se krije i osećanje poniženja. Odvratna uloga laži i licemerja, koja mu je razdirala i uka-ljala život. Kad bi Zužana sada umrla, bila bi to ruka pro-vidjenja, koja mu otvara put da Anada postane njegova.

Ali u njemu se nisu budile ovakve samožive misli. Na dnu duše još uvek je nosio potajni strah da će se sa Anadom, rasirivši krila njihove divlje i sladostrasne ljubavi strmogla-viti pravo u ambis. Znao je da njihov odnos ne može da osta-ne zauvek tajna i da će trenutak, kada se to bude saznalo, smrviti Zužanu.

Stalno su mu Anadine reči bile u sećanju:

— Smrt je nešto što može da ulepša, očisti i smiri sve. Veruj mi, katkad zavidim mrtvima.

Možda je Anada u pravu. Možda kod ovih reči ona oseća ono isto što i on, da njih dvoje jure prema nepoznatim pre-delima patnje i bola. Od njih je svakako Zužana najsrećnija. I kada bi ona sada umrla, kada bi se njen život stavio na terazije ljudske sudbine, možda bi došla u red srećnih ljudi. Kakav je bio njen život? Bezbrizno i vedro detinjstvo, velika i čista ljubav, ispunjenje materinstva i toplo osećanje dobro-činstva, koje je nj.u nairočito usrećilo. Može li smrtno biće da traži više? Ona je doduše još mlada, ali naš život je ionako samo treptaj u odnosu na beskonačno vreme, sasvim je sve-jedno da li će neko da živi dvadeset, ili osamdeset godina, ništa to ne znači u beskrajnom nizu biliona godina. Žužana je do sada bila srećna, ali njen budući život unesrećilo bi jedno užasno razočarenje. Kada bi providenje bilo milostivo pre-ma njoj, smrt bi joj zaklopila oči i, nežno je položivši na svoje ruke, iznela iz ovog zemaljskog života, u kome je oče-kuje toliki bol. Treba katkad zavideti mrtvima.

Ove misli nisu više ispunjavale samo njegove besane noći, već ga i danju nisu napuštale. Uzbuđeno je čekao gospodina Šamšona. Zamišljao je trenutak kada gospodin Šamšon izađe iz Zužanine sobe i na prigušeno postavljeno uzrujano pitanje ne daje odgovor. To je značilo da je bolesnik umro.

Kad bi samo došao kraj ovoj neizvesnosti!

Kad bi samo već došao gospodin Šamšon!

Janoš je nekoliko puta stao kraj prozora i hteo da govori sa Zužanom. Ali je svaki put Anada došla do prozora, na vrhovima prstiju i odgovarala mu šapatom.

— Nemoj da je probudiš, spava ...

Nalakćen na prozorsku dasku Janoš je dugo zamišljeno gledao u pravcu postelje. Video je samo Zužaninu ruku i njenu kestenjastu pletenicu, koja je pala po jastuku. I Ana-

dino lice je bilo zabrinuto. Zužana se možda više nikada neće probuditi.

Kasno uveče najzad je stigao gospodin Šamšon. Janoš je pokrio lice rukama. Toliko se zaneo svojim mislima da se osvestio tek kad ga neko snažno lupi po ramenu.

— Sve je u redu. Vaša žena je prebrodila opasnost, treba samo pripaziti na nju, pa će za nedelju-dve dana da stane na noge!

Gospodin Samšon u tom već uze svoju torbu i polete kao vihor. Na vratima se još jedanput osvrnu:

— Kosa... kosa će joj možda opasti, ali ne mari, porašće joj opet!

Vrata se zatvoriše za gospodinom Šamšonom. On osta sam u sobi i lekareve reči delovale su na njega kao udarac nožem u vrat.

— Zužana će živeti!

Sa užasom je ispitivao sebe, jer je ova misao delovala na njega isto onako kao nekada, na obali zamrznute reke, pomi-[<] sao da će Žužana umreti. Hodao je gore-dole, rasejano zagle-dao svoje nokte i kao da je silom hteo da u njemu vaskrsne njegovo staro ja.

Zužana je prezdravljala. Sada su svi mogli da ulaze u nje-nu sobu. Večerom ju je obično tresla slabija groznica i još uvek se hranila samo mlekom, ali }oj je u očima već blistao zivot i pokatkad dok su ostali sedeli kra} njene postelje raz-dragano razgovarala.

Janoš je svake večeri sedeo sa Anadom u tremu. Katkad su dugo ćutald i kao da su u onoj tišini imali iste misli: zašto smrt nije uzela k sebi Zužanu. Koliko se ta želja Janošu činila groznom kada se jedne besane noći prvi put rođila u njemu ¹ bu⁴a u njega užarenim i ubilačkim očima u mraku, ali se Postepeno ipak toliko navikao na nju, da se nije više plašio,

c je osećao kao da se taj pogled pripitomio i pretvorio u Pogled dobrote i milosrđa. U početku je još imao teških i

rnucmh trenutaka, kada je uzaludno tražio objašnjenja i odgovore, a od te želje pretrnula bi mu duša, kao od šapata <Ja-vola. Ali sada, otkako je Zužana prebrodila opasnost i ispu-njenje njegove želje lagano se rasplinulo, istovremeno sa ne-stajanjem Žužaninih dnevnih groznica, ova želja sve je više rasla u njemu i uzimala maha. Ta misao mu je prirasla za zi-dove mozga i u poslednje vreme, otkako je duže mogao da sedi sa Anadom, osećao je sve jasnije da ne može da izbegne svoju sudbinu i kada Žužana sasvim ozdravi, pre ili posle, moraće da joj prizna svoju strašnu tajnu.

— Kazaću joj da te volim i da ne mogu da živim bez tebe — reče Anadi.

Anada nervoznim pokretom pređe rukom preko lica.

— Kako će to ona moći da podnese?

— Ona je dobra i razumeće, da je to u nama reč božja...

Ućutaše zatim oboje, pokušavajući da zamisle trenutak kada će stati pred Zužanu i reći joj istinu.

— Ne, to je nemogućno! — šapnu Anada i pokri rukama lice.

— Zašto bi to bilo nemogućno? — upita Janoš. — Naj-bolje i najpoštenije će biti da budemo iskreni prema njoj.

Ali &im bi u mislima došao do trenutka kada je trebalo da ostane sam sa Zužanom i u mašti dočarao kako je uzima za ruku i oci u oči izgovara strašne reči, osećao je da se ko-leba i pouzdano je došao do zaključka da je sve uzalud, jer ne bi mogao da izvrši ovo ubistvo. Da, bilo bi to ubistvo za Zužanu, strašnija smrt od smrti, teže muke od svih muka ti-fusne groznice.

— Ali šta da radimo? — upita on, kao da sarnom sebi postavlja ovo pitanje.

Anada ne odgovori.

— Napisaću joj dugačko pismo, a tebe ću da odvedem odavde kuda bilo... — razmišljao je Janoš poluglasno.

Ovakvo rešenje mu se odjednom dopalo. Da, to će biti naj-

narnetnije. Pismom se ovakve stvari lakše objašnjavaju. Pis-mo će moći da napiše smišljeno i trezveno. Kod uvodnih rečenica njegov pogled će biti miran i jasan, ne treba da se plaši da će ga izdati glas, jer neće morati da se sukobi sa Zužanim smrtno uplašenim pogledom, koji bi mogao da ga pomete i da prekine tok njegovih unapred pripremljenih i naučenih obazrivyh rečenica. Pismo će otkloniti opasnost da njegovi, ionako odveć napeti živci popuste i da, i pored svoje volje, nekom nepromišljenom reči probode Zužanino srce, onako kako nije želeo. Da, biće najpametnije da joj napiše pismo.

Još iste večeri seo je da piše, kako bi do Zužaninog ozdrav-ljenja imao dovoljno vremena da ispita razna strujanja svoga raspoloženja, da izvrši neke ispravke u njemu, ili da napiše novo pismo.

Poravna hartiju pred sobom i umoči pero. Tog trenutka ga nešto potrese do dna duše, glava mu pade na ruke i on zarida. Morao je da prikupi svu snagu da uguši jecaje, da se ne oda pred Zužanom koja je spavala u drugoj sobi.

— Šta pišeš? Zašto ne legneš? — doviknu mu Zužana uzne-mireno iz druge sobe, kao da je tamo u mraku kroz zidove osećala da se nešto događa.

— Treba... treba da pregledam neke račune... — reče Janoš što je mogao mirnijim glasom.

Po škripanju kreveta znao je da se Zužana okrenula na drugu stranu i da će, umirena njegovim odgovorom, bez-brižno zaspati.

Počeo je da piše:

„Mila moja Zužana! Budi jaka srca kada budeš čitala ovo pismo..“

Ovde je zastao i dugo ukočena pogleda gledao u poslednju ispisanu reč. Nije imao snage da piše dalje. Osećao je da bi ovo bilo još svirepije nego da Žužani sam kaže istinu. Ovo

^{bio} g^ore od ubi^tva, bio bi kukavičluk, bekstvo, ne, ovo se

ne može... da napusti Zužanu i da njeno srce raskrvavi ošt-rim klinovima napisanih reči, kao zver koju iznenada hvata — ubija, rastrže gvožđe zamke!

Smugnuo je u mračni trem i došao u Anadinu sobu. Ona još nije spavala. Seo je kraj nje na ivicu kreveta.

— Nemam snage da napišem ono pismo... — šapnu joj izmučenim glasom.

Anada se uspravi u krevetu. Dugo su sedeli jedno pored drugog u mraku, uskovitlanih misli, razrogačenih očiju. Koje hi rešenje za Zužanu bilo najbolje, najlepše i najmilostivije?

Anada ispruži ruku i dodirnu Janoša.

— Zašto nećeš da me pustiš da odem? Nemamo drugog izlaza!... Poslušaj me!... Ostatak mog života ionako ne znači više ništa ... Ja ću otići, a vi ćete opet biti srećni...

Janoš zadrhta i pritisnu glavu uz Anadino rame. Dugo je ostao ovako nepomično. Osećao je na vratu Anadin vreli dlan, i nosio samoubilačke misli u srcu.

Ujutro je sišao na obalu reke. Zastao je gologlav i gledao u vodu. Hteo je da razmišlja mirno, trezveno. Kada je noćas izasao iz Anadine sobe, seo je na prag od trema i dugo pos-matrao dvorište, osvetljeno svetlošću zvezda. Video je sebe još kao dečaćića kako trčkara po ovom istom dvorištu. Obe račve stajale su još i onda na istom mestu. I stara kruška po-red kapije. Pa do kućnog zida stari mlinski kamen na kome je njegov otac voleo da sedi. Ništa se nije izmenilo. Stvari i predmeti nepomično miruju u svetu, samo se čovečji život menja, nestaje, prolazi ili dobija strašne oblike. Tog trenutka se jasno sećao magareće zaprege gospodičića Gergeja, paoka jasno crvene boje na točkovima lepih malih kočija, belih amova i osećao je pod prstima dodir toplog, kao somot mekog uva magarca. Video je gospodina vaspitača sa širokim šeši-rom, velikim trbuhom i dvostrukim zelenim kao jed lancem časovnika preko prsluka.

Kako je to čudno! Ipak mora da umre. Osećao je to jasno, jer i sama pomisao da bi Anada mogla da nestane iz njego-vog života, za njega je bila istovetna sa smrću. A Anada mora da ode.

Stajao je na obali i gledao u vodu. Ali sada, na žarkom

suncu, ublažile su se donekle sumorne misli koje su ga te noći obuzimale.

Rekom je plovila lađa. Na palubi je svirala „bleh-muzika“. To su svatovi plovili do nekog udaljenog sela, ili ribarske stanice. Gromka i vesela muzika razlivala se iz levaka velikih, debelih truba, baš kao da su se i one ugojile od životne radosti i odlaska u svatove. Klarinet je vrištao kao da ga goli-caju, sa kikitom su praskali bakarni tasovi, a bubanj udarao kao uzburkano kucanje srca.

Kroz tihe predele, među obraslim vrbama prolazila je ova muzika izazivajući utisak nekog raspojanog veselja. Zvuci su zatalasali vodu, zatresli lisnate grane na obali i poplašili ptice u gnezdima. Uzburkali su i nebo, jer su se nad lađom u vazduhu prevrtali i kreštali galebovi. I gore, na velikoj visini, presekli su put jatu ždralova koji su sanjivo lebdeli u zraku. A dole, u mutnoj dubini, svakako su se razbežale i ribe, kao uplašene senke.

Janoša je ova muzika potresla do srži. Ispunjavala mu je dušu hiljadama životnih podstreka i on, iako se tek pre nekoliko časova probudio u krevetu kao čovek koji još može da se pokrene i da hoda, ali nesposoban da živi, oseća i misli, tog časa oseti kako mu u telu buknuše sitni plamičci od kojih mu se zapališe vrhovi ušiju i zabrideše jagodice prstiju, te mu dođe da podvriskuje, urla i jauče.

Posle nekoliko trenutaka side i Anada na obalu. Na njoj se nije primećivao nemir neprospavane noći, lice joj je osvežila hladna voda, crna kosa joj je blistala na suncu, a njena marama, koju je prebacila preko ramena, lepršala je oko nje dok se žurnim koracima spuštala putanjom. I nju su zvuci muzike domamili na obalu.

— Jesu li to bili svatovi na lađi? — upita Janoša, zadihana i zajapurena od brzog hodanja.

— Da, ali ne znam ko se venčao. Među mojim poznanicima nema verenika. Možda su došli iz grada...

Gledali su oboje za lađom, koja je već daleko odmakla, te treštanje „blehnuzike“ prigušila daljina.

Janoš obuhvati Anadu oko struka, ali ona devičanskim i cednim pokretom izvi svoj vitki stas iz njegovih ruku. Ne u nameri da ga odbije, već da ga draži. Ona potrča i nesta među drvećem. Janoš pođe za njom i poče da je goni. Ana-dina crvena suknja blesnula je čas tu, čas tamo među mrko-zelenim granama vrba. Ganjali su se tako skoro četvrt časa i najzad stigoše do sasvim usamljenog mesta.

Iz zelenila drveća i žalfija koje su im dopirale do kolena izbijao je neobičan, pomalo uveli miris kasnog leta.

Legli su u mlaku, visoku travu, zasićenu slatkim mirisom cveća.

Anada je ležala na leđima zatvorenih očiju. Izbacila je ru-ke i opustila prste u prijatnoj obamrlosti. Usne je malo ras-tvorila otkrivajući rubove belih zuba, među kojima je grickala neku travčicu. Ovo je njenom licu davalo neobičan izraz, kao da se u osetljivim vrhovima zuba skupila sva potajna žudnja njenog tela i kao da joj je ostalo još samo toliko snage da nežnim grickanjem travčice izrazi svoje ženske misli, koje su zračile iza zatvorenih kapaka ispisujući slabi pačenički osmeh na njenom licu.

Janoš je netremice posmatrao Anadino lice koje je sada, zatvorenih očiju, u potpunom zaboravu, otkrivalo svoje tajne.

Anada oseti na sebi Janošev pogled i upola otvori oči. Po-traži u travi Janoševu ruku i obuhvati je svojim prstima. A zatim ponovo sanjivo spusti očne kapke.

— Volim te — reče tiho, kao da propušta reči kroz zatvo-rene oči.

Ležeći ovako opružena u travi u svojoj crvenoj suknji, izgledaia je kao kakav čuđan i tajanstveni anđeo, koga je smrt već jednom odbacila na nebo, ali koji je ponovo pao na zemlju i iza čijih se očiju i šapatom izgovorenih reči nazire nebo.

Janoš se nagnu nad njom i poljuhi je u upola otvorena usta. Odjednom ga obuze žestoka čežnja i on je zgrabi obema rukama.

Ali se Anada, jednim jednim pokretom u kome je došla do izražaja sva snaga njenog vitkog tela, hitro izvi. Ona se diže i oostu suknu od nahvatanih travčica.

Zatim, ne gledajući u Janoša, krenu put kuće, podignute glave.

Janoš je gledao za njom sve dok nije nestala iza žbunja. Nije imao snage da joj ma šta dovikne.

Kada više nije mogao da je prati pogledom, sruši se na travu kao pokošen. Pokrio je lice rukama i drhtao celim telom.

Zamislio je jednu kuću, negde u nekom drugom, nepozna-tom predelu rečne obale. Kuća u kojoj ga ništa nije pod-sećalo na život sa Zužanom. Video je Anadu u dvorištu, kako divnim pokretima prostire na blagom povetarcu rublje po račvama. Cuo je kako tiho pevuši i gledao njeno lice. Video ju je kao svoju ženu.

Zamislio je zatim njihovu sobu. Noć. Anadina čedna ob-nažena ramena na slaboj svetlosti žiška. I čuo je kako Ana-da šapatom izgovara njegovo ime, a u tom šapatu oseti sve slasti života.

Sve to prožimalo ga je tolikom milinom da je dugo ostao da leži nepomičan na zemlji. Mašta mu se zanosno, razdra-gano naslađivala svakom najmanjom pojedinosti njegovog priželjkivanog života sa Anadom.

Osećao je da je potpao pod vlast neobione, uzvišene i strašne sile, koja ga je zahvatila i koja se s njim probijala preko svih prepreka da bi Anada postala njegovom.

U stvari, uopšte nije razmišljao. Misli su dolazile same i probadale ga svojom zaslepljujućom snagom.

Zužana mora da umre. Ako Žužana bude živela i dalje,

Život mu neće više pružati nikakvo dobro. Ako bi Anada otišla, ubrzo bi pripala drugom muškarcu.

Oštar, nepodnošljiv bol koji mu prostruja telom, natera ga da smesta odbaci od sebe ovu misao.

Zužana mora da umre. I to u času dok veruje da je veoma srećna. Dok ne zna da je izgubila sve. Smrt će je iznenaditi u snu. Naći će joj neki prijatan, uspavljujući otrov, i staviće joj ga u lek.

Diže se i ode kući.

Kao da je hodao nekim omađijanim predelom. Kao da se sve izmenilo oko njega. Sunčev sjaj nije bio istinski, trava nije bila prava ili ne bar onakva kakvom ju je ranije viđao. Oko njega je sve postalo bestelesno, kao da ne hoda po zemlji, već na nekoj čudnoj visini, gde su sve ove stvari izgubile svoj smisao.

Toliko je jasno osećao promenu oko sebe, da je stao i netremice gledao u vazduh. Poluglasno izusti:

— Mislim da je to već ludilo... Ali kako je to prijatno, kako divno ...

Zužanu je zatekao u sumornom raspoloženju.

— Nisi video Rozalu? — upita Janoša čim uđe.

— Nisam — odgovori Janoš tiho.

Anada je sedela pored prozora sa vezom u ruci.

Rozal je bila krojačica, cenjena u celoj okolini. Zene, uosta-lom, pozivaju krojačice u kuću kao lekara. A i razmažene krojačice se ponašaju kao lekari.

— Ne razmem — žalila se Zužana — još juče je obećala da će doći, a eto ni danas je nema.

— Po kome si joj poručila da dođe? — upita Anada.

— Otac je već dva puta govorio s njom...

— Svратиću ja do nje — reče Janoš i uze šešir.

Krenu. Ali u času kada stiže do vrata, Rozala banu u sobu. Bila je to visoka, mršava žena, pogrbljenh leđa kao polu-

mesec, verovatno zbog toga što se celog života savijala nad šivaćom mašinom. Ispod tesno pripijenog gornjeg dela ha-ljine nije bilo ni traga od grudi. Bila je veoma ružna. Iznad neprijatnog čela, kosa joj je ličila na lisičje krzno, a umesto obrve štrčale su retke, riđe dlake. Njen pogled bio je uobra-žen i glup. A cela njena pojava širila je kiseo vonj konca. Zužani zablista oko od radosti.

— Dajte Rozali stolicu... Sedi ovde, Rozal, ovde do mog kreveta...

Rozal sede i prezrivim pogledom odmeri Anadu.

— Gde je tkanina? — upita glasom kao da je rekla gde je bolesnik?

Anada uze tkaninu iz ladice. Onu laku, kao jagorčevina žutu tkaninu, koju je dobila od Janoša.

— Htela sam da je čuvam za praznik — reče Zužana pomalo zbunjeno — ali sad sam se toliko zaželela da je obučem čim ozdravim. Raširi je ovde na krevetu...

Rozal uze sa dva prsta tkaninu, raširenu na krevetu. Po licu joj se videlo da iza njenog čela promiče misao kojom u sebi ocenjuje kvalitet. Ali nije smatrala vrednim da glasno kaže svoj sud.

— Da li iscela krojeno? — upita Zužanu, a po njenom glasu se osećalo da smatra velikom milošću što je uopšte progovorila.

— Da. Gledaj, ovde bih volela da ima smeđe karnere...

Njena ruka, koja je za vreme bolesti postala prozračna i mršava, klizi gotovo pobožno preko tkanine. Anadinom po-moći uspravila se u krevetu i objašnjavala Rozali svoje namere.

I Anada je stajala pored kreveta. Ruku prekrštenih na grudima posvetila je svu svoju pažnju ovom savetovanju.

— Zar ne bi bilo bolje — reče Zužani — da iznad ramena staviš neku vrpču.

Janoš je posmatrao Anadu i sve ovo učinilo mu se nestvar-
Anada je sada bila obično ljudsko biće, žena koja se
zanima sitnim stvarima života i tog trenutka je uzalud tražio
njoj ono nadzemaljsko, što nije uzdizalo samo nju iznad svih
ljudskih pojava, no i svakog onog s kojim je trenutno razgovarala.

Janoš ih napusti. Krenu prema gradu. Ali mu se stalno Anada vrtela
po glavi. Kako je to neobična žena! Sada se savetuje o šivenju jedne
nove haljine i svakako su joj misli obuzete samo tim. Kakva bi boja,
karner i vrpca stajali dobro Zužani. I ne misli ni na šta drugo. Kada se
Ijubi, sva se pret-vara u jedan jedini plameni poljubac. Kada peva,
kao da za nju ne postoji ništa drugo sem pesme. Kada se smeje ona se
sva preobrazi u smeh. Sto god čini, čini to celim telom i svom dušom.
Možda ju je jednom opekla želja... svakako nije razmišljala: bacila se
u talase. Kada govori o tajnama života i smrti, kao da je ona sama
svetlost i smisao koji lebdi iznad ovih tajni...

Da, nema drugog rešenja! Da se sklanja ispred događaja, da zastaje
i da se koleba... Ne, za to nema vremena, život će sklopiti oči i svemu
će biti kraj...

Zužana će umreti. Sa lepom, novom, žutom haljinom, nje-nim
bojama, karnerima i vrpcama u duši. Stojeći pred jed-nim nevidljivim
ogledalom, možda će se osvrutati preko ra-mena da vidi da li joj pozadi
lepo pada struk, u trenutku kad je duša bude napuštala.

Nije ni primetio da je već stigao u grad. Pošao je pravo prema
apoteci, koja se nalazila na uglu trga na kome se uzdizala crkva, i
koja je nosila naziv „Kod srebrnog labuda“.

Predade recept apotekaru koji ga primače sasvim blizu svojim
naočarima sa debelim staklom i pročita iskrivivši glavu. Nekoliko
godina ranije dao je ovaj recept gospodin ^amšon Janoševoj majci,
koja je patila od nesanice.

— Može da se uzme odjednom samo po jedan prašak — reče apotekar Janošu, dok je ne dižući glavu pažljivo spravljao lek u porculanskom sudu.

Janoš ne odgovori. Posmatrao je crnog kosa koji je iznad vrata od laboratorije spavao uvučene glave u kavez u izrađenom ručnom testerom.

Kada se vratio popodne je već bilo na izmaku. Otrov se nalazio u njegovom džepu. Na srcu mu je laknulo i obuzela ga naivna radost, kao da Zužani sprema nestašnu i bezazlenu šalu, koja će se završiti veselim kikutom. Biće to bezbolna šala, u kojoj neće biti ničeg uvredljivog, a ono što bi u prvom trenutku možda izgledalo svirepo i strašno pretvoriće se, kada se duboko sagleda njen skriveni smisao, u ljubav i nežnost.

Obuze ga čudna, prijatna vrtoglavica pri pomisli kakav će meobični i nebeskim mislima ukrašeni čin izvršiti. U duši je obuhvatio Zužanu hiljadama nežnih i ganutih misli svoje duše. Verovao je u svoju odluku, u svom činu osećao neku uzvišenu misiju, i to ga je ispunjavalo mislima iz kojih je zračio neki naročiti sjaj i toplina.

Ubistvo? Ova reč mu uopšte nije ni pala na pamet. Griža savesti? Tako što mu je bilo odveć strano. Okružavao ga je neki čudan glib i njemu se učini da ga gusti sloj magle odvaja od životne stvarnosti. Kao da je stajao na planinskom vrhu koji štrči u nebo, pomaljajući se iz mora oblaka, a neg-de duboko, veoma duboko leže grad, reka, šuma i ceo život.

Nije on onaj isti koji je bio prošle godine. III bar pre nekoliko meseci, kada još nije poznavao Anadu. Nije to onaj stari

Janos, ctje su se misli kretale po zemlji kao krave i ljudi u dolini, ili veliki šlepovi na reci posmatrani sa planinskog vrha. Gledajući ih sada sa visine, svojom težinom prikovane za zemlju i vodu, pokreti su im toliko tromi i izgledaju tako sićušni i neznatni, da oko mora da ih posmatra pažljivo da bi moglo da razabere da li se odista kreću.

Nije on više onaj stari, pa čak ni jučerašnji Janoš. Njegova osećanja, misli i pojmovi o životu i smrti lete u nedokučive visine, odakle se zemaljska kugla nazire samo kao zvezda, slična ostalim zvezdama na nebu: sićušna tačka u svemiru. A tek ljudski život na njoj. Milion puta milioniti deo ove treperave tačkice u vremenu i materiji, manji od zrna pra-šine, ništavilo ništavila, bezumno ništavilo!

Samo je misao moćna i večna, misao koja izleće iz okvira života. Ali sam život, rađanje i smrt, sve ono što je utisnuto između ove dve tačke kao u putničkoj torbi: odelo, hrana, poljubac, ljubav, gnev, rad, odmor, sve ono što predstavlja život, srce, sve je to ništavno.

U mašti je video jedna kola. Lepom zelenom čojom postavljena kola na klizavim točkovima, čije blago truckanje uspav-ljuje čoveka. Zužana sedi u kolima, po njenom licu prosuli se slatki sunčevi zraci, glava joj pala na rame i ona tone u lagan san. Kola se veselo kotrljaju i oko nje se u snu nastavlja sva lepota predela, drveća, livada i cveća. Ali od-jednom se kola približavaju mostu, pod kojim zjapi užasan ponor, a dole su same stene kao oštri, crni zubi u razjapljenim čeljustima. Most će se srušiti pod kolima. I Žužana će se survati u bezdan, možda će smesta izdahnuti razbivši se o stene, ali ako ne izdahne, previjaće se u strašnim mukama, a kada prezdravi, hodaće celog svog života na štakama kao bogalj.

Ali i on je tamo pored mosta. Stoji kao čarobnjak obdaren čudesnom snagom. Točkovi kola napuštaju prašinu na drumu i gle... sada se već okreću u vazduhu. Kola nečujno klize

iznad mosta smrti. Zužana se nije ni probudila, na njenim usnama blista čaroban osmeh, dok spava zavaljena na mekim jastucima. Iza mosta kola se ne spuštaju u prašinu, već se dižu u sve veće i veće visine, sada nisu veća od jelenka... eto vidi se samo još majušna crna tačka... i sledećeg trenutka nestaju zauvek. Progutalo ih je nebo.

— Sta radi Zužana? — upita Janoš Anadu koja je tog tre-nutka došla iz bašte.

— Mislim da spava... — reče Anada.

Podigla je kantu i zalivala saksije sa cvećem poredane po ogradi trema, ne osvrćući se za Janošem.

Janoš uđe u sobu kod Zužane. Ona je još spavala. Po jorganu je još uvek ležala tkanina boje jagorčevine.

Janoš priđe stolu, nasu vodu u čašu i istopi u njoj prašak, kašika zazvoni udarajući o bok čaše, dok je pažljivo mešao tečnost.

Zužana u tom otvori oči.

— To si ti?

— Ja. Jesi li spavala?

— Malko? Sta radiš?

— Spremam ti lek.

— Zar je već sedam?

— Pola sedam.

Mešao je dalje pažljivo vodu u čaši napunjenoj do polo-vine. Zatim sede na ivicu Zužaninog kreveta. Njene oči su bile neobično sjajne. Predveče]'e još često imala groznicu, od toga su joj se sjajile oči, a misli postajale tromе.

— Dosadilo mi je ležanje. Evo već treća nedelja kako ovo traje... Cuj, da li i ti misliš da treba da stavim tamnozelenе karnere? Ja bih više volela smeđe, ali Rozal neće ni da čuje. Anada je takođe mišljenja da stavim smeđe. Sta ti misliš?

Smeđe. Nemoj da slušaš Rozal. Napravi haljinu kakvu ti želiš.

Uze Zužaninu ruku koja je ležala na jorganu. I dugo, dugo

je držao među svojim prstima njenu hladnu, bledu, boles-ničku ruku dok se svom svojom dušom smešio Žužani.

— Cuj... Htela bih nešto da ti kažem... — šapnu 2u-žana.

— Reci!

— Bojim se ...

— Slobodno reci.

— Najjutićeš se ...

— Neću.

— Ali to je veoma krupna stvar ...

— Ne mari.

— Hoćeš li mi oprostiti?

— Hoću. Sta je, samo reci.

— Znaš ... jednom sam usnula da ću umreti...

— Kada?

— Pre otprilike deset dana. Onog dana kada sam imala veliku groznicu. Osetila sam užasan bol u srcu pri pomisli da moram da umrem. Prikupila sam svu svoju snagu. Oh, bilo je užasno... Da ostavim tebe i dete! Odjednom sam jasno...

Tu prekide svoje reči. Iznenada joj sinu druga misao.

— Gde je dete?

— Igra se u dvorištu. Hoćeš K da popiješ lek? — upita Zužanu.

— Da li već ima sedam sati?

— ■ Ima!

Dani su krajem leta postali kraći, ali napolju je još bilo svetlo. Samo je u sobi vladao sumrak.

Janoš priđe stolu, uze čašu u ruke.

Ova tri koraka koja su ga odvajala od postelje učirila su mu se duža no ceo njegov dotadašnji život. Kao da je svaki njegov korak vodio iznad uzburkanih ponora.

Ali čaša je već bila u njegovoj ruci, osetio je hladni dodir stakla kako prijanja za njegove prste. Ne bi bio u stanju da

ie spusti i da je hteo, jer je neka nepoznata i moćna sila nametnula njegovom mozgu misli, usnama izgovorene reči i ta sila je pokretala i njegove noge od kreveta do stola, ova j,ta sila naterala ga je da pruži ruku za čašom i pritiskivala njegovim prstima staklo.

Ta sila beše Anadina duša. To je jasno osećao onog tre-nutka, ostatkom svoje svesti. Ta sila prožimala je sada nje-gov mozak, srce i kosti. Bila je užasna i divna sila, eije gra-nice i sam nije nazirao. Bila je beskrajna kao reka koja mu je svojim talasima dovela Anadu.

Čaša je bila u njegovoj ruci. Okrenuo se da je pruži 2u-žani.

Tog trenutka začuše se koraci u hodniku. I posle nekoliko trenutaka neko je zakucalo na vrata. Janoš se okrenu sa čašom u ruci.

Uđe čovek čiji se lik nije mogao razabrati u polumraku.

— Koga tražite? — upita Janoš zadrhtavši. Živci su mu **bili** do krajnosti napeti, srce i dušu mu pokri vrtoglava magla bezumlja i kroz tu maglu dolazak nepoznatog učini mu se kao da je poslat voljom neke više sile. Ali ovo osećanje beše nejasno i potraja samo za trenutak.

Nepoznati priđe korak bliže. Malo spusti glavu i razvuče usne u širok osmeh.

— Zar me ne poznaješ?

Bio je to gospodičić Gergej.

— O... — reče Janoš, pružajući mu levu ruku, jer mu je u 'desnoj bila čaša. Nije mogao da je ispusti, kao da mu je srasla za ruku.

Gergej primeti Žužanu u krevetu i pruži joj obe ruke:

— Bože! Da niste bolesni?

— Već sam van opasnosti — reče Žužana tiho i nasmeši se.

U desnoj ruci zadrža Gergej Zužaninu ruku, a levom ponulova psa koji je pažljivo njušio njegove pantalone.

Osetio je na meni miris moga psa... — reče smejući se.

„Moga psa" — kao da je time hteo reći: moja kuća, moj dom, moje ognjište...

Zužana se nalakti na jastuke i pažljivo posmatraše Ger-geja. Kada je prvi put navratio do njih ličio je na avet. Dugi, obnaženi vrat, crven od vetra, virio je iz širokih na-bora njegovog kaputa, pocepane cipele bile su mu pune bla-ta, a u očima mu se ogledao bol životinje sa kojom se svi-repo postupalo.

Sada je na sebi imao odelo od tamne čoje, nije više ličio na kopca, duboke bore kao da su se izgubile sa njegovog lica, a oči veselo sjale.

— Pa pričajte nam, gde ste sve bili, šta se sve zbilo s vama? — upita Zužana sva razdragana.

Gergej primače stolicu, spusti svoje velike ruke na sto, baci prvo pogled na Janoša, zatim na Zužanu, i tek posle toga progovori:

— Oženio sam se!

Svu svoju dušu uneo je u ovu reč.

— Odista? — uzviknu Zužana radosno i rukom lupi po jastuku.

Janoš je stajao malo dalje od stola. U opuštenoj ruci držao je čašu. Cinilo mu se da mu je ruka na neki neobjašnjivi način okovana teškim olovom.

Na Zužanin uzvik iznenađenja Gergej ozbiljno klimnu gla-vom.

— Da, oženio sam se. Već je i dete na putu. I

trenutak kasnije dodade:

— Bojim se samo da će naslediti moj nos. Smejao se

od sveg srca.

— S kim si se oženio? — upita Janoš prigušeno i klonulo, osetivši da njegovo uporno ćutanje već pada u oči.

— Jednom udovicom. Ali je mlađa i sveža kao ruža.

Otkrivši da u Zužaninom pogledu nalazi više painje nastavi da govori. Dok je govorio samo je tu i tamo do-

bacio Janošu poneki značajni pogled, kao da kaže: zacelo, prijatelju, nebo je bilo milostivo prema meni!

Glas mu više nije bio tako promukao, kao nekada. Prineo je ruku čelu.

— Ni sam nisam verovao da ću se još jednom podići. Odjurio sam u svet. Kasnije sam se malo primirio. Možda zbog zamora. U meni se utišalo mnogo čega, što je ranije tutnjalo kao grmljavina ...

Slegnu ramenima i produži:

— Prijatelju... život ide svojim putem. Mnoge stvari ostavljamo za sobom. Ubrzo sam našao posla... Ko hoće da zaboravi, treba da radi...

Janoš krišom baci pogled na vrata; iznenada mu pade na pamet šta bi bilo, kada bi Anada sada odjednom ušla? Da li možda postoji neka veza između tamne prošlosti Gergeja i Anade?

Ali smesta odbaci ovu nejasnu misao, koju nicim nije mogao da obrazloži. Naposljetku, Anada je napolju u dvorištu. Gergej ju je verovatno spazio u prolazu, ali pošto je nikad nije video, pomislio je svakako da je ona neka sluškinja, ili rođaka.

Gergej nastavi prdču:

— Naučio sam ubrzo da radim. Sada imam i svoju radnju, odličnu knjigoveznicu, povezujem knjige prerađenom kožom, kordovanom, ukrašene srebrnim kopčama... Još zimom sam se upoznao sa svojom sadašnjom ženom. Ona je još pre nekoliko godina izgubila muža. Umro je jadnik od bolesti bubrega.

Ovo ga podseti na nešto drugo. Rukom dodirnu Žužanin krevet.

— I vas je snašla zaraza, zar ne? ... Srećom nas je mimoišla.

Razgovor pređe na zarazu i Zužani se odreši jezik pričajući o svojoj bolesti.

Začuse se koraci iz pravca reke.

— Evo Anade — pomisli Janoš i prože ga neko čudno osećanje.

Kvaka škljocnu, vrata se odškrinuše i stari Mihalj pomoli glavu.

Kada mu Gergej veselo dobaci pozdrav, stari samo žmirnu svojim kratkovddim očima i ovlaš mu nazva: — Dobro večē.

I u tom već nestade za vratima.

Janoš krenu za njim.

Već se uveliko smrkavalo. Nije mogao jasno da vidi lice svoga tasta. Stari pođe nekoliko koraka i pored jednog stuba sačeka Janoša.

— Sta je? — upita ga Janoš i priđe mu. Tek je sada video da stari dršće i da mu lice odaje veliko uzbuđenje.

— Sta je? — upita Janoš ponovo, ovog puta veoma ne-strpljivo.

Stari uhvati Janoševu dugme na kaputu i pogleda u vrata, da se uveri da neko ne naide. Neko vreme nije mogao da govori od uzbuđenja. Zatim promuca samo:

— Odnese je ...

Izvrnu dlanove, kao da ovim pokretom hoće da kaže: „Ja sam učinio sve što se moglo, nije moja krivica". Podigavši obe ruke u vazduh, ponovi još jednom:

— Odnese je...

Janoš je tupim pogledom buljio u njega. Ni slova nije ra-zumeo od svega ovoga, ali mu je srce htelo da iskoči jer je osećao da se dogodilo nešto strašno.

Stajali su tako jedan naspram drugog nekoliko trenutaka, gledajući se uzrujano ukočenim pogledom. Na licu starog vi-delo se negodovanje što Janoš iz one jedne reči nije shvatio o čemu se radi.

— Sta odnese? Ko odnese? Stari

šapatom reče:

— Zenu ... voda...

Janošu se kidalo grlo, dok je izgovorio:

— Anadu?

— Da.

On spusti času, koju je još uvek držao u ruci, na ogradu trema. Zatim skrsti ruke na grudima. U ovom trenutku nije imao vremena da pomisli da mu je sa ruke u kojoj je tako dugo grčevito držao čašu, odjednom spao nevidljivi i neobjašnjivi okov.

Stojeći naspram staroga, skrštenih ruku na grudima, gledao mu je na izgled mirno u oči, obuze ga neka mutna nada, da nije dobro čuo reči svoga tasta i da u svemu tome nema ni trunke istine.

— Ne razumem.

I čvršće steže ruke na grudima, očekujući odgovor svakim svojim živcem.

Stari se naže prema njemu i u međuvremenu ponovo baci pogled na vrata:

— Nisam hteo da pričam ništa, pred kćerkom... Možda bi je to uzrujalo... Stajao sam dole na obali, iza one dve vrbe. Popravljao sam veliku mrežu. Pomalo se već smrkavalo. Odjednom čuh uzvik: „Voda nešto nosi“!... Uskočio sam u čamac, zgrabio vesla. Dozivao sam i tebe, ali te nigde nije bilo. Isprva nisam znao u kom pravcu da krenem. Onda sam video ... Poznao sam je po haljini... Voda ju je nosila nizvodno, nedaleko od obale... Zaveslao sam svojski i gotovo sam je stigao. Doviknuo sam joj da se još malo drži. Kod sledećeg zaveslaja slomi mi se veslo. Slomila su se istovremeno oba, možda zato što sam veslao iz sve snage. Dugo sam se bespomoćno vrteo iznad jednog vira. Zatim sam se pomoću lopate nekako izvukao otuda. Ali nje više nije bilo ...

Ponovo podiže i izvrnu dlanove.

— Odnese je... — reče istim naglaskom kao prvi put, osetivši u ovoj reči užasnu struju reke i njenu snagu.

— Ali zašto? — upita Janoš posle dugog vremena.

Stari je samo slegao ramenima i nemoćno širio ruke gle-dajući u zemlju, kao da otuda očekuje odgovor na pitanje.

Janoš zgrabi čašu i pođe prema dvorištu. Nije znao kuda ide. I nije znao zašto. Krete nasumce. Vрати se posle nekoliko nesigurnih koračaji.

— Zasada ne govorite ništa onima u sobi...

Pođe ponovo i siđe u baštu. Tamo je već vladao mrak.

Njegov mozak još nije bio u stanju da shvati šta se dogo-dilo. U njemu je rasla i širila se samo jedna jedina misao: Anade nema više!

— Zašto? — upita samog sebe i naglo se zaustavi pošto koraknu još nekoliko puta.

Tišina i mrak oko njega ne dadoše mu nikakav odgovor.

Usred bure misli pade mu na pamet da još uvek drži čašu u ruci.

Uplašeno je baci daleko od sebe.

Počeo je da razmišlja. Silom je hteo da bude pribran i trudio se da pronađe tajanstvene i nepovezane niti dogo-đaja.

Prvo je pomislio na Gergeja. Kada je Gergej stigao, Anada je bila u dvorištu i skidala osušeno rublje sa račvi. Možda je samo ona ugledala Gergeja, dok je on koračajući žurno prema kući, možda nije ni spazio.

Ako je Gergejev dolazak vratio Anadinu prošlost, bilo bi razumljivo da je ona pred njom pobjegla u smrt. Ona je često pominjala da ništa ne želi da zna o svojoj prošlosti.

Da, Gergej. Izgleda da je ova pretpostavka najverovatnija. Ova misao sinula mu je još u sobi dok je mislio da će Anada ući.

Postoji li i neka slučajno izgovorena reč, nagoveštaj ili makar samo prekinuta rečenica, koja bi dala povoda za ova-kvu pretpostavku?

Ne. Postoje samo na silu povezane misli. Razmislio je o svemu, ali nije našao ništa što bi učvrstilo njegovu sumnju,

koja ga je trenutak ranije tako odlučno obuzela. Što je više razmišljao, to mu je sve ovo izgledalo manje verovatno.

Sada mu se odjednom učinilo da je Anada u trenutku dok je sedeo za stolom i mešao otrov koji je pažljivo usuo u čašu, prošla pored prozora, i baoila pogled u sobu. On je video samo njenu senku. Ali to je svakako bila ona. Možda je samo provirila i videla šta je bilo ispisano na njegovom licu, dok je mešao prašak u čaši. Sada, kada se toga seti, oseti da je njegovo lice imalo čudan izraz. Možda je Anada za tren oka razumela sve.

Ali zašto nije viknula? Zašto ga nije pozvala da iziđe. Zašto ga nije upitala šta namerava?

Postepeno se rasplinu i ova pretpostavka.

Možda u onom trenutku Anada nije prošla pored prozora. Možda je odluka još odavno sazrela u njoj. Odjednom mu se učini da tamo u maloj, mračnoj sobi čuje Anadin prigušen, suzama prožet šapat, dok joj vlažne, vrelе usne skoro dodiruju njegove ušne školjke: „Cuj, ja ću otići... Veruj mi, nema drugog izlaza. Ja ću otići, a vi ćete opet biti srećni..."

Možda je stalno nosila u sebi ovu misao i mislila na smrt kada je rekla: „Ja ću otići..."

Stajao je nepomično i gledao u nebo, koje je mestimično bilo nešto svetlije. Među iskidanim oblacima pomaljale su se tu i tamo zvezde.

Da, ovo je najsjajnija i najjednostavnija pretpostavka. Anada je videla, osećala da se ne može sprečiti njihovo sjedi-njavanje, ali je znala i to da će time unesrećiti, možda i ubiti Zužanu.

Sklonila se s puta sudbini.

Ali zašto baš u ovom kobnom trenutku? To bi bilo više no puki slučaj, bilo bi više od podsvesne slutnje. Ovakva slučajnost ne postoji.

I odjednom je i za tu pretpostavku našao stotine razloga da je odbaci.

Postojala je samo još jedna mogućnost. Obala je, nedaleko od kuće, na jednom mestu bila duboko izlokana. Možda je Anada slučajno prolazila onuda i obala se odronila pod nje-nim nogama.

Počeo je još jednom iz početka da sređuje svoje misli, ali se nije zaustavio ni kod jedne. Ko bi mogao da unese svet-lost u ovaj mrak?

Možda kada bude ostao u četiri oka sa Gergejem...

Ušao je u kuću.

Gergej je sedeo pored Zužaninog kreveta. Živim pokreti-ma, kroz smeh, pričao je do najsitnijih pojedinosti kako se upoznao sa svojom ženom. Zužana ga je slušala razdragana. I stari Mihalj je bio u sobi.

— Gde je Anada? — upita Zužana.

Janoš se okrete na drugu stranu. Pruži ruku do grede na tavanici i otuda uze knjigu, koja mu trenutno uopšte nije bila potrebna. Ne odgovori na pitanje. Pravio se kao da ga nije čuo. Grlo mu se steglo. Drhtao je celim telom.

Posle trenutka ćutanja progovori stari Mihalj:

— Već je legla, ne oseća se dobro. Večerala je samo malo mleka.

Zužana u ovom nije nalazila ništa neobično.

Gergej produži razgovor koji je Zužana prekinula svojim pitanjem. Izgleda da Anadino ime nije ostavilo na njega ni-kakav utisak. Nije ni pitao ko je to.

Ali Janoš je znao da to ništa ne znači. Anada, koja je htela da se oslobodi svih uspomena na svoju prošlost, vero-vatno nije donela sobom svoje nekadašnje ime, u kome bi uvek nalazila svoje nekadašnje ja.

Ovo ime beše izmišljeno, Anada ga je sama izmislila. O tome ne može biti sumnje.

Jedva je čekao da ostane nasamo sa Gergejom.

Njih trojica predoše u drugu sobu da večeraju. Žužanu je očigledno zamorio razgovor i ona ubrzo zaspala.

Dete još nije htelo da ide na počinak. Gergej mu dade še-ćerleme, šaleći se s njim. Prvo mu reče da u ruci drži pti-čicu. A za to vreme čika sa velikim nosom pravio je tako smešne grimase, da se dete zacenilo od smeha. Morali su da ga učutkaju, da ne probudi svoju majku.

Za vreme večere dete je sedelo na očevom krilu. Janošu sin još nikada nije bio toliko blizak.

Najzad se stari Mihalj oprostio od njih, ode da spava i po-vede sobom dete.

Ostaše sami.

Gergej uze krčag s vinom i napuni čaše.

— Druže — reče — veruj mi nije moj zanat baš tako jednostavan. Lepo povezivanje knjiga iziskuje mnogo pažnje i umetničkog ukusa. Treba poznavati sadržaj knjige, da bi povez mogao da izrazi njenu dušu. Na korice tužne knjige, bojama uvelog lišća može da se dočara dah jeseni. Zависи kakvu ćeš hartiju da izabereš. U boje možeš da uneseš Ij'ubav i sunčev sjaj. A tek ako ih povežeš u kožu! Po lepoti i kakovoci kože možeš da oceniš sadržaj knjige. Rad svakog dana iziskuje nove, uzbudljive zadatke. Znaš li da katkad noću nemam sna zbog majstorskog plana? Jer bogme imam i bogate i stručne mušterije. Zena i ja sedimo u postelji razgovaramo, kakvu boju, oblik i materijal da upotrebimo... Oh, ti i ne znaš koliko smisla Marija ima za ove stvari...

Ućuta. Blistavih očiju, zamišljeno je gledao preda se.

— Jesi li srećan? — upita Janoš.

— Veoma.

Zatim, kao da zanavek hoće da zadrži i da sačuva ovu reč, ponovi:

— Veoma, veoma!

Janoš uze čašu i kucnu se sa Gergejom. Ispili su do dna.

— Sećaš li se — obrati se Gergeju šapatom — kada smo poslednji put ovako razgovarali?

Gergeju se natušti lice.

Janoš se naže prema njemu i šapatom upita:

— Reci... koja je i kakva je bila žena, zbog koje si onda...

Gergej ne odgovori. Nabra čelo, a po licu mu se odjednom ocrtahu duboke, tamne bore, zbog kojih je onda pobuđivao strah i sažaljenje.

Podiže ruku, kao da želi da se odbrani od nečega. I glas mu zadrhta:

— Ne govori o tome... Prošlo je to.

Trenutak kasnije, sasvim drugim izrazom i izmenjenim glasom produži:

— Znaš li da postoje tajni recepti za razne lepkove koji se u starim knjigovezačkim porodicama nasleđuju s pokolenja na pokolenje? Jer prvenstveno od toga zavisi da se korice knjige nikada ne iskrive.

Svu svoju pažnju unosio je u svoje izlaganje.

Iz njih je izbijao miris tutkala, šarenih hartija i obojenih koža njegove male knjigoveznice. Sjaj novog ognjišta i duša ove druge žene.

Janoš ga više nije slušao. Osećao je da se Anadino biće rasplinulo i nestalo zauvek. Ne može da pita Gergeja, ne može da mu govori o njoj, na to više nema prava, jer ako je on odista predstavljao Anadinu prošlost, probudio bi opet u njemu strašne duševne borbe. Pa i kad bi saznao nešto o Anadi, šta bi mu vredelo? Možda bi time samo pogoršao svoj sopstveni položaj. Ovako mu se sve čini tako nestvarnim. Sve je bila samo mora. Ona je došla i otišla.

Uostalom, sada mu se učinilo da između Anade i Gergeja nije bilo ništa i nije moglo da bude nikakve veze.

Gergej privuče stolicu i počeo podrobno da objašnjava sušti-nu tajnih recepata.

Janoš je gledao preda se i nije ni čuo Gergejeve reči. Razmišljao je kako će najlakše da premosti sve teškoće.

Sutra će reći Zužani da je neki poznanik rano ujutro došao

po Anadu i odveo je sobom svega na nekoliko dana. Dani će se pretvoriti u nedelje. Zatim u mesece. I stići će poruke od Anade. Sve ređe i ređe poruke.

A zlatnici...

Kada Žužana sasvim ozdravi, obući će svoju haljinu, žutu kao jagorčevina. On će je onda uhvatiti za ruku:

— Nisam ti hteo govoriti o tome, dok si bila bolesna... Učimo sam glupost, kupio sam žito, hteo sam na njemu da zaradim, ali je lađa potonula ...

Da, tako će biti najbolje.

Izenada pomisli na svoga sina. I srce mu se ispuni njime. Gergej lagano dovrši svoje izlaganje, kao da je primetio da ga Janoš ne sluša.

— Tako je to, družo — reče više za sebe, u mislima još uvek zanet receptima.

Cutali su.

Kroz otvoren prozor ulazio je dah noći. Ali napolju se nije osećao povetarac, nije zatreperio ni jedan list na grani. Samo se izdaleka, ispod vrba čulo prigušeno žuborenje reke.

Janoš diže glavu i oslušnu da čuje daleki šum, koji ga je sada dirnuo do dna srca. Učinilo mu se da gleda kako se ogromna reka valja u beskonačnost svojim laganim tokom, dok se u njenim mračnim talasima grle tajanstvene sile. Mašta mu dočara senke koje su trčale obalom obraslom vrba-ma i tada mu se učini da se napolju mrak ispunio uplašenim glasovima i uzvicima:

Ej!... Ljudi!... Ljudi!... Voda nešto nosi!...

LAJOS ZILAHÍ (1891—1974), mađarski romansijer i drama-tičar; već njegovo prvo delo „Samrtno proleće" probudilo je pažnju fabulom i individualnošću stila. Zilahijevo književno delo je dosta opsežno i prevedeno je na više svetskih jezika. Glavna njegova dela su pored romana „Samrtno proleće" još „Ararat", „Purpurni vek", „Razbesneli anđeo", „Grad izbeg-lica", „Zarobljenici", „Kad duša zamire", „Osveta oružja" i dr.

Na osnovu mišljenja Sekretarijata za obrazovanje, nauku i kulturu SAPV,
br. 413-162 od 27. jula 1972. godine, ova knjiga je oslobođena osnovnog
poreza na promet.

Za izdavača: Jovan
Bajagić, direktor

Urednik: Milivoje
Marković

Tehnički urednik i oprema:
Lajoš Matejka

Korektor:
Nataša Vukov

Tiraž: 10.000 primeraka

Broj izdanja: 713

Stampa i povez:
„MINERVA“, IZDAVACKO-STAMPARSKA RADNA ORGANIZACIJA
OOUR STAMPARSKA DELATNOST
Subotica, **Trg 29. novembra br. 3**